

Anita Filipczak-Białkowska

**MECHANIZMY MANIFESTOWANIA
ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ
W DYSKURSIE POLITYCZNYM**

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
Łódzkiego

Anita Filipczak-Białkowska

**MECHANIZMY MANIFESTOWANIA
ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ
W DYSKURSIE POLITYCZNYM**

Łódź 2018

Anita Filipczak-Białkowska – Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny
Katedra Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej, Zakład Teorii i Praktyki Komunikacji
90-236 Łódź, ul. Pomorska 171/173

RECENZJA NAUKOWA

Elżbieta Laskowska

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Anna Obrębska

KOREKTA TECHNICZNA

Leonora Wojciechowska

SKŁAD I ŁAMANIE

Sylvia Mosińska

PROJEKT OKŁADKI

Sylvia Mosińska

© Copyright by Anita Filipczak-Białkowska, Łódź 2018

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2018

© Copyright for this edition by Primum Verbum, Łódź 2018

<http://dx.doi.org/10.18778/8142-136-2.01>

ISBN WUŁ 978-83-8142-136-2

e-ISBN WUŁ 978-83-8142-137-9

ISBN Wydawnictwa Primum Verbum 978-83-65237-56-9

e-ISBN Wydawnictwa Primum Verbum 978-83-65237-58-3

Publikacja sfinansowana w ramach dotacji na zadania służące rozwojowi
młodych naukowców i doktorantów

Publikacja dofinansowana przez Wydział Filologiczny Uniwersytetu Łódzkiego

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego oraz Primum Verbum

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Williama Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
ksiegarnia@uni.lodz.pl

Wydawnictwo Primum Verbum
90-508 Łódź, ul. Gdańska 112
www.primumverbum.pl
biuro@primumverbum.pl

SPIS TREŚCI

Rozdział 1. Wprowadzenie	9
1.1. Ideologia jako czynnik warunkujący postrzeganie rzeczywistości.....	11
1.1.1. Pojęcie ideologii	11
1.1.2. Gra polityczna.....	12
1.1.3. Ideologia a postrzeganie życia społecznego.....	13
1.1.4. Historyczny rozwój pojęcia ideologii.....	14
1.1.5. Ideologia w psychologii politycznej.....	16
1.1.6. Ideologia jako perspektywa postrzegania świata.....	18
1.1.7. Główne systemy ideologiczne	20
1.2. Dyskurs	22
1.2.1. Klasyfikacje dyskursu	26
1.2.2. Dyskurs parlamentarny	28
1.2.3. Pluralizm polityczny w polskim parlamencie	29
1.2.4. Debata parlamentarna	30
1.2.5. Historia debatowania w Polsce.....	31
1.2.6. Warunki współczesnej debaty parlamentarnej.....	32
1.3. Perswazja w dyskursie politycznym	33
1.4. Mediatyzacja sfery politycznej.....	37
Rozdział 2. Hipotezy badawcze.....	39
2.1. Etapy pracy.....	41
2.2. Struktura pracy.....	42
Rozdział 3. Podstawy teoretyczne.....	43
3.1. Podstawowe założenia metodologiczne	43
3.2. Gramatyka komunikacyjna – aspekty pragmatolingwistyczne	45
3.3. Komunikatywizm jako płaszczyzna badawcza – podstawowe założenia.....	47
3.4. Wartościowanie a poziomy funkcjonalne języka.....	49
3.5. Organizacja poziomu ideacyjnego	50
3.6. Poziom interakcyjny w gramatyce komunikacyjnej	52
3.6.1. Strategiczny cel wyrażania emocji	54
3.6.2. Polifunkcjonalność operatorów interakcyjnych	56
3.7. Argumentacja aksjologiczna w dyskursie parlamentarnym.....	56
3.8. Ujawnianie ogólnej postawy ideologicznej w tekście	57
3.9. Ideologia w gramatyce komunikacyjnej – założenia teoretyczne	60

Rozdział 4. Metoda badawcza	61
4.1. Charakterystyka materiału badawczego.....	61
4.1.1. Normalizacja materiału badawczego	63
4.1.2. Zasady eksцерpowania przykładów.....	64
4.2. Opis procedury badawczej.....	64
4.3. Analiza materiału badawczego	65
4.3.1. Ogólne zasady analizy dyskursu	65
4.3.2. Rama perswazyjna i perswazja właściwa.....	68
4.3.3. Analiza tekstu właściwego.....	68
4.3.3.1. Analiza paradygmatyczna.....	69
4.3.3.2. Analiza syntagmatyczna.....	71
4.3.3.3. Wyniki językowej analizy materiału badawczego.....	74
4.4. Orientacja ideologiczna w debacie parlamentarnej.....	74
4.4.1. Znaczniki ideologiczne	74
4.4.2. Kategoryzacja sądów uzyskanych w pierwszym etapie badania.....	76
4.5. Profile ideologiczne klubów parlamentarnych	76
Rozdział 5. Implementacja metody badawczej – analiza lingwistyczna	77
5.1. Analiza ramy perswazyjnej	77
5.1.1. Kreowanie wizerunku nadawcy	77
5.1.2. Kreowanie wizerunku odbiorcy.....	79
5.1.3. Kreowanie więzi	80
5.2. Debata parlamentarna jako tekst urzędowo-publicystyczny	83
5.3. Tematyzacja i deagentyzacja w debacie parlamentarnej.....	84
5.3.1. Tematyzacja.....	84
5.3.2. Deagentyzacja	85
5.4. Analiza paradygmatyczna wypowiedzi parlamentarzystów	87
5.4.1. Analiza aktów mowy emotywno-oceniających.....	87
5.4.1.1. Konwencjonalne sposoby manifestowania stanów emocjonalnych.....	87
5.4.1.2. Sądy oceniające wprowadzane przez operatory polifunkcjonalne.....	104
5.5. Analiza syntagmatyczna wypowiedzi parlamentarzystów.....	108
5.5.1. Standaryzacja argumentów zawartych w wypowiedziach parlamentarzystów... 108	
5.5.2. Mechanizm kontrargumentowania w wypowiedziach parlamentarzystów	121
5.5.3. Funkcje etykietowania w wypowiedziach parlamentarzystów	125
5.5.4. Obiekty ideologiczne w polskim dyskursie parlamentarnym w okresie 2005–2007. 134	
5.5.4.1. Obiekt ideologiczny „demokracja”.....	135
5.5.4.2. Obiekt ideologiczny „prawa obywatelskie”	137
5.5.4.3. Obiekt ideologiczny „prawo do życia”	138
5.5.4.4. Obiekt ideologiczny „prawo nieletnich do podejmowania decyzji o dokonaniu aborcji”	139
5.5.4.5. Obiekt ideologiczny „ograniczenie liczby aborcji”	139
5.5.4.6. Obiekt ideologiczny „aborcja na życzenie w przypadku, gdy ciąża powstała w wyniku gwałtu”	140

5.5.4.7. Obiekt ideologiczny „zapłodnienie in vitro”	141
5.5.4.8. Obiekt ideologiczny „aplikowanie prawodawstwa UE w Polsce”	142
5.5.4.9. Obiekt ideologiczny „wprowadzenie stanu wojennego”	144
5.5.4.10. Podsumowanie	145
5.6. Znaczniki ideologiczne konserwatyzmu, liberalizmu, socjalizmu	147
5.6.1. Znaczniki ideologiczne konserwatyzmu	148
5.6.2. Znaczniki ideologiczne liberalizmu	150
5.6.3. Znaczniki ideologiczne socjalizmu	152
 Rozdział 6. Profile ideologiczne klubów parlamentarnych w polskim dyskursie parlamentarnym w okresie 2005–2006	 155
6.1. Orientacja ideologiczna Prawa i Sprawiedliwości	155
6.1.1. Konserwatyzm w orientacji ideologicznej Prawa i Sprawiedliwości	156
6.1.2. Liberalizm w orientacji ideologicznej Prawa i Sprawiedliwości	158
6.1.3. Socjalizm w orientacji ideologicznej Prawa i Sprawiedliwości	159
6.1.4. Profil ideologiczny Prawa i Sprawiedliwości	161
6.2. Orientacja ideologiczna Platformy Obywatelskiej	163
6.2.1. Konserwatyzm w bazie ideologicznej Platformy Obywatelskiej	164
6.2.2. Liberalizm w bazie ideologicznej Platformy Obywatelskiej	164
6.2.3. Profil ideologiczny Platformy Obywatelskiej	166
6.3. Orientacja ideologiczna Samoobrony Rzeczypospolitej Polskiej	168
6.3.1. Konserwatyzm w orientacji ideologicznej Samoobrony Rzeczypospolitej Polskiej	169
6.3.2. Liberalizm w orientacji ideologicznej Samoobrony Rzeczypospolitej Polskiej	170
6.3.3. Socjalizm w orientacji ideologicznej Samoobrony Rzeczypospolitej Polskiej	172
6.3.4. Profil ideologiczny Samoobrony Rzeczypospolitej Polskiej	173
6.4. Orientacja ideologiczna Sojuszu Lewicy Demokratycznej	176
6.4.1. Konserwatyzm w orientacji ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej	177
6.4.2. Liberalizm w orientacji ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej	177
6.4.3. Socjalizm w orientacji ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej	180
6.4.4. Profil ideologiczny Sojuszu Lewicy Demokratycznej	181
6.5. Orientacja ideologiczna Ligi Polskich Rodzin	183
6.5.1. Konserwatyzm w orientacji ideologicznej Ligi Polskich Rodzin	184
6.5.2. Liberalizm w orientacji ideologicznej Ligi Polskich Rodzin	186
6.5.3. Socjalizm w orientacji ideologicznej Ligi Polskich Rodzin	187
6.5.4. Profil ideologiczny Ligi Polskich Rodzin	188
6.6. Orientacja ideologiczna Polskiego Stronnictwa Ludowego	191
6.6.1. Konserwatyzm w orientacji ideologicznej Polskiego Stronnictwa Ludowego	192
6.6.2. Liberalizm w orientacji ideologicznej Polskiego Stronnictwa Ludowego	193
6.6.3. Socjalizm w orientacji ideologicznej Polskiego Stronnictwa Ludowego	194
6.6.4. Profil ideologiczny Polskiego Stronnictwa Ludowego	195
6.7. Dyskurs parlamentarny w Polsce okresie 2005–2006 – podsumowanie	197

Rozdział 7. Wnioski	201
Bibliografia	207
Spis rysunków.....	215
Spis tabel	217
Aneksy.....	219
Aneks 1. Wykaz debat parlamentarnych	219
Aneks 2. Baza sądów ideologicznych klubu parlamentarnego Prawo i Sprawiedliwość.....	221
Aneks 3. Baza sądów ideologicznych klubu parlamentarnego Platforma Obywatelska..	232
Aneks 4. Baza sądów ideologicznych klubu parlamentarnego Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej.....	239
Aneks 5. Baza sądów ideologicznych klubu parlamentarnego Sojusz Lewicy Demokratycznej.....	250
Aneks 6. Baza sądów ideologicznych klubu parlamentarnego Liga Polskich Rodzin.....	261
Aneks 7. Baza sądów ideologicznych klubu parlamentarnego Polskie Stronnictwo Ludowe.....	268

ROZDZIAŁ 1

Wprowadzenie

Przedmiotem niniejszej pracy jest ideologia. Najsilniejszą przesłanką do podjęcia badań nad obranym problemem jest silne od pewnego czasu zainteresowanie naukowców relacją między procesem komunikacji a rzeczywistością, w jakiej do tych procesów dochodzi, oraz akcentowanie dyskursywnego charakteru tej rzeczywistości. Na wykształcenie zainteresowania omawianą problematyką miały wpływ – między innymi – koncepcje filozoficzne, których twórcami są Jurgen Habermas i Michel Foucault. Badacze ci podkreślają oddziaływanie dyskursów na kształt życia społecznego i fizyczne warunki życia człowieka. Pod wpływem ich myśli zmiany instytucji społecznych zaczęto rozumieć jako pochodną procesów komunikacji i w efekcie postrzegać procesy komunikacyjne jako czynnik warunkujący jakość tych instytucji. W procesach komunikacyjnych język zaczął być wiązany z ideologią, wiedzą, strategiami społecznymi i komunikacyjnymi. Dostrzeżono zjawisko ścierania się różnych dyskursów w przestrzeni publicznej i rzutowanie tego procesu na kształt władzy.

Na gruncie nauki o komunikowaniu także zwrócono uwagę na relacje między komunikacją a rzeczywistością, szczególnie w odniesieniu do realnego wpływu, jaki komunikacja wywiera na uczestników procesu. To nie tylko człowiek wpływa na przebieg procesu komunikacji, ale udział w tym procesie ma zwrotny wpływ na człowieka. W wyniku procesu komunikacji następuje jakościowa zmiana w uczestnikach interakcji. Z tym założeniem korespondują takie teorie, jak: koncepcja skoordynowanego gospodarowania znaczeniem W. Barnetta Pearce'a i Vernona Cronena oraz konstruktywizm Jessego Delii.

Współcześni teoretycy badań socjokulturowych twierdzą, że poprzez proces komunikacji tworzy się rzeczywistość, podtrzymuje się ją, naprawia lub przekształca. W.B. Pearce i V. Cronen w swej koncepcji skoordynowanego gospodarowania znaczeniem zaczerpnęli pojęcia i terminologię opisu zjawisk komunikacyjnych z takich dziedzin, jak filozofia, językoznawstwo i psychologia. W rezultacie skonstruowali twierdzenie, zgodnie z którym osoby uczestniczące w rozmowie współkonstruują własną rzeczywistość społeczną, a jednocześnie są kształtowane przez światy, które tworzą. Badacze polemizują z założeniem, iż istnieje rzeczywistość obecna na zewnątrz człowieka i tylko taka może podlegać empirycznym badaniom, nie zgadzają się z twierdzeniem, że prawda może być nieuchwytna, ale jest jedna. W. B. Pearce i V. Cronen

są przekonani, że zdarzenia i przedmioty należące do świata społecznego należy raczej wytworzyć niż odkryć. Jeśli świat społeczny kształtują różni ludzie, musi on mieć pluralistyczny charakter. Głównym pojęciem w teorii W.B. Pearce'a i V. Cronena jest doświadczenie osób-w-rozmowie. Jest to podstawowy społeczny proces w życiu człowieka. Twierdzenie to stoi w opozycji do założenia, że komunikacja jest bezwonnym, bezbarwnym nosicielem myśli, przykuwającym uwagę czy nabierającym znaczenia tylko wtedy, gdy nie funkcjonuje jak należy. W.B. Pearce sprzeciwia się rozumieniu komunikacji tylko jako narzędzia pozwalającego osiągnąć zamierzony cel. Dla niego komunikacja to brzemienisty w następstwie proces, który kształtuje w określony sposób biorące w nim udział jednostki. To język jest najpotężniejszym narzędziem, mającym moc tworzenia światów społecznych, w trakcie komunikacji bowiem nie tylko mówimy o świecie, ale dosłownie bierzemy udział w tworzeniu wszechświata społecznego, w którym następne egzystujemy.

Inną teorią komunikacyjną, która odrzuca możliwość istnienia jedyne poprawnego rozumienia rzeczywistości, jest konstruktywizm J. Delii (zob. Griffin 2003: 136–153). W koncepcji tej zakłada się, że jednostki rozpoznają świat poprzez systemy konstruktów osobistych. Konstrukty te to myślowe szablony lub matryce, które dopasowujemy do „rzeczywistości”, żeby wyprowadzić jakiś porządek z chaosu. Przyjmuje się zatem, że ludzie postrzegają rzeczywistość poprzez pryzmat swojej kultury i doświadczeń, przypisując temu, co odnotowują, określone znaczenia. W związku z tym nikt nie może zaobserwować obiektywnej rzeczywistości, odezwanej od nadawanych znaczeń i kontekstów.

Przyjmując powyższe założenia, można wnioskować, że każda interpretacja zjawisk rzeczywistości jest równie uprawniona. Analiza wizji rzeczywistości zamkniętej w teście pozwala dotrzeć do schematów myślowych, na których oparł się nadawca, tworząc komunikat.

Jednocześnie z konstruktywizmu wywodzi się pojęcie komunikacji wyrafinowanej. Jej kwintesencją są komunikaty ukierunkowane na osobę, czyli wypowiedzi odzwierciedlające stan uświadomienia subiektywnych, uczuciowych i relacyjnych aspektów kontekstów komunikacyjnych oraz stopień przystosowania do nich. Wyrafinowane komunikaty „są odzwierciedleniem czegoś więcej niż tylko wysiłków nadawcy przekazu, żeby dopasować się do odbiorców. Mają również za zadanie osiągnięcie wielu celów jednocześnie” (Griffin 2003: 140). Przyjmuje się tu, że komunikacja jest tworzeniem i negocjowaniem tożsamości i sytuacji społecznych. Takie ujęcie jest zbliżone z główną zasadą skoordynowanego gospodarowania znaczeniem, bazującą na przekonaniu, że osoby-w-rozmowie współkonstruują własne rzeczywistości społeczne. Uczestnicy interakcji, posiadający umiejętność komunikacji wyrafinowanej potrafią konstruować komunikaty redefiniujące sytuację komunikacyjną.

Nowy sposób patrzenia na zjawiska komunikacyjne miał swój oddźwięk na gruncie językoznawstwa. Lingwiści przesunęli swą uwagę z rozpatrywania aspektów języka jako systemu, a więc w sposób wyizolowany, bez uwzględnienia czynników towarzyszących sytuacji jego użycia, w stronę procesu komunikacji, czyli języka w użyciu,

który to proces początkowo, z uwagi na swą nieprzewidywalność, postrzegany był jako niedostępny opisowi naukowemu. Już wówczas jednak pojmowano go jako obszar przejawiania się właściwego sensu wypowiedzi, poprawnego, aktualnego odbicia rzeczywistości pozajęzykowej. Ten nowy nurt otworzył drogę do badania obszarów niebędących częścią systemu, mających jednak niebagatelny wpływ na kształt realnych wypowiedzi (*performance*), bowiem umożliwił badaczom dostęp do nieujawnianych założeń – ontologicznych i epistemologicznych – stojących za komunikowaniem się ludzi, a także wgląd w ich jawne i ukryte cele, założenia, uprzedzenia czy ideologie. Problematyka ta stanęła w centrum zainteresowania krytycznej analizy dyskursu (*critical discourse analysis*), która – równolegle do opisu i analizy badanego dyskursu – dąży do odkrycia, jakie dany dyskurs odzwierciedla relacje władzy, hierarchie celów i wartości, stan wiedzy oraz jawne i ukryte przekonania zbiorowości, w której jest realizowany. Krytyczna Analiza Dyskursu (w skrócie: KAD) próbuje ujawnić i zwerbalizować ukryte założenia, zdemaskować to, co pozornie naturalne, co jest uznawane za oczywiste, samo przez się zrozumiałe.

1.1. Ideologia jako czynnik warunkujący postrzeganie rzeczywistości

1.1.1. Pojęcie ideologii

Ideologia jako problem badawczy nastrocza wielu trudności. Kłopotliwy dla podejmujących rozważania na temat zjawiska jest już fakt, że nie istnieje żadna uregulowana czy uzgodniona definicja, określająca zakres tego pojęcia (Heywood 2008: 19).

Uznaje się, że mechanizm działania ideologii pozbawiony jest jakichkolwiek aspektów treściowych, „tym samym ideologia odnosić się może do wszystkich tematów komunikacji i do wszystkich sytuacji komunikacyjnych, niezależnie od czasu i przestrzeni komunikacji” (Fleischer 2008: 97). Pojęcia ideologii nie należy zatem odnosić wyłącznie do polityki. Dzisiejsze jego rozumienie znacznie się rozszerza – jako ideologię kwalifikuje się feminizm, ekologizm, gender, konsumpcjonizm, pacyfizm. Ewolucja pojęcia „ideologia” przebiega dość chaotycznie i bezładnie. Jest to wynikiem zniesienia pojmowania go w sposób zawężony do życia politycznego oraz realizowania postulatów włączenia do ideologii wiedzy naukowej czy też poglądów filozoficznych (zob. Jastrzębski 2008: 136). W efekcie zakres rozumienia pojęcia utożsamia się z polem semantycznym terminu „światopogląd”, który dotychczas postrzegany był jako znacznie szerszy. Problem, czy utożsamienie tych terminów jest możliwe, wymaga rozważenia, nie jest to jednak przedmiotem niniejszego opracowania. Dalejsze rozważania sytuować się będą w nurcie badań ideologii w aspekcie jej uwikłania w życie polityczne.

W literaturze przedmiotu dyskusje na temat istotności ideologii w życiu politycznym ogniskują się wokół dwóch stanowisk. Pierwsze z nich traktuje politykę bardzo krytycznie – jako obszar walki o władzę – i minimalizuje ideologię, sprowadzając

ją do roli źródła chwytliwych, ale pustych haseł wyborczych. Drugie traktuje ideologię jako czynnik mający realny wpływ na kształt życia społecznego. Warto przyjrzeć się szerzej obu koncepcjom.

1.1.2. Gra polityczna

Założenie, że polityka nie różni się wiele od zwykłej walki o władzę, pozwoliło oceniać idee polityczne jako prostą propagandę, zrównać je ze sloganami służącymi instrumentalnym celom, np. zdobywaniu głosów albo uzyskaniu powszechnego poparcia. Idee i ideologie w tym podejściu wykorzystywane są do ukrycia głębszych znaczeń życia politycznego, a sami politycy postrzegani są jako towar polityczny – zostają opakowani w odpowiedni sposób i sprzedani na podstawie wykreowanego wizerunku i osobowości (por. o polskich politykach: Skarżyńska 2003: 110).

Perspektywa zakładająca pojmowanie polityki jako walki o władzę zmusza do przyjęcia pragmatycznego, bardzo wąskiego rozumienia ideologii – ma ona służyć wyłącznie ukryciu głębszych znaczeń życia politycznego. To założenie każe odwołać się do mającej długą tradycję koncepcji „gry politycznej”. Kategoria „gra polityczna” pojawia się w wielu kontekstach i często rozmywa dyskurs polityczny, publicystyczny i naukowy przez nieostrość pojęcia. Próbę doprecyzowania rozumienia „gry politycznej” na płaszczyźnie działań parlamentarnych podjął Krzysztof Kasianiuk, którego opracowanie oparte jest na informacjach uzyskanych w trakcie wywiadów przeprowadzonych z szeregowymi politykami (zob. Kasianiuk 2014). Autor zwraca uwagę, że niemal każde działanie polityka w parlamencie może być uznane za element gry politycznej, jeśli przyjąć założenie, że funkcjonuje on celowo. Ważnym czynnikiem konstytuującym „grę polityczną” jest konstrukt aktora, biorącego w niej udział: „gra polityczna jest szczególnym działaniem politycznym. Działanie to przebiega między względnie trwałymi (i dającymi się zdefiniować) aktorami na scenie politycznej – co najmniej dwoma, ale zwykle kilkoma” (Kasianiuk 2014: 13). Funkcję aktora w „grze politycznej” pełnią zazwyczaj zorganizowane siły polityczne, np. partie polityczne, grupy interesów, ruchy społeczne, stowarzyszenia, firmy prywatne, jednak mogą to być również pojedyncze osoby, zajmujące określone stanowiska w systemie politycznym (np. minister, poseł). Zaistnienie gry wymaga, aby aktorzy, zainteresowani określoną sprawą, mieli odmienne propozycje jej rozwiązania. Jest to przyczyną rywalizacji o ostateczny wynik, a więc wyzwala grę. Każdy z aktorów dysponuje określonymi zasobami działania politycznego. Kapitał ten określany jest przez posiadane środki finansowe, dostęp do mediów, relacje z osobami na stanowiskach decyzyjnych w państwie, ale też umiejętność pozyskiwania sojuszników i mobilizowania poparcia społecznego.

Właściwa rozgrywka w ramach „gry politycznej” polega na przedstawieniu i konfrontacji proponowanych rozwiązań w danej sprawie, na sporze, na konflikcie. Rządzi się ona określonymi prawami: „Aktor polityczny, przyjmując, że uczestniczy

w grze politycznej, wchodzi w szczególną konwencję działania. Świadomy udział posła w grze politycznej może być dla niego istotnym źródłem autonomii i wpływu na bieg spraw publicznych. Wystarczy, że poseł zrozumie wieloznaczność swojej sytuacji, wynikającej z jednej strony z celów własnych i innych aktorów, z drugiej zaś – z ich uwarunkowań. Co do celów, to każdy poseł musi dążyć do zdobycia i utrzymania mandatu poselskiego oraz wspierać działania partyjne i klubowe (cele władcze). Może też dążyć do zmiany sposobu funkcjonowania konkretnych obszarów życia wspólnotowego, takich jak sprawy społeczne i gospodarka (cele merytoryczne). Ponadto każdy poseł jest uwarunkowany przez własne cechy, wartości, interesy i zależności z innymi podmiotami życia politycznego (uwarunkowania podmiotowe), jak również poprzez wzory zachowań, wyznaczone przez nieformalne mechanizmy parlamentarne oraz formalne przepisy prawa, takie jak reguły działania partyjnego i klubowego czy Regulamin Sejmu (uwarunkowania strukturalne)” (Kasianiuk 2014: 15). Warto rozważyć, jakie niesie to konsekwencje dla dyskursu politycznego, bowiem poseł kształtuje swoją sytuację w parlamencie, łącząc cele, do których dąży, z uwarunkowaniami działania politycznego. To sprawia, że każde jego działanie rozpatrywane jest na kilku płaszczyznach. Czyni to sytuację komunikacyjną, w której się znajduje, dość niekomfortową – zachowanie pozycji na każdej z tych płaszczyzn wymaga od niego uwzględnienia w konkretnym działaniu tych często sprzecznych perspektyw. Charakterystyczną dla przestrzeni parlamentarnej sytuacją tego typu jest – z jednej strony – pragnienie wyrażenia krytyki wobec polityków opozycji, zdyskredytowania ich, z drugiej zaś obowiązek wypełniania przepisów zawartych w uchwale *Zasady etyki poselskiej*, a tu istnieje zapis o konieczności szanowania godności drugiej osoby. Zrealizowanie tego zadania możliwe jest przy wdrażaniu zasad wspomnianej komunikacji wyrafinowanej. Wskazanie wyznaczników komunikacji tego rodzaju nie jest celem opracowania, jednak przyjmuje się, że może ona mieć znaczny wpływ na stylistyczny kształt wypowiedzi polityków. Jako jedną z cech można uznać zamierzoną niedosłowność wypowiedzi, pozwalającą na wyrażenie pewnych kontrowersyjnych dla którejś ze stron treści w sposób asekuracyjny (por. Filipczak-Białkowska 2016).

1.1.3. Ideologia a postrzeganie życia społecznego

Obok teorii ideologii jako gry politycznej, funkcjonuje podejście traktujące ideologię jako czynnik mający realny wpływ na kształt życia społecznego. Jego przedstawiciele stoją na stanowisku, że „idee polityczne nie są jedynie (...) biernym odbiciem nabytych interesów czy osobistych ambicji, ale mają także potencjał do inspirowania i kierowania działalnością polityczną jako taką, a zatem mogą kształtować życie materialne” (Heywood 2008: 16). Podstawową funkcją ideologii jest to, że dostarcza ona perspektywy, dzięki której ludzie rozumieją i wyjaśniają świat. Ten sposób pojmowania ideologii przyjmuje Andrew Heywood, autor książki *Ideologie polityczne*. Badacz daleki jest od zaakceptowania stanowiska, iż ludzie postrzegają świat takim, jakim on

jest, sądzi, że raczej widzą go takim, jakim oczekują, że będzie. Przekonania, opinie i założenia stanowią pryzmat, który kształtuje to postrzeganie rzeczywistości, sprawia, że pewne sprawy są dostrzegane, inne nie, a także – że napotkane zjawiska oceniane są w różny sposób.

A. Heywood nie idealizuje życia politycznego i samych polityków, przyjmuje jako pewnik, że wszyscy politycy pragną władzy i w związku z tym, kierując się pragmatyzmem, przyjmują taki sposób postępowania i takie idee, które są popularne wśród ich grup odniesienia (wyborców, środowisk lobby politycznego itp.). Jednocześnie podkreśla, że politycy owi mają swoje wyobrażenie o tym, jak powinien wyglądać świat i jakimi sposobami tę wizję osiągnąć. Wynika to z natury przekonań ideologicznych – zdaniem autora są one immanentne, obligatoryjne i regulują postrzeganie rzeczywistości, dokonując w sposób konieczny jej zniekształcenia.

To kwestia problematyczna, trzeba bowiem przyjąć, że istnieje jakaś obiektywna rzeczywistość społeczna, która nie byłaby zniekształcona przez ideologię. Pojawia się tu pewna sprzeczność, bowiem jeśli ideologia jest immanentną cechą każdej jednostki, to nikt nie jest w stanie zadeklarować, że postrzega tę rzeczywistość „obiektywnie”, każdy bowiem przyjmuje jakiś punkt widzenia. Ma to poważne konsekwencje dla procesu badania ideologii: „badacz próbujący opisać problem ideologii w różnych przestrzeniach życia społecznego (instytucjonalnego, grupowego, prywatnego) narażony jest na przyjęcie, mniej lub bardziej świadome, postawy zaangażowanej. (...) Konieczna jest (...) wzmożona czujność metodologiczna i świadomość własnego metajęzyka, a zwłaszcza własnych pozanaukowych założeń” (Piekot, Poprawa 2009: 7). Należałoby oczekiwać, że podobną postawę przyjmują także ci, którzy zapoznają się z wynikami badań nad ideologią, w przeciwnym razie zaproponowany przez badacza sposób oglądu problemu także może być odczytany jako stronniczy i tendencyjny.

1.1.4. Historyczny rozwój pojęcia ideologii

Historycznego przeglądu zakresu definicji ideologii w koncepcjach myślicieli, hasłach słownikowych, a także ich szczegółowej krytyki dokonała Jadwiga Puzynina (2008). W zakończeniu swego artykułu pt. *Ideologia w języku polskim* badaczka zaproponowała własną definicję pojęcia ideologii.

J. Puzynina pisze, że pierwszym językiem, w jakim pojawił się internacjonalizm „ideologia” był francuski. Miało to miejsce w końcu XVIII wieku w kręgu uczonych należących do Instytutu Narodowego w Paryżu. Inne źródła podają, iż termin został po raz pierwszy użyty publicznie w 1796 roku (por. Heywood 2008: 20). Pierwotnie – w zgodzie z oświeceniową myślą o świecie – ideologia rozumiana była jako nazwa nauki o ideach, ich powstawaniu i racjonalnych metodach ich kształtowania. Rozpowszechnienie terminu było efektem opublikowanej w 1801 roku pracy pt. *Éléments d'idéologie*, której autorem jest Antoine Louis Claude Destutt de Tracy. Uznał on za możliwe obiektywne odkrycie źródeł pochodzenia idei. Stanowiona przez niego

nauka o ideach miała uzyskać status identyczny z tym, jaki posiadały nauki już uznane (np. biologia, zoologia). Jednocześnie, opierając się na założeniu, że wszystkie formy dociekania oparte są na ideach, optymistycznie prognozował, że ostatecznie ideologia uznana zostanie za królową nauk (por. Heywood 2008). Podsumowując, należy stwierdzić, iż pierwotne znaczenie, jakie nadano terminowi „ideologia”, miało niewielki wpływ na jego późniejsze stosowanie.

We wstępie do książki pt. *Ideologie w słowach i obrazach* (2008) Irena Kamińska-Szmaj, Tomasz Piekot i Marcin Poprawa zauważają, że rozumienie ideologii obciążone jest stereotypowym jej pojmowaniem, wiąże się je głównie ze sferą życia politycznego i przypisuje mu negatywne konotacje. Taki sposób pojmowania terminu ten zawdzięcza w znacznej mierze znaczeniu, jakie nadał mu w swoich pismach Karol Marks, oraz zainteresowaniu nim, przejawianym przez późniejsze pokolenia myślicieli marksistowskich. Marksowska koncepcja ideologii, przedstawiona w dziele pt. *Ideologia niemiecka* (1846, wyd. pol. 1975), napisanym z Friedrichem Engelsem, ma wiele cech charakterystycznych. Najważniejsze z nich to:

- ideologia jest iluzją i mistyfikacją, buduje ona nieprawdziwy lub błędny obraz świata i stanowi przeciwieństwo nauki;
- ideologia jest związana z systemem klasowym, zniekształcenia dające się zauważyć w ramach ideologii powstają na skutek tego, że odzwierciedla ona interesy klasy rządzącej i jej sposób postrzegania społeczeństwa;
- ideologia, skrywając sprzeczności, na jakich oparty jest kapitalizm (i wszystkie społeczeństwa klasowe w ogólności), służy zakamuflowaniu przed wyzyskiwanym proletariatem faktu dokonywanego na nim wyzysku, a przez to podtrzymuje system nierówności klasowej.

Kolejne pokolenia marksistów przejawiały żywe zainteresowanie ideologią, dokonały też zasadniczej modyfikacji znaczenia pojęcia. Przyjęto, iż wszystkie klasy posiadają ideologię, co – z jednej strony – ukonstytuowało myśl o pluralizmie ideologicznym, z drugiej – nadal mocno wiązało ideologię z klasą społeczną. Włodzimierz Lenin i większość XX-wiecznych marksistów pojmowało ideologię jako charakterystyczne dla danej klasy społecznej idee, sprzyjające interesom tej klasy, bez względu na pozycję zajmowaną przez nią w społeczeństwie. Akceptacja dla tego założenia pozbawiła pojęcie ideologii pejoratywnych konotacji. Leninowska koncepcja ideologii była zasadniczo neutralna: ideologia nie zawierała już w sobie fałszywości i mistyfikacji, nie stanowiła kontrastu dla nauki, nie była właściwością wyłącznie sposobu myślenia klasy rządzącej – socjalizm naukowy (marksizm) był tu postrzegany jako forma ideologii proletariackiej.

Próby skonstruowania niemarksistowskiej koncepcji ideologii jako jeden z prekursorów podjął się Karl Mannheim w pracy *Ideologia i utopia* (1929, wyd. pol. 1992). Przyjmuje on założenie (wspólne z K. Marksem), iż idee ludzi są kształtowane przez warunki społeczne, w jakich ci żyją, zdecydowanie sprzeciwia się natomiast przypisywaniu ideologii negatywnych implikacji, co było charakterystyczne dla podejścia

Marksa. K. Mannheim opisał ideologie jako systemy myślowe służące obronie danego porządku społecznego oraz w szerokim stopniu wyrażające interesy dominującej lub rządzącej grupy, utopie zaś pojmował jako wyidealizowane wyobrażenia na temat przyszłości, przyjmował, że zakładają one potrzebę radykalnej zmiany społecznej, służącej niezmiennie interesom uciskanych lub podporządkowanych grup.

Pojawienie się opresyjnych systemów rządów, jakie rozwinęły się w faszystowskich Włoszech, nazistowskich Niemczech i stalinowskiej Rosji, wpłynęło na ponowne usytuowanie ideologii w złym świetle – zaczęto w badaniach podkreślać rolę oficjalnych ideologii w tłumieniu debaty i krytycznego myślenia oraz promowaniu zorganizowanego posłuszeństwa. Wielu uczonych zajmujących się tymi zagadnieniami z różnych perspektyw (m.in. Karl Popper, Hannah Arendt, Jacob L. Talmon) zaczęło posługiwać się omawianym terminem w sposób bardzo ograniczony, traktowało ideologię jako zamknięte systemy myślowe, które przypisują sobie monopol na prawdę i przez to nie akceptują funkcjonowania idei i przekonań pozostających w opozycji do nich. Ideologie mają tu charakter całościowy, a jako instrumenty kontroli społecznej zapewniają uległość i posłuszeństwo. To ujęcie koresponduje z przedstawioną wcześniej koncepcją rozumienia ideologii jako gry politycznej.

Od lat sześćdziesiątych XX wieku ideologia definiowana jest znacznie szerzej. Dokonano wówczas modyfikacji zakresu znaczeniowego pojęcia aby zaspokoić potrzeby konwencjonalnej analizy społecznej i politycznej. Przyznano pojęciu cechy neutralności i obiektywności. A. Heywood przytacza sformułowaną w tym nurcie definicję ideologii autorstwa Martina Seligera, który nadał jej postać: „zbiór idei, przez który człowiek zakłada, wyjaśnia i usprawiedliwia wyniki i służące do ich osiągnięcia środki zorganizowanego działania społecznego, niezależnie od tego, czy działanie to ma na celu zachowanie, poprawę, zniesienie bądź przebudowę istniejącego porządku społecznego” (za: Heywood 2008: 25). Ideologia rozumiana jest tu zatem jako system myślowy zorientowany na działanie.

1.1.5. Ideologia w psychologii politycznej

Od lat osiemdziesiątych XX wieku psychologia polityczna koncentrowała się na problemach istotnych dla rozumienia myślenia i działania politycznego. Istotne napięcia wykształciły się między koncepcjami poznawczymi i emotywnymi. W teoriach poznawczych dociekano, jak społeczna i polityczna wiedza jest nabywana, w jaki sposób to, co jest przechowywane w pamięci, wpływa na przetwarzanie i interpretację nowych danych oraz na sądy, wybory i zachowania, a także – jak umysłowe reprezentacje obiektów politycznych zmieniają się pod wpływem nowych informacji, refleksji i innych procesów (por. Skarżyńska, 2005: 17). Już wówczas jako klucz do zrozumienia wielu zachowań politycznych wskazywano analizę procesu tworzenia i zawartości przekonań jednostek i grup. Pojmowano zachowanie polityczne jako efekt działania w oparciu o schematy, skrypty poznawcze, heurystyki przetwarzania danych. Na gruncie krytyki

poznawczego nurtu psychologii politycznej powstała teoria symbolicznych ideologii, akcentująca rolę afektu w procesach politycznych. W myśl tej teorii to emocje odgrywają główną rolę w kształtowaniu przekonań, postaw i zachowań politycznych. To w nich odzwierciedlenie znajdują tzw. symboliczne związki, czyli ideologie, które są nabywane we wczesnym dzieciństwie i są bardzo stabilne: „Symboliczne ideologie (na przykład symboliczny rasizm) silnie wiążą się z afektem i mogą ukierunkowywać działanie człowieka w sposób niezgodny z jego interesami” (Skarżyńska 2005: 18).

W psychologii politycznej myślenie polityczne definiowane jest jako „procesy myślowe odnoszące się do polityki czy szerzej, do społecznej sfery życia. Przejawami myślenia politycznego (...) są różnego rodzaju sądy, reprezentacje poznawcze (czyli potoczna wiedza o rzeczywistości politycznej), a także decyzje (...). Sądy te mogą mieć charakter diagnostyczny („co się dzieje”, „z czym to się wiąże”, „kto na tym traci, a kto korzysta”), wyjaśniający („dlaczego”, „po co”, „kto jest za to odpowiedzialny”), prognostyczny („co i jak się zmieni”, „jak to długo będzie trwało”), oceniający („dobre”, „złe” oraz „ważne”, „nieważne”), a także normatywny, czyli dotyczący tego, „jak być powinno” (zob. Skarżyńska 2005: 25). Sądy te powstają w oparciu o pewne założenia jednostki, które dalej nazywam orientacją ideologiczną (dla odróżnienia od terminu „ideologia” pojmowanego jako system idei, pewien konstrukt teoretyczny).

Przyjęte przeze mnie rozumienie ideologii jako pewnego rodzaju struktury jest uprawnione przez wywodzące się z psychologii politycznej założenie, że „sądy dotyczące poszczególnych zdarzeń i «aktorów» politycznych nie są izolowane; tworzą pewne całości, potoczne mapy umysłowe czy reprezentacje poznawcze świata polityki. Powstawanie takich prywatnych map polityki jest skomplikowanym, długotrwałym procesem nabywania wiedzy i politycznej socjalizacji: zdobywania informacji, przetwarzania ich, społecznego konsultowania, tworzenia norm” (Skarżyńska 2005: 25).

W literaturze przedmiotu – ale już na gruncie rozważań interdyscyplinarnych, nie samej psychologii politycznej – przyjmuje się, że można wskazać cechy myślenia ideologicznego (zob. Karwat 2008). Są to:

1. Aksjologizacja – zjawiska społeczne są postrzegane i przedstawiane jako opatrzone od razu znakiem oceny – dodatniej lub ujemnej.
2. Zatarcie różnicy między językiem opisu, językiem wartości (ocen, wzorców, ideałów) i językiem norm (nakazów, zakazów). Skłonność i upodobanie do terminów wartościujących, wyrażających i narzucających odbiorcom silne emocje, a nie do określeń aksjologicznie neutralnych.
3. Zakładana jednoznaczna dychotomia wartości (albo dobry, albo zły; albo słuszne, albo niesłuszne), ignorowanie sytuacji aksjologicznej obojętności lub ambiwalentności określonych zjawisk.
4. Programowa stronniczość zainteresowań i wyobrażeń, wybiórczość obrazu zjawisk (wyszukiwanie tego, co potwierdza moje przekonania, moją słuszność, co zaprzecza przeciwnikom albo źle o nich świadczy).
5. Tendencyjność wyobrażeń i komunikatów skierowanych do innych (emocjonalna, spontaniczna lub podjęta z premedytacją deformacja obrazu zjawisk).

6. Sztywność i inercja przekonań – emocjonalne przywiązanie do wyznawanego systemu idei prowokuje niechęć do tego, co zaprzecza doktrynie, skłonność do racjonalizacji sprzeczności, potrzeba udowodnienia, że to, co zaprzecza doktrynie, w rzeczywistości ją potwierdza.

Cechy te przekładają się na określone działania komunikacyjne aktorów politycznych – dążenie do potwierdzenia własnej przynależności przejawia się w goryliwym, bigoteryjnym demonstrowaniu wiary w to, co trzeba. Ideologiczny styl komunikowania charakteryzuje się sztywnością stanowisk, przekazywaniem własnych przekonań, subiektywnych ocen, emocjonalnie uwarunkowanej dychotomicznej wizji świata. Psychologowie polityczni obok stylu ideologicznego wyodrębniają jeszcze styl pragmatyczny (inaczej zadaniowy). Jest to taki sposób komunikowania się polityków, który wynika z realistycznego, nieobciążonego ideologicznymi uprzedzeniami oglądu rzeczywistości i w którym przejawia się dążenie do rozwiązania problemu (por. Jakubowska 1999). Podział ten w świetle przyjętych przeze mnie założeń wydaje się nieuzasadniony. Zakłada się w nim, że istnieją komunikacje obciążone ciężarem ideologii i takie, w których nadawcy rezygnują z przyjmowania jakiegokolwiek perspektywy ideologicznej. Ostatecznie uważam, że także w komunikacji zorientowanej zadaniowo proponowane przez mówców rozwiązania i przyjmowana postawa wobec nich jest determinowana orientacją ideologiczną. Ideologia jest immamentną cechą każdej jednostki, różny natomiast może być stopień jej uświadomienia (w odniesieniu do powyższego podziału – wyższy w stylu ideologicznym). Natomiast przedstawione przez Mirosława Karwata cechy myślenia ideologicznego stosują się zarówno do ideologii w szerokim, jak i w wąskim rozumieniu. W dalszej części pracy – dla zachowania przejrzystości – pojmowanie ideologii zawężam do problematyki uwikłanej w kwestie społeczno-polityczne, jest to bowiem prototypowe środowisko przejawiania się tego zjawiska.

1.1.6. Ideologia jako perspektywa postrzegania świata

Na usytuowanie ideologii między umownymi granicami myśli opisującej i normatywnej oraz między teorią a praktyką polityczną zwrócił uwagę A. Heywood (2008). Autor przyjmuje następujące rozumienie pojęcia ideologii: „mniej lub bardziej spójny zbiór idei, stanowiący podstawę zorganizowanego działania politycznego, bez względu na to, czy zmierza ono do zachowania, przekształcenia czy obalenia istniejącego systemu sprawowania władzy. Zatem wszystkie ideologie (a) dostarczają obrazu istniejącego porządku, zazwyczaj w formie obrazu świata, (b) lansują model pożądanej przyszłości, wizję dobrego społeczeństwa, a także (c) wyjaśniają, w jaki sposób zmiana polityczna może się dokonać – czyli jak przejść z (a) do (c)” (Heywood 2008: 25). W podobnym duchu, jednak abstrahując od przywiązania ideologii do sfery polityki i rozszerzając znacznie zakres pojęcia, definiuje ideologię M. Fleischer. Dla tego

badacza „ideologia to jeden z wielu globalnych schematów interpretacji świata” (Fleischer 2008: 97). Z tym szerokim rozumieniem Michaela Fleischera korespondują historycznie wcześniejsze koncepcje, między innymi bardzo oryginalne podejście Thomasa J. Scheffa, które zaprezentował w eseju *Schizofrenia jako ideologia* (Scheff 1978). Autor zakładał, że w każdej kulturze przyjmowane są bezrefleksyjnie i nieświadomie pewne założenia dotyczące świata społecznego, które umożliwiają porozumienie: „Prawdopodobieństwo, że porozumienia te są w znacznej mierze przyjmowane arbitralnie przez konkretną kulturę (...) nie ma żadnego znaczenia dla poszczególnych członków społeczeństwa, których stosunek do codziennego życia jest właściwy, jakkolwiek by nie był” (Scheff 1978: 242). Są to twierdzenia uznane za oczywiste, a to wyklucza możliwość zachowania wobec nich krytycznego dystansu i obiektywizację, co więcej – obecność tego *status quo* między ludźmi odczuwana jest tylko wtedy, gdy się je zakłóci. T.J. Scheff przyznaje, że owe porozumienia odgrywają w naszym życiu niebagatelną rolę, wpływając na sposób widzenia świata, rozumienia rzeczywistości i ostatecznie kształtując nasze zachowania.

W przyjętym sposobie rozumienia ideologii abstrahuję od negatywnych konotacji, jakie są z nią wiązane. W historii operowania pojęciem przyjmowane były takie sposoby jego rozumienia, które uprawomocniły postrzeganie pojęcia ideologii z zakładaną niechęcią, współcześnie jednak doszło do pewnej jego rehabilitacji. Z pewną rezerwą traktuję też założenie, że orientacja ideologiczna jest kwestią wyboru jednostki. Podobnie sceptycznie podchodzę do propozycji traktowania jej jako cechy wrodzonej (np. Heywood 2008). Zaznaczają się tu wyraźnie dwie perspektywy: pierwsza bardziej sytuacyjna, druga – bardziej dyspozycyjna. W tej kwestii przyjmuję się w oparciu o ustalenia psychologii społecznej, że postawy są trwałym efektem wczesnej socjalizacji: „Teorie uczenia się i nabywania wzorów postaw, schematów poznawczych czy skryptów podkreślają rolę doświadczeń, z jakimi spotyka się jednostka w ciągu całego życia” (por. Skarżyńska 2008: 18). Z założenia tego wynika, że możliwa jest modyfikacja i akomodacja postaw pod wpływem zmiany warunków, generujących nowe, inne doświadczenia. Orientacja ideologiczna jako zbiór postaw wobec określonych obiektów jest więc, moim zdaniem, względnie na stałe zakorzeniona w świadomości jednostki, ale nie – wrodzona. Względność ta wynika z możliwości zmiany postawy, a przez to zmiany orientacji ideologicznej (bądź jej części) jako systemu postaw. Przejawiana przez jednostkę orientacja ideologiczna nie jest przez nią w pełni uświadamiana. Uświadomienie to może się jednak pojawić w wyniku celowej refleksji nad systemem przekonań lub w sytuacji, gdy zakłócone zostanie pewne przyjmowane *status quo*, o czym pisał T.J. Scheff (1978). Przyjmowanie jako *status quo* sądów konstytuujących orientację ideologiczną sprawia, że nie są one zazwyczaj werbalizowane na powierzchni wypowiedzi (choć w przypadku dyskursu politycznego należy pamiętać, że może to być zabieg celowy, por. Filipczak-Białkowska 2016). Nadawca zakłada, że odbiorca wie to samo i że w taki sam sposób postrzega i aksjologicznie kwalifikuje omawiane kwestie, co stoi w jawnej sprzeczności z koncepcjami uznającymi, że każdy człowiek ma nieco inny, unikalny i właściwy sobie sposób

postrzegania zjawisk, będący następstwem indywidualnie zróżnicowanego systemu konstruktywizmu i skoordynowanego gospodarowania znaczeniem, przybliżone we wprowadzeniu). Należy tu podkreślić, że choć indywidualnie rozpatrywane systemy wiedzy i przekonań różnią się, to jednak znaczne ich obszary u reprezentantów określonej grupy społecznej są wobec siebie zbieżne. Istotny wpływ ma na to proces socjalizacji, któremu – w sposób afirmatywny lub konfrontatywny – ulega każdy członek danej społeczności.

1.1.7. Główne systemy ideologiczne

Zakres koncepcji określanych mianem ideologii aktualnie rozszerza się. W niniejszym opracowaniu skoncentruję się jednak na tych ideologiach, które można nazwać tradycyjnymi. Będą to więc konserwatyzm, liberalizm i socjalizm. Ideologie te obecne są od dawna w przestrzeni polskiej polityki. Jak pisze A. Heywood, „ideologie (...) są płynnymi zbiorami idei, które nakładają się na inne ideologie i wzajemnie się z nimi przenikają” (Heywood 2008: 27). Do tych głównych, dominujących ideologii poszczególne grupy dołączają elementy innych systemów, np. fundamentalizmu religijnego, nacjonalizmu, feminizmu. W literaturze przedmiotu wyróżnia się w związku z tym hybrydowe formy ideologiczne.

W opracowaniu przyjmuję za A. Heywoodem (2008), że ideologia to mniej lub bardziej spójny zbiór idei. Partie funkcjonujące na polskiej scenie politycznej kwalifikowane są i same określają się pod względem orientacji ideologicznej jako partie konserwatywne, liberalne bądź socjalistyczne (i różne ich kombinacje, por. Awdiejew 2008b: 68). Te trzy główne ideologie będą zatem podstawą odniesienia w dalszej części pracy.

W literaturze przedmiotu silnie zaznacza się inny, bardziej ogólny sposób określania tożsamości ideologicznej partii – poprzez ustalenie jej pozycji na linii prawica–lewica.

Geneza tej diady sięga czasów Wielkiej Rewolucji Francuskiej, kiedy reprezentanci różnych stanów i klas zajmowali miejsca w określonych częściach sali: w prawej części sali zasiadali przedstawiciele arystokracji i duchowieństwa, dążący do zachowania dotychczas panującego porządku, zaś po lewej stronie – deputowani reprezentujący mieszczaństwo, optujący za przeprowadzeniem reform społeczno-gospodarczych. W wyniku zajmowania tych pozycji przyjęło się tradycyjnie wiązać prawicę z ruchem zachowawczym, konserwatywnym, zaś lewicę utożsamiać z działaniami reformatorskimi, z dążeniem do nieraz radykalnych zmian. W ciągu następnych dziesięcioleci te pierwotne konotacje zostały zachowane, nawet dziś w parlamentach wielu krajów utrzymuje się podobna lokalizacja ugrupowań (tak jest np. w Wielkiej Brytanii, w Niemczech, w Stanach Zjednoczonych, również w Polsce). W Polsce lewicę i prawicę rozróżniamy od końca XVIII wieku, pojawiły się one w okresie reform

Sejmu Wielkiego. Lewicowość oznaczała wtedy dążenia równościowe, zabiegi mające na celu ograniczenie przywilejów stanowych szlachty, zwiększenie praw mieszczan i chłopów, jak i dążenia państwowotwórcze, walkę o suwerenność narodową. Ówczesna prawica natomiast pragnęła utrzymania przywilejów stanowych szlachty i wiązała się z przyzwoleniem na upadek polskiej państwowości (por. Skarżyńska 2005: 58–59). Dziś tradycyjnie orientacja prawicowa charakteryzowana jest przez podkreślanie przywiązania do wartości tradycyjnych, takich jak religia, naród, rodzina i szerzej – konserwatyzm, czyli dążenie do zachowania istniejącego *status quo* z jego nierównościami, do ochrony prawa własności i wolności ekonomicznej. Orientacja lewicowa wiąże się zaś z wartościami równości praw ekonomicznych, politycznych i społecznych, z dążeniem do zniesienia przywilejów i zapewnienia bezpieczeństwa socjalnego dla wszystkich obywateli.

Współcześnie lewicowość – prawicowość określonej partii także łatwo jest identyfikować na podstawie zajmowanego przez nią miejsca w parlamencie. Jednak, jak zauważa Krystyna Skarżyńska, „znaczenie owego miejsca dla przewidywania poglądów politycznych członków tych partii i ich zwolenników nie jest oczywiste” (Skarżyńska 2005: 59), choćby dlatego, że zmieniają się one w czasie. Autorka podkreśla, że orientacja prawicowa lub lewicowa to schemat myślenia o rzeczywistości społecznej i politycznej bardziej złożony niż podział na orientację kolektywistyczną i indywidualistyczną (por. Skarżyńska 2005: 25–38) i przekonania o równości czy hierarchiczności (por. Skarżyńska 2005: 41–47), gdyż orientacja prawicowa – lewicowa zawiera elementy obu tych wymiarów. W literaturze przedmiotu postuluje się wielowymiarowy opis orientacji prawicowej i lewicowej. Jako relewantne wymienia się wymiary gospodarczy czy ekonomiczny, aksjologiczny, a także poglądy na rolę państwa (w Europie zwłaszcza w kontekście struktury Unii Europejskiej) (por. Figiel 2009: 28–29).

W sferze ekonomicznej w orientacji prawicowej zaznacza się przekonanie o konieczności zachowania zasad gospodarki wolnorynkowej, własność prywatna stanowi najwyższą wartość, a w związku z tym prywatyzacja jest niezbędna. Ingerencja państwa w wolny rynek powoduje niepożądaną jego deregulację. W kwestii polityki podatkowej prawica opowiada się za rozwiązaniem w postaci podatku liniowego. W orientacji lewicowej nie kwestionuje się zasadności funkcjonowania kapitalistycznej gospodarki wolnorynkowej, jednak regulująca funkcja państwa jest uzasadniona koniecznością otoczenia opieką najsłabszych i najuboższych obywateli. Poglądy lewicowe charakteryzuje egalitaryzm – postulat szeroko rozbudowanego systemu opieki społecznej i wyrównywania szans. Lewica optuje także za progresywnym systemem podatkowym.

Stanowiska prawicy i lewicy różnią się także w sferze aksjologicznej. Prawicy bliski jest system normatywny, oparty na tradycjonalizmie i religii. Charakteryzuje go brak podatności na zmiany, dlatego sprzeciw budzą zjawiska nowe i te, które podlegają przekształceniom w wyniku zmieniających się warunków. Prawica jest przeciwna aborcji, eutanazji, badaniom genetycznym, małżeństwom homoseksualnym. W Polsce jest to uzasadniane silnym przywiązaniem do wartości religii katolickiej. Wysoko cenione są natomiast takie wartości, jak bezpieczeństwo, silna penalizacja. Lewica

w sferze aksjologicznej pozostaje w ścisłej opozycji do wartości prawicy – tu akceptuje się aborcję, eutanazję, badania genetyczne, prawa mniejszości seksualnych. Bezpieczeństwo wewnętrzne jest dla lewicy efektem dążeń zapobiegawczych (pomocy społecznej bądź resocjalizacji), a nie lęku przed karą.

W kwestiach polityki zagranicznej w orientacji prawicowej podkreśla się rolę tożsamości narodowej, narodowej tradycji. Widoczne są silne tendencje sprzeciwiania się wszelkim wpływom z zewnątrz, dążenie do zapewnienia silnego potencjału obronnego kraju. Unia Europejska postrzegana jest jako swoiste zagrożenie dla suwerenności państwa, stąd niska tolerancja dla wspólnotowych rozporządzeń. Przez lewicę naród określany jest jako otwarte społeczeństwo, polityka obronna państwa powinna mieć charakter pasywny. W kwestii współpracy europejskiej postuluje się koncepcję Europy Regionów, wyrażającej silną integrację państw członkowskich.

Dla polskich warunków w określaniu orientacji na osi lewica–prawica istotny jest jeszcze stosunek do wydarzeń sprzed 1989 roku (por. Hartman 2001: 63). Prawica odnosi się ze zdecydowaną krytyką do tej karty w historii, podczas gdy lewica przejawia poglądy zgoła przeciwne.

Tradycyjna identyfikacja partyjna klas przebiegała według schematu: klasy wyższe – prawica, klasy niższe – lewica, jednak pewne przekształcenia doprowadziły do istotnych zmian i ukształtowania się tzw. nowej prawicy i tzw. nowej lewicy: „Nowa lewica znalazła oparcie społeczne w dobrze wykształconych klasach wyższych, dotychczasowej bazie partii prawicowych. Jednocześnie przedstawiciele klas niższych, bardziej przywiązani do wartości tradycyjnych, mniej kosmopolityczni i słabiej wykształceni, stali się wyborcami nowej prawicy. Istnieją zatem dwie lewice i dwie prawice (...)” (Figiel 2009: 30). W wyniku zaistniałych przesunięć w literaturze przedmiotu wskazuje się, że obecnie diada prawica–lewica wydaje się mało przydatna do precyzyjnego opisu rzeczywistości społeczno-politycznej (por. Figiel 2009, Hartman 2001). Z tego powodu, opisując ideologie w dalszej części książki, rezygnuję z podziału na prawicę i lewicę na rzecz bardziej szczegółowych ustaleń na gruncie poszczególnych tradycyjnych systemów ideologicznych, które rozpatruję zgodnie z omówionym wyżej wielowymiarowym modelem.

1.2. Dyskurs

Dyskurs jest jednym z tych pojęć w naukach społecznych, które charakteryzuje wyjątkowy zamęt terminologiczny. Wynika to z faktu, że stanowi on obszar zainteresowania nauk różniących się metodologicznie, m.in. socjologii, językoznawstwa, antropologii, a przy tym każda dziedzina i niemal każdy analityk definiuje to pojęcie zgodnie ze swoimi celami badawczymi. Na gruncie polskich badań nad zjawiskiem chaos ten wynika również z faktu zderzenia polskich tradycji lingwistycznych z rozpowszechnionym później rozumieniem anglojęzycznym. W tej pracy szczegółowym rozważaniom poddam rozumienie dyskursu na gruncie językoznawstwa.

Analiza dyskursu jako odrębny paradygmat badawczy wewnątrz nauki o języku pojawiła się w połowie lat siedemdziesiątych XX wieku. Była to próba zaradzenia brakom i niedostatkom analizy językoznawczej, polegającej na badaniu języka w oderwaniu od praktycznego doświadczenia ludzkiego i usiłującej poszukiwać wewnętrznych struktur i zależności w języku jedynie w wymiarze teoretycznym, na wymyślnych przykładach. Do jej aksjomatów należy założenie, które Robert de Beaugrande wyraził, mówiąc, że w analizie dyskursu empatycznie definiujemy język jako system zintegrowany z wiedzą mówiącego o świecie, o społeczeństwie. System ten należy opisywać w kategoriach lingwistycznych, kognitywnych i społecznych, wraz z warunkami, w jakich mówiący go używa (por. Beaugrande 1996).

Filozof Paul Ricour w dziele pt. *Język, tekst, interpretacja* (1989) rozważał koncepcję dyskursywnego rozumienia. Pojęcie dyskursu charakteryzowane jest w jego koncepcji przez następujące cechy:

- dyskurs zachodzi zawsze w porządku czasowym, tzn. ma charakter zdarzeniowy – procesy dyskursywne, w przeciwieństwie do abstrakcyjnego i pozaczasowego *langue*, zawsze dzieją się kiedyś i odznaczają się wewnętrzną strukturą następujących po sobie wypowiedzi, z których znaczenie każdej następnej wypływa z wcześniejszych;
- procesy dyskursywne są procesami zindywidualizowanymi, tzn. dyskurs jest zawsze czymś dyskursem, wypowiedzianym lub odczytywanym przez kogoś (tożsamość autorów i interpretatora komunikatu jest istotna dla prawidłowego odczytania jego znaczenia). *Langue* jest systemem ponadosobowym, przynależącym bardziej do społeczności, niż do konkretnej jednostki;
- dyskurs zawsze zawiera w sobie odniesienie do zewnętrznych warunków, w których się odbywa – istnieje zawsze w zdefiniowanym określonym świecie i w znaczącym momencie czasowym. *Langue* nie posiada odniesienia do świata zewnętrznego;
- tylko dyskurs może mieć charakter znaczący (przekazywać treści) – *langue* istnieje tylko jako kod, platforma dla komunikacji. Poza użyciem w dyskursie nie ma jednak żadnego samodzielnego sensu.

Konstytuowane przez *parole* znaczenie nie może więc nigdy być ograniczane do wewnętrznych własności zdania użytego podczas wypowiedzi. Znaczenie powstaje w splocie dwóch elementów:

- artykułowanym na gruncie *langue* zdaniu;
- okolicznościach (kontekście), w którym zdanie to zostało wypowiedzane.

Tak wyartykułowane znaczenie, zdaniem P. Ricoura, może być traktowane jako zdarzenie dyskursywne.

Przedstawione założenia rzutują na sposób pojmowania tekstu. Anna Duszak, prekursorka teorii Krytycznej Analizy Dyskursu w polskiej nauce, przyjmuje funkcjonalną interpretację tekstu jako zdarzenia komunikacyjnego. Jej zdaniem „analiza tekstu

w kontekście jest najbardziej zasadnym sposobem patrzenia na zjawiska międzyludzkiej komunikacji werbalnej (...). Dyskurs obejmuje tu całość danego aktu komunikacji, a więc zarówno określoną werbalizację (tekst), jak i czynniki pozajęzykowe, które jej towarzyszą, tj. przede wszystkim określoną sytuację użycia oraz jej uczestników” (Duszak 1998: 19).

A. Duszak podkreśla, że obecnie abstrahuje się od sposobu rozumienia pojęcia „tekst” w uzależnieniu od formy jego przekazu (o sposobach rozumienia terminu w polskim językoznawstwie por. Grzegorzczkova 2007: 37–42): teksty komunikowane są zarówno w postaci graficznej, jak i fonicznej. W świetle aktualnych badań nad komunikacją językową, uwzględniającą zmiany zachodzące na skutek rozwoju technologicznych możliwości komunikacyjnych, rozróżnienie na język mówiony i pisany uległo daleko idącej erozji i nie stanowi już zazwyczaj podstawy do rozróżnień metodologicznych. Nieadekwatny stał się też opozycyjny podział na analizę dyskursu (*discourse analysis*, pierwotnie w głównym nurcie badań wykazującą zainteresowanie badaniem języka mówionego) i lingwistykę tekstu (skoncentrowaną na analizie wypowiedzi pisanych) z uwagi na silną ekspansywność pierwszego terminu. Wskazuje się, że od lat siedemdziesiątych XX wieku „na obszarze języka angielskiego, ale nie tylko, określenie *discourse analysis* staje się hasłem wywoławczym dla studiów nad szeroko pojętymi aspektami struktury i funkcjonowania tekstów pisanych i mówionych” (Duszak 1998: 17). W przedstawionej niżej części analitycznej pracy koncentruję się na analizie tekstów pisanych, które uznaję za „formy dyskursywne”, choć muszę zaznaczyć, iż uważam, że nie istnieją formy niedyskursywne.

W tradycji badań nad dyskursem odchodzi się także od traktowania tekstu jako jednostki formalnej, co należy rozumieć w ten sposób, że o byciu tekstem nie przesądza jego wielkość ani kompletność składniowa wypowiedzi. Przyjmuje się, że „są teksty, których pełne zrozumienie wymaga wprowadzenia brakujących więzi formalnych między elementami wypowiedzi” (por. Duszak 1998: 13). A. Duszak podkreśla ponadto, że „tekst jest nie tylko zjawiskiem komunikacyjnym – tekstowość powstaje w wyniku ocen uczestników komunikacji” (Duszak 1998: 19). Jest ona stanem umysłu jednostki, ale jednocześnie nie jest zjawiskiem w pełni indywidualnym, ponieważ „formy dyskursu (dyskursywne) są niewątpliwie elementem składowym interakcyjnej kompetencji komunikacyjnej użytkowników języka” (Duszak 1998: 19). Sprawność tworzenia i odbierania dyskursów jest efektem przysposobienia odpowiednich zachowań tekstowych, przez co, zdaniem badaczki, „zdolność konstruowania i interpretowania zdarzeń komunikacyjnych zależy nie tylko od stopnia uczestnictwa w danej wspólnotie językowej i kulturowej, ale nierzadko również od stopnia przynależności do określonej wspólnoty dyskursu” (Duszak 1998: 20). Znajomość specyfiki tej wspólnoty określa jakość podejmowanych procesów komunikacji.

Z przedstawionymi powyżej koncepcjami ściśle koresponduje podejście komunikatywizmu do omawianej problematyki. Badania, których wyniki prezentuję w dalszej części książki, opierałam na założeniach metodologii komunikatywizmu (inaczej: gramatyki komunikacyjnej) Aleksego Awdiejewa i Grażyny Habrajskiej.

Komunikacja rozumiana jest przez nich jako „częściowo uświadomiony kontakt międzyludzki, którego celem jest, ogólnie rzecz biorąc, skoordynowanie wspólnego działania społeczeństwa, umożliwiające najbardziej komfortowe warunki jego przetrwania” (Awdiejew, Habrajska 2010: 7). Proces komunikacji jest częściowo uświadomiony z uwagi na jego automatyzację w trakcie powstawania zdolności komunikacyjnych człowieka, które możliwe są tylko w wyniku wchodzenia w kontakt z innymi ludźmi i przyswajania określonych zachowań komunikacyjnych.

W komunikatywizmie zakłada się, że wszystko może być komunikacją, bowiem człowiek ma zdolność przypisywania „znaczącości” do każdego obserwowanego zjawiska rzeczywistości lub zachowania otaczających go ludzi: „Pomijając złożone zagadnienia semiozy, stwierdzamy subiektywny charakter komunikacji, kiedy analizując obserwowany fenomen rzeczywistości, interpretator na podstawie kompetencji komunikacyjnej przypisuje mu określony, pasujący do danej sytuacji sens. A ponieważ większość spostrzeganych przez interpretatora komunikatów jest tworzona przez innych ludzi, możemy zaznaczyć interakcyjny charakter tego procesu” (Awdiejew, Habrajska 2010: 8).

Proces komunikacji inicjowany jest w wyniku ostensji, czyli spostrzeżenia przez odbiorcę materialnej formy komunikatu, która stanowi punkt wyjściowy do jego dalszej interpretacji. Tutaj pojawia się tekst, który w gramatyce komunikacyjnej rozumiany jest – tak jak u A. Duszak – szerzej niż jednostka formalna. Są to „wszystkie spostrzeżone przez człowieka komunikującego materialne komponenty komunikatu, które traktuje jako znaczące i wymagające dalszej interpretacji” (Awdiejew, Habrajska 2010: 8). Tekst w komunikatywizmie rozumiany jest bardzo szeroko, w najbardziej typowej dla ludzkiej komunikacji sytuacji face-to-face to nie tylko zamierzony przez nadawcę przekaz foniczny, ale także zauważone przez odbiorcę inne elementy sytuacji komunikacyjnej: gesty, mimika, wygląd interlokutorów, elementy otoczenia itd. Do analizy włączane są na tych samych prawach teksty w formie graficznej (pisane i te, których głównym tworzywem jest obraz), tekst może dotyczyć również znaczeń komunikowanych przez przedmioty materialne (choćby dzieła sztuki) czy organizację przestrzeni społecznej (np. przestrzeni miejskiej). Przyjmuje się, że tekst jest unikalnym i materialnie niezmiennym zjawiskiem, które pojawia się w przestrzeni komunikacyjnej i inicjuje procesy interpretacji komunikatu. Tekst zatem nie „przekazuje” sensu komunikatu, a jedynie ukazuje możliwe kierunki jego interpretacji (por. Awdiejew, Habrajska 2010: 7–9). Wynik procesu interpretacji nie jest zatem przesądzony formalną postacią tekstu, mimo że – jak zaznaczono – postać ta pozostaje niezmienna. Jest to innowacyjne podejście w stosunku do podstawowych koncepcji analizy dyskursu – w nich niepełność informacyjna jest własnością niektórych tekstów, w gramatyce komunikacyjnej jest to obligatoryjna cecha każdego tekstu.

Uruchomiony przez spostrzeżenie przekazywanej treści proces interpretacji ma charakter dynamiczny i subiektywny, ponieważ każdy interpretator posiada różny zasób relewantnych do takiej interpretacji informacji i dąży do swoich celów komunikacyjnych. To silne nawiązanie do konstruktywizmu. W warunkach naturalnej

komunikacji nigdy nie można zakładać, że przekaz zostanie zinterpretowany w taki sam sposób przez wszystkich odbiorców. To obarczone swoistym fatalizmem twierdzenie każe zastanowić się nad tym, jak wobec tego – i czy w ogóle – możliwe jest osiągnięcie porozumienia. W gramatyce komunikacyjnej przyjmuje się jednak, że mimo faktu subiektywnego odbioru komunikatów można przewidzieć, że odbiorca, na pewnych etapach interpretacji, przejdzie przez określone, standardowe odniesienia, wspólne dla większości mówiących w danym języku, a jego dalsze subiektywne rozwinięcie interpretacji nie będzie przeczyło tym standardom. Mowa tu zatem o interpretacji standardowej, systemowej, która przedstawia uogólniony schemat analizy komunikatu przez wirtualnego odbiorcę, polegający na konstruowaniu podstawowych, współpracujących ze sobą, komponentów sensu.

Z chwilą, gdy rozpoczyna się proces interpretacji tekstu, pole badawcze przeniesione zostaje na obszar dyskursu. Dyskurs rozumiany jest w gramatyce komunikacyjnej jako „proces interpretacji tekstu na podstawie kompetencji komunikacyjnej odbiorcy i jego rozumienie (uświadomienie sobie przez interpretatora wyników interpretacji)” (Awdiejew, Habrajska 2010: 10). Przyjmuje się, że dyskurs zawiera komponenty, które istnieją przed interpretacją danego tekstu, a nawet może przewidywać pojawienie się tekstu. Proces interpretacji bywa bardzo złożony, a w niektórych przypadkach może trwać znacznie dłużej niż dany akt komunikacji lub być niedokończony. „W literaturze przedmiotu, szczególnie w odniesieniu do komunikacji społecznej, dyskurs jest słusznie przedstawiany jako złożony konglomerat różnorodnych interpretacji tekstów, w oparciu o odrębne zasoby kompetencji komunikacyjnych”, piszą autorzy komunikatywizmu (Awdiejew, Habrajska 2010: 10). Rozumienie tekstu postrzegają zaś jako domknięcie, zakończenie tworzenia dyskursu w wyobraźni odbiorcy.

1.2.1. Klasyfikacje dyskursu

Istnieje wiele kategoryzacji dyskursu. Podziału dyskursu często dokonuje się pod względem kryterium tematycznego, wyróżniając dyskurs medialny, dyskurs gender, dyskurs ekologiczny, dyskurs prawniczy, pedagogiczny i inne. W literaturze przedmiotu mocno ugruntowane jest też wyodrębnienie dyskursu traktującego o zjawiskach ze sfery polityki.

Jak wspominałam wcześniej, dyskurs – jako kategoria interdyscyplinarna – stanowi obszar zainteresowania różnych dziedzin, szczególnie jego przejawianie się w obszarze polityki. Na gruncie socjologii chciałoby się rozpatrywać ideologię jako punkt styczny między nauką o polityce (politologią) i socjologiczną analizą dyskursu. Jednocześnie w zakresie badań socjologicznej analizy dyskursu pozycjonuje się analizę treści ideologicznych pojawiających się w różnego typu wypowiedziach publicznych, a także sposób manifestowania się ideologii w praktykach komunikacyjnych, widocznych w odróżnialnych sposobach i stylach komunikowania się, autoprezentacji, definiowania innych itp. (por. Czyżewski 2010: 31). Wypada zgodzić się z powyższą wypowiedzią

w aspekcie interdyscyplinarnego podejścia do badania ideologii i uprawomocnienia założenia o możliwości ich przejawiania się w procesach komunikacji. Rażąco jednak w przywołanym opracowaniu jest niedostrzeżenie potencjału lingwistyki w zakresie analizy treści ideologicznych przy jednoczesnym wskazaniu tworzywa językowego jako podstawowego obszaru zainteresowania – ideologie są przecież konstruowane, upowszechniane i reprodukowane w języku.

W ujęciu socjologicznym dyskurs z zakresu polityki rozpatrywany jest na gruncie sfery komunikowania publicznego: „Do sfery tej przynależą publiczne spory i debaty, wystąpienia parlamentarne, dyskusje telewizyjne i radiowe, teksty prasowe i inne socjologicznie znaczące przekazy pojawiające się w polskich mediach” (Czyżewski i in. 2010: 15). W obszarze sfery publicznego komunikowania wyróżnia się trzy częściowo zachodzące na siebie obszary: dyskurs publiczny, dyskurs polityki i dyskurs polityczny. Do dyskursu publicznego zaliczone zostały we wskazanym opracowaniu wszystkie przekazy dostępne publicznie, jak np.: dyskursy instytucjonalne (tu dyskurs parlamentarny, sądowy, szkolny), dyskursy związane z określonymi światami społecznymi (np. dyskurs literacki, dyskurs ludzi biznesu) oraz dyskursy środków masowego przekazu, inaczej dyskursy medialne. Te ostatnie obejmują m.in. rozpowszechniane przez media przekazy dyskursu publicznego, jak transmisje debat parlamentarnych, a także przekazy aranżowane specjalnie dla mediów, np. dyskusje telewizyjne.

Elementem dyskursu publicznego jest dyskurs polityki. Tworzą go „wypowiedzi osób należących do elit władzy, związane z pełnionymi przez te osoby rolami i funkcjami politycznymi” (Czyżewski 2010: 23). Dyskurs polityki obejmuje „wypowiedzi polityków w ramach ról przypisanych im w obrębie instytucji politycznych (np. w parlamencie, na posiedzeniach gremiów politycznych różnego szczebla, w trakcie zebrań partyjnych i spotkań posłów lub radnych z mieszkańcami, podczas wieców i mityngów przedwyborczych oraz w politycznych instytucjach międzynarodowych)” (Czyżewski 2010: 22–23). Trzecim obszarem jest dyskurs polityczny, który tworzą publiczne wypowiedzi polityków poza właściwym kontekstem sprawowania funkcji politycznych (np. niektóre wypowiedzi w środkach masowego przekazu), a także wypowiedzi członków elit symbolicznych na tematy polityczne (np.: publicystyka polityczna, publiczne wypowiedzi artystów, intelektualistów, duchownych, naukowców i innych na tematy polityczne).

Rozróżnienie typów dyskursów politycznych na gruncie lingwistyki funkcjonuje dzięki badaniom Elżbiety Laskowskiej (2002). Badaczka wyróżniła dyskurs polityków, dyskurs polityczno-dziennikarski, dyskurs polityczno-obywatelski.

Dyskurs polityków polega na kontaktach polityków z politykami. Dominuje tu forma dialogu, przeważa równorzędność rang partnerów nad brakiem równorzędności. E. Laskowska zaznacza, że: „Może on wystąpić wtedy, kiedy jeden z polityków (jedna grupa) ma ekonomiczną lub militarną przewagę nad drugim. Ale nawet w takiej sytuacji obyczaj polityczny każe zachowywać pozory partnerstwa” (Laskowska 2002: 180). Celem wypowiedzi tego typu najczęściej jest agitacja – jeden z partnerów skłania drugiego do zrobienia czegoś lub czynią to obaj.

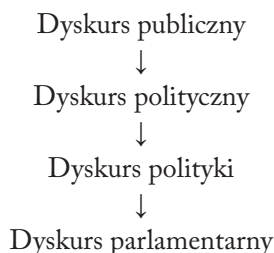
Dyskurs polityczno-obywatelski to dyskurs polityków z obywatelami. Ma on zwykle charakter monologowy. Może mieć zarówno cel propagandowy, jak i agitacyjny.

W dyskursie polityczno-dziennikarskim można mówić o dwóch sytuacjach nadawczych: w jednej z nich występują politycy i dziennikarze (typ przekazu dialogowy lub polilog), w drugiej – sami dziennikarze.

1.2.2. Dyskurs parlamentarny

Ustalenia poczynione przez E. Laskowską, która dyskurs polityczny uczyniła przedmiotem swego zainteresowania badawczego (por. Laskowska 2002, 2004, 2008) ukształtowały sposób pojmowania tego pojęcia, przyjęty w niniejszej pracy. Do cech dyskursu politycznego należy podejmowanie tematów politycznych i jego przejawianie się w mediach. E. Laskowska wyodrębniła dyskurs parlamentarny, traktując go jako część dyskursu politycznego (por. Laskowska 2004: 15). Odnosząc się do przywołanej klasyfikacji jej autorstwa, debatę parlamentarną należy umieścić w ramach dyskursu polityków. Warto podkreślić, iż zdaniem badaczki „parlament jest najbardziej typowym miejscem dla działań politycznych” (Laskowska 2004: 16).

W oparciu o omówione klasyfikacje dyskurs dotyczący sfery politycznej ze względu na zależność hierarchiczną typów można uszeregować tak, jak na rysunku 1.

Rys. 1. SCHEMAT KLASYFIKACJI DYSKURSU POLITYCZNEGO. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Tak rozumiany dyskurs parlamentarny obejmuje wszelkie formy działalności komunikacyjnej członków tego zgromadzenia, wynikające z instytucjonalnych uwarunkowań sprawowanej funkcji, a więc wystąpienia w trakcie debat parlamentarnych, prace w sejmowych komisjach i podkomisjach, prace w komisjach śledczych. Problematiczną kwestią – zdaniem E. Laskowskiej – pozostaje, czy do dyskursu parlamentarnego należy włączyć rozmowy kularowe, które niewątpliwie również mogą dotyczyć kwestii merytorycznych. Z drugiej strony, kierując się precyzją metodologiczną, wskazane przez badaczkę jako konieczne kryterium przejawiania się dyskursu polityki w mediach wyklucza ten typ komunikacji z zakresu pojęcia.

Obok wymienionych wyżej rodzajów dyskursu, w literaturze przedmiotu wyróżnia się jeszcze dyskurs sejmowy (por. Batko-Tokarz 2008) czy dyskurs rządowy

(por. Anaszewicz 2015). Nie jestem zwolenniczką klasyfikacji dyskursu w oparciu o miejsce jego przejawiania się, uważam, że na wyróżnienie kategorii powinna składać się wiązka charakterystycznych, wyróżniających cech (zgodnie z pojmowaniem dyskursu u A. Duszak oraz A. Awdiejewa i G. Habrajskiej, gdzie istotna jest pewna kompetencja, będąca następstwem przynależności do wspólnoty dyskursu). Wyodrębnienie dyskursu sejmowego czy rządowego z dyskursu parlamentarnego wydaje się zatem zbyt rozdrobnieniem (przynajmniej dla obecnego stanu badań). Ostatecznie przyjmuję więc termin zaproponowany przez E. Laskowską – dyskurs parlamentarny.

1.2.3. Pluralizm polityczny w polskim parlamencie

Parlament jest jednym z kluczowych elementów polskiego systemu politycznego. Polski system parlamentarny cechuje pluralizm polityczny. Z punktu widzenia przepisów prawa pluralizm polityczny zapewniony jest w Konstytucji RP (art. 11), gdzie stwierdza się możliwość tworzenia i działalności partii politycznych i innych organizacji. Wielość podmiotów zarejestrowanych w księdze ewidencji partii politycznych jest w świetle przepisów zawartych w Konstytucji RP sygnałem zachowania pluralizmu politycznego. Jest to przejaw wąskiego, ściśle prawnego definiowania zjawiska. W szerokim, społecznym znaczeniu zasada pluralizmu politycznego oznacza wielość dopuszczalnych w danym społeczeństwie stylów życia i preferowanych przez jednostki systemów wartości. W systemie pluralizmu politycznego grupy społeczne, które przejawiają określone systemy wartości, powinny mieć swoje reprezentacje w parlamencie.

Działalność partii politycznych w polskim systemie parlamentarnym reguluje „Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych”. Określa ona strukturę i zasady działania partii politycznych, zasady prowadzenia ewidencji partii politycznych, zasady finansowania, tryb postępowania w sprawie stwierdzenia sprzeczności z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej celów lub działalności partii, zasady likwidacji partii. Zgodnie z ustawą, wpisu do ewidencji dokonuje Sąd Okręgowy w Warszawie (VII Wydział Cywilny Rejestrowy). Następuje to w oparciu o dokument zgłoszenia, zawierający nazwę partii, skrót nazwy, adres siedziby partii, imiona, nazwiska i adresy osób wchodzących w skład organów upoważnionych do reprezentowania partii na zewnątrz i zaciągania zobowiązań majątkowych. Do zgłoszenia należy dołączyć statut partii i wykaz podpisów 1000 obywateli polskich, którzy ukończyli 18 lat i mają pełną zdolność do czynności prawnych.

Warto to przeanalizować w kontekście przyjętych wyżej założeń na temat pluralizmu politycznego. W świetle przywołanych przepisów jedyna przestrzeń, w której może pojawić się informacja o preferowanych przez partię wartościach (będących podstawą określenia systemu ideologicznego), to statut partii, aczkolwiek w ustawie nie ma mowy o obowiązku umieszczania takiej informacji w jego treści. Dokonałam przeglądu statutów partii funkcjonujących na polskiej scenie politycznej w latach 2005–2007.

Wynikiem tej kwerendy jest konstatacja, że znakomita większość partii nie umieszcza takich danych w swym statucie. Wyjątek stanowił statut Prawa i Sprawiedliwości, gdzie w jednym z rozdziałów wskazuje się cele partii, pozwalające wnioskować o preferowanym przez nią systemie ideologicznym. Na tym poziomie można sformułować dość ponury wniosek. Na podstawie obowiązującego w Polsce systemu prawnego nie można ustalić, jakie systemy ideologiczne są reprezentowane na polskiej scenie politycznej. W efekcie nie można stwierdzić, czy faktycznie funkcjonuje ich wiele, a ta wielość jest przecież cechą dystynktywną pluralizmu politycznego. Dopiero przeprowadzenie jakościowej analizy pozwala zweryfikować, jaki jest stan faktyczny.

Parlament jest tym miejscem, gdzie do głosu mogą i powinni dochodzić reprezentanci różnych orientacji ideologicznych, gdzie powinno mieć miejsce ścieranie się różnych poglądów, a w wyniku tego procesu powinno następować podejmowanie najpoważniejszych decyzji na temat kształtu instytucji społecznych i przyszłości państwa. Debata parlamentarna to zatem ten rodzaj dyskursu, w którym powinien się przejawiać pluralizm polityczny. Przedstawione w tej książce badanie ukazuje, jaki jest stan faktyczny polskiej sceny politycznej z uwagi na kryterium zachowania pluralizmu politycznego.

1.2.4. Debata parlamentarna

W literaturze przedmiotu wśród rodzajów działalności językowej człowieka wyróżnia się konwersację, rozmowę, dialog i debatę. Zakłada się, że rozmowa jest pojęciem o węższym zasięgu znaczeniowym niż dialog. Co więcej, nie występuje ona w postaci pisanej, jak to jest w przypadku dialogu. Natomiast tym, co odróżnia konwersację od rozmowy, są ściśle obowiązujące reguły, dotyczące zmienności tematu i interakcji. Rozmowa ma charakter mniej oficjalny, dlatego temat może często ulegać zmianie, zaś kolejność wypowiedzi zależy od aktywności rozmówców (por. Żydek-Bednarczuk 1994). Debata wpisuje się zarówno w schemat rozmowy (dynamika rozmowy, częsta zmiana rozmówców), jak i konwersacji. Jednak charakter tej ostatniej, jej oficjalność, ustalone reguły i prawa, którymi kierują się jej uczestnicy, są bardziej adekwatne w odniesieniu do definicji debaty. Nadrzędnym pragnieniem przyswiecającym rozmówcom jest chęć porozumienia się. Powoduje to, że dostosowują oni swe zachowania, tak werbalne, jak i niewerbalne, do aktualnej sytuacji komunikacyjnej.

Każdą wypowiedź traktować należy jako realizację swego planu, którego założeniem jest osiągnięcie wybranego celu. Interlokutorzy dochodzą do niego, wykorzystując dostępne zasoby językowe i pozajęzykowe (por. Pstrąg 2004). Należy jeszcze ustalić różnice między pojęciami „debata” i „dyskusja”. Przyjmuje się, że „dyskusja ma na celu wyjaśnienie, rozwiązanie danego problemu (od łac. *discutere* – rozbić, rozplątać, rozłożyć), w debacie zaś przeważa chęć przeforsowania własnego przekonania. Uczestnicy debaty mają już wyrobione zdanie na dany temat i dążą do narzucenia go innym

(fr. *bettuere*, łac. *debatere* – walczyć na słowa). Jak powiedział kiedyś Jean de Boisson: „debata to często roznamiętniona rozmowa, w której dwoje ludzi wypowiada się przeciwko sobie, lecz każde słucha tylko siebie” (za: Pstrąg 2004: 16–17).

1.2.5. Historia debatowania w Polsce

Korzeni tradycji, mających wpływ na polską kulturę polityczną, upatruje się w doświadczeniu I Rzeczypospolitej. Republikański charakter ówczesnego ustroju stanowił element konstytuujący polską polityczność. Ustrój ten nazywany jest w niektórych opracowaniach monarchią parlamentarną, najwyższą władzę miał bowiem sejm jako połączenie trzech uprawnionych do jej sprawowania stanów: króla, senatu i izby poselskiej, stanowiących reprezentację ogółu szlachty. Okres I Rzeczypospolitej charakteryzuje sejmikowa demokracja bezpośrednia: istniało wówczas wiele sejmików zwoływanych dla rozstrzygnięcia spraw wagi państwowej, jak i spraw lokalnych: były zatem sejmiiki ziemskie, sejmiiki związane z wyborem monarchy, sejmiiki przedsejmowe (zwoływane 2–3 tygodnie przed sejmem walnym dla wyboru posłów mających uczestniczyć w tym wydarzeniu), sejmiiki relacyjne (posłowie przedstawiali sprawozdanie z obrad sejmu walnego i podjętych decyzji oraz podejmowali związane z nimi decyzje wykonawcze), sejmiiki elekcyjne (na których wybierano kandydatów na nieobsadzone urzędy ziemskie), sejmiiki kapturowe (poświęcone zorganizowaniu władzy w czasie bezkrólewia), sejmiiki gospodarcze (zajmowały się realizacją decyzji podatkowych). Konkludując można stwierdzić, że „formą istnienia Rzeczypospolitej była bezustanna debata publiczna, którą toczono na sejmikach i w trakcie obrad sejmu, a także na wszelkiego rodzaju spotkaniach publicznych i prywatnych (...)” (Gawin 2014: 13). Tak skonstruowana rzeczywistość polityczna wymagała od biorących w niej udział aktorów przede wszystkim umiejętności debatowania, zdolności posługiwania się słowem w trakcie posiedzeń różnego rodzaju ciał zbiorowych. Umiejętność przygotowania i wygłoszenia publicznego wystąpienia była kwalifikacją niezbędną do wywarcia wpływu na bieg spraw publicznych, do zdobycia pozycji politycznej czy społecznej. Wygłoszenie mowy z okazji jednej z wielu nadarzających się sposobności dawało możliwość wybicia się, zrobienia wrażenia, zbudowania własnej pozycji.

Istotna różnica między sprawowaniem polityki w okresie I Rzeczypospolitej a czasami współczesnymi ujawnia się m.in. poprzez rozważenie starożytnego i nowożytnego pojmowania wolności. Wolność starożytnych była wolnością do polityki, wolny był ten, kto uczestniczył w procesie politycznym. Państwem była wspólnota obywatelska debatująca nad polityką i podejmująca polityczne decyzje. Tak właśnie polski szlachcic – obywatel Rzeczypospolitej był wolny do polityki, ówczesny ustrój dawał każdemu szlachcicowi prawo nie tylko do wypowiadania się we wszystkich sprawach ważnych dla państwa i obywateli, ale także do podejmowania decyzji poprzez prawo uczestnictwa w sejmikach. Wolność do polityki objawiała się tym, że chętnie z tych praw korzystano.

Nowożytnie pojmowanie wolności w tym kontekście jest wolnością od polityki, obywatel składa odpowiedzialność za przestrzeganie reguł i bezpieczeństwo w ręce instytucji państwa, rządzenie państwem ma być sprawą profesjonalnej administracji państwowej i zawodowych polityków: „Wyborca nowoczesnego państwa uczestniczy bezpośrednio we władzy politycznej tylko w momencie wyborów; po wrzuceniu kartki wyborczej do urny może już tylko śledzić politykę kształtowaną w jego imieniu przez innych” (Gawin 2014: 15).

Ten rzut oka na historię zinstytucjonalizowanej debaty politycznej w Polsce pozwala zauważyć, że – po pierwsze – tradycja debatowania jest obecna w polskiej kulturze od szeregu lat, choć warunki uczestnictwa przeciętnego obywatela w polityce, jego wola, uległy zmianie, a po drugie – od najdawniejszych czasów towarzyszy aktorom debaty cel wywarcia wpływu na publiczność, obliczony na przekonanie odbiorców do określonej merytorycznej sprawy, ale nierzadko na autoprezentację samego mówcy.

1.2.6. Warunki współczesnej debaty parlamentarnej

Zgodnie z literaturą przedmiotu należy stwierdzić, że „niemożliwe jest porozumiewanie się w parlamencie bez perswazji” (Laskowska 2004: 175). E. Laskowska postrzega parlament przede wszystkim przez pryzmat jego funkcji, jaką jest tworzenie prawa – posłowie i senatorowie tworzą prawo poprzez uchwalanie aktów prawnych drogą głosowania.

W rozważaniach na temat debaty parlamentarnej przyjmuje się nieco idealistyczne założenie, że każdy z posłów znajduje w sobie wystarczającą motywację do poszukiwania informacji na temat przedmiotu debaty, w oparciu o nie podejmuje świadomą decyzję o tym, jak będzie głosował: za, przeciw czy wstrzyma się od głosu, może także nie uczestniczyć w głosowaniu. Na tym tle ujawnia się istotna funkcja debaty parlamentarnej, która – po pierwsze – zapoznaje parlamentarzystów z przedmiotem, nad którym planowane jest głosowanie, a po drugie pomaga im podjąć decyzję co do kierunku głosowania (zob. Laskowska 2004: 174). Oczywiście, z przedmiotem debaty posłowie zapoznają się nie tylko podczas debaty, ale i dzięki materiałom przygotowywanym przez administrację Sejmu i Senatu, a także z debat odbywanych w trakcie posiedzeń komisji i klubów. Debata parlamentarna stanowi więc tylko jedno ze źródeł informacji o przedmiocie planowanej decyzji i jest jednym z czynników mających wpływ na podejmowaną w trakcie głosowania decyzję.

Warto tu zwrócić uwagę, na fakt, że wypowiedzi polityków wygłaszane w trakcie debaty są już mocno zakorzenione w pewnym dyskursie, jaki wytworzył się wokół problemu podczas wcześniejszych prac nad przedmiotem debaty, między innymi właśnie w pracach komisji i posiedzeń klubów. W związku z tym przyjmowanie w ich badaniu perspektywy opartej wyłącznie na informacjach zawartych w tekście wydaje się błędne, ponieważ zniekształca rozumienie tego tekstu i uniemożliwia dotarcie

do rzeczywiście wyrażonego w wypowiedzi sensu. Uwaga ta pozostaje w zgodzie z przedstawionymi wcześniej założeniami metodologii komunikatywizmu i globalnymi zasadami krytycznej analizy dyskursu.

Jak zauważa E. Laskowska, „w wypowiedziach parlamentarnych realizuje się (...) artykulacja interesów, która składa się z kilku faz. Po ujawnieniu się potrzeb i przeobrażeniu ich w postulaty następuje argumentacja, a w niej dużą rolę odgrywa odwoływanie się do norm i systemów wartości” (Laskowska 2004: 174–175). To z kolei stanowi istotę działania perswazyjnego.

1.3. Perswazja w dyskursie politycznym

Z dyskursem na tematy społeczno-polityczne nieodłącznie związane jest pojęcie perswazji, jeśli bowiem dochodzi do konfrontacji różnych sposobów rozumienia zjawisk, możliwość podjęcia dalszego współdziałania wymaga przekonania współdecydentów do swojego stanowiska.

Zainicjowanie na gruncie językoznawstwa rozważań na temat możliwości wywierania wpływu na odbiorcę w procesie komunikacji stało się uprawnione dzięki ukonstytuowaniu się funkcjonalnego podejścia do tekstów. Istnieje obszerna literatura przedmiotu, odnosząca się do problematyki oddziaływania za pomocą języka. Wydaje się, że dziś już nie sposób wymienić wszystkich pozycji. W opracowaniu przytoczone zostaną wybrane opracowania monograficzne, które niewątpliwie ukształtowały sposób, w jaki postrzegam zjawisko.

Początków zainteresowania perswazją na gruncie lingwistyki upatrywać należy w opracowaniach z zakresu problematyki wartościowania w języku (zob. Grabias 1981, Puzynina 1992, Laskowska 1992). Ów wczesny, ale dziś nadal aktualny nurt zainteresowania perswazją przyniósł opracowania dotyczące w znacznej mierze zagadnień typowo językoznawczych, od początku jednak dostrzegano wielowymiarowość zjawiska, analizując zabiegi perswazyjne w wypowiedziach polityków, w tekstach prasowych czy w komunikatach reklamowych (m.in. Głowiński 1991, Bralczyk 1986, 1996, 2007, Ożóg 2004, Kamińska-Szmaj 2001, monografia pt. *Język polityki a współczesna kultura polityczna* 1994, monografia pt. *Język perswazji publicznej* 2003, a także *Manipulacja w języku* 2004).

Na rozwój badań znacznie wpłynęło poszerzenie zainteresowań retoryki przez włączenie do jej obszaru badawczego postulatu rozpatrywania figur retorycznych razem z kontekstem argumentacyjnym, w którym się pojawiają. Postulat ten zgłosił Chaim Perelman (2004), do tego nurtu badawczego należą opracowania takich badaczy, jak: Mirosław Korolko (1990), Krzysztof Szymanek (2002), Marek Kochan (2002, 2005), Mirosław Karwat (2006, 2006, 2007), Piotr Lewiński (1999, 2012), Krzysztof Grzegorzewski (2014).

Rozwój nauki o komunikowaniu sprawił, że badania nad perswazją nabrały rysu interpersonalności. Silnie zarysowała się wspólna sfera zainteresowań lingwistyki

i psychologii społecznej, co zaowocowało licznymi publikacjami, np. Dariusz Doliński (2000, 2008, 2014), Kevin Hogan (2000), Jolanta Antas (1999), Anthony Pratkanis, Elliot Aronson (2003), Robert Cialdini (2004), Maria Peisert (2004), Marek Tokarz (2006), *Perswazja. Perspektywa psychologiczna* (2007) oraz monografie pokonferencyjne: *Mechanizmy perswazji i manipulacji* (2007, tom 1 i 2), *Komunikacja wizualna w przestrzeni społecznej* (2009), *Język w komunikacji* (2001, t. 1–3), a także serie wydawnicze *Rozmowy o komunikacji* (2006, 2008, 2009, 2010, 2011), *Sytuacja komunikacyjna i jej parametry* (2010, 2014). Już sam przegląd podstawowych książkowych opracowań z zakresu perswazji ilustruje obszerność badań poświęconych tej problematyce. Obrazu dopełnia niezliczona ilość węższych, bardziej wyspecjalizowanych opracowań w formie artykułów.

Naturalnym następstwem zainteresowania wielu badaczy danym zjawiskiem, ujmowania go z perspektywy wielu dyscyplin o różnych rodzajach metodologii jest pewien zamęt terminologiczny i definicyjny. Dla przejrzystości wywodu konieczne jest zatem ustalenie sposobu, w jaki rozumiem perswazję.

Potrzebę uporządkowania pojęć z zakresu wywierania wpływu dostrzeżono już dawno. Próbę taką podjęła I. Kamińska-Szmaj (2004). Badaczka podkreśla szczególny wpływ definicji Stanisława Barańczaka na rozumienie terminu „perswazja”. Definicja ta miała następującą postać: „Funkcja perswazyjna wypowiedzi jest to szczególna odmiana funkcji konatywnej, polegająca na usiłowaniu uzyskania realnego wpływu na sposób myślenia lub postępowania odbiorcy, jednakże nie drogą bezpośredniego rozkazu, lecz metodą utajoną i pośrednią, tak iż w wypowiedzi dominuje z pozoru inna niż konatywna funkcja językowa (np. funkcja estetyczna, poznawcza, emotywna itp.)” (Barańczak 1975: 49). Perswazja i manipulacja są tutaj w zasadzie utożsamione. O relacji tych dwóch pojęć względem siebie pisali szczegółowo Barbara Kudra i Andrzej Kudra (2004). Badacze sugerowali, że perswazja i manipulacja nie są antonimami, widzieli konieczność wprowadzenia do rozumienia procesów nakłaniania pojęcia „stymulacja”, które zdefiniowali jako wpływanie na jednostkę bez naruszania jej autonomii i podmiotowości, i usytuowali je jako opozycyjne do pojęcia „manipulacja”.

Manipulację często postrzega się jako typ perswazji. Zasadnicza różnica polegać ma na tym, że w manipulacji nadawca ukrywa przed odbiorcą rzeczywisty motyw wywierania na niego wpływu. W literaturze przedmiotu postuluje się włączenie do definicji manipulacji aspektu odnoszenia korzyści przez nadawcę, sądzę jednak, że jest to zbyt wąskie pojmowanie zjawiska – istnieją zachowania, w których odbiorca nie jest świadomy właściwego celu, do jakiego zmierza nadawca, i korzyść płynąca z tego działania również jest przynależna odbiorcy (klasyczny przykład stosowania przez matkę techniki pozornego wyboru, np. w pytaniu kierowanym do dziecka: „Zjesz kanapkę przed bajką czy po bajce?”). Uważam, że manipulacyjny charakter tego typu działań wynika nie z chęci odniesienia korzyści przez nadawcę, ale z faktu ograniczania woli odbiorcy przez umiejętne sterowanie jego świadomością. Za manipulacyjne należałoby zatem uznać – jak proponuje E. Laskowska (2007: 9)

– każde działanie nakłaniające, zawierające element, którego odbiorca nie jest świadomy, a który mógłby mieć wpływ na skuteczność tego działania. Laskowska postuluje też w badaniu manipulacji na gruncie lingwistyki konieczność uwzględnienia szeroko rozumianej sytuacji komunikacyjnej oraz typowych dla danej kultury zachowań językowych. Wyrażnie współgra to z zaleceniami analizy dyskursu.

Przyjmuję rozumienie relewantnych pojęć zgodnie z podejściem gramatyki komunikacyjnej. Proces perswazji będę traktować jako zmianę lub modyfikację postawy odbiorcy w stosunku do omawianego w dialogu obiektu, zjawiska, osoby itp., będących przedmiotem danego aktu komunikacji. Skuteczność przekazu perswazyjnego zależy nie tylko od zastosowanych środków, ale również od predyspozycji odbiorcy do pożądanых zmian (zob. Awdiejew, Habrajska 2006: 257). G. Habrajska wyjaśnia, że „stosując perswazję (...) nadawca dąży do przekonania interlokutora do swoich racji, a podstawowym narzędziem wywierania wpływu na odbiorcę jest eksponowanie własnej postawy aksjologicznej, poprzez stosowanie emotywno-oceniających aktów mowy” (Habrajska 2008: 56). Za zbyt uproszczenie uznaje się w gramatyce komunikacyjnej stwierdzenie, że akty ematywne informują jedynie o przeżywaniu przez nadawcę określonych uczuć pozytywnych lub negatywnych, za pomocą tych aktów mowy informuje się bowiem o intencji wyrażenia oceny wobec obiektu będącego przedmiotem wypowiedzi, określa się wartość tej oceny. Konwencjonalne wyrażanie uczuć ma w związku z tym znaczenie regulujące, czyli powoduje zmiany w zachowaniu interakcyjnym. Zgodnie z zasadą solidarności uczuć należy przyjąć zatem następujące założenie: „Akt oceny jest jednostkową manifestacją całej orientacji aksjologicznej mówiącego. Jeśli jego ocena otaczającej rzeczywistości jest zbieżna z oceną odbiorcy aktu oceniającego, to nawiązanie kontaktu i porozumienie są ułatwione. Jeśli natomiast taka ocena różni się zasadniczo od oceny odbiorcy, to porozumienie może być zablokowane lub bardzo utrudnione” (Awdiejew 2007: 116). Brak zgodności między orientacją ideologiczną odbiorcy a eksponowaną w wypowiedzi postawą nadawcy może być przyczyną niepowodzenia procesu perswazji mimo zabezpieczenia komunikatu odpowiednimi środkami językowymi. Drogę do pokonania tej trudności wskazuje G. Habrajska w artykule pt. *Przeżywanie ideologii* (2008), w którym zwraca uwagę, że śledzenie wyrażania emocji przez określonego nadawcę może być użytecznym źródłem wiedzy na jego temat, możliwym do wykorzystania w działaniach perswazyjnych. Zachodzi tu proces zwrotny – nadawca próbując wywrzeć wpływ na odbiorcę, odsłania swoją postawę, którą następnie można wykorzystać do oddziaływania na niego. G. Habrajska pisze, że „stosując perswazję (...) nadawca dąży do przekonania interlokutora do swoich racji, a podstawowym narzędziem wywierania wpływu na odbiorcę jest eksponowanie własnej postawy aksjologicznej, poprzez stosowanie emotywno-oceniających aktów mowy” (Habrajska 2008: 56). Analiza tych aktów mowy jest zatem źródłem wiedzy o postawie nadawcy.

W praktyce komunikacji społecznej w odniesieniu do sfery społeczno-politycznej działanie perswazyjne zmierzające do modyfikacji postaw nazywane jest w gramatyce

komunikacyjnej propagandą, z kolei działanie perswazyjne nastawione na nakłonięcie do działania jednostki lub grupy i niewymagające zmiany postawy określa się jako agitację. Awdiejew i Habrajska zauważają, że w różnych kontekstach na arenie politycznej każdy dyskurs propagandowy buduje jednocześnie gotowość odbiorców do podjęcia określonych działań, czyli jest ukrytym dyskursem agitacyjnym (zob. Awdiejew, Habrajska 2009: 14).

Warto rozważyć, czy możliwe jest wobec tego oddziaływanie czysto agitacyjne, innymi słowy: czy można w dyskursie parlamentarnym, który zdominowany jest przecież orientacją na systemy przekonań, skłonić kogoś do działania, które pozostaje w sprzeczności z jego postawą. Jak się okazuje, zdarzają się sytuacje, kiedy zewnętrzne warunki, jak konieczność zachowania porządku legislacyjnego w państwie, skłaniają grupy do poparcia projektu, z którym się ideologicznie nie identyfikują. Właśnie w ten sposób nadawca uzasadnia swoje stanowisko w przykładzie (1), gdzie po wyrażeniu rozległej krytyki dla przedstawionych przez rząd rozwiązań, mówi:

(1) Klub Parlamentarny Sojuszu Lewicy Demokratycznej zdaje sobie sprawę, że nieuchwalenie projektowanej ustawy w terminie do dnia 30 czerwca spowoduje brak podstawy prawnej do występowania z wnioskiem o wpisanie na listę diagnostów laboratoryjnych osób posiadających prawo wykonywania zawodu lekarza i wykonujących zawód w laboratorium. Dlatego nasz klub będzie głosował za przyjęciem tej ustawy. (P19/7.06/P3/SLD1)

W przedstawionym dalej badaniu skoncentrowałam się jednak na działaniach obliczonych na realizację celu propagandowego. Znajomość orientacji ideologicznej odbiorcy byłaby czynnikiem, który zwiększa prawdopodobieństwo sformułowania komunikatu perswazyjnego w sposób, który nie będzie pozostawał w jawnej sprzeczności z jego postawą. Przyjmuje się, że orientacja ideologiczna, manifestowana przez posłów wypowiadających się w debacie parlamentarnej, pozwala wnioskować o profilu ideologicznym grupy, którą reprezentuje. Z takiego założenia wychodzą też badacze innych dyscyplin – socjologii i politologii: „poseł jest (...) przede wszystkim posłem partyjnym i przynależność organizacyjna, zakładamy, jest ważnym wyrazem jego przekonań. Znaczy to, że leży u podstaw jego percepcji rzeczywistości społecznej, jego ocen i postrzegania swych zadań” (Wesołowski 2001: 13). Przytoczone badania oparte były na ankietach surveyowych, o których sami badacze piszą, że metoda ta „nigdy nie rozstrzygnie, w jakim stopniu posłowie w pełni odkryli (...) swoje umysły, trafnie określili swoje emocje lub dali dobrą «wycenę» opinii kolegów” (Wesołowski 2001: 14). Metoda opracowana w oparciu o zasady gramatyki komunikacyjnej – nie rosząc sobie pretensji do odkrywania umysłów – pozwala po części uniknąć wpływu tego autoprezentacyjnego czynnika na wynik badań.

1.4. Mediatyzacja sfery politycznej

Przyjmując, że czynnik autoprezentacyjny można ominąć tylko „po części”, ponieważ w literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na silną korelację między zachowaniem polityków w trakcie debaty parlamentarnej a transmisją tej debaty – uczestnicy debaty w mediach zwykle stawiają sobie inne cele niż w debacie pozamedialnej – debata bez telewizji, na przykład relacjonowana jedynie przez stenogram, nie stanowi dla posłów wystarczającego bodźca do tego, żeby tworzyli autoprezentacyjne teatry, mogące funkcjonować w oderwaniu od meritum.

Mediatyzacja życia politycznego jest czynnikiem mającym istotny wpływ na sposób kształtowania wypowiedzi przez polityków. W literaturze przedmiotu często wskazuje się, że jest to wpływ destrukcyjny (por. Śpiewak 2004: 176–177). Jak zauważa Jacek Wasilewski, „to, co łączy debaty pozamedialne, to najczęściej jest chęć zbliżenia się do prawdy i jej rafinowania. Kiedy debata toczy się w mediach, prawda przestaje być tak istotna, ważniejsza jest wygrana, czyli przekonanie odbiorców do swych racji. I tak politycy często mają cele osobiste (walka o władzę, rozgrywki personalne itp.), a ich celem jest dyskredytacja przeciwnika, a nie jego stanowiska, zwłaszcza gdy uzasadnienie tego stanowiska, nawet jeśli było słuszne, i tak pozostanie niezrozumiałe z powodu niekompetencji audytorium” (Wasilewski 2014: 113). Na tę sytuację zwraca się także uwagę w badaniu dyskursu na gruncie socjologii: „Część dyskursu polityki przekazywana jest przez mass media. Świadomość tego faktu (np. gdy obrady parlamentu są częściowo lub w całości transmitowane przez radio lub telewizję) lub też świadomość tego rodzaju potencjalnej możliwości (np. gdy polityk liczy na to, że jego wypowiedź lub jej część trafi do mediów, bądź wręcz o to zabiega) wpływa bez wątpienia na zachowania komunikacyjne. Zagwarantowany lub upragniony dostęp do masowej publiczności oznacza konieczność brania pod uwagę adresata medialnego – obok bezpośredniego adresata komunikatu (np. partnera rozmowy) oraz adresata w postaci bezpośrednio obecnej publiczności (w przypadku przemówień parlamentarnych bezpośredni adresat komunikatu pokrywa się w dużej mierze z bezpośrednio obecną publicznością)” (Czyżewski 2010: 23). To silne nastawienie „wieloadresowe” oraz związana z nim tendencja do inscenizacji przejawiają się ze zwielokrotnioną mocą w sytuacjach, w których politycy występują w dyskusjach aranżowanych przez środki masowego przekazu. Problematyka ta została szeroko i wieloaspektowo omówiona na gruncie językoznawstwa (z pozycji książkowych por. Karwat 2006, Kochan 2005, Szkudlarek-Śmiechowicz 2010, Grzegorzewski 2014). Opracowania te prowadzą do wniosku, że w typie dyskursu zdeterminowanego medium bardziej istotne stają się zachowania, które wzmacniają atrakcyjność przekazu (zgodnie z *infotainment*, trendem w mediach krytycznie opisanym przez Neila Postmana, 2002), niż przekaz merytoryczny. Zatem miejsce, w jakim wygłaszana jest wypowiedź, jest elementem sytuacji komunikacyjnej, który znacząco wpływa na jej kształt (por. Laskowska 2010). Politycy, występując w mediach, nadal kojarzeni są z określoną partią i można założyć, że zdają sobie z tego

sprawę, jednak w większym stopniu niż w debacie parlamentarnej reprezentują siebie osobiście, podejmują więc próby indywidualnej promocji. Dochodzi tu do zmiany celu wypowiedzi. Inne prawa rządzą też komunikacją, np. obowiązujące w Sejmie zasady *Kodeksu etyki poselskiej* zastępuje właściwa dla współczesnych mediów zasada *infotainment* (zob. Jabłoński 2006). Dla badania dyskursu parlamentarnego istotne jest zatem odróżnianie zabiegów obliczonych na realizację celów pozamerytorycznych od treści debaty, relewantnych z punktu widzenia omawianego problemu.

ROZDZIAŁ 2

Hipotezy badawcze

Przeprowadzone badanie miało na celu dokonanie diagnozy stanu zróżnicowania ideologicznego polskiego dyskursu parlamentarnego w latach 2005–2006, przyjąłam tu bowiem, że – zgodnie z zapisem w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej – Polska jest krajem demokratycznym, w wyniku czego jedną z głównych zasad funkcjonowania państwa jest pluralizm polityczny. Polega on na istnieniu dwóch lub więcej partii politycznych, reprezentujących różne programy i orientacje, walczących na równych prawach o zdobycie władzy w państwie. Krajobraz polskiej sceny politycznej zdaje się potwierdzać dyferencjację ideologiczną – w każdej kadencji Sejmu w parlamencie funkcjonuje kilka ugrupowań, często samorzutnie deklarujących się jako opozycyjne względem innych.

Zakładam, że orientację ideologiczną, którą rozumiem jako element struktury psychicznej jednostki, charakteryzuje fluktuacja. W związku z tym widzę potrzebę cyklicznego sondowania stanu zróżnicowania ideologicznego dyskursu parlamentarnego. Przyjęte założenie prowadzi też do wniosku, że zaprezentowane w niniejszej publikacji wyniki analiz odnosić się będą do stanu orientacji ideologicznej z okresu, z jakiego pochodzi materiał badawczy. Ich rzutowanie na wcześniejszy bądź późniejszy profil ugrupowania będzie obarczone potencjalnym błędem, gdyż nie można wykluczyć znacznych przesunięć w obrębie struktury orientacji ideologicznej badanych podmiotów politycznych.

Kolejnym założeniem istotnym dla realizacji celu badawczego jest to, że orientacja ideologiczna mówcy ujawnia się w kreowanym przez niego tekście. Jak piszą A. Awdiejew i G. Habrajska, „wszelkie interakcyjne działania oceniające mają charakter ideologiczny, stanowią pewną reinterpretację aksjologiczną otaczającego świata, dlatego analiza postępowania interlokutorów w różnych strategiach oceniająco-emotywnych daje możliwość określenia ich priorytetów, wykrycia ich preferencji, czyli ustalenia ich indywidualnych systemów wartości, inaczej mówiąc, ich bazy ideologicznej” (Awdiejew, Habrajska 2009: 14). Jednocześnie przyjmuję, że teksty propagandowe i agitacyjne są manifestacją deklarowanej postawy nadawców, która nie musi pokrywać się z jego rzeczywistymi przekonaniami. Zabiegi badawcze wymagają zidentyfikowania i opisanego mechanizmów manifestowania orientacji ideologicznej w dyskursie politycznym. Przeprowadzenie kompletnej analizy materiału badawczego

pozwoili uzyskać zbiory sądów ideologicznych, przywoływanych przez reprezentantów poszczególnych klubów parlamentarnych. Ich odniesienie do wyznaczników prototypowych systemów ideologicznych stanowiło podstawę do sformułowania charakterystyki profilu ideologicznego tych klubów.

Przyjęłam założenie, że ujawnianie się ideologii nie jest warunkowane tematem rozmowy. Na tę cechę ideologii zdaje się wskazywać M. Fleischer, pisząc że mechanizm działania ideologii pozbawiony jest jakichkolwiek aspektów treściowych, „tym samym ideologia odnosić się może do wszystkich tematów komunikacji i do wszystkich sytuacji komunikacyjnych, niezależnie od czasu i przestrzeni komunikacji” (Fleischer 2008: 97). Innymi słowy, temat nie determinuje zakresu odniesień ideologicznych, czyli każdy fakt można ocenić z perspektywy każdej ideologii. Wypowiedzi dotyczące tego samego zagadnienia prowadzą więc do emanacji różnych orientacji ideologicznych, a właściwie do ukazania sposobu postrzegania i aksjologicznej kwalifikacji obiektów ideologicznych w ramach poszczególnych ideologii.

Jeszcze jedno istotne założenie dotyczy tezy o hierarchicznym układzie sądów ideologicznych w orientacji ideologicznej (zob. Habrajska 2008: 60). W oparciu o nie przyjmuje się, że „przeżywanie ideologii pojawia się wówczas, gdy w dyskursie sygnalizowane są postawy interlokutorów dotyczące obiektów ideologicznych. Siła emocji wyzwalanych przez przeżywanie ideologii zależy od tego, czy postulowane atrybucje dotyczą centralnych czy też peryferycznych wartości przeżywającego” (Habrajska 2008: 60). To spostrzeżenie koreluje z teorią oceny społecznej M. Sherifa (zob. Griffin 2003: 208–217), w której stwierdzono, między innymi, że punktem odniesienia dla oceny odebranej wypowiedzi jest posiadana przez jednostkę postawa wobec obiektu, którego wypowiedź dotyczy. M. Sherif przyjmuje, że istnieją trzy strefy: strefa akceptacji, odrzucenia i braku zaangażowania. Sądy ideologiczne, należące do obszaru centralnego są obszarami dominującymi w danej orientacji ideologicznej (jednostki lub grupy). Przyjmuję zatem, że znając strukturę orientacji ideologicznej interlokutora, można precyzyjnie sterować procesem perswazji, formułując komunikaty, które będą trafiały w odpowiednią strefę orientacji odbiorcy i wywoływały określoną jego reakcję.

W istocie w pracy podjęłam próbę wykazania istnienia różnorodności ideologicznej w polskim dyskursie parlamentarnym na materiale wypowiedzi aktorów sceny politycznej oraz określenia granic profili ideologicznych poszczególnych klubów parlamentarnych funkcjonujących w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej latach 2005–2007.

Obok hipotezy ogólnej o istnieniu w polskim systemie parlamentarnym pluralizmu politycznego, założyłam, że:

1. Możliwe jest zbadanie orientacji ideologicznej metodą opracowaną na gruncie gramatyki komunikacyjnej.
2. Orientacja ideologiczna manifestuje się za pomocą języka przez sądy ideologiczne, które wyrażane są środkami językowymi.
3. W oparciu o analizę językową możliwe jest zidentyfikowanie obiektów ideologicznych charakterystycznych dla określonego dyskursu.

4. Wyniki badań orientacji ideologicznej stworzą pewien profil ideologiczny klubu parlamentarnego. Przyjmując możliwość zachodzenia fluktuacji w obszarze orientacji ideologicznej, zakłada się z wysokim prawdopodobieństwem, że profil ideologiczny mogą tworzyć komponenty z różnych prototypowych systemów ideologicznych, tj. profile ideologiczne będą miały charakter mieszany.
5. W orientacji ideologicznej określonych klubów będzie się przejawiał dominujący obszar ideologiczny. Można go wyznaczyć, posiłkując się analizą ilościową, mającą w procesie badawczym status pomocniczej.
6. Profil ideologiczny żadnego klubu parlamentarnego nie będzie charakteryzował się puryzmem ideologicznym, ponieważ istnienie wspólnych płaszczyzn orientacji ideologicznych jest warunkiem zaistnienia porozumienia i podjęcia współpracy. Płaszczyzny te zostaną określone na podstawie odniesień do znaczników ideologicznych. Wysokie wskaźniki odniesień do znaczników ideologicznych stworzą potencjalną płaszczyznę porozumienia między porównywanymi grupami.
7. Możliwe jest wskazanie obiektów ideologicznych, w których pojawia się skonstrastowanie. Potwierdzi się istnienie dychotomii w wartościowaniu obiektów ideologicznych przez reprezentantów różnych partii. Wykazanie obecności obiektów ideologicznych w dyskursie parlamentarnym będzie dowodem istnienia pluralizmu politycznego.

Weryfikacji hipotez dokonałam za pomocą jakościowej analizy wypowiedzi reprezentantów klubów parlamentarnych, przez wyodrębnienie w wyniku badania sądów ideologicznych i ich porównanie z wyznacznikami prototypowych systemów ideologicznych.

2.1. Etapy pracy

W trakcie badań praca podzielona została na następujące etapy:

1. Diagnoza stanu badań nad ideologią na gruncie językoznawstwa.
2. Zebranie tekstów.
3. Analiza tekstów.
4. Wyekscerpowanie sądów aksjologicznych uzyskanych dla każdego z klubów parlamentarnych (baza ideologiczna).
5. Wyznaczenie obiektów ideologicznych funkcjonujących w dyskursie parlamentarnym w okresie 2005–2007.
6. Określenie wyznaczników prototypowych ideologii politycznych.
7. Kategoryzacja sądów aksjologicznych do prototypowych ideologii na podstawie korelacji ze znacznikami.
8. Wyznaczenie profili ideologicznych przez ustalenie nasilenia znaczników prototypowych ideologii wśród przykładów z odniesieniem ideologicznym – analiza ilościowa.

9. Charakterystyka profili ideologicznych klubów parlamentarnych. Ustalenie zakresów tematycznych w obrębie znaczników ideologicznych w profilu klubu parlamentarnego – analiza jakościowa.
10. Wnioski.

2.2. Struktura pracy

W dalszej części książki przedstawię podstawy teoretyczne, które pozwolą wyjaśnić, jak rozumiem relewantne pojęcia oraz uzasadnić wybór materiału badawczego dla postawionego problemu badawczego. W oparciu o nie wskażę przesłanki, jakimi kierowałam się przy opracowaniu metody badawczej.

Następnie zaprezentuję samą metodę badawczą, a także przedstawię argumenty na rzecz doboru materiału badawczego.

W kolejnym fragmencie pracy pokażę sposób implementacji metody do badania bazy materiałowej. W pierwszej części będzie to analiza lingwistyczna wypowiedzi parlamentarzystów, która doprowadziła do wyłonienia bazy sądów ideologicznych dla poszczególnych badanych grup. Następnie opiszę zakresy i granice ich orientacji ideologicznych.

W zakończeniu przedstawię wnioski, które pozwolą zweryfikować postawione hipotezy.

Analizę i interpretację wyników oparłam przede wszystkim na jakościowej analizie tekstów debat parlamentarnych. Uwzględniłam w niej zarówno elementy systemowe komunikatów, jak i relewantne informacje niesystemowe. Koncentrowałam się przede wszystkim na strukturach sensu komunikatów, forma komunikatów była istotna w zakresie jej wpływu na rozumienie treści. Przyjmuję, że przekaz językowy ma charakter aproksymacyjny. Eksploracja tekstu w zakresie jednostek sensu pozwala dotrzeć do tych elementów wypowiedzi, które nie są werbalizowane wprost, a ich przywołanie w procesie interpretacji wypowiedzi jest konieczne, by uczynić ją logicznie poprawną/komunikacyjnie akceptowalną. Ujawnienie pozostających często pod powierzchnią tekstu głębokich struktur sensu pozwala wykazać podstawy nieporozumień, których nie obserwuje się na poziomie formalnego uporządkowania jednostek tekstu. Stąd konieczny jest do pewnego stopnia dystans wobec tekstu, który ze swej natury ma charakter liniowy i parcelatywny. Uporządkowanie formalne jednostek tekstu często nie pokrywa się z konfiguracją sensu, jaki wyrażają.

Ważny etap procesu badawczego to przełożenie otrzymanej bazy sądów ideologicznych na systematyczny opis orientacji ideologicznej i określenie jej charakteru w stosunku do tradycyjnych systemów ideologicznych (jak konserwatyzm, liberalizm, socjalizm). W oparciu o te zmienne ustaliłam profil ideologiczny każdego z badanych klubów parlamentarnych.

ROZDZIAŁ 3

Podstawy teoretyczne

Analizę materiału badawczego przeprowadziłam w oparciu o założenia gramatyki komunikacyjnej, która akceptuje podstawową koncepcję krytycznej analizy dyskursu: „sam tekst jest tylko wierzchołkiem góry lodowej, a jego pełne rozumienie jest niemożliwe bez uwzględnienia odniesienia do przestrzeni ideologicznej, czyli niewidzialnej części tej góry lodowej, która go wynosi na powierzchnię. Sama ta przestrzeń jest zazwyczaj rozumiana jako zbiór trwałych przekonań danej grupy społecznej, które umożliwiają orientację tej grupy na scenie politycznej i społecznej, określają jej preferencje i integrują jej członków” (Awdiejew 2010: 49). Pozostając w zgodzie z założeniem zanurzenia badań nad dyskursem w realne sprawy społeczno-polityczne, w perspektywie gramatyki komunikacyjnej jako istotny cel badań nad dyskursem politycznym upatruje się określenie granic i wewnętrznych kategorii przestrzeni ideologicznych, funkcjonujących w tym dyskursie.

3.1. Podstawowe założenia metodologiczne

Popularny pogląd głosi, że komunikacja werbalna jest możliwa, gdyż język jest kodem podzielanym przez członków danej wspólnoty językowej. Wynikają z tego założenia dwa przekonania. Po pierwsze – przyjmuje się tu istnienie identyczności leksykonów i reguł kodowania u wszystkich interlokutorów danej sytuacji komunikacyjnej. Po drugie – uznaje się jako zasadne twierdzenie, że zakodowanie całego przekazu jest możliwe (a nawet paradygmatyczne). Odrzuca się potrzebę wnioskowania. W świetle tych warunków zagwarantowane jest, iż translacja zdania języka myśli na bodziec werbalny przez nadawcę i ponowne odkodowanie przez słuchacza będą zawsze wierne. Jako przyczyna ewentualnych zakłóceń komunikacyjnych postrzegane są zniekształcenia sygnału (por. Szwabe 2006: 69).

Współczesna pragmatyka językowa krok po kroku odchodzi od tego schematu. Na przeciwnym tym poglądom biegunie leżą również założenia gramatyki komunikacyjnej. Tę perspektywę metodologiczną badań lingwistycznych przyjął w niniejszych rozważaniach. Została ona opracowana przez A. Awdiejewa i G. Habrajską, i wyłożona szczegółowo w dwóch tomach pt. *Wprowadzenie do gramatyki*

komunikacyjnej (2004, 2006) oraz w książce pt. *Komponowanie sensu w procesie odbioru komunikatów* (2010), a także w szeregu artykułów. W oparciu o tę metodologię powstały też monograficzne opracowania różnych aspektów procesu komunikowania (por. Laskowska 2004, Oskiera 2006, Rodak 2007, Obrębska 2010, Ozga 2011). Dziś można uznać, że gramatyka komunikacyjna ma już dobrze ugruntowaną pozycję w polskiej nauce (o powstaniu i etapach rozwoju metodologii w ujęciu historycznym: zob. Awdiejew 2011). Dokonania badaczy w ramach tej metodologii silnie zaznaczyły się w wielu obszarach zainteresowania lingwistyki, co sprawia, że opis podstaw teoretycznych nie należy już do zadań łatwych.

Poniżej przedstawię aspekty metodologii gramatyki komunikacyjnej, które pozwalają określić jej miejsce na tle tradycyjnych koncepcji językoznawczych, oraz te, które przesądzają o nowatorstwie komunikatywizmu. W dalszej części zaprezentowane będą złożenia, które mają kluczowe znaczenie dla omawianego w pracy problemu badawczego.

A. Awdiejew i G. Habrajska piszą: „podejście komunikacyjne do opisu języka opiera się na założeniu, że przedmiotem badań lingwistycznych są realne procesy komunikacji międzyludzkiej. Procesy te mają charakter bardzo złożony i w znacznej mierze ukryty (nieobserwowany), co znacznie utrudnia ich opis i weryfikacje metodologiczne. Wychodzimy przy tym z założenia, że ograniczony opis tylko obserwowanych form językowych (tekstu), bez uwzględnienia komponentów ukrytych, nie jest w stanie w sposób właściwy uchwycić prawidłowości i logiki tych złożonych procesów, a jego wyniki nie nadają się do formalizacji i modelowania językowego zachowania człowieka” (Awdiejew, Habrajska 2010: 7). Tekst rozumiany jest tu wąsko, jako materialna postać komunikatu. W gramatyce komunikacyjnej funkcjonuje także szerokie pojęcie tekstu: są to „wszystkie zauważone przez odbiorcę znaczące komponenty sytuacji komunikacyjnej” (Awdiejew, Habrajska 2010: 8).

Komunikatywizm, jako kierunek metodologiczny, usiłuje pokonać słabości istniejących metodologii cząstkowych opisów językowych, zaproponowanych przez strukturalizm, funkcjonalizm czy generatywizm. Cała lingwistyka została tradycyjnie podzielona na obszary badawcze, które charakteryzuje metodologiczna hermetyczność. Jest to pozostałość po strukturalistycznych poziomach językowych – od fonologii po semantykę. Prowadzący badania w tych obszarach nie są w stanie ustalić, w jaki sposób złączyć opisy dokonywane w świetle przyjętej przez nich metody z poziomami sąsiednimi. Doprowadziło to do stratyfikacyjnego impasu w badaniach językowych. Zaistniał tu swoisty paradoks metodologiczny, polegający na tym, że „opis formalny jest opisem hermetycznym w stosunku do przekazywanej treści, a z kolei badania semantyczne nie pozwalają w sposób jednoznaczny odnieść się do formalnej realizacji sensu” (Rodak 2007: 57–58). W pierwszym tomie *Wprowadzenia do gramatyki komunikacyjnej* napisano, iż praktyka analizy relacji między jednostkami formalnymi i jednostkami sensu pokazuje, że „sens tekstu często nie ma charakteru liniowego, ponieważ spójność jego jednostek wyrażona formalnie (łączenie wyrazów gramatycznych, zdań itd.) może nie pokrywać się z uporządkowaniem sensu, który te jednostki

wyrażają” (Awdiejew, Habrajska 2004: 51). Gramatyka komunikacyjna, nie uzurpując sobie prawa do miana panaceum na wszelkiego rodzaju trudności związane z opisem języka, stanowi próbę przewyciężenia problemów metodologicznych, jakie napotkała lingwistyka w obliczu badań procesu komunikacji. Komunikatywizm wpisuje się zatem w nurty badań prowadzonych od dawna w różnych obszarach lingwistyki.

3.2. Gramatyka komunikacyjna – aspekty pragmalingwistyczne

Prowadzone w ramach gramatyki komunikacyjnej badania nad interakcyjnym aspektem języka sytuują tę metodologię w sąsiedztwie koncepcji pragmalingwistycznych. Nurt ten zapoczątkowany został przez Johna Austina, doniosłe znaczenie przypisuje się jego publikacji *How to do things with words* (1962, pol. *Jak działać słowami?* 1993). Zaakcentowanie faktu, iż język jest narzędziem, za pomocą którego można wpływać na otaczającą rzeczywistość, wywołało swoisty przełom w zakresie postrzegania roli języka i obszarów badawczych językoznawstwa oraz położyło podwaliny pod nieustannie dyskutowaną od lat sześćdziesiątych XX wieku teorię aktów mowy.

Austinowska koncepcja w swych pierwotnych założeniach była efektem obserwacji wypowiedzi niepodlegających kryterium prawdziwości, tj. takich, których z punktu widzenia logiki nie można zakwalifikować jako prawdziwe czy fałszywe. J. Austin dokonał zatem podziału wypowiedzi językowych na konstatacje (stwierdzenia), które opisują rzeczywistość oraz podlegają kryterium prawdziwości, i na wypowiedzi wykonawcze (performatywy), które nie relacjonują rzeczywistości, ale ją współtworzą. Do aktów performatywnych zaliczone zostały takie akty mowy, jak powitania, formuły chrztu i ślubu, życzenia, ale także groźby, rozkazy, obietnice, prośby, ostrzeżenia itp. Dokładniejsze analizy doprowadziły badacza do spostrzeżenia, że pierwotny podział, oparty na formalnych wykładnikach (najważniejszy z nich: obecność czasownika performatywnego), jest niepoprawny, ponieważ wypowiedzi o formalnej postaci konstatacji mogą w komunikacji językowej w pewnych warunkach spełniać funkcję podobną do performatywów, tj. konstatacjom może przysługiwać wartość performatywna. W konsekwencji J. Austin przeformułował teorię, wyróżniając trzy aspekty aktu mowy: lokucyjny, czyli treść sądu; illokucyjny, który wskazuje na intencję mówiącego, a także perlokucyjny, odnoszący się do skutku, jaki dana wypowiedź pozostawia w otaczającej rzeczywistości.

Wydzielenie trzech aspektów aktu mowy doprowadziło do przekonania, iż można odróżnić informacje przekazane za pomocą kodu językowego od tzw. informacji pragmatycznych, tj. przekazywanych przez nadawcę niekonwencjonalnie i odczytywanych przez odbiorcę z wykorzystaniem wiedzy o świecie, elementów sytuacyjnych itd. Na podstawie tego rozróżnienia podziału aktów mowy na bezpośrednie i pośrednie dokonał uczeń J. Austina – John Searl. Przyjął on, że w bezpośrednim akcie mowy intencja może być odczytana niezależnie od sytuacji, w przeciwieństwie do aktów pośrednich, w których intencja określana jest kontekstowo. W pośrednich (inaczej:

niejawnych) aktach mowy funkcja pragmatyczna nie jest wyrażona *explicite* za pomocą odpowiednich jednostek leksykalnych. Dotrzeć do niej można, interpretując wypowiedź z uwzględnieniem znanej nadawcy i odbiorcy informacji tła (*background information*). Tworzy ją zarówno wiedza językowa, jak i pozajęzykowa, wynikająca z sytuacji komunikacyjnej. Jednocześnie warto odnotować, iż informacje komunikowane odbiorcy w sposób niejawny są stale obecne w naszych wypowiedziach, a za ich stosowaniem przemawiają względy etyczne, konwencje społeczne, potrzeby propagandowe i wychowawcze (Filipczak-Białkowska 2016).

Jak pisze Anna Obrębska, „nie umniejszając roli Austina jako czołowego prekursora współcześnie prowadzonych badań pragmatyngwistycznych, nie sposób nie wspomnieć o badaczach takich jak Karl Bühler czy Roman Jakobson, którzy poprzez swoje klasyfikacje funkcji języka musieli zwrócić uwagę środowiska językoznawców na fakt, że opisywanie świata, informowanie o faktach rzeczywistości, nie jest jedynym celem komunikacji językowej” (Obrębska 2010: 23). Bühler w swej teorii wyróżnił trzy funkcje mowy, przedstawiając je w odniesieniu do trzech podstawowych komponentów procesu komunikacji: mówiący o rzeczywistości – wyróżnił funkcję przedstawieniową, z perspektywy nadawcy – funkcję ekspresywną, zaś odnosząc się do odbiorcy – funkcję impresywną. Funkcja przedstawieniowa jest rozumiana jako odtwarzanie w wyobraźni mówiących fragmentów realnej rzeczywistości na mocy powiązania znaków językowych z utrwalonymi w pamięci modelami wyobrażeniowymi, funkcja ekspresywna wyraża stosunek mówiącego do rzeczywistości przedstawionej, natomiast funkcja impresywna polega na oddziaływaniu na wolę i zachowanie słuchacza.

Roman Jakobson w rozprawie *Poetyka w świetle językoznawstwa* (1989) przedstawił swoją koncepcję funkcji języka. Wskazał sześć funkcji, przy czym zachował trzy podstawowe, wyróżnione przez K. Bühlera. W klasyfikacji R. Jakobsona wymienia się: funkcję poznawczą (jej celem jest przekaz informacyjny), funkcję emotywną, inaczej ekspresywną (ma na celu wyrażenie bezpośredniej postawy mówiącego wobec tego, o czym mówi), funkcję konatywną, inaczej impresywną (ma na celu bezpośrednie oddziaływanie na odbiorcę), funkcję fatyczną (polegająca na nawiązywaniu, podtrzymywaniu i przerywaniu kontaktu), funkcję metajęzykową (umożliwia mówienie o języku za pomocą samego języka) oraz funkcję poetycką (wykorzystanie języka w celu wyrażenia wartości estetycznych).

Spostrzeżenia potwierdzające koncepcje pragmatyngwistyczne na gruncie etnologii przedstawił w swych pracach Bronisław Malinowski. Badacz pisał, iż „w rzeczywistości zasadniczą funkcją języka nie jest wyrażanie myśli lub powielanie procesów intelektualnych, ale raczej odgrywanie aktywnej, pragmatycznej roli w zakresie ludzkich zachowań” (Malinowski 1987: 35). Potwierdził też uwagi na temat performatywnej funkcji języka, pisząc że „słowa są częścią działania, jego ekwiwalentem” (Malinowski 1987: 37), a „mowa jest pozbawiona znaczenia, gdy występuje bez kontekstu działania, z którym jest powiązana” (Malinowski 1987: 37).

Prace prowadzone w ramach gramatyki komunikacyjnej, w której przyjmuje się z mocą aksjomatu, iż „najbardziej dynamiczna część języka (parole, performance)

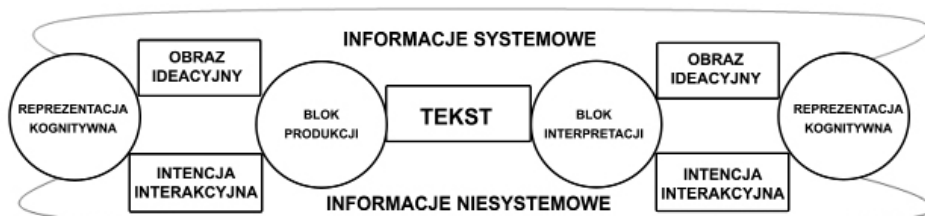
powinna tak samo, a nawet przede wszystkim, być przedmiotem opisu, jak i jego część statyczna (langue, competence)” (Awdiejew, Habrajska 2004: 17), wpisując się w przedstawiony nurt badań pragmatyngwistycznych.

3.3. Komunikatywizm jako płaszczyzna badawcza – podstawowe założenia

W komunikatywistycznym opisie języka wyróżnia się trzy poziomy, przyjęte za Michaelem A.K. Hallidayem. Poziomy te dotyczą różnych płaszczyzn funkcjonalnych języka. Wyróżnia się:

- „poziom ideacyjny (przedstawieniowy), na którym dokonuje się obrazowanie świata i który wiąże się ze zdolnością języka do zobiektywizowanego przedstawiania rzeczywistości. Do poziomu ideacyjnego przynależą mentalne wyobrażenia, na których werbalizację jest w akcie komunikacji nastawiona intencja nadawcy;
- poziom interakcyjny, którego zadaniem jest odzwierciedlenie stosunku mówiącego do treści komunikatu oraz osób uczestniczących w akcie komunikacji;
- poziom tekstowy, który odzwierciedla możliwość różnorodnego formalnego organizowania komunikatu językowego. Na tym poziomie języka funkcjonują m.in. operatory wprowadzające podziały hierarchiczne informacji” (Obrębska 2010: 18).

Opracowany na gruncie gramatyki komunikacyjnej schemat procesu komunikacji językowej wiąże się z wyodrębnionymi poziomami opisu języka. Generowanie werbalnych komunikatów rozpoczyna się od konfiguracji, jaką jest reprezentacja kognitywna. Składa się ona z obrazu ideacyjnego, stanowiącego mentalne wyobrażenie treści oraz intencji interakcyjnej, towarzyszącej powstaniu komunikatu. Przekazanie zamierzonych treści możliwe jest przez nadanie im określonej formy językowej, który to proces następuje w bloku strukturalizacji, poprzez kombinację formalnych środków systemowych i twórczość językową (zabiegi niesystemowe). Wówczas powstaje tekst i aktywność nadawcy wygasa, po stronie odbiorcy zaś musi odbyć się proces dekodowania komunikatu.

Rys. 2. SCHEMAT INTERAKCJI WERBALNEJ. ŹRÓDŁO: AWDIEJEW, HABRAJSKA 2004: 31

Kluczowe znaczenie w komunikatywizmie ma włączenie intencji zrealizowania określonego zamiaru komunikacyjnego w procesie interakcji werbalnej. Jest oczywiste, że sama gramatyka jako opis językowy nie posiada żadnej motywacji do produkcji tekstu, a stanowi jedynie zbiór środków językowych, pewien inwentarz, pozostający w dyspozycji mówiącego, który za jego pomocą realizuje swe indywidualne intencje komunikacyjne. Nadawca spełnia swą intencję komunikacyjną, dokonując werbalizacji treści. Przekazuje w ten sposób trzy typy planowanej informacji, które można sprowadzić do pytań: co mówię? po co mówię? jak mówię? i odnieść do przyjętych w gramatyce komunikacyjnej poziomów języka.

Na poziomie ideacyjnym nadawca przekazuje zindywidualizowany obraz ideacyjny, tj. pewien schemat kognitywny danego stanu rzeczy, zaktualizowany w czasie i przestrzeni. Do jego przekazania służą środki właściwe dla poziomu ideacyjnego, czyli kombinacja odpowiednich termów. Szczególnych operacji wymaga przekazanie obrazu, który znacznie odbiega od typowych, przewidzianych przez system językowy stanów rzeczy. Mówiący stosuje wówczas nieszablonowe połączenia termów, by odbiorca zdołał, stosując określone reguły interpretacji, dotrzeć w swej wyobraźni do zamierzonego na początku obrazu. Jednocześnie w gramatyce komunikacyjnej zakłada się, że reprezentacja kognitywna nadawcy nie jest tożsama z reprezentacją kognitywną odtworzoną przez odbiorcę, na zbliżenie tych dwóch obszarów sensu ma bowiem wpływ wiele czynników. W komunikatywizmie mówi się jedynie o ich zbieżności funkcjonalnej. Stopień zbliżenia reprezentacji kognitywnych nadawcy i odbiorcy powinien być możliwie najwyższy, ponieważ w przeciwnym razie dochodzi do niepowodzenia komunikacyjnego (Awdiejew, Habraj-ska 2004: 32).

Drugi typ informacji (po co mówię?) realizuje się poprzez określenie funkcji interakcyjnej danego wypowiedzenia. Jest to informacja z poziomu interakcyjnego – dane wypowiedzenie staje się tutaj aktem mowy. Przekazywana informacja dotyczy specyficznych relacji, jakie zachodzą między interlokutorami w danym kontakcie *face-to-face*. W wyjętym z warunków kontaktu bezpośredniego tekście graficznym informacja taka dociera do odbiorcy poprzez rozmaite operatory, które przekazują intencje pragmatyczne autora tekstu.

Trzeci typ to informacja gatunkowa, która określa środki organizujące tekst jako tworzywo przekazu (jak mówię?). W procesie komunikacji odbierany jest całościowy efekt współdziałania tych informacji, jednak proces dekompozycji, wprowadzany na użytek przejrzystości opisu, dopuszcza możliwość odrębnego rozpatrywania tych trzech składników intencji.

Dla procesu analizy tekstu metodą gramatyki komunikacyjnej istotne jest także założenie o niepełności informacyjnej tekstu. Autorzy komunikatywizmu przyjmują, że w każdym komunikacie sens wyrażony *explicite* jest niepełny, aby go dostatecznie zrozumieć, konieczne jest informacyjne dopełnienie. Interpretujący dokonuje owego dopełnienia znaczeniowego tekstu, korzystając z różnych typów wiedzy. Wymienia się:

- wiedzę o świecie (rozumianą jako zbiór systemowych konotacji informacyjnych);
- wiedzę dyskursywną (pojmowaną jako informacje już wcześniej pojawiające się w tekście);
- wiedzę indeksalną (czyli informację o otoczeniu).

Odbiorca, korzystając ze wskazanych źródeł różnorodnej informacji, interpretuje tekst w procesie inferencji, tj. złożonego quasi-logicznego rozumowania (Awdiejew 2006: 26–27).

Leksemy i ich kombinacje, składające się na wypowiedzi, to tylko formalne reprezentacje komunikatów, które mają zostać przekazane. Dotarcie do pełni treści komunikatu, zamierzonej przez nadawcę w myśl metodologii gramatyki komunikacyjnej, wymaga przeprowadzenia złożonego procesu wnioskowania. Fizycznie obecny tekst jest tzw. bodźcem inferencji, jest on początkowym (wyjściowym) materiałem, który w procesie interpretacji ulega dalszym przekształceniom i uzupełnieniom. Źródłem wiedzy uzupełniającej są systemowe i niesystemowe źródła informacji. Włączane do interpretacji informacje systemowe obejmują pewien ograniczony obszar wiedzy o świecie, wbudowany do systemu językowego. Informacje systemowe są określone przez zbiór standardów, do których odsyłają użyte w komunikacie termy. Otrzymywana tą drogą informacja uzupełniająca jest wynikiem pokrewieństwa różnych standardów, tworzących na zasadzie styczności spójny ciąg znaczeniowy.

Do informacji niesystemowych wchodzi specyficzna wiedza operacyjna interlokutorów. Wybór treści niesystemowych i stopień ich wykorzystania zależy od indywidualnej decyzji interpretatora. Informację niesystemową tworzy zbiór asumpcji, relewantnych z punktu widzenia interpretującego, dla ostatecznego zrozumienia sensu i celu pragmatycznego danego komunikatu, a także wiedza indeksalna, czyli zjawiska bezpośrednio obserwowane przez interlokutorów w momencie mówienia, włączane do procesu interpretacji. Włączanie informacji niesystemowych znacznie poszerza obszar interpretacji, stwarza wiele dylematów i wątpliwości co do zasadności dodawania nowych kontekstów, jest jednak konieczne dla zrozumienia wypowiedzi języka naturalnego.

3.4. Wartościowanie a poziomy funkcjonalne języka

W gramatyce komunikacyjnej, jako jedno z podstawowych kryteriów metodologicznych, przyjmuje się podział na trzy podstawowe poziomy: ideacyjny, interakcyjny i poziom organizacji tekstu. Te funkcjonalne poziomy organizowane są w oparciu o trzy podstawowe procesy, zachodzące w trakcie werbalizacji: przekaz treści ideacyjnej, realizację zamiaru pragmatycznego oraz wybór środków organizujących dany gatunek tekstu. Dla przejrzystości opisu dokonuje się w metodologii komunikatywizmu wyodrębnienia tych procesów i rozpatruje się je niezależnie, choć komunikacyjnie stanowią one całość. Taka separacja umożliwia dokonywanie analizy językowej

i modelowanie procesu tworzenia tekstów w granicach materiału językowego, należącego do odpowiedniego poziomu gramatycznego. Pozwala to eliminować z analizy na poziomie ideacyjnym zjawiska językowe, które nie posiadają bezpośredniego odniesienia do obrazu ideacyjnego, a zatem nie poddają się analizie semantycznej. Dotyczy to przede wszystkim zjawisk interpersonalnych, które wymagają innego rodzaju analizy. W gramatyce komunikacyjnej podkreśla się jednak, że „możliwość oddzielenia sensu interakcyjnego od ideacyjnego nie ma charakteru absolutnego, (...) nie można wyobrazić sobie «czystego» sensu interakcyjnego bez jakiegokolwiek odniesienia ideacyjnego” (Awdiejew 2007: 18).

Odrębnego opisu wymaga poziom organizacji tekstu. Operatory tekstowe, organizujące przekaz informacyjny w tekście lub podczas interakcji bezpośredniej, nie stanowią żadnych aktów mowy, nie zmieniają wartości interakcji. Ich funkcja polega na umożliwianiu przedstawiania tej samej treści w różny sposób lub usprawnianiu procesu odbioru tekstu na poziomie metatekstowym poprzez wprowadzanie podziałów hierarchicznych informacji (delimitacji) czy wprowadzanie presuponowanej informacji ukrytej (służą do tego znaki kondensacji). Jak zauważa A. Awdiejew, „odróżnienie poziomu interakcyjnego od poziomu tekstowego w praktyce utrudnia fakt wielofunkcyjności niektórych operatorów leksykalnych” (Awdiejew 2007: 19).

Wszystkie działania werbalne nadawcy, prowadzące do oceniania określonego stanu rzeczy, mają swoje konsekwencje dla poziomu interakcyjnego. Jednocześnie rozróżnienie mechanizmów oceniania właściwych dla poziomu ideacyjnego, interakcyjnego i organizacji tekstu pozwala uporządkować myślenie o wartościowaniu i wyjaśnić, dlaczego określony stan rzeczy przyjmuje w konkretnym tekście określoną wartość. Przyjmowanie ocen obiektów tylko na podstawie informacji wnoszonej przez wyrażone na powierzchni tekstu operatory interakcyjne może zakłócać właściwe rozumienie sensu wypowiedzi, a brak tych operatorów nie zawsze musi świadczyć o tym, że w wypowiedzi nie występuje wartościowanie.

3.5. Organizacja poziomu ideacyjnego

„W wyniku procesów poznawczych człowieka powstają utrwalone w jego pamięci wyobrażenia o typowym stanie rzeczy” (Awdiejew, Habrajska 2004: 42). Te reprezentacje kognitywne mają charakter indywidualny, jednak wówczas, kiedy nadawca chce przedstawić lub zrozumieć pewną sytuację, jego osobnicze wyobrażenie musi ulec pewnej aproksymacji (przybliżeniu) do standardów interpersonalnych, wypracowanych w danym kręgu kulturowym. Ograniczony przez przybliżenia do standardu semantycznego obraz przedstawieniowy nazywany jest obrazem ideacyjnym (OI). Obrazy ideacyjne tworzą w świadomości mówiącego nierozkładalną, jednostkową organizację treści, która w razie potrzeby jest w sposób automatyczny wywoływana z pamięci. Stanowią zatem punkt wyjścia, umożliwiający przekazywanie złożonych treści – tworzenie komunikatu.

W gramatyce komunikacyjnej przyjmuje się, że – „aby można było obraz ideacyjny wykorzystać w procesie komunikacji, nieuniknione jest odniesienie go do rozkładalnej postaci standardu semantycznego lub kombinacji standardów semantycznych (...). Standard semantyczny jest więc ogniwnem pośrednim między obrazami ideacyjnymi nadawcy a reprezentującymi je układami predykatowo-argumentowymi w tekście” (Awdiejew, Habrajska 2004: 43). Obraz ideacyjny, jako jednostka natury psychologicznej, nie może być jeszcze wykorzystany w procesach komunikacyjnych, konieczne jest jego przedstawienie w postaci predykatu. Predykat w gramatyce komunikacyjnej definiowany jest następująco: „Predykatami (P) nazywamy skrótowo układy predykatowo-argumentowe, które otwierają miejsca dla określonej liczby argumentów (a_1, a_2, \dots). Miejsca argumentów są wypełniane przez rzeczowniki lub inne jednostki substantywizowane” (Awdiejew, Habrajska 2004: 44).

Wyróżnia się prymarne i sekundarne układy predykatowo-argumentowe. Funkcję członów konstytutywnych prymarnych układów predykatowo-argumentowych pełnią najczęściej czasowniki w formie finitywnej (osobowej), zaś układy predykatowo-argumentowe sekundarne (P_{SEC}) tworzone są najczęściej przez przymiotniki (zalicza się do nich również imiesłowy przymiotnikowe i zaimki przymiotne). Predykat prymarny pod względem formalnym spełnia wszystkie warunki pełnego komunikatu, natomiast predykat sekundarny jest tylko komponentem konfiguracji, którą konstituuje predykat prymarny.

Gdy obraz ideacyjny nadawcy jest bardziej złożony niż standard semantyczny, czyli standard semantyczny nie mieści wszystkich komponentów obrazu ideacyjnego, wówczas nadawca wprowadza do wypowiedzi takie specyfikacje predykatu prymarnego, które mogą ułatwić odbiorcy odtworzenie przybliżonego obrazu ideacyjnego. Specyfikacje takie, będąc odrębnymi standardami semantycznymi, odbierane są jako projekcje dodatkowych obrazów ideacyjnych, spójnych z predykatem prymarnym. Autorzy komunikatywizmu przyjmują, że podstawowy układ predykatowo-argumentowy może być rozbudowany układami predykcji sekundarnej (P_{SEC}) i metapredykcji sekundarnej (MP_{SEC}). „W prostym wypowiedzeniu ideacyjnym występuje tylko jeden układ predykcji prymarnej. Natomiast predykcji sekundarnych w tym samym układzie predykcji prymarnej może być wiele, gdyż mogą one pełnić rolę specyfikującą dla każdego z elementów występujących w tym układzie” (Awdiejew, Habrajska 2004: 86). Celem takiego rozbudowania sensu jest zbliżenie treści wypowiedzenia do reprezentacji kognitywnej nadawcy.

Funkcja standardów semantycznych w komunikacji polega na tym, że – będąc bazą interpretacyjną – nie tylko określają wartość informacyjną wypowiedzi, ale przede wszystkim umożliwiają ich standardowe rozumienie. Bez odniesienia sensu wyrażonego w tekście do bazy standardów semantycznych jakakolwiek jego interpretacja byłaby niemożliwa.

Spostrzeżeniem, mającym poważne konsekwencje dla analizy tekstów w realnych sytuacjach komunikacyjnych, jest to, że „język jako funkcjonujący system jest realizowany w postaci tekstu, który ma formalnie charakter liniowy i parcelatywny

(podzielny). Konsekwencją tego jest pojawienie się w tekście jednostek wskazujących na różnorodne informacje, w postaci sekwencji uporządkowanych. Jednakże analiza sensu wyrażonego przez tekst często wykazuje nieodpowiedniość organizacji znaczeniowej w stosunku do jego liniowego charakteru” (Awdiejew, Habrajska 2004: 50).

Pod względem sensu tekst rozkłada się na odrębne komunikaty elementarne, wchodzące ze sobą w określone relacje. Każdy z takich komunikatów posiada określoną organizację wewnętrzną. Zatem rozkład informacyjny tekstu wymaga przede wszystkim rozpoznania prymarnego układu predykatowo-argumentowego oraz towarzyszących mu aktualizatorów dla każdego odrębnego komunikatu, a następnie odniesienia go do odpowiednich standardów semantycznych, ustalenia aktualizacji czasowo-przestrzennych i wprowadzonych specyfikacji.

3.6. Poziom interakcyjny w gramatyce komunikacyjnej

Poziom interakcyjny to drugi poziom gramatyki komunikacyjnej. Jego interpretacja pozwala na określenie funkcji interakcyjnej języka, ustalającej stosunek mówiących do przedstawionej rzeczywistości. Pod względem opisowym poziom interakcyjny stanowi zbiór minigramatyk operatorów interakcyjnych. Dokładny opis tego poziomu gramatyki przedstawił A. Awdiejew w książce pt. *Gramatyka interakcji werbalnej* (2007), jego charakterystykę przedstawiono też w drugim tomie *Wprowadzenia do gramatyki komunikacyjnej* (2006).

Dla poziomu interakcyjnego ważne jest, że:

- Podstawowym obiektem badań gramatyki interakcyjnej jest konwersacja.
- Minimalny zbiór interlokutorów stanowią nadawca (JA) i odbiorca (TY). Zapewniają oni funkcjonowanie podstawowej formy interakcji werbalnej – dialogu.
- Gramatyka interakcyjna jest w stanie wykryć i opisać zastosowane typy aktów mowy i ustalić ogólny cel komunikacyjny, do którego dąży ich nadawca.
- Cały ciąg każdej konwersacji można przedstawić jako szereg sekwencji aktów mowy.

Każda taka zorganizowana sekwencja ma na celu realizację intencji strategicznej każdego z interlokutorów, którzy, zgadzając się na uczestnictwo w danej strategii, dążą do osiągnięcia swych własnych celów komunikacyjnych. Te celowe ciągi aktów mowy to strategie konwersacyjne. W koncepcji komunikatywizmu wyróżniono cztery typy strategii, trzy podstawowe (właściwe) i jedną o charakterze pomocniczym.

Ze względu na cel perswazyjny poszczególnych strategii ujmuje się je następująco:

- Strategie informacyjno-weryfikacyjne – stosuje się je, aby uzyskać informację zawartą w wiedzy operacyjnej partnera (partnerów) lub zaproponować informację własną albo wspólnie ustalić stopień pewności czy prawdopodobieństwa uzyskanej wiedzy.
- Strategie aksjologiczno-emotywne – nadawca chce skłonić odbiorcę do przyjęcia manifestowanej w aktach mowy orientacji aksjologicznej i skłonić go, by dał

temu bezpośredni dowód w postaci deklaracji werbalnej lub wyrażenia odpowiedniej emocji.

- Strategie behawioralne – wykorzystywane są przez nadawcę, gdy zmierza on do nakłonięcia partnera (partnerów) do podjęcia określonych czynności lub przyjęcia pożądanego przez nadawcę stanowiska wobec zaproponowanego działania.
- Strategie metadyskursywne, o charakterze wspomagającym, stosuje się, kiedy strategia właściwa zostaje z pewnego powodu przerwana i konieczne jest ustalenie w sposób operacyjny przyczyny tego przerwania oraz w miarę możliwości usunięcie jej, aby możliwy był powrót do strategii właściwej.

Realizacji każdej ze strategii konwersacyjnych służą typowe dla niej akty mowy, są to odpowiednio akty mowy modalne, emotywno-oceniające i działania.

W praktyce komunikacyjnej dochodzi do dynamicznych zmian celu komunikacyjnego w zależności od skuteczności zastosowanej strategii. Realizacja celu globalnego może skłaniać nadawcę do stosowania różnych strategii konwersacyjnych w toku wywodu. Z uwagi na problem badawczy przyjmuję założenie, że w dyskursie parlamentarnym szczególne znaczenie należy przypisać strategiom aksjologiczno-emotywnym, ponieważ „stosując strategie aksjologiczno-emotywnie, nadawca dąży do wprowadzenia i uzgodnienia z partnerem opinii wartościujących w stosunku do znanych interlokutorom lub hipotetycznych faktów, zdarzeń, stanów, osób lub innych zjawisk dopuszczających wartościowanie” (Awdiejew 2007: 72). W strategii aksjologiczno-emotywniej występują „emotywnie nacechowane konstrukcje odzwierciedlające postawę nadawcy, który zakłada, że na mocy solidarności uczuć uda mu się wywołać u odbiorcy emocję zbliżoną do wyrażonej” (Awdiejew, Habrajska 2006: 267–268), gdyż w aksjologiczno-emotywnych strategiach nieantagonistycznych „na mocy zasady kooperacji, obowiązuje względna solidarność w ocenie omawianych zjawisk” (Awdiejew 2007: 77). Emotywno-oceniające akty mowy realizują „subiektywny, uczuciowy stosunek osób mówiących do obiektów i faktów przedstawionych” (Awdiejew 2007: 72).

Natura emotywno-oceniających aktów mowy jest niezwykle skomplikowana. W gramatyce komunikacyjnej przyjmuje się stanowisko, potwierdzone przez badania psychologiczne, że wyrażenie emocji „jest potrzebne, aby osiągnąć komfort psychiczny, zareagować na przyjemne lub nieprzyjemne zjawiska rzeczywistości oraz uzyskać rozumienie (empathię) partnera” (Awdiejew 2007: 115). Należy uznać, że traktowanie aktów emotywno-oceniających jako pełniących wyłącznie funkcję informowania o przeżywaniu przez nadawcę określonych uczuć pozytywnych czy negatywnych byłoby uproszczeniem (por. Awdiejew 2007: 115), ponieważ w ich przypadku dochodzi do złożonej zależności, kiedy konwencjonalne wyrażanie uczuć ma znaczenie regulujące, czyli powoduje zmiany w zachowaniu się interakcyjnym. Właściwość ta znalazła swój wyraz w definicji aktu emotywnego: „Stosując A_j , nadawca zabezpiecza przyjęcie przez odbiorcę oceny towarzyszącej wyrażonej emocji” (Awdiejew 2007: 117). Emocja jest w tym przypadku pewną nadwyżką, która w procesie interakcji werbalnej

pomaga mówiącemu przekonać odbiorcę do przyjęcia proponowanej oceny, ponieważ na mocy konwencji wymagającej solidarności uczuć odbiorca nie ma możliwości odrzucenia wyrażonej emocji z taką samą łatwością, z jaką odrzuciłby samą ocenę, niepodpartą emocją.

3.6.1. Strategiczny cel wyrażania emocji

W gramatyce komunikacyjnej przyjmuje się, że „sam akt wyrażania emocji może się nie zgadzać z rzeczywistym jej przeżywaniem” (Awdiejew 2007: 117). Awdiejew dzieli typy relacji między emocjonalnym stanem wewnętrznym a jego wyrażeniem w tekście w następujący sposób:

1. Emocja $\alpha \Rightarrow$ brak wyrażenia (układ strategiczny)
2. Emocja $\alpha \Rightarrow$ wyrażenie emocji α (układ zbieżny)
3. Emocja $\alpha \Rightarrow$ wyrażenie emocji β (układ niezbieżny)
4. Emocja $\alpha \Rightarrow$ wyrażenie emocji $\alpha, \beta, \dots, \mu$ (układ strategiczny) (Awdiejew 2007: 117).

„W pierwszym przypadku mamy do czynienia z sytuacją, kiedy z powodu samego typu kontaktu jakiegokolwiek wyrażenie emocji jest zablokowane. Zdarza się to często (...) w kontaktach oficjalnych, kiedy ujawnienie emotywnego stosunku interlokutorów do omawianego tematu nie jest pożądane” (Awdiejew 2007: 117). Debata parlamentarna jako typ kontaktu oficjalnego wydaje się rodzajem dyskursu, w którym może dochodzić do tego rodzaju relacji między emocjonalnym stanem wewnętrznym nadawcy a jego wyrażeniem w tekście. Wypadek trzeci i czwarty zachodzi przy naruszeniu warunku szczerości, kiedy mówiący z jakichś powodów jest zmuszony do wyrażenia innej emocji od tej, którą naprawdę czuje” (Awdiejew 2007: 117). O tym typie relacji między emocjonalnym stanem wewnętrznym a jego wyrażeniem w tekście można wnioskować w przykładzie (2):

(2) Jest budżet, który jest stabilny, który jest dobrze przyjęty przez rynek, nie-stety za dobrze. Ja wcale nie cieszę się z tego powodu, bo budżet jest robiony dla ludzi, a nie dla rynków, co do tego jest pełna zgoda (...). (P4/7.12/P1/sprostB)

Nadawca deklaruje tu, że nie cieszy go jego sukces. Z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że zaistniały stan rzeczy wywołuje w nim zadowolenie (emocja α), tymczasem na poziomie tekstu wyrażone zostało zero emocji, a dokładnie zaprzeczenie emocji pozytywnej. Nasuwa się zatem wniosek, że wyrażenie uczuć ma tu sens czysto strategiczny. W tym przypadku nadawca manifestuje emocję, której w ogóle nie czuje, aby manipulować zachowaniem się odbiorcy. Można przyjąć, że w debacie parlamentarnej ten układ realizują emotywno-oceniające akty mowy, wyrażone bezpośrednimi formułami opisowymi (np. „przeraża mnie”, „cieszy mnie” itd.). W tym miejscu jedynie sygnalizuję to zjawisko jako istotne dla rozpatrywania nurtu

rozumienia polityki jako gry. Pojawianie się takich aktów mowy w debacie parlamentarnej świadczy o wysokiej świadomości nadawców odnośnie swego działania i wprawnym posługiwaniu się językiem jako narzędziem w osiąganiu celów politycznych. Charakter materiału badawczego (tekst pisany) wyklucza jednak możliwość zidentyfikowania tych przypadków, konieczne byłoby bowiem w tym celu obserwowanie niewerbalnych i parawerbalnych zachowań nadawcy. Zbadanie tego problemu wydaje się metodologicznie możliwe: należałoby wybrać debaty emitowane w mediach i skonfrontować wyniki analizy tekstu z wynikami uzyskanymi w wyniku analizy przekazu wizualnego. Jest to ciekawy obszar badawczy, nie będzie jednak rozpatrywany w tym opracowaniu.

Jak zauważyła A. Krupska-Perek (2006), w sposobie ujmowania aktów emotywnych na gruncie gramatyki komunikacyjnej zarysowuje się wyraźnie „przewaga wartościowania nad emocją – to emocje towarzyszą tu wartościowaniu i dlatego podkreśla się intencjonalność aktu oraz warunek korzyści, a w zasadzie obiekt, na który skierowane jest pozytywne lub negatywne działanie wartości” (Krupska-Perek 2006: 92). Autorka zaproponowała podział tych aktów mowy na akty wyrażania emocji (którym obligatoryjnie towarzyszy jakieś wartościowanie) i akty przypisywania wartości (z którymi często łączy się zaangażowanie emocjonalne). Podział ten został zaimplementowany do badań prowadzonych na gruncie komunikatywizmu. Wyróżnia się akty ematywne (wskazane przez A. Krupską-Perek akty wyrażania emocji) i akty oceniające (akty przypisywania wartości). W dalszym wywodzie posługuję się terminologią zaczerpniętą z podstawowych opracowań o gramatyce komunikacyjnej autorstwa A. Awdiejewa i G. Habrajskiej.

Kwintesencją istnienia relacji między wypowiedzią perswazyjną nadawcy a orientacją ideologiczną, jaką reprezentuje, jest stwierdzenie: „Akt oceny jest jednostkową manifestacją orientacji aksjologicznej mówiącego” (Awdiejew, Habrajska 2006: 88), innymi słowy: sądy aksjologiczne ujawniają się w tekście pod postacią aktów oceny. W gramatyce komunikacyjnej przyjmuje się, że każdy akt emotywny jest jednocześnie aktem oceniającym: „Akt oceny nie zawsze jest aktem emotywnym, akt emotywny natomiast zawsze jest aktem oceny” (Awdiejew 2007: 116).

Identyfikacja i analiza aktów mowy emotywno-oceniających jest zatem kluczowa dla wyodrębnienia sądów aksjologicznych, które w dyskursie o tematyce społeczno-politycznej określane są mianem sądów ideologicznych i „mają postać uogólnionych sądów oceniających, podzielanych przez grupy społeczne o określonej orientacji ideologicznej” (Awdiejew, Habrajska 2009: 13). Nie jest to jednak zadanie proste, gdyż akty mowy emotywno-oceniające (zgodnie z ogólną właściwością aktów mowy, sformułowaną jeszcze przez J. Searle’a) wyrażane są w tekście nie tylko w sposób bezpośredni, za pomocą typowych operatorów, ale także pośrednio.

3.6.2. Polifunkcjonalność operatorów interakcyjnych

W rzeczywistej sytuacji komunikacyjnej „oprócz jawnych aktów mowy, które powstają przy użyciu operatorów interakcyjnych, nie mniej często występują akty mowy, które w tekście nie mają jawnych wyznaczników interakcji, lecz są interpretowane jako pośrednie jednostki interakcyjne” (Awdiejew, Habrajska 2006: 27). Dochodzi do tego w wyniku inferencji sytuacyjnej, czyli interpretacji, która odpowiada na pytanie: jaki zamiar interakcyjny zawiera dane wypowiedzenie.

Jako pośrednie jednostki interakcyjne, wprowadzające oceniające akty mowy, traktuje się także te, które konstytuują złożone akty mowy (por. Awdiejew 2007: 153–156; Awdiejew, Habrajska 2006: 130–135). Jako złożone akty mowy traktuje się te, które – oprócz dominującej funkcji interakcyjnej – zawierają także sens modalny i/lub ładunek emotywny. Do tego typu zalicza się akty mowy działania, które łączą sens działania z towarzyszącym mu sensem modalnym oraz – co ważne – sensem emotywnym. Najsilniej sens emotywny zaznacza się w takich aktach mowy działania, jak prośba, żądanie, zakaz, w innych może być neutralizowany.

3.7. Argumentacja aksjologiczna w dyskursie parlamentarnym

Z funkcjonowaniem sądów oceniających w dyskursie propagandowym mocno związane jest zagadnienie argumentacji aksjologicznej.

Istota argumentacji aksjologicznej „polega na tym, że ciągi argumentacyjne są tworzone nie wyłącznie przez przesłanki w formie sądów prawdziwościowych, (...) ale najczęściej w formie mieszanej, gdzie sądy oceniające (opinie) występują razem z sądami asertorycznymi. W przypadku sądów aksjologicznych logiczna funkcja prawdy/fałszu zostaje zastąpiona siłą przekonania o słuszności zastosowanej oceny” (Awdiejew, Habrajska 2006: 266).

Metodologia gramatyki komunikacyjnej zakłada, że „całą argumentację tego typu można podzielić na trzy podstawowe etapy:

- A. Wprowadzenie ogólnej bazy aksjologicznej, która pełni funkcję ogólnej reguły wnioskowania. Baza taka jest reprezentowana przez uogólniony sąd $Q_n(X_n), (...)$
- B. Wprowadzenie sądu kwalifikującego (odniesienie lub nieodniesienie obiektu indywidualnego (x) do klasy zaznaczonej przez obiekt uniwersalny (X), $(x_n > X_n) \vee (x_n < -X_n) (...)$
- C. Przeniesienie wartości właściwej dla X na obiekt indywidualny x (konkluzja)” (Awdiejew 2008a: 132).

W dyskursach społeczno-politycznych regułę ogólną w argumentacie zastosowanym przez nadawcę stanowią uogólnione sądy, będące reprezentacją jego ideologicznej postawy ogólnej. W sądach kwalifikujących występują realne obiekty rzeczywistości, funkcjonujące na scenie politycznej, które mówiący ocenia przez odniesienie do

jego ogólnego systemu wartości. Można przyjąć, że stwierdzenie o jakimś obiekcie x , że jest „dobry”, można uogólnić jako „taki, jaki nadawca chce, żeby on (pod jakimś względem) był” (por. Puzyńska 2003: 28), odmówienie pozytywnej oceny jest zaś sygnałem niezgodności stanu faktycznego z wyidealizowanym obrazem określonego zjawiska, jakim dysponuje nadawca. Oceny wyrażane w sądach kwalifikujących dotyczą zatem relacji między światem rzeczywistym a jego wyidealizowanym modelem, który konstruowany jest przez jednostkę w oparciu o sądy, tworzące jej orientację ideologiczną. Jak pisze A. Awdiejew, „relacja ta jest realizowana przez operację odniesienia obiektu indywidualnego do klasy obiektów ideologicznych, występujących w tym «wyidealizowanym modelu» ($x_n \rightarrow X_n$). Stanowi to podstawową operację argumentacji aksjologicznej, która prowadzi do przeniesienia wartości przypisywanych obiektom kulturowym $Q_n(X_n)$ do indywidualnego obiektu (x_n), tworząc atrybucje dla tego obiektu $Q_n(x_n)$. Cały ciąg argumentacji aksjologicznej można przedstawić w sposób następujący:

- a. $Q_n(X_n)$ – określenie ogólnej reguły wnioskowania, wybór atrybucji w przestrzeni ideologicznej;
- b. $x_n \rightarrow X_n$ – odniesienie obiektu indywidualnego do odpowiedniej klasy obiektów ideologicznych;
- c. $Q_n(x_n)$ – przeniesienie atrybucji z przestrzeni ideologicznej na obiekt indywidualny” (Awdiejew 2008b: 69).

Na tej procedurze opierają się także mechanizmy przypisywania wartości obiektom funkcjonującym w dyskursie parlamentarnym.

3.8. Ujawnianie ogólnej postawy ideologicznej w tekście

Przekaz językowy ma charakter aproksymacyjny – do takiej konstatacji doprowadziło rozszerzenie badań nad językiem z rozważań wewnątrzsystemowych na analizę użycia języka w konkretnej sytuacji komunikacyjnej (zob. Awdiejew, Habrajska 2010: 57). Z założenia tego wynika, że niedosłowność jest konieczną cechą wszystkich wypowiedzi językowych. Jej konsekwencje pojawiać się mogą na różnych poziomach użycia języka: nadawca i odbiorca mogą mieć różne obrazy ideacyjne jednego pojęcia (poziom ideacyjny), odbiorca może też błędnie odczytać zamiar pragmatyczny wypowiedzi nadawcy (poziom interakcyjny). Te komunikacyjnie niekorzystne efekty są (względnie) niezależne od konkretnego nadawcy. Brak dosłowności w wypowiedzi może być jednak intencjonalnym działaniem nadawcy, podporządkowanym realizacji zamierzonego celu (poziom organizacji dyskursu). Niedosłowność jest wówczas świadomie przez nadawcę prowadzoną strategią, obliczoną na pozytywne dla niego skutki (Filipczak-Białkowska 2016).

W założeniach gramatyki komunikacyjnej uznaje się, że w procesie interakcji werbalnej tekst jest wspólną sferą działania nadawcy i odbiorcy (zob. Awdiejew,

Habrajska 2004). Jako formalna reprezentacja komunikatu obejmuje on wszelkie możliwe manifestacje znakowe (tekst graficzny, foniczny, zachowanie motoryczne nadawcy, relewantne elementy konsytuacyjne itd.). Informacja wyrażona za pomocą systemu języka stanowi zatem zaledwie fragment wiadomości, którą nadawca chce przekazać w akcie komunikacyjnym. Gramatyka komunikacyjna zakłada, że „w procesie werbalizacji nadawca przekazuje informację dostępną systemowo, która jest wynikiem twórczej kompozycji jednostek repertuaru językowego, dostępnych nadawcy i odbiorcy, oraz zakłada wykorzystanie przez odbiorcę relewantnej informacji niesystemowej, która wraz z informacją dostępną systemowo umożliwia właściwą interpretację przekazu” (Awdiejew, Habrajska 2004: 30).

Treści niewypowiedziane lub jedynie założone mają często kluczowe znaczenie przy formułowaniu i interpretacji komunikatów. Nadawca jako czynny producent tekstu, w oparciu o posiadaną kompetencję komunikacyjną, decyduje, który element wiadomości poddany będzie werbalizacji, który zaś nie zostanie wyrażony *explicite*, a jedynie zasygnalizowany. Uzyskany efekt komunikacyjny określony jest przez ziarnistość (czyli szczegółowość) uzyskanej przez odbiorcę reprezentacji kognitywnej i poziom jej zbliżenia do reprezentacji kognitywnej nadawcy. Zależy on nie tylko od stopnia werbalnej detalizacji obrazów przedstawionych, lecz również od jakości i ilości treści założonych oraz możliwości ich interpretacji (Awdiejew, Habrajska 2010: 57).

Przez interpretację tekstu rozumie się odtworzenie przez odbiorcę wszelkich informacji systemowych, zarówno przekazanych przez nadawcę wprost, jak i założonych, a następnie odtworzenie przez odbiorcę – przy pomocy wnioskowania z wykorzystaniem własnych informacji niesystemowych – całego obszaru informacji ideacyjnych i ustalenie zamiaru pragmatycznego nadawcy, co prowadzić ma w efekcie do zrekonstruowania całej jego reprezentacji kognitywnej.

Koncepcja gramatyki komunikacyjnej zakłada, że: „W świadomości społecznej istnieje trwałe wyobrażenie o społecznych zjawiskach dobra i zła w postaci nieujawnionych, zazwyczaj uogólniających sądów aksjologicznych (...)” (Awdiejew, Habrajska 2006: 258). Na tego typu ogólnych sądach, zawierających wpisane normatywne wartości, w znacznym stopniu opierają się wystąpienia postów, zabierających głos w debatach parlamentarnych. Zwykle mają one postać wypowiedzi argumentacyjnej. Termin ten rozumieć należy jako wypowiedź, w której – wprowadzając argument – uzasadnia się opinię, pogląd, tezę, najczęściej kontrowersyjną (zob. Barańska, Fąka, Filipczak 2010). Wypowiedzi argumentacyjne w debatach parlamentarnych zawierają na ogół wnioski entymematyczne. Świadomość aproksymacyjnego charakteru komunikatu werbalnego i zakładana kompetencja komunikacyjna odbiorcy umożliwiają nadawcy wypowiedzi argumentacyjnej konstruowanie jej w sposób aluzyjny, z pominięciem niektórych elementów argumentu. Nadawca czyni tak najczęściej ze względu na ich oczywistość, względy stylistyczne bądź w celu uniknięcia werbalizacji niewygodnych treści. Wprowadzenie w procesie interpretacji informacji niesystemowej sprawia, iż odbiorca z powodzeniem może odtworzyć założone (niewyrażone wprost) sensy i rozpoznać właściwy sens zawarty w wypowiedzi.

Ważnym etapem interpretacji wypowiedzi argumentacyjnej jest standaryzacja zawartych w niej argumentów. Jest to sposób dotarcia do treści wyrażonych niedosłownie i właściwego zrozumienia tekstu. Najczęściej występujące w żywej mowie wypowiedzi argumentacyjne mają charakter entymematów. Niedosłowność jest w nich wynikiem rezygnacji z werbalizacji jednego lub więcej elementów składowych argumentu. Odbiorca takiej wypowiedzi, aby dotrzeć do pełni treści, zostaje zmuszony do zaangażowania większej uwagi i przeprowadzenia myślenia dedukcyjnego w procesie interpretacji. Elementem argumentu często pomijanym na poziomie werbalizacji tekstu jest reguła ogólna, wyrażana uogólniającymi sędami wartościującymi. Sądy te funkcjonują w drugiej rzeczywistości i zakłada się, że jest to informacja niesystemowa łatwo dostępna odbiorcy.

A. Awdiejew i G. Habrajska podkreślają, że często samo zestawienie treści z sytuacją komunikacyjną każe domyślać się intencji uzasadniania jakiegoś kontrowersyjnego stanowiska. Taka sytuacja najczęściej zachodzi wówczas, gdy wypowiedź argumentacyjna oparta jest na zwerbalizowaniu tylko jednego elementu argumentu, najczęściej sądu kwalifikującego.

Bez szkody dla wnioskowania i interpretacji wypowiedzi argumentacyjnej jest też przemyślane zastosowanie reguły ogólnej z pominięciem innych elementów argumentu. Są one możliwe do odtworzenia na podstawie warunków sytuacji, w której odbywa się dany akt komunikowania. Równie często spotykaną strategią wprowadzania niedosłowności do tekstu jest pominięcie konkluzji.

Niedosłowność w tekstach politycznych bywa intencjonalna, pełni funkcję maskującą czy asekuracyjną. Nadawca unika werbalizowania pewnych treści, co do których ma obawę, że mogą nie zostać zaakceptowane przez odbiorcę czy adresata. W wypowiedziach argumentacyjnych może to być uogólniony sąd aksjologiczny (czyli reguła ogólna, w skrócie: RO) bądź też bardziej skonkretyzowane sądy oceniające (sąd kwalifikujący, w skrócie: SK lub konkluzja, oznaczana symbolem K). W koncepcji gramatyki komunikacyjnej zwraca się szczególną uwagę na zawartość reguł ogólnych. W argumentach zawartych w wypowiedziach z zakresu dyskursu politycznego mają one charakter ideologiczny – są podzielane przez grupy społeczne o określonej orientacji ideologicznej (zob. Awdiejew, Habrajska 2009). Powodzenie aktu komunikacji wymaga zatem ich akceptacji ze strony odbiorcy. Z drugiej strony warto podkreślić, że zaniechanie werbalizacji potencjalnie kontrowersyjnych treści zwiększa szansę osiągnięcia przez nadawcę wyznaczonego zamiaru pragmatycznego. Aproksymacyjny charakter wypowiedzi stwarza możliwość jedynie zasugerowania pewnych treści, których wypowiedzenie jest dla nadawcy w jakiś sposób niewygodne czy niekorzystne. Do takich zaliczyć można niewątpliwie krytykowanie postępowania konkurentów politycznych.

W rzeczywistej sytuacji komunikacyjnej najczęściej ujawniona zostaje ideologiczna postawa szczegółowa, nadawcy powstrzymują się przed werbalizowaniem ogólnej postawy ideologicznej. Odtworzenie pełnych ciągów argumentacyjnych pozwala dotrzeć do tych uogólnionych sądów aksjologicznych, które są formalną reprezentacją postawy ideologicznej.

3.9. Ideologia w gramatyce komunikacyjnej – założenia teoretyczne

Na gruncie metodologii gramatyki komunikacyjnej przyjmuje się, że orientację ideologiczną spośród innych orientacji aksjologicznych wyróżnia jej powiązanie z kwestiami społeczno-politycznymi. Orientację ideologiczną tworzy zbiór sądów ideologicznych. Zbiór ten zależy od aktualnej sytuacji politycznej, dlatego podlega fluktuacji. Na przestrzeni dłuższych odcinków czasowych ulega ona zatem rekonstrukcji. W odniesieniu do życia politycznego te modyfikacje są szczególnie częste, gdyż ono „tworzy coraz to nowe opcje wyboru i zmusza jego uczestników do określania i wartościowania nowych obiektów realnych” (Awdiejew 2007: 100).

W gramatyce komunikacyjnej przyjmuje się, że indywidualne preferencje jednostki kształtowane są przez warunki jej uczestnictwa w życiu społeczno-politycznym, sama jednostka traktowana jest zatem jako reprezentant danej grupy ideologicznej (por. Awdiejew 2008b), a jej postawa – jako wyraz postawy ideologicznej tej grupy. Konsekwentne odnoszenie się reprezentantów danej grupy do pewnego względnie stałego zbioru sądów ideologicznych pozwala wnioskować o spójności systemu wartości tej grupy, „wówczas, porównując wypowiedzi reprezentantów tej samej grupy ideologicznej, mamy możliwość dokładniejszego określenia granic danej ideologii” (Awdiejew 2008b: 69), czyli innymi słowy: określenia profilu ideologicznego danej grupy społecznej.

ROZDZIAŁ 4

Metoda badawcza

4.1. Charakterystyka materiału badawczego

Materiał badawczy wybrany do weryfikacji postawionych hipotez stanowiły stenogramy debat parlamentarnych z lat 2005–2006, pozyskane ze strony Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, na której dostępne są w postaci plików w formacie pdf. W pliku zawarta jest treść całego posiedzenia, jakie odbywa się określonego dnia obrad i obejmuje zazwyczaj kilka punktów w porządku dziennym. Debatę parlamentarną odpowiada jednemu punktowi w porządku dziennym obrad Sejmu RP. Analizie poddałam 20 debat z 9 posiedzeń sejmowych. Materiał badawczy obejmuje okres od 23.11.2005 r. do 5.12.2006 r.

W kompletowaniu materiału badawczego kierowałam się częściowo dobo-rem losowym, częściowo przyjętym kluczem. Szerszego opisu i pewnych wyjaśnień wymaga dobór z klucza. Kierowałam się tu kryterium ilościowym i jakościowym. Kryterium ilościowe polegało na kontrolowaniu zawartości debat pod kątem liczby reprezentantów klubów parlamentarnych – preferowałam debaty, w których głos zabierali przedstawiciele wszystkich klubów parlamentarnych, a także takie, w których wypowiedzi były stosunkowo długie, co uznałam za syndrom wieloaspektowego ustosunkowania się do przedmiotu debaty. Pod względem kryterium jakościowego wybrałam do analizy debaty, których przedmiot – w oparciu o wiedzę z zakresu dyskursu publicznego – był szczególnie ważny dla badanego okresu. Założyłam, że tematy, które wywołały szeroką dyskusję także poza parlamentem, będą cechować się silnym zderzeniem konkurencyjnych poglądów w trakcie debaty parlamentarnej. W efekcie zastosowania przeze mnie tego kryterium do materiału badawczego trafiły debaty: nad projektem ustawy o powołaniu Centralnego Biura Antykorupcyjnego, nad projektem ustawy o świadczeniach rodzinnych – spór o tzw. becikowe, nad projektem ustawy o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej przez dopisanie słów „od momentu poczęcia” w art. 38, nad projektem uchwały w sprawie upamiętnienia 24. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego), ale również takie, które były dyskutowane w następnych kadencjach Sejmu: jak projekt ustawy o zmianie ustawy

o przeciwdziałaniu narkomanii, projekt ustawy o zmianie ustawy *Kodeks postępowania karnego*, projekt ustawy o zmianie ustawy o utworzeniu Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, debata wokół sprawozdania rządu *Stan bezpieczeństwa ruchu drogowego oraz działań realizowanych w tym zakresie w 2005 r.*, skutkiem którego było m.in. wprowadzenie obowiązku noszenia kamizelek odblaskowych przez pieszych). Uznałam, że efekty badań uzyskanych w wyniku tak dobranej materiału mogą okazać się pomocne przy prowadzeniu studiów nad mechanizmami wartościowania w dyskursie politycznym, być może w ujęciu porównawczym lub w zakresie ewolucji poglądów politycznych podmiotów działających na polskiej scenie politycznej.

Debata parlamentarna jest niejednorodna, tzn. w jej ramach mieści się kilka gatunkowo różnych form wypowiedzi. Są to między innymi: prezentacja ustawy bądź sprawozdania z prac komisji sejmowych, prezentacja stanowiska klubu parlamentarnego w odniesieniu do tematu debaty, sprostowanie do wypowiedzi, pytania poselskie. Pierwsze dwie formy są obligatoryjne, pozostałe nie występują w każdej debacie.

W analizie brałam pod uwagę wypowiedzi posłów w trybie prezentowania stanowisk klubów parlamentarnych wraz ze sprostowaniami. Ilość czasu na przedstawienie stanowiska klubu jest ustalana w porządku debaty i równa dla wszystkich przemawiających. Eliminowałam sprawozdania z prac komisji sejmowych jako gatunkowo różne, gdyż ich celem jest przedstawienie zaistniałych wydarzeń w sposób możliwie obiektywny. Oczywiście, poszczególne realizacje mogą odbiegać od tego założenia, zauważalne jest jednak pewne dążenie do obiektywizmu. Kierując się jednak warunkami prowadzenia badań metodą analizy dyskursu, a konkretnie zasadą rozpatrywania poszczególnych fragmentów „po kolei” i koniecznością uwzględniania w procesie interpretacji informacji pojawiających się w tekście wcześniej, zapoznawałam się z treścią wystąpień prezentowanych w tym trybie. W badaniu odrzuciłam również teksty zapytań poselskich, chronologicznie następujące po prezentacji stanowisk klubowych, także ze względu na ich gatunkową odrębność. Na przedstawienie pytań posłowie mają równą ilość czasu, jednak do tej formuły wypowiedzi zgłaszają się indywidualnie, przez co zauważalne są znaczne nierówności w zakresie reprezentacji poszczególnych klubów parlamentarnych. To zakłócenie mogłoby doprowadzić do zachwiania proporcji sądów ideologicznych wyodrębnionych z materiału badawczego dla poszczególnych klubów. Skupienie uwagi na tekstach prezentujących stanowiska klubów parlamentarnych zapewniło ilościową równowagę materiału badawczego.

W każdej debacie parlamentarnej z badanego okresu prezentowanych jest od 6 do 7 stanowisk klubowych i stanowiska posłów niezależnych. W analizie uwzględniłam stanowiska następujących klubów parlamentarnych: Prawo i Sprawiedliwość, Platforma Obywatelska, Sojusz Lewicy Demokratycznej, Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej, Liga Polskich Rodzin, Polskie Stronnictwo Ludowe. Stanowiska posłów niezależnych pominęłam, gdyż przedmiotem badania są profile ideologiczne klubów, a nie poszczególnych posłów, aczkolwiek zindywidualizowane

badanie profilu ideologicznego stanowi również ciekawy materiał badawczy – jak można przypuścić, pozwoli zaobserwować ewolucję poglądów.

Badaniu podlegają wypowiedzi reprezentantów klubów parlamentarnych poszczególnych partii. W dalszej części książki dla przejrzystości przekazu skracam pełną formułę (np. klub parlamentarny Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej do „Samoobrona RP”), zawsze jednak chodzi tu o wypowiedzi formułowane przez członków klubów parlamentarnych.

4.1.1. Normalizacja materiału badawczego

Z pełnego zapisu stenograficznego posiedzenia Sejmu wyekscerpowałam wystąpienia poszczególnych mówców, opatrując je informacją o pochodzeniu zapisywaną według kodu: numer posiedzenia Sejmu/data posiedzenia Sejmu (dzień i miesiąc)/punkt w porządku dziennym obrad/skrót nazwy reprezentowanego klubu parlamentarnego i numer określający kolejność wystąpień przedstawicieli klubów. Przykładowa informacja o pochodzeniu tekstu przyjmuje postać: (P25/20.09/P5/PO1), co oznacza, że było to posiedzenie numer 25, które odbyło się 25 września 2005 r., analizowana debata stanowiła 5 punkt w porządku dziennym posiedzenia, a autorem wypowiedzi jest polityk Platformy Obywatelskiej, który jako pierwszy reprezentant tego klubu parlamentarnego zabrał głos w debacie. Informacja o pochodzeniu tekstu umożliwia orientację w archiwum Sejmu RP i w miarę potrzeby umożliwi Czytelnikowi odszukanie konkretnego tekstu. Wykaz poddanych badaniu debat parlamentarnych zamieszczono na końcu książki w formie aneksu.

Kodowanie tekstów powoduje ich zunifikowanie do formy stanowiska klubowego – wypowiedzi nie mogą już być rozpatrywane z uwzględnieniem wiedzy na temat samego mówcy, postawy badacza wobec niego. Zapobiega to włączaniu do analizy elementów nierelevantnych, co doprowadzić mogłoby do błędu internalizacji. Zabieg ten w procedurze badawczej dyskursu politycznego jest istotny z uwagi na fakt, że często politycy kreują w mediach swoje bardzo wyraziste osobowości, co wywołuje sympatię lub antypatię odbiorców. Fakt, że badacz jest uczestnikiem dyskursu politycznego, również obciąża go podejrzeniem posiadania określonego nastawienia do poszczególnych polityków i jego rzutowanie na wynik prowadzonej analizy. Usunięcie informacji osobowych pozwala wyeliminować to zagrożenie.

Szczególna dbałość o usunięcie informacji osobowych w niniejszej pracy wynikała też z faktu zaistnienia niespodziewanych okoliczności w trakcie prowadzenia procesu badawczego. Wielu polityków, których wypowiedzi są przedmiotem analizy, zginęło w Smoleńsku 10 kwietnia 2010 roku. Zaistniała wówczas sytuacja polityczna w Polsce nie posiadała precedensu, miała też niebagatelny, dezorientujący wpływ na społeczeństwo, także poprzez powstałe w jej wyniku reperkusje na scenie politycznej. Unifikacja tekstów pozwoliła mi uniknąć podczas analizy poszczególnych tekstów ewentualnego włączania zaangażowania emocjonalnego, będącego efektem tych wydarzeń.

W analizie uwzględniłam tylko tekst główny wystąpienia określonego polityka, uznając go za monolog. Częstym zjawiskiem jest występowanie na zasadzie wtrącenia niezgodnych z regulaminem Sejmu RP komentarzy innych posłów zgłaszanych do wystąpienia przemawiającego. Wypowiedzi te bywają uwzględniane w stenogramach, co nadaje tekstowi wymiar dialogu, a czasem wręcz polilogu. W prezentowanym badaniu nie uwzględniałam tych dodatkowych, wtrącanych wypowiedzi z dwóch powodów. Wypowiadający się najczęściej nie nawiązują dyskusji z autorami komentarzy, więc nie wprowadzają one zazwyczaj istotnych zmian w treści głównej wypowiedzi. Drugim powodem był brak możliwości zidentyfikowania autora komentarzy, w stenogramie debaty występuje najczęściej zapis: „głos z sali” lub „głosy z sali”, sporadycznie pojawia się informacja o nazwisku komentującego posła lub posłanki.

4.1.2. Zasady eksцерpowania przykładów

Dla przejrzystości wywodu dokonałam parcelacji badanych tekstów w celu wyodrębnienia przykładów, w których zawarty jest określony sąd ideologiczny. Jednocześnie, mając na uwadze założenie gramatyki komunikacyjnej o braku odpowiedniości układu jednostek formalnych do jednostek sensu (zob. Awdiejew, Habrajska 2004: 60), w wielu miejscach dla jasności wydzielonych przykładów konieczne było uzupełnienie ich informacjami, które wynikały z innych fragmentów tego tekstu. Dodatkowe informacje wprowadzane są do przykładu z adnotacją, że jest to moja ingerencja.

Ten sam fragment wypowiedzi zawierać może więcej niż jeden sąd ideologiczny. Jest to związane ze stosowanym przez posłów sposobem organizacji tekstu, w którym bardzo ważną rolę odgrywa tematyżacja. Wówczas ten sam przykład traktowany jest jako osobny rekord dla różnych znaczników ideologicznych.

4.2. Opis procedury badawczej

Procedura badawcza, prowadząca do weryfikacji prawdziwości przyjętych hipotez badawczych, obejmuje kilka etapów.

Pierwszy etap to analiza lingwistyczna materiału badawczego. W efekcie tego etapu badań powstały kolekcje sądów ideologicznych dla poszczególnych klubów parlamentarnych. Opisałam też mechanizmy językowe, poprzez które dochodzi do ujawnienia się orientacji ideologicznej nadawcy.

Drugi krok w pracy badawczej stanowiło opracowanie narzędzia do kategoryzowania sądów ideologicznych i przeprowadzenie tej kategoryzacji.

Przygotowanie profili ideologicznych klubów parlamentarnych stanowiło trzeci etap procedury badawczej.

Poszczególne etapy procedury badawczej z uzyskanymi na określonym poziomie badania wynikami zostały szczegółowo opisane niżej.

4.3. Analiza materiału badawczego

Pierwszy etap badania polega na analizie materiału badawczego zgodnie z zasadami analizy dyskursu propagandowego, opracowanymi na gruncie gramatyki komunikacyjnej. Metoda ta akceptuje ogólne założenia metody analizy dyskursu.

4.3.1. Ogólne zasady analizy dyskursu

Badanie zgromadzonego materiału badawczego wymaga zastosowania zasad analizy dyskursu. Analizę dyskursu można rozumieć jako zespół technik i procedur badawczych, pozwalających poznawać i opisywać poszczególne fragmenty rzeczywistości. Metoda ta rządzi się określonymi warunkami, które zebrała M. Lisowska-Magdziarz (2006):

1. Zainteresowaniu analizy dyskursu podlegają teksty występujące w sytuacjach naturalnych, niespreparowane.
2. Analiza dyskursu obejmuje zarówno teksty pisane, jak i mówione. Ważne, aby uwzględniać specyfikę sytuacji komunikacyjnej, w jakiej umiejscowiony został określony tekst, a także jej wpływ na sposób interpretacji tekstu.
3. Uwzględniając linearny i sekwencyjny charakter tekstów, poszczególne fragmenty należy poddawać analizie „po kolei”, zgodnie z wewnętrznym rozwojem i dynamiką relacji między poszczególnymi elementami. Na danym etapie analizy można wykorzystać tylko te dane, które pojawiły się uprzednio w tekście, nie należy wybiegać w przód.
4. Analiza dyskursu wymaga uwzględnienia interakcyjnego charakteru tekstu. Należy pamiętać, że poszczególne jego fragmenty mają funkcjonalny charakter, służą do wypowiadania sądów, nawiązywania i kształtowania relacji nadawca–odbiorca, interpretowania i reinterpretowania własnych i cudzych wypowiedzi itp. Postulat ten sprowadza się do zalecenia, aby funkcje i znaczenie poszczególnych fragmentów rozważyć zarówno w stosunku do relacji pomiędzy poszczególnymi elementami tekstu, jak i w odniesieniu do społecznego i komunikacyjnego kontekstu, w jakim ten tekst powstał.
5. Dyskurs ma poziomy i aspekty. Nie należy analizować tylko tego, co znajduje się na powierzchni dyskursu, ale spróbować wnikięcia „w głąb”, dotarcia do tych jego znaczeń i sensów, które nie są widoczne i oczywiste przy pierwszej lekturze.
6. „Dyskurs jest konstruowany przy użyciu obowiązujących w danej społeczności norm i reguł, dotyczących zarówno poprawności językowej, jak i sposobów oraz konwencji komunikowania się między ludźmi. Reguły mogą być też świadomie lub nieświadomie naruszane, zmieniane, pomijane lub kwestionowane. Analizując dyskurs, musimy pytać o zgodność badanego tekstu z tymi regułami oraz o to, jaką rolę może odegrać ewentualne «nadmierne» przestrzeganie norm i reguł oraz ich manifestacyjne kwestionowanie, zmienianie, naruszanie” (Lisowska-Magdziarz 2006: 25–26).

7. Należy rozważyć realizowane w tekście strategie komunikacyjne nadawców, które mają umożliwić realizację założonych celów.
8. Analizę dyskursu należy prowadzić w odniesieniu do kontekstu, w jakim on się pojawił, a na który składają się dostępne badaczowi informacje na temat stanu wiedzy, postaw i opinii zbiorowości, w jakiej on wystąpił, usytuowanie wypowiedzi na tle kultury, życia społecznego itd.
9. Dyskurs jest wyrazem społecznej roli autora. W analizie dyskursu należy zatem uwzględnić, jakie instytucje, organizacje, grupy społeczne itp. reprezentuje autor.
10. „Dyskurs może się realizować jedynie przy zastosowaniu określonych psychologicznych mechanizmów poznawczych – procesów umysłowych, za pomocą których ludzie reprezentują rzeczywistość, wytwarzają i odtwarzają teksty, rozumieją je i interpretują. Analiza dyskursu jest więc niemożliwa bez uwzględnienia psychologicznych mechanizmów poznawczych, które uczestniczą w ich wytwarzaniu. Obok osobistych, jednostkowych mechanizmów poznawczych, każdy z nas reprezentuje coś, co van Dijk nazywa społecznymi mechanizmami poznawczymi: wiedzę, postawy, emocje, wartości, normy, ideologie zbiorowości, do której należymy. Znaczna część naszych zdolności poznawczych jest po prostu warunkowana społecznie (...)” (Lisowska-Magdziarz 2006: 26).
11. Proces analizy dyskursu zagrożony jest błędem internalizacji, który polega na przypisywaniu autorom wypowiedzi naszych własnych pojęć, przekonań, założeń, sposobów opisu i kategoryzowania świata. „W istocie jednym z najciekawszych zadań AD jest właśnie próba odkrycia, ujawnienia, ukazania systemu pojęciowego, przekonań, ukrytych założeń autorów dyskursu” (Lisowska-Magdziarz 2006: 26).

Procedura badania dyskursu propagandowego jest bardzo złożona, jest to działanie wielofazowe. Ograniczenie perspektywy badawczej do tekstów o tematyce społeczno-politycznej i odniesienie ich do specyfiki metodologii gramatyki komunikacyjnej umożliwia doprecyzowanie kolejnych kroków analitycznych.

Pierwszym, podstawowym krokiem analitycznym jest określenie ramy tematycznej dyskursu, którą tworzy tło sytuacyjne i sytuacja konkretna (por. Awdiejew, Habrajska 2009). Tło sytuacyjne stanowi schemat problemów, napięć i kontrastów ideologicznych, powstałych na scenie politycznej. W schemacie tym aktorami są podmioty działań na tej scenie. Zazwyczaj dyskurs omawia określoną sytuację konkretną (konkretne zdarzenie na scenie politycznej), która mieści się w danym tle sytuacyjnym, wnosząc do niego większe uszczegółowienie. Kolejnym ważnym elementem analizy jest „ustalenie źródła dyskursu propagandowego, obiektu/obiektów propagandowych oraz wstępne określenie celów propagandowych poszczególnych uczestników dyskursu. Obiektem propagandowym jest zawsze człowiek, niezależnie od tego, czy w danym dyskursie znajdujemy bezpośrednie odwołanie do sprawców zaistniałej sytuacji bezpośredniej, czy też dana sytuacja lub jej fragmenty są omawiane bezosobowo. Warto o tym pamiętać, ponieważ najczęściej interlokutorzy wykorzystują zasadę retoryczną unikania krytyki *ad personam*” (Awdiejew, Habrajska 2009: 31–32).

Tło sytuacyjne dla każdej debaty jest różne. Dla debaty poświęconej propozycji wprowadzenia zmiany do art. 38 Konstytucji RP przez dopisanie słów „od momentu poczęcia” tło sytuacyjne tworzą, między innymi, takie informacje:

- Polska jest krajem demokratycznym.
- Polska jest krajem, w którym dominuje religia katolicka, jednak funkcjonują tu też inne orientacje światopoglądowe.
- W 1997 r. uchwalono Konstytucję RP, która była efektem porozumienia przedstawicieli różnych środowisk światopoglądowych.
- Istnieją różne koncepcje pojmowania człowieka, zwłaszcza w odniesieniu do momentu jego ukonstytuowania się jako pełnoprawnej jednostki ludzkiej.
- Istnieją w polskim systemie prawnym dokumenty regulujące możliwość ingerencji człowieka w ciągłość życia ludzkiego, określające warunki jego przerywania. W dokumentach tych są zatem zapisy pozostające w sprzeczności z podstawami religii katolickiej.
- Liga Polskich Rodzin jest partią blisko związaną ze środowiskiem katolików.
- Liga Polskich Rodzin jest wnioskodawcą wprowadzenia rozważanej zmiany.
- W momencie, gdy podjęto temat debaty, obserwowany był spadek poparcia dla Ligi Polskich Rodzin wśród tradycyjnego elektoratu partii.

Różne obszary tła sytuacyjnego zostają z biegiem dyskursu wyeksponowane, dochodzi do dynamicznego naświetlania pewnych jego aspektów, a wyciszania innych.

Uczestnictwo w sferze społeczno-politycznej życia danej grupy (inaczej: przynależność do wspólnoty dyskursu) pozwala badaczowi nabyć kompetencję polityczną, która umożliwia sprawne poruszanie się w obszarze tła sytuacyjnego podczas interpretowania przejawów dyskursu propagandowego (por. Awdiejew, Habrajska 2009: 21, także Duszak 1998: 20). Sytuacja konkretna w debacie parlamentarnej narzucona jest tematem wskazanym w porządku dziennym obrad Sejmu.

Cechą dystynktywną debaty jest dążenie jej uczestników do różnych celów, wyzwalające ścieranie się stanowisk. W związku z tym dla debaty parlamentarnej konieczne jest określenie, czy nadawca wyraża poparcie, czy prezentuje negatywne stanowisko względem propozycji, która jest tematem debaty, gdyż „wszystkich uczestników debaty (...), analizując ich zachowania perswazyjne, można podzielić na krytyków, którzy przedstawiają obiekt perswazji jako godny potępienia, obrońców, którzy za wszelką cenę usiłują uratować prestiż obiektu perswazji, oraz arbitrów, którzy porównując argumenty obu stron, mają za zadanie znalezienie wspólnie akceptowanego rozwiązania. Określenie pozycji każdego z uczestników debaty pozwoli na głębsze rozumienie jego motywacji perswazyjnych i wybór odpowiednich środków wpływu” (Awdiejew, Habrajska 2009: 23).

4.3.2. Rama perswazyjna i perswazja właściwa

Właściwa analiza tekstu zaczyna się od oddzielenia ramy perswazyjnej od merytorycznej części dyskursu propagandowego.

Ramę perswazyjną wypowiedzi perswazyjnej tworzą pomocnicze działania werbalne nadawcy (substrategie wspomagające), dążące do wykreowania wizerunku nadawcy, odbiorcy, związku i zaufania między nimi (zob. Awdiejew, Habrajska 2009: 26–28). Realizują bardzo ważny z punktu widzenia perswazji cel – przygotowują adresata do akceptacji propozycji zmiany postawy lub podjęcia określonej aktywności, wyrażonej już w części tekstu dotyczącej treści merytorycznej.

Kreowanie przez nadawcę swego pozytywnego wizerunku zmierza do udowodnienia jego przydatności do rozwiązywania problemu, będącego przedmiotem debaty. Nadawca podkreśla swoją kompetencję, postawę moralną, życzliwość – stosownie do oczekiwań odbiorcy. Kreowanie wizerunku adresata wypowiedzi polega na dowartościowaniu potencjalnego odbiorcy przez podkreślenie znaczenia jego osoby dla sprawy bądź dla samego nadawcy, inteligencji tego odbiorcy bądź zdolności zrozumienia intencji. Kreowanie więzi prowadzić ma do zbudowania w odbiorcy zaufania do nadawcy, wykształcenia przekonania, że nadawca – przemawiający polityk – ma zamiar działać na korzyść odbiorcy. W tym celu stosuje się zabiegi podkreślające podobieństwo nadawcy i odbiorcy (formułowane bezpośrednio bądź sygnalizowane za pomocą „my” inkluzywnego lub stylizowania wypowiedzi na sposób mówienia grupy docelowej, np. wyrażenia gwarowe, elementy języka zawodowego, slang młodzieżowy) albo podkreślanie dawnych zasług nadawcy dla adresatów.

4.3.3. Analiza tekstu właściwego

Właściwy tekst należy poddać segmentacji. Polega ona na wyróżnieniu poszczególnych kroków strategicznych, „których podstawowym wyróżnikiem jest przynależność tematyczna do założonego ogólnego celu perswazyjnego (Awdiejew, Habrajska 2009: 28). W gramatyce komunikacyjnej przyjmuje się, że wszystkie dyskursy perswazyjne należy umieszczać na interakcyjnym poziomie gramatyki, gdyż są one reprezentacją emotywno-oceniających aktów mowy. Zgodnie z zasadami analizy dyskursu, przy rekonstrukcji ciągów perswazyjnych badacz ma prawo korzystać nie tylko z informacji tła ogólnego i kierunku zaangażowania interlokutora, ale także z informacji, która pojawiła się w dyskursie wcześniej lub później, po realizacji poszczególnych kroków strategicznych.

Sposób analizy dyskursu propagandowego dzieli się na dwie płaszczyzny: paradygmatyczną i syntagmatyczną. „Na płaszczyźnie paradygmatycznej analizowane są typy danego kroku strategicznego oraz zastosowanych w nim środków perswazyjnych. Z kolei na płaszczyźnie syntagmatycznej analizuje się relacje pomiędzy częściowymi konkluzjami poszczególnych kroków strategicznych oraz ich stosunek do ogólnego celu propagandowego, do którego dany dyskurs dąży. Konkluzje kroków strategicznych

mogą tworzyć różne konfiguracje w syntagmatyce dyskursu propagandowego” (Awdiejew, Habrajska 2009: 31). Jako pierwsze rozpatrzenia wymagają zatem sądy wyrażające postawę mówiącego w stosunku do obiektu perswazji. Sądy te wyrażają postawę szczegółową nadawcy, tzn. odnoszą się do realnych obiektów, występujących na scenie politycznej (por. Awdiejew, Habrajska 2009: 18), a czynią to w dwojaki sposób: albo poprzez włączenie obiektu konkretnego do określonej klasy obiektów, funkcjonującej w przestrzeni ideologicznej (mają wówczas postać sądów kwalifikujących), albo poprzez dowolne przypisanie wartości do wybranego obiektu perswazji (etykietowanie).

Zidentyfikowanie sądów oceniających i ich analiza jest w badaniu dyskursu propagandowego koniecznym krokiem analitycznym, który należy wykonać, aby dotrzeć do orientacji ideologicznej nadawcy. Postawy ogólne, które wyrażają tę orientację, zazwyczaj nie są bowiem w tekście werbalizowane, „można je jednak zrekonstruować na podstawie analizy zastosowanych ciągów argumentacyjnych lub na podstawie uogólnienia szeregu zastosowanych sądów kwalifikujących” (Awdiejew, Habrajska 2009: 17). Sądy mające postać sądów kwalifikujących lub wyrażone za pomocą etykietowania stanowią elementy składowe ciągów argumentacyjnych, analiza ciągów wymaga zatem ich zbadania.

4.3.3.1. Analiza paradygmatyczna

Analiza paradygmatyczna obejmuje w niniejszym opracowaniu badanie sądów oceniających w dyskursie. Dotarcie do tych sądów wymaga analizy aktów mowy, które niosą informację na temat sposobu oceny przedstawianego stanu rzeczy. Opis obejmuje typowe akty mowy emotywno-oceniające wprowadzane odpowiednimi operatorami, a także operatory konstytuujące akty mowy, w których funkcja oceniająca występuje jako funkcja towarzysząca.

(i) Akty mowy emotywno-oceniające

Do aktów emotywno-oceniających zalicza się „tylko takie konfiguracje, w których występuje na powierzchni dowolny operator emotywny lub w których eksplikacja stanu emotywnego jest łatwa do odtworzenia” (Awdiejew 2007: 121). Sam fakt oceny zakłada istnienie obiektu wartościowania. W aktach emotywno-oceniających wyodrębnia się treść propozycjonalną oraz sens odnoszący się do układu interakcyjnego. Treść propozycjonalna w takich aktach mowy często występuje w postaci skróconej lub pojawia się jako sens domniemany, który występował we wcześniejszych partiach sensu (por. Awdiejew 2007: 21). Emocja wyrażona w akcie mowy stanowi o wartości przypisanej obiektowi perswazyjnemu oceny. W metodologii gramatyki komunikacyjnej emocje dzieli się tradycyjnie na pozytywne [+] i negatywne [-] (por. Awdiejew 2007: 123). Akty mowy opisane zostaną według procedury wskazanej na gruncie gramatyki komunikacyjnej (por. Awdiejew 2007: 127–129).

Dla prawidłowego przeprowadzenia analizy aktów emotywno-oceniających konieczne jest uwzględnienie ustaleń gramatyki komunikacyjnej dla wartościowania na poziomie ideacyjnym, do którego odnosi się treść propozycyjna aktu mowy. Niektóre przedstawione stany rzeczy mają bowiem wbudowane standardowe wartości, na mocy ich powiązania z normatywną oceną, jaką się w rzeczywistości tym stanom rzeczy przypisuje (zob. Awdiejew, Habrajska 2004: 297–299). Korelacja między oceną stanu rzeczy a wartością wyrażonej emocji ma istotny wpływ na określenie typu zastosowanego aktu mowy emotywno-oceniającego.

Do typowych aktów mowy emotywno-oceniających zalicza się te, w których zastosowano konwencjonalne sposoby manifestowania stanów emocjonalnych. W badaniu skoncentrowałam się na werbalnych znakach wyrażania emocji, które w tekście realizują się przez:

- bezpośrednio formuły opisowe;
- użycie tzw. leksemu nacechowanego (operatora syntetycznego) lub idiomu w strukturze wypowiedzenia oceniającego zachowanie odbiorcy;
- użycie operatora analitycznego, składniowo niezależnego leksemu;
- użycie frazemu jako operatora emotywnego.

Środki te stanowią operatory wprowadzające emotywno-oceniające akty mowy (por. Awdiejew 2007: 122–123).

Mówiący może zmanifestować stany emocjonalne także za pomocą znaków niewerbalnych i parawerbalnych. Ze względu na specyfikę materiału badawczego (tekst pisany) niemożliwe jest dotarcie do znaków niewerbalnych wyrażania emocji, jednocześnie należy przyjąć, że dla oficjalnego tonu debat parlamentarnych te środki wyrażania emocji nie należą do typowych, a przez to często stosowanych (są one właściwe stylowi potocznemu). Istnieje również ograniczony dostęp do znaków parawerbalnych, choć istnieją stosowane w stenogramie sposoby oddawania wzburzenia nadawcy, jak np. znak wykrzyknika:

(3) *Jest przedłożony projekt ustawy o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym, gdzie przez samo hasło „antykorupcyjny” autorzy chcą zamknąć usta wszystkim innym!* (P10/16.02/P9/SLD1)

Także powtórzenie zastosowane przez nadawcę wypowiedzi w przykładzie (4) jest sygnałem jego emocjonalnego zaangażowania w omawiane kwestie:

(4) *Chcę od razu uprzedzić jakąkolwiek odpowiedź, że te ograniczenia praw i wolności obywatelskich nie znajdują żadnego uzasadnienia w art. 31 ust. 3 konstytucji. Nie znajdują, po prostu nie znajdują.* (P10/16.02/P9/SLD1)

Mechanizmy te zostają tu tylko zasygnalizowane, nie będą poddane szerszej analizie.

(ii) Sądy oceniające wprowadzane przez operatory polifunkcjonalne

Akty mowy oceniające wprowadzane są do tekstu nie tylko za pomocą specjalnych operatorów emotywno-oceniających. W gramatyce komunikacyjnej zwraca się uwagę na fakt wielofunkcyjności niektórych operatorów, wiele z nich – oprócz funkcji prymarnych, np. typowej dla poziomu ideacyjnego funkcji obrazowania rzeczywistości – ma zdolność pełnienia w tekście dodatkowej funkcji oceniającej, którą należy rozpatrywać już na poziomie interakcyjnym (operatory takie opisane zostały w podrozdziale poświęconym operatorom syntetycznym, zob. 3b). Kierując się wyłącznie uporządkowaniem jednostek formalnych, operatory inne niż emotywno-oceniające nie powinny podlegać analizie pod kątem sądów aksjologicznych, jednak takie podejście znacznie ogranicza dostęp do tego typu sądów zawartych w tekście, pozwala uwzględnić tylko ich część, a przez to prowadzić może do błędnych wniosków przy określaniu profilu ideologicznego grupy.

W metodologii gramatyki komunikacyjnej zakłada się, że prawie każdy operator aktów mowy realizuje jednocześnie kilka funkcji (por. Awdiejew, Habrajska 2006: 131), w każdym akcie mowy przejawiają się bowiem ślady modalności i emotywności. Wyróżnia się jeszcze złożone akty mowy, jak obawa, nadzieja, życzenie i wyrażenie chęci, w których jednocześnie występują modalność i emotywność.

W opisie aktów mowy działania i innych aktów złożonych z punktu widzenia przyjętego problemu badawczego należy uwzględnić zawarty w wypowiedzi czynnik modalny oraz towarzyszący mu czynnik oceniający. Ustalenie stanu rzeczy, o którym mowa w akcie mowy, jest istotne, ponieważ ów stan rzeczy stanowi obiekt wartościowania w akcie mowy. Wartość oceny zależy od rodzaju zastosowanego aktu mowy. Dla aktów mowy nakłaniających do działania i aktów zobowiązania przyjmuje ona zawsze wartość [W+] (p), jednak w aktach mowy ustalania sposobu działania na znak oceny wpływa jakościowa analiza wypowiedzi.

Przeprowadzenie analizy paradygmatycznej materiału badawczego doprowadziło do wyodrębnienia oceniających aktów mowy. Dalsza analiza przebiegała na płaszczyźnie syntagmatycznej, zgodnie z metodologią gramatyki komunikacyjnej, bowiem odtworzenie konfiguracji sensu wymaga ustalenia relacji poszczególnych sądów aksjologicznych między sobą. Sądy te często stanowią element ciągów argumentacyjnych, zmierzających do przeforsowania określonego stanowiska, istotne jest zatem ustalenie miejsca określonego sądu w strukturze aktu mowy. Do osiągnięcia tego celu prowadzi procedura standaryzacji ciągów argumentacyjnych.

4.3.3.2. Analiza syntagmatyczna

(i) Standaryzacja ciągów argumentacyjnych

Ważnym etapem interpretacji wypowiedzi argumentacyjnej jest standaryzacja zawartych w niej argumentów. Jest to sposób dotarcia do treści wyrażonych niedostłownie i właściwego zrozumienia tekstu. Standaryzacja argumentu, w myśl koncepcji gramatyki

komunikacyjnej, polega na wyodrębnieniu z wypowiedzi argumentacyjnej elementów składowych argumentu (tj. reguły ogólnej, sądu kwalifikującego, konkluzji) i wyrażeniu ich w postaci samodzielnych zdań, neutralnych emocjonalnie.

(ii) Konstrukcja wypowiedzi argumentacyjnych

Wypowiedzi argumentacyjne najczęściej występujące w żywej mowie mają charakter entymematów. Nadawca rezygnuje w nich z werbalizacji jednego lub więcej elementów składowych zawartego argumentu. Odbiorca takiej wypowiedzi zmuszony zostaje do zaangażowania większej uwagi i przeprowadzenia myślenia dedukcyjnego w procesie interpretacji, by dotrzeć do pełni treści. Elementem argumentu często pomijanym na poziomie werbalizacji tekstu jest reguła ogólna, wyrażana uogólniającymi sędziami wartościującymi. Sądy te funkcjonują tylko w rzeczywistości kulturowej i zakłada się, że są znane każdemu odbiorcy, żyjącemu w tym samym kręgu kulturowym. Równie często spotykaną strategią jest pominięcie konkluzji. Często samo zestawienie treści z sytuacją komunikacyjną każe domyślać się intencji uzasadniania jakiegось kontrowersyjnego stanowiska (zob. Awdiejew, Habrajska 2009). Taka sytuacja ma miejsce wówczas, gdy w wypowiedzi argumentacyjnej zwerbalizowany jest tylko jeden element argumentu. Bez szkody dla wnioskowania i interpretacji wypowiedzi argumentacyjnej jest też przemyślane zastosowanie reguły ogólnej z pominięciem innych elementów argumentu. Są one możliwe do odtworzenia na podstawie warunków sytuacji, w której odbywa się dany akt komunikowania.

Standaryzacja argumentu, w myśl koncepcji gramatyki komunikacyjnej, polega na wyodrębnieniu z wypowiedzi argumentacyjnej elementów składowych argumentu (tj. reguły ogólnej, sądu kwalifikującego, konkluzji) i wyrażeniu ich w postaci samodzielnych zdań, neutralnych emocjonalnie. W dyskursie propagandowym stosowana jest argumentacja aksjologiczna. Regułę ogólną w ciągach argumentacyjnych tego typu tworzą sądy aksjologiczne. Argumentacja aksjologiczna zazwyczaj „ma formę argumentacji mieszanej, w której biorą udział zarówno uogólnione i szczegółowe sądy aksjologiczne, jak i sądy asertywne” (Awdiejew 2008a: 132). Wystandaryzowanie argumentu wymaga zidentyfikowania przynajmniej dwóch elementów jego trójelementowej struktury, którą tworzy reguła ogólna, sąd kwalifikujący i konkluzja. Możliwe są różne ich konfiguracje. Najczęściej werbalizacji podlegają sądy kwalifikujące, a rozpoznanie celu, do jakiego zmierza nadawca wypowiedzi, pozwala sformułować konkluzję argumentu. W oparciu o te elementy możliwe jest ustalenie reguły ogólnej, która w dyskursie propagandowym stanowi sąd ideologiczny nadawcy.

(iii) Etykietowanie

W literaturze przedmiotu istnieje pewien zamęt terminologiczny i definicyjny w odniesieniu do etykietowania. Pojawiła się ono już w książce A. Schopenhauera, który pisze o etykietowaniu: „Jeżeli jest mowa o ogólnym pojęciu, które nie ma swojej nazwy, lecz musi być określone obrazowo przez porównanie, to musimy wybrać od razu takie porównanie, które będzie korzystne dla naszego twierdzenia” (Schopenhauer 1984: 61).

Najpopularniejsze jest rozumienie etykietowania jako chwytu „przyklejania etykietek”, opracowane przez M. Kochana (2005: 161). Postrzega on zjawisko tylko w kontekście jego destrukcyjnego wpływu, koncentruje się na węższym rozumieniu tego pojęcia niż to, które zaproponował Schopenhauer. Mechanizm językowy, który M. Kochan nazywa „przyklejaniem etykietek”, odpowiada raczej schopenhauerowskiej technice – „nienawistnej kategorii pojęć”. „Przyklejanie etykietek” Kochan definiuje bowiem w następujący sposób: „Technika ta polega na zaliczeniu poglądów mówcy do kategorii, która będzie się odbiorcy źle kojarzyła, i tym samym spowoduje odrzucenie poglądów tego rozmówcy, a dyskutanta używającego „etykietki” zwolni z konieczności zajmowania się niewygodną dla niego kwestią” (Kochan 2005: 161). Podkreśla, że „«etykietka» musi się źle kojarzyć, być modna i mieć choćby minimalny związek z poglądami lub działaniami osoby, którą nią naznaczono” (Kochan 2005: 163). Jest to znaczące ograniczenie rozumienia etykietowania zaproponowanego przez Schopenhauera. W niniejszym opracowaniu termin „etykietowanie” stosowany jest w szerokim znaczeniu, także w odniesieniu do konotacji pozytywnych, jakie można przekazać za pomocą tego zabiegu.

Mechanizm językowego etykietowania dostrzega też M. Tokarz w kontekście formułowania nieobiektywnych ocen przez uczestników procesu komunikacji: „W zależności od tego, co kto chce udowodnić, jedni zamiast «ksiądz» mówią «duszpasterz», inni «klecha»” (Tokarz 2006: 187). Autor ten nie nazywa tego jednak etykietowaniem, ale stosowaniem definicji perswazyjnych. Definicja perswazyjna to „definicja określająca znaczenie słowa w sposób, który ma doprowadzić do zmiany nastawienia emocjonalnego odbiorcy bądź wobec słowa definiowanego (definiendum), bądź wobec określenia, za pomocą którego zostało ono zdefiniowane (definiens); w definicji takiej użycie słów nacechowanych emocjonalnie i wskazanie na rzekomą równość zakresów definiendum i definiensa ma prowadzić do przeniesienia dodatnich lub ujemnych skojarzeń na słowa dotąd neutralne, albo też – przeciwnie – wytłumić ładunek emocjonalny zawarty aktualnie w jakichś słowach” (za: Szymanek 2005: 98). Definicje perswazyjne wpływają na dyskusję, sterując postawami i emocjami (por. Tokarz 2006: 187).

W odniesieniu do dyskursu politycznego zjawisko etykietowania uwzględnią też K. Ożóg, uznając je za dominantę konstrukcyjną politycznych sloganów wyborczych (Ożóg 2004: 93). Nazywa on etykietki definicjami retorycznymi. Definicja retoryczna to „wyrażenie zbudowane jak definicja użyta w kontekście sugerującym, że używa się go do wyjaśnienia znaczenia jakiegoś słowa – w rzeczy samej jednak zawarte w definicji «wyjaśnienie» ma na celu przede wszystkim dostarczenie wsparcia tezom prowadzonej

argumentacji. (...) Jej rola polega na podaniu określeń, które mają uwydatnić określone treści i sensy zawarte w «definiowanych» słowach, poprzez odwołanie się do paradoksu, ironii, rozmaitych skrótów myślowych, metafor” (Szymanek 2005: 98).

Uwzględnienie etykietowania w wielu opracowaniach na temat perswazji dowodzi, że jest on jednym z typowych narzędzi, jakimi posługuje się perswazja. Na takim stanowisku stoją też autorzy gramatyki komunikacyjnej, którzy twierdzą, że jeśli postawy szczegółowe są wyrażane w dyskursie perswazyjnym bezpośrednio, bez jakiegokolwiek potwierdzenia argumentacyjnego, to mamy do czynienia z etykietowaniem, czyli dowolnym przypisywaniem wartości do wybranego obiektu perswazji. Na gruncie tej metodologii etykietowanie, inaczej hasłowanie, to „użycie bezpośrednich definicji aksjologicznych, w których w roli definiendum występują obiekty indywidualne, w roli definiens – gotowe, mocno emocjonalnie nacechowane, często metaforyczne określenia negatywne lub pozytywne w zależności od kierunku propagandowego” (Awdiejew 2008b: 70). Etykiety tworzą zatem oceniające akty mowy, dla których w procesie interpretacji tekstu, przy wykorzystaniu informacji systemowych i niesystemowych, nie można odnaleźć motywacji, uzasadnienia, które doprowadziło do wygłoszenia określonego sądu. M. Głowiński wskazuje na względną stałość etykietek (Głowiński 1990: 32). W gramatyce komunikacyjnej nie podnosi się tego aspektu, za etykietkę należy uznać więc również sformułowania doraźne.

4.3.3.3. Wyniki językowej analizy materiału badawczego

Rezultatem tej części procedury badawczej jest osobna dla każdego klubu parlamentarnego kolekcja sądów ideologicznych wraz z fragmentami tekstów, z których zostały wyekscerpowane. Stanowią one podstawę do drugiej części badania.

4.4. Orientacja ideologiczna w debacie parlamentarnej

4.4.1. Znaczniki ideologiczne

Zgodnie z założeniami gramatyki komunikacyjnej w badaniu ideologii metodami lingwistycznymi zasadnicze zadanie polega na stwierdzeniu faktu konsekwentnego odniesienia się badanego do systemu wartości danej grupy oraz na polemice z wartościami przedstawicieli innych grup (por. Awdiejew 2008b: 69). Przeprowadzenie takiej operacji w procedurze badawczej wymagało opracowania odpowiednich kroków analitycznych. Konieczne stało się stworzenie narzędzia umożliwiającego badanie płaszczyzny przedmiotu odniesienia.

Założenie, że w tekście nadawca odwołuje się do systemu wartości określonej grupy, do jakiej przynależy, skłania do przesunięcia uwagi badawczej na tym etapie badań właśnie na system wartości. W debacie parlamentarnej ustalenie systemu wartości

dla danej grupy jest ułatwione, funkcjonują tu one w postaci klubów parlamentarnych określonych partii. Grupa, tworzona przez członków partii, dokonuje ideologicznej autoidentyfikacji – określa swą ideologiczną tożsamość przez nawiązanie do ideologii konwencjonalnie wyodrębnianych na gruncie politologii.

Podstawą rozumienia wybranych do badania ideologii były charakterystyki zaprezentowane przez A. Heywooda (2008). Omawia on zarówno te systemy ideologiczne, które w tradycji myśli politycznej funkcjonują już od dawna, jak konserwatyzm, liberalizm i socjalizm, ale też ideologie nowsze, niemające holistycznej koncepcji. W obrębie każdej ideologii wyodrębnić można szereg cech charakterystycznych, oddających określony sposób pojmowania świata i zalecenia odnośnie urządzenia w sposób „właściwy” otaczającej rzeczywistości. Konieczne było doprowadzenie tego złożonego opisu do postaci umożliwiającej jego zastosowanie w zamierzonym badaniu. W tym celu wyodrębniłam znaczniki ideologiczne.

Znacznik ideologiczny obejmuje określony fragment rzeczywistości, do jakiego odnosi się ideologia, np. struktura władzy w państwie, integracja europejska, wolności obywatelskie itp. Znacznik ma przypisany znak wartości (+/-), określający stosunek akceptacji bądź odrzucenia określonego sposobu postrzegania rzeczywistości. Znaczniki mają zatem budowę podobną do reguł ogólnych w teorii argumentacji ideologicznej w gramatyce konwersacyjnej, czyli $Q_n(X_n)$, gdzie X jest obiektem uniwersalnym, powszechnikiem i stanowi klasę obiektów ideologicznych, zaś Q to wartość, jaka zostaje przypisana tej klasie. Taka struktura znacznika ideologicznego zapewnia możliwość porównywania i kwalifikowania uzyskanych w procesie analizy materiału badawczego uogólnionych sądów aksjologicznych do określonych znaczników. Przyjmując założenia gramatyki komunikacyjnej na temat parafrazowania, taka operacja jest możliwa bez ryzyka znaczącej modyfikacji sensu, bowiem „różne formalne konfiguracje tekstu mogą wskazywać na ten sam obszar sensu na płaszczyźnie niejawnej” (Awdiejew, Habrajska 2010: 66).

Zaprezentowane w niniejszym opracowaniu zbiory znaczników ideologicznych sporządzono dla ideologii konserwatywnej, liberalnej i socjalistycznej, opierając się na założeniu, że w polskiej przestrzeni ideologicznej mamy do czynienia z przynajmniej trzema systemami wartości – właściwymi grupie narodowo-konserwatywnej, prawicy liberalnej i socjaldemokracji (zob. Awdiejew 2008b: 68). Każda z trzech ideologii została opisana przez porównywalną ilość znaczników. Specyficzny dla polskiego konserwatyzmu silny związek z zasadami religii katolickiej pozwolił zakwalifikować elementy fundamentalizmu religijnego do konserwatyzmu. Decyzję tę uprawomocniło obecne w literaturze przedmiotu stwierdzenie, iż fundamentalizm jest odmianą skrajnego konserwatyzmu (por. Dziubka, Szlachta, Nijakowski 2008: 88). Co więcej, zaznacza się, że „fundamentalizm religijny jest w istocie stylem myśli politycznej, a nie konkretnym zbiorem politycznych idei i wartości” (Heywood 2008: 301–302). Wyodrębnienie znaczników dla poszczególnych ideologii jest podstawą do określania zakresu czy też granic bazy ideologicznej danego klubu parlamentarnego.

4.4.2. Kategoryzacja sądów uzyskanych w pierwszym etapie badania

Wyekszerpowane z materiału badawczego sądy ideologiczne wraz z cytatami należy uporządkować, kwalifikując je na zasadzie relacji do określonego znacznika ideologicznego. W wyniku tej operacji ustalony został zakres odniesień każdej z badanych grup do określonej ideologii. Ustalenia te pozwoliły sformułować profil ideologiczny tej grupy.

4.5. Profile ideologiczne klubów parlamentarnych

W komunikatywizmie przyjmuje się, że porównanie wypowiedzi reprezentantów tej samej grupy ideologicznej pozwala określić granice orientacji ideologicznej tej grupy (por. Awdziejew 2008b: 69). Dzięki przygotowanej we wcześniejszych etapach badania bazy sądów ideologicznych możliwe stało się określenie, jakie obszary poszczególnych ideologii należą do strefy zainteresowania danej grupy, a jakie pozostają poza nią.

Pierwszy etap tworzenia profilu ideologicznego wymaga przeprowadzenia badania ilościowego, pogłębionego o analizę frekwencji konkretnych znaczników ideologicznych w bazie sądów ideologicznych danej grupy osobno dla każdej z grup. Ujawnia to dominantę (niekoniecznie jedną) w profilu ideologicznym poszczególnych klubów parlamentarnych. Następnym krokiem jest analiza jakościowa. Im więcej znaczników danej ideologii zostało przywołanych w dyskursie grupy, tym ta ideologia jest tej grupie bliższa.

Profil ideologiczny powstaje na bazie sądów ideologicznych uzyskanych w wyniku badań jakościowych materiału badawczego – zgodnie z metodologią gramatyki komunikacyjnej – oraz ilościowej analizy. Profil ideologiczny wyodrębniony jest w odniesieniu do wszystkich ideologii uwzględnionych w badaniu, zbudowany jest z tych znaczników ideologicznych, które osiągnęły najwyższy wskaźnik odniesień w bazie materiałowej.

ROZDZIAŁ 5

Implementacja metody badawczej – analiza lingwistyczna

W niniejszym rozdziale przedstawiono zasady stosowania procedury badawczej do analizy materiału badawczego oraz obszerną ich egzemplifikację.

5.1. Analiza ramy perswazyjnej

Rozpatrywanie elementów ramy perswazyjnej i perswazji właściwej w taki sam sposób uznaje się w gramatyce komunikacyjnej za błąd metodologiczny. Istotne jest zatem odseparowanie tych funkcjonalnie różnych elementów wypowiedzi perswazyjnej. Zadanie to było kolejnym krokiem w procedurze badawczej.

Rama perswazyjna konstituowana jest przez pomocnicze działania werbalne nadawcy, dążące do wykreowania wizerunku nadawcy, odbiorcy, związku i zaufania między nimi. Substrategie wspomagające, tworzące ramę perswazyjną, nie wiążą się na zasadzie wynikania z merytoryczną częścią wypowiedzi. Poszczególne mechanizmy kształtowania ramy perswazyjnej zilustrowane są w rozdziale w oparciu o materiał badawczy. Przykłady pochodzą z wypowiedzi wielu polityków. Pozwoli to wykazać, że określona technika nie jest specyficzną cechą indywidualnego stylu mówcy, ale właściwością gatunku tekstu, jakim posługuje się przemawiający. Fragmenty cytowanych wypowiedzi, w których upatruje się funkcji budowania ramy perswazyjnej, zostały podkreślone.

5.1.1. Kreowanie wizerunku nadawcy

Kompetencje nadawcy zbudowane mogą być w oparciu o jego pojawienie się blisko wydarzeń, które są dyskutowane. Taki zabieg ilustruje przykład (5).

(5) *I chcę podkreślić, Wysoki Sejmie, że mój klub poprosił mnie o wystąpienie (w sprawie propozycji wprowadzenia zmiany w Konstytucji RP – AFB),*

bo w 1993 r. szukaliśmy kompromisu i ja wtedy byłem wicemarszałkiem Sejmu, i dlatego również, że jako prawnik, który zajmuje się w teorii i w praktyce konstytucją, chciałbym na ten temat kilka słów powiedzieć. (P27/26.10/P17/PSL1)

Kluczową informacją przekazywaną w tym fragmencie jest to, że nadawca był wicemarszałkiem Sejmu w czasie, gdy formułowano w Konstytucji RP zapisy o ochronie życia.

Posel X to prawnik, który w teorii i praktyce zajmuje się Konstytucją RP.	≠>	Należy zmienić/nie zmieniać zapisów w Konstytucji RP.
---	----	--

Wyraźnie widać, że informacja ta nie stanowi żadnego uzasadnienia dla konieczności zmiany Konstytucji bądź jej zaniechania.

Kolejny przykład pochodzi z debaty nad propozycją podjęcia uchwały z okazji 25-lecia Niezależnego Zrzeszenia Studentów. Kompetencja nadawcy oparta jest tu na tej samej strategii:

(6) Panie posle G., ja miałem wielki honor, było dla mnie zaszczytem, że w roku 1980, mając 20 lat, będąc studentem II roku historii, mogłem być założycielem, a następnie przewodniczącym uczelnianej komisji koordynacyjnej Niezależnego Zrzeszenia Studentów w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Olsztynie, bo członkowie NZS to była dość specyficzna grupa ludzi. (P10/16.02/P24/PiS1)

Z wypowiedzi wynika, że mówca był założycielem i przewodniczącym uczelnianej komisji koordynacyjnej Niezależnego Zrzeszenia Studentów w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Olsztynie.

Posel Y był założycielem i przewodniczącym uczelnianej komisji koordynacyjnej NZS w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Olsztynie.	≠>	Należy podjąć uchwałę z okazji 25-lecia Niezależnego Zrzeszenia Studentów.
---	----	--

Ponownie informacja ta nie ma bezpośredniego, merytorycznego związku z kwestią, czy należy stosowną uchwałę podjąć, czy też nie, nie działa na zasadzie wynikania. Czyni jednak nadawcę wiarygodnym źródłem informacji na temat ówczesnych wydarzeń.

Kompetencje wynikać mogą z doświadczenia bądź ze szczególnych zabiegów podejmowanych przez nadawcę w celu pogłębienia wiedzy na omawiany temat. W przykładzie (7), pochodzącym z debaty nad propozycją zrównania czasu pracy górników-ratowników z czasem pracy górników pod ziemią, podkreśla się fakt, że

przedstawiciel wnioskodawców sam wykonywał ten zawód, co spowodowało, że dobrze zna jego specyfikę.

(7) *Chciałbym bardzo serdecznie podziękować koledze posłowi Rajmundowi Moricowi (przedstawiciel wnioskodawców omawianej ustawy – AFB), który przez lata swego życia, swojej kariery zawodowej pracował właśnie tam, na tym stanowisku i był też między innymi górnikiem ratownikiem.* (P25/20.09/P5/SLD1)

Nadawca kolejnej wypowiedzi, nie mogąc odwołać się do kompetencji wynikających z jego życiorysu, podkreśla, że dołożył specjalnych starań, by zdobyć wiedzę w omawianym temacie.

(8) *Stąd moja wiedza, pogłębiona w wyniku rozmów i spotkań ze środowiskiem sędziowskim, ponownie wzbudza mój głęboki niepokój co do rozwiązań proceduralnych.* (P25/20.09/P1/PSL1)

Fakt, że mówca pogłębił wiedzę na temat kwestii dyskutowanych w debacie, spotykając się z reprezentantami środowisk sędziowskich, nie przesądza o tym, czy omawiane zmiany należy wprowadzić, czy też nie, tj. dla omawianej debaty, że należy wprowadzić do *Kodeksu karnego* zapis o postępowaniu przyspieszonym.

5.1.2. Kreowanie wizerunku odbiorcy

Kreowanie wizerunku odbiorcy to substrategia, która polega na dążeniu nadawcy do dowartościowania potencjalnego adresata przez podkreślenie znaczenia jego osoby dla sprawy bądź samego nadawcy. Często stosowane jest odwoływanie się do inteligencji odbiorcy czy też jego zdolności zrozumienia intencji mówcy.

Pozytywny stosunek odbiorcy do określonej sprawy może wywołać zaakcentowanie jego ważnej roli w podejmowanych działaniach:

(9) *Jako parlamentarzyści Prawa i Sprawiedliwości mamy świadomość, że jest to szczególnie moment w historii Wysokiej Izby, gdyż rozpoczynamy pracę nad projektem ustawy, która doprowadzi do przełomu w walce z przestępczością korporacyjną.* (P10/16.02/P9/PiS1)

Wykazanie się znajomością warunków życia określonej grupy społecznej, faktów z życia określonej osoby jest swoistym komplementem dla niej, potwierdzeniem, że pozostaje ona w sferze zainteresowań i troski danego polityka. Dotyczy to szczególnie odbiorców przed telewizorami, tak jak w poniższych przykładach:

(10) *Chcę powiedzieć, że rolnicy nie należą do najbogatszych obywateli tego kraju i wiele swoich samochodów i pojazdów przerobili na gaz. Dzisiaj niestety zostaną za to niejako ukarani.* (P19/7.06/P2/PSL1)

(11) *I ten kierunek to już nie trzecia droga, nie nowa, ale właśnie to określenie, żeby wszyscy wiedzieli, że my jako Samoobrona nie zapominamy o tych ludziach, którzy nas wybrali. (...) Zobaczymy, czy będziecie tacy mądrzy i powiecie, że L. zapomniał o ludziach. Nie zapomniat o ludziach. O ludziach wiemy, że trzeba o nich dbać.* (P3/23.11/P2/SRP1),

ale skierowane może być też do audytorium na sali sejmowej:

(12) *Czy taka merytoryczna debata jest dzisiaj możliwa? Jest przecież na tej sali wiele kompetentnych osób, które świetnie znają problematykę mediów. Chcę pozostać w tej sprawie optymistą i apeluję do państwa o wnikliwą dyskusję i o poparcie projektu.* (P4/8.12/P6/PiS1)

W przykładzie (12) nadawca komplementuje kompetencje posłów.

(13) *Reasumując, powiem może tak: zdziwiło mnie, panie ministrze, że pan, którego poznałam przed wielu laty w pracach sejmowej komisji skarbu, komisjach nadzwyczajnych i podkomisjach, i różnych konfiguracjach jako człowieka zawsze, przynajmniej w mojej pamięci, pozostającego jako ten, który dba o czyste, przejrzyste zasady, jeżeli chodzi o ład korporacyjny, dzisiaj, stając się ministrem skarbu państwa, bez umocowania ustawowego, a mówię to do prawnika, zapowiada jakieś zarządzenia dotyczące tego, jak to pan będzie dobierał ludzi, jak formował zarządy. Wie pan, dla mnie to jest kuriozalne. Wydawało mi się, że kogo jak kogo, ale pana na to stać, że pański dorobek zawodowy i przygotowanie prawnicze, pełna wiedza predysponują pana do tego, aby przeciwstawić się różnym populistycznym hasłkom, które padają (...). Tak więc jestem bardzo rozczarowana, moi koledzy z klubu również.* (P3/23.11/P2/SLD1)

W przykładzie (13) zastosowana jest figura retoryczna, polegająca na zderzeniu wizerunku pozytywnego, idealnego ze stanem faktycznym, który okazuje się rozczarowujący. Efektem takiego działania jest zdyskredytowanie osoby, której wypowiedź dotyczy.

5.1.3. Kreowanie więzi

Podkreśleniu tożsamości nadawcy z odbiorcą w dyskursie politycznym służy stosowanie konstrukcji „my inkluzywnego” w wypowiedzi, czyli formy pierwszej osoby liczby mnogiej, która uwzględnia odbiorcę na zasadzie: ja (lub my) wraz z tobą, który to

słyszysz (por. Milewski 2004: 172). „My inkluzywne” wykorzystano w poniższych przykładach.

(14) *Zmiany zmierzające do jednoznacznego zapisania w konstytucji prawnej ochrony życia od momentu poczęcia są więc konieczne nie tylko ze względu na uniknięcie dyskusji w przyszłości, ale również ze względu na utrzymanie korzystnych zmian, jakich jesteśmy świadkami w ciągu ostatnich trzynastu lat.* (P27/26.10/P17/PiS1)

(15) *To my jesteśmy winni, mówiąc „my” mam na myśli wszystkich tych, którzy od wielu, wielu lat nie potrafią polskim kierowcom i użytkownikom ruchu drogowego zapewnić bezpiecznych dróg i autostrad.* (P27/25.10/P5/SLD1)

(16) *Przyjmijmy ten projekt ustawy jeszcze w tym roku, zróbmy polskim rolnikom prezent na święta.* (P4/7.12/P1/SRP1)

(17) *Dziś pan poseł P. mówił o niektórych wyjątkach. To co, my będziemy tworzyć wyjątki? Zróbmy ustawę dobrą dla wszystkich.* (P3/23.11/P2/PSL1)

W przykładach (14–17) podkreślono, że nadawca i odbiorca należą do tej samej grupy, przy czym kategorię odbiorcy stanowią przede wszystkim inni parlamentarzyści, których zachęca się do podjęcia określonych działań. Uwagę zwraca przykład (15), w którym nadawca wykorzystuje formę „my” inkluzywnego do wyrażenia krytyki, a jej podmiotem czyni także siebie i reprezentowane przez siebie ugrupowanie polityczne.

Do działań na poziomie ramy perswazyjnej można zaliczyć również dążenie nadawcy do wywołania silnych pozytywnych bądź negatywnych emocji u odbiorcy. Co prawda, zabieg ten ma większe znaczenie w przypadku mniej sformalizowanych debat, gdzie wypowiedzi interlokutorów następują szybko po sobie. Obliczony jest wtedy na wprowadzenie interlokutora w stan emocjonalnego wzburzenia lub dezorientacji, co ma go skłonić do pewnej bezrefleksyjności, zachowania impulsywnego, czasem entuzjastycznego, ale często agresywnego, które doprowadzi do jego kompromitacji w oczach publiczności. Na takie pozytywne i negatywne skutki utraty kontroli nad sytuacją zwraca się uwagę w teorii prowokacji (zob. Karwat 2007). Szczegółowy opis mechanizmów prowokacji nie jest przedmiotem opracowania, dla opisu elementów ramy perswazyjnej konieczne jest jednak zwrócenie uwagi na ich udział w kształtowaniu nastawienia i zachowania odbiorcy wobec problemu.

W wypowiedziach polityków w debacie parlamentarnej można zidentyfikować wypowiedzi, które – nie wnosząc nowych treści do wywodu merytorycznego – mają potencjalną siłę wywołania w odbiorcy emocji, przy czym zazwyczaj są to emocje negatywne. W gramatyce komunikacyjnej oddziaływanie na emocje wiąże się częściej z zagadnieniem agitacji (por. Awdiejew, Habrajska 2009: 25).

Przykład (18) z debaty poświęconej wprowadzeniu rządowego projektu tzw. be-cikowego ilustruje takie zjawisko:

(18) *Chcę zapytać, czy wynika to, panie pośle C., z cynizmu PiS, czy z braku przygotowania merytorycznego, czy wreszcie z lekceważenia wyborców? Bo na prawdę nie wiadomo, co chcecie osiągnąć.* (P5/15.12/P27/SLD1)

Mówca, asekurując się formą pytania, sugeruje tu, że jeden z tych sądów może być prawdziwy:

- Polityków Prawa i Sprawiedliwości cechuje cynizm.
- Politycy Prawa i Sprawiedliwości są nieprzygotowani merytorycznie.
- Politycy Prawa i Sprawiedliwości lekceważą wyborców.

Dodatkowo zastosowany jest tutaj zabieg erystyczny – taktyka pozornego wyboru: przychylenie się do którejkolwiek z proponowanych opcji doprowadzi do takiego samego skutku, a mianowicie zdyskredytowania polityków Prawa i Sprawiedliwości. Jak silne emocje u odbiorcy mogą wywoływać takie komunikaty, ilustrują przykłady (19–20):

(19) *Można by tutaj zacytować jedynie, czy przywołać, znane przysłowie, że Platforma modli się pod figurą, a ma diabła za skórą.*
(Poseł E. Ł.: *Proszę nie oceniać! Proszę nie oceniać, bo nie ma pan prawa.*)
(P27/26.10/P17/LPR1)

(20) *Jeszcze dzisiaj pan przewodniczący P. E. G. powiedział, że ci, którzy krytykują tę ustawę, to krytykują tylko dlatego, że mają coś na sumieniu. P. E. G. nie rozumie, na czym polega debata publiczna, na czym polega debata parlamentarna. Ale oczywiście P. E. G. ma mądrość na wspaniałe ustawy, ma mądrość na wiedzę, jest nieomylny, wspaniały!* (P10/16.02/P9/SLD1)

W przykładzie (20) wzburzenie mówcy, pośła z wieloletnim doświadczeniem, doprowadziło go do zastosowania ataku osobistego na innego polityka (przy wykorzystaniu ironii), co pozostaje w sprzeczności z kodeksem etyki poselskiej. Reakcja ta, choć naturalna, ściąga na osobę nadawcy konsekwencje – impulsywną reakcję mówcy zinterpretowano później jako wynik zaangażowania jego i jego środowiska politycznego w przestępstwa o charakterze korupcyjnym i wykorzystano do zdyskredytowania pośła.

Ramę perswazyjną należy oddzielić od wyводу merytorycznego. Fragmenty tekstów należące do ramy perswazyjnej muszą zostać wyeliminowane w dalszej części pracy analitycznej.

5.2. Debata parlamentarna jako tekst urzędowo-publicystyczny

Przystąpienie do właściwej analizy tekstów zawartych w materiale badawczym wymaga rozważenia cech gatunkowych tych tekstów, będących konsekwencją ich przeznaczenia komunikacyjnego. Zalecenie uwzględnienia roli społecznej autora tekstu, jakie zawarte jest w ogólnych zasadach analizy dyskursu, ściśle wiąże się z gatunkową przynależnością debaty parlamentarnej. Mówca, przedstawiając stanowisko instytucji, występuje tu jako jej formalny reprezentant, a jednocześnie dąży do zrealizowania określonego celu perswazyjnego. Takie warunki pełnienia roli społecznej sprawiają, że wypowiedzi posłów w debacie parlamentarnej zaliczyć należy do gatunku tekstów urzędowo-publicystycznych.

Gramatyka komunikacyjna respektuje w zasadzie przyjęty w literaturze przedmiotu podział tekstów polskich na teksty języka potocznego, naukowego, urzędowego, publicystycznego i literackiego, dołączając do refleksji nad zagadnieniem problem celu komunikacyjnego, do spełnienia którego dążą poszczególni nadawcy. Przeznaczenie komunikacyjne tekstu stanowi w gramatyce komunikacyjnej ogólne kryterium wyodrębniania gatunku, zakłada się tu bowiem, że „najważniejszym celem przekazu jest zawsze osiągnięcie określonych efektów komunikacyjnych, a wybór środków formalnych ma charakter drugorzędny” (Awdiejew, Habrajska 2006: 193). Wyodrębnia się pięć standardowych typów dyskursu, zwracając jednocześnie uwagę, iż teksty powstające w naturalnej komunikacji pod względem stylistycznym mają charakter płynny i mieszany, ponieważ są dostosowane do nieprzewidywalnych i różnorodnych warunków przekazu oraz w większości są produktem indywidualnego wysiłku twórczego, nieograniczonego żadnymi regułami wyboru środków stylistycznych.

Teksty wygłaszane w trakcie debaty parlamentarnej są przykładem stylu mieszanego, w którym dochodzi do kompilacji stylu publicystycznego i urzędowego – występuje w nich „z jednej strony określony szablon typowy dla sporządzania dokumentów, a z drugiej wyrażona jest określona postawa oceniająca lub uczuciowa w stosunku do konkretnych adresatów” (Awdiejew, Habrajska 2006: 345). Jako wyznaczniki stylu urzędowego w debacie parlamentarnej można wskazać redukcję nadawcy i odbiorcy do ról prawnych (nadawca i odbiorca występują w roli ściśle określonych jednostek prawnych, posiadających z góry ustalone kompetencje, sposoby postępowania i egzekwowania swoich praw), terminologizację, dążność do zachowania hierarchii dokumentów, występowanie rytualnie przyjętych form zwracania się do uczestników interakcji, ograniczenie tematyczne do wymaganego zakresu działań prawnych. Typowe jest też dążenie do wywołania wrażenia obiektywizmu, co osiąga się poprzez sposób ukształtowania tekstu, z wykorzystaniem statyzacji czy procesualizacji, z podstawowym celem deagentyzacji na poziomie formalnej organizacji wypowiedzi. Elementy stylu publicystycznego przejawiają się w debacie parlamentarnej przez zróżnicowane środki perswazyjne. Występują w niej środki formalne, jak: leksyka i frazeologia ekspresywna, patetyczność dyskursu (lub odwrotnie

– przenoszenie do dyskursu frazeologii potocznej). Elementy nieformalne to m.in. argumentacja aksjologiczna czy stosowanie aluzji i ironii. Głównym celem tego typu tekstów jest zaś wywarcie określonego wpływu na odbiorcę.

5.3. Tematyzacja i deagentyzacja w debacie parlamentarnej

Pod względem informacyjnym tekst jest zorganizowany w taki sposób, że rozpada się na poszczególne całości sensu – komunikaty, które nie muszą pokrywać się z jednostkami tekstowymi (por. Awdiejew, Habrajska 2004: 60). W procesie interpretacji może okazać się zatem, że formalna całośćka w postaci zdania jest pod względem sensu złożoną konstrukcją, zbudowaną z kilku sądów.

5.3.1. Tematyzacja

Dla pełnego zrozumienia sensu tekstu istotne jest uwzględnienie mechanizmu tematyzacji przekazywanych informacji, który jest charakterystyczny dla stylu wypowiedzi wygłaszanych w trakcie debaty parlamentarnej. Tematyzacja to „przeniesienie wybranych fragmentów informacji na poziom treści założonej, gdzie na mocy konwencji językowej jest ona przyjmowana jako prawdziwa przez uczestników interakcji. Stwarza to możliwość narzucenia danej informacji odbiorcy jako prawdziwej z racji braku możliwości jej strukturalnego zanegowania” (Awdiejew, Habrajska 2006: 185–186).

Z perspektywy problemu badawczego w wypowiedziach parlamentarnych szczególną uwagę należy zwrócić na tematyzację sądów, w których nadawca dokonuje oceny określonych obiektów życia politycznego. Sądy przeniesione na poziom treści założonej na mocy konwencji językowej przyjmowane są jako słuszne przez uczestników interakcji, oceny również. Stwarza to możliwość narzucenia odbiorcy określonego kierunku oceniania danego obiektu z racji braku możliwości strukturalnego zanegowania treści przeniesionych na poziom tematu. W sytuacji zaś, kiedy na poziom informacji założonej przeniesiona zostaje ocena jednoznacznie dla interlokutora niekorzystna, zabieg tematyzacji można uznać za manipulacyjny, w tym miejscu jednak jedynie sygnalizuję to zjawisko.

Przykład (21) ilustruje sposób tematyzowania sądu oceniającego:

(21) *Przy tej okazji chciałbym obalić pewne mity i ewidentne kłamstwa rozpowszechniane w czarnej propagandzie nie tylko lewicy, ale, jak zauważyłem, również przez postów Platformy Obywatelskiej.* (P27/26.10/P17/LPR1)

W części rematycznej zdania jest mowa o zamierzeniu nadawcy, który chciałby „obalić pewne mity i ewidentne kłamstwa”, tematyzacji zaś poddane tu zostały sądy oceniające, dotyczące oponentów politycznych:

- Posłowie Sojuszu Lewicy Demokratycznej i posłowie Platformy Obywatelskiej stosują czarną propagandę.
- Posłowie Sojuszu Lewicy Demokratycznej i posłowie Platformy Obywatelskiej rozpowszechniają mity.
- Posłowie Sojuszu Lewicy Demokratycznej i posłowie Platformy Obywatelskiej rozpowszechniają ewidentne kłamstwa.

Dla prawidłowej interpretacji komunikatu konieczne jest wyodrębnienie również tych stematyzowanych sądów, które zostały wymienione powyżej.

Również przykład (22) zawiera poddany tematyzacji sąd oceniający.

(22) *Nieustannie podważane przez współczesną kulturę, przeciwną barierom moralnym ograniczającym jednostki, podważane przez instytucje i organizacje międzynarodowe, podważane przez ugrupowania lewicowe i skrajne organizacje feministyczne **prawo** (do życia – AFB), jeżeli ma trwale obowiązywać, **potrzebuje** bardzo mocnych **gwarancji**, gwarancji jednoznacznie zapisanych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (...).* (P27/26.10/P17/PiS1)

W części rematycznej przekazana jest treść: „Prawo do życia potrzebuje mocnych gwarancji”. W części tematycznej zdania zawarto natomiast sądy:

- Prawo do życia jest nieustannie podważane przez współczesną kulturę.
- Współczesna kultura jest przeciwna barierom moralnym ograniczającym jednostki.
- Prawo do życia jest podważane przez instytucje i organizacje międzynarodowe.
- Prawo do życia jest podważane przez ugrupowania lewicowe.
- Prawo do życia jest podważane przez skrajne organizacje feministyczne.

Sądy te stanowią jednoznaczny wyraz orientacji ideologicznej nadawcy, jaką jest konserwatyzm. Problem ten zostanie rozwinięty w dalszej części pracy, tutaj natomiast zostaje tylko zasygnalizowany w celu uzasadnienia założenia o jego istotności dla badania orientacji ideologicznych.

5.3.2. Deagentyzacja

W gramatyce komunikacyjnej przyjmuje się, że: „Obiektem propagandowym jest zawsze człowiek, niezależnie od tego, czy w danym dyskursie znajdujemy bezpośrednie odwołanie do sprawców zaistniałej sytuacji bezpośredniej, czy też dana sytuacja lub jej fragmenty są omawiane bezosobowo. Warto o tym pamiętać, ponieważ najczęściej interlokutorzy wykorzystują zasadę retoryczną unikania krytyki *ad personam*” (Awdiejew, Habrajska 2009: 31). Wykorzystuje się do tego zabieg językowy deagentyzacji.

Deagentyzacja polega na zmianie formalnego wykładnika agensa (osoby działającej), w pozycji izomorficznej występującego w formie nominativu, na inne postacie

formalne lub w ogóle jego wyzerowaniu. Zabieg ten prowadzi do maskowania postaci agensa, przesunięcia go na plan drugi. Tego rodzaju zamierzone transformacje obliczone są na realizację celu perswazyjnego, którym jest wysunięcie na plan pierwszy informacji najważniejszych z punktu widzenia tego celu (por. Awdiejew, Habrajska 2004: 246–247). Deagentyzacja pozwala na przedstawienie różnych działań w postaci stanów. „Sensem takiego zabiegu formalnego jest (...) zniesienie intencjonalności (zamiaru) wykonania tych czynności i przerzucenie motywacji sprawczych na czynnik zewnętrzny (...)” (Awdiejew, Habrajska 2004: 264). Analizując debaty parlamentarne pod tym kątem, łatwo zauważyć, że maskowanie agensa ma charakter strategiczny w przypadkach, kiedy jego wyznaczenie jest niewygodne z punktu widzenia mówiącego.

Zderzenie dwóch cech debaty parlamentarnej – jej instytucjonalnego charakteru i realizowanych w niej celów perswazyjnych – powoduje, że zabiegi deagentyzacji stosowane są bardzo często. Mając na uwadze, że właściwości stylu wypowiedzi parlamentarzystów mogą być wynikiem jej urzędowego charakteru, warto tu podkreślić, że taki sposób kształtowania wypowiedzi często realizuje cele strategiczne – pozwala nadawcy wyrazić krytykę wobec przeciwników politycznych bez naruszania przepisów *Kodeksu etyki poselskiej*, czyli z zachowaniem poszanowania godności innych parlamentarzystów. Inny cel strategiczny, jaki pozwala realizować deagentyzacja, to stwarzanie pozorów obiektywizmu w odniesieniu do własnych sukcesów. Taką strategię zastosował nadawca w przykładzie (23):

(23) *Omarowane dziś zmiany do ustawy (...) naprawiają przeoczenie wynikłe z konieczności doprecyzowania definicji pracy górniczej (...).* (P25/20.09/P5/PiS1)

Nadawca odnosi się tu do głównego standardu semantycznego, który ma postać scenariusza:

(t-1) POPSUĆ [KTOŚ1, COŚ1], (t 0) NAPRAWIAĆ [KTOŚ2, COŚ1, CZYMŚ2],

co standardowo dałoby wypowiedź: „Prawo i Sprawiedliwość naprawia zmianą ustawy przepisy popsute przez poprzedni rząd”. W tekście natomiast dokonano deagentyzacji, w wyniku czego nazwa rzeczywistego sprawcy działania nie została zwerbalizowana. Dotarcie do niepoddanych werbalizacji treści przy uwzględnieniu warunków sytuacji komunikacyjnej jest proste – sprawcą działania jest wnioskodawca projektu zmiany ustawy, a ta informacja jest parlamentarzystom doskonale znana.

Analiza tekstu wymaga uwzględnienia tej właściwości tekstów debat parlamentarnych, tylko wówczas bowiem możliwe jest dotarcie do pełni wyrażanego sensu (co z kolei pozostaje w zgodzie z założeniami gramatyki komunikacyjnej).

5.4. Analiza paradygmatyczna wypowiedzi parlamentarzystów

Sądy oceniające wyrażane są za pomocą aktów oceny i aktów emotywnych, przy czym „akt oceny jako taki nie zawsze jest aktem emotywnym, akt emotywny natomiast zawsze jest aktem oceny” (Awdiejew 2007: 117). Poniżej jako pierwsze opisane zostały akty mowy emotywno-oceniające, następnie omówieniu poddano nieemotywne sposoby wyrażania oceny w dyskursie debaty parlamentarnej.

5.4.1. Analiza aktów mowy emotywno-oceniających

5.4.1.1. Konwencjonalne sposoby manifestowania stanów emocjonalnych

Do werbalnych znaków wyrażania emocji należy stosowanie bezpośredniej formuły opisowej, stosowanie operatorów hybrydowych, analitycznych oraz frazemów. Opis badania materiału badawczego podparty będzie egzemplifikacją.

(i) Bezpośrednia formuła opisowa

Zastosowanie bezpośredniej formuły opisowej do wyrażenia stanu emocjonalnego jest deklaracją werbalną odczuwanej emocji: „Gdy taka deklaracja pojawia się w sytuacji bezpośredniej interakcji werbalnej, mamy do czynienia ze sprawozdawczym aktem mowy, w którym nadawca informuje odbiorcę o swym stanie wewnętrznym” (Awdiejew 2007: 119). Opisy stanów wewnętrznych dzielą się na relacje z odczuwanymi stanami fizjologicznymi i relacje z przeżywanych stanów uczuciowych. W badanym materiale spotyka się właściwie tylko drugi rodzaj emotywno-oceniających aktów sprawozdawczych. Można przyjąć, że wynika to z regulacji natury stylistycznej – relacjonowanie stanów fizjologicznych nie jest odpowiednie dla komunikacji oficjalnej, do jakiej należą debaty parlamentarne, uważane jest za niestosowne.

W komunikatywizmie przyjmuje się, że: „Z aktami mowy, niezależnie od sposobu ich wyrażenia, mamy do czynienia tylko wówczas, gdy występuje odniesienie do układu interakcyjnego (JA, TY, TU, TERAZ). Jeśli takie odniesienie nie występuje, to możemy mówić wyłącznie o opisie aktu mowy, a nie o jego realizacji. Konieczne jest zatem odróżnianie aktu mowy od jego opisu” (Awdiejew, Habrajska 2006: 34). Zatem, „aby zaistniał właściwy akt emotywno-oceniający, ocena przedstawionego stanu rzeczy (treści propozycyjnej) powinna mieć charakter subiektywny, nie może się zbiegać z ogólnie przyjętą oceną społeczną oraz musi dotyczyć oceniania czegoś TU i TERAZ, chociaż sam oceniany stan rzeczy może istnieć w dowolnym czasie i przestrzeni (...)” (Awdiejew 2007: 117, także: Awdiejew, Habrajska 2006: 94).

Formalne kryteria kwalifikowania określonych wypowiedzi do aktów mowy emotywno-oceniających podała E. Laskowska: „jeśli nadawca mówi o swoich uczuciach

z użyciem 1. osoby czasu teraźniejszego lub wykorzystuje inne standardowe sposoby wskazujące na nadawcę wypowiedzi jako na podmiot uczucia, to nazywa wprawdzie uczucia, ale zarazem je wyraża” (Laskowska 2004: 103–104). Ważne dla analizy materiału badawczego ustalenie metodologiczne poczyniła E. Laskowska wobec wypowiedzi, w których nadawca reprezentuje grupę i wypowiada się w jej imieniu, zaliczając je do aktów wyrażających emocje (Laskowska 2004: 104). Badaczka podkreśla jednak wagę zachowania orientacji wobec warunku „tu i teraz” dla aktów wyrażania emocji. Na tym, jej zdaniem, polega różnica między nazwaniem emocji a ich wyrażaniem: „Wyrażać można tylko «tu i teraz», nazywanie nie ma takich ograniczeń. Ponadto wyrażanie ma charakter podmiotowy, nazywanie zaś przedmiotowy” (Laskowska 2004: 104).

Kierując się z tymi kryteriami, do eksplicytnych i bezpośrednich aktów mowy emotywno-oceniających (por. Awdiejew, Habrajska 2006: 94) należy zaliczyć wypowiedź w przykładzie (24):

(24) *Przeraza mnie myśl o tych wszystkich, którzy zabijają własne sumienia, aby móc dokonać aborcji.* (P27/26.10/P17/RLN1)

W wypowiedzi tej nadawca wypowiada się w swoim imieniu, nazywa i wyraża uczucie, jakie wywołuje w nim stan rzeczy zawarty w treści propozycjonalnej, który można zwerbalizować następująco: „Istnieją ludzie, którzy zabijają własne sumienia w celu dokonania aborcji”. Na ten stan rzeczy, kwalifikowany jako negatywny [W-], nałożona jest również negatywna emocja [E-]. Pełny opis aktu mowy emotywno-oceniającego przyjmuje postać:

- a. Jakość oceny sytuacji: [W-]
- b. Jakość wyrażonej emocji: [E-]
- c. Kierunek wyrażonej emocji: JA
- d. Sprawca powstałej, ocenianej sytuacji: ON
- e. Wartość powstałej sytuacji: stan rzeczy niekorzystny dla JA spowodowany przez ON
- f. Nazwa aktu mowy: wyrażenie dezaprobaty dla zachowania ON

W myśl zasady solidarności uczuć odbiorca tej wypowiedzi – słuchający posłowie – powinni podzielić zaproponowaną przez mówcę ocenę sytuacji.

W kolejnym przykładzie:

(25) *Chcę powiedzieć, że dumą napawa mnie fakt działalności w Niezależnym Zrzeszeniu Studentów.* (P10/16.02/P24/PiS1)

nadawca nazywa i wyraża pozytywną emocję [E+] wobec zawartego w treści propozycjonalnej stanu rzeczy: „Nadawca działał w Niezależnym Zrzeszeniu Studentów”. Pełny opis tego aktu mowy emotywno-oceniającego można opisać następująco:

- a. Jakość oceny sytuacji: [W+]
- b. Jakość wyrażonej emocji: [E+]
- c. Kierunek wyrażonej emocji: JA
- d. Sprawca powstałej, ocenianej sytuacji: JA
- e. Wartość powstałej sytuacji: stan rzeczy korzystny dla JA spowodowany przez JA
- f. Nazwa aktu mowy: wyrażenie zadowolenia z siebie

Ostatecznie przedstawiony stan rzeczy również otrzymuje kwalifikację pozytywną: [W+] „Nadawca działań w Niezależnym Zrzeszeniu Studentów”.

Przykład (26) również spełnia warunki formalne aktu mowy emotywno-oceniającego:

(26) *Ale niepokoi mnie i boli, że wielu parlamentarzystów Prawa i Sprawiedliwości, występując w niektórych mediach, prezentuje zupełnie inne stanowisko (nie zgadzają się z potrzebą wprowadzenia do Konstytucji słów „od momentu poczęcia” – AFB). (P27/26.10/P17/LPR1)*

Nadawca nazywa i wyraża negatywne emocje [E-] wobec treści propozycyjnej. Treść ta opisuje stan rzeczy, który nie ma normatywnej oceny: „Wielu parlamentarzystów Prawa i Sprawiedliwości nie zgadza się z potrzebą wprowadzenia do 38 art. Konstytucji RP słów «od momentu poczęcia»”. Schematycznie opis tego aktu mowy można przedstawić w taki sposób:

- a. Jakość oceny sytuacji: [W-]
- b. Jakość wyrażonej emocji: [E-]
- c. Kierunek wyrażonej emocji: JA
- d. Sprawca powstałej, ocenianej sytuacji: TY (parlamentarzyści PiS)
- e. Wartość powstałej sytuacji: stan rzeczy niekorzystny dla JA spowodowany przez TY
- f. Nazwa aktu mowy: wyrażenie wyrzutów kierowanych do TY

Poprzez wyrażenie emocji na ocenę stanu rzeczy przeniesiona zostaje wartość z tej emocji.

W przykładzie (27) pojawia się niecodzienna w świecie polityki sytuacja, kiedy nadawca mówi o stanie rzeczy, którego był sprawcą, i jednocześnie wiąże z tym stanem rzeczy negatywną emocję:

(27) *Jeśli zaś, szanowni państwo, chodzi o priorytety, to ja chciałbym jednak zwrócić uwagę na to, że niestety na bezpieczeństwo – prowadziliśmy na ten temat z panem premierem D. wiele sporów – przeznaczaliśmy dodatkowo tylko nieco ponad 100 mln zł, co mówię z ubolewaniem (...). (P4/7.12/P1/sprostB)*

Stan rzeczy przedstawiony w treści propozycyjnej ma postać: „Rząd premiera X (mówcy) przeznaczył dodatkowo na bezpieczeństwo tylko nieco ponad 100 mln zł”. Schematyczny opis tego aktu mowy może mieć postać:

- a. Jakość oceny sytuacji: [W-]
- b. Jakość wyrażonej emocji: [E-]
- c. Kierunek wyrażonej emocji: JA
- d. Sprawca powstałej, ocenianej sytuacji: JA i TY
- e. Wartość powstałej sytuacji: stan rzeczy niekorzystny dla JA i TY spowodowany przez JA i TY
- f. Nazwa aktu mowy: wyrażenie skruchy, kajanie się przed TY i ON.

Na przypisanie negatywnej oceny do sytuacji (pkt. a) wpłynęło zastosowanie w wypowiedzi operatora „tylko”, jakkolwiek wypowiedź ta pozostawia niepokój, czy jest to szczere wyrażenie emocji, czy też celowy zabieg retoryczny, polegający tak naprawdę na umniejszeniu zasługi nadawcy. Rozstrzyganie takich dylematów nie jest przedmiotem tej pracy, analiza ogranicza się do wyznaczników formalnych.

Kolejna wypowiedź realizująca kryteria aktu mowy emotywno-oceniającego:

(28) (...) *Myśmy w poprzedniej kadencji, przy jednej z kolejnych nowelizacji tej ustawy, wprowadzili Fundusz Restrukturyzacji Przedsiębiorców. Ja jestem bardzo dumna z tego zapisu, bo byłam jego autorką.* (P3/23.11/P2/SLD1),

zawiera treść propozycyjną (po uzupełnieniu danymi z sytuacji komunikacyjnej): „W czasie rządów SLD wprowadzono do ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji zapis o utworzeniu Funduszu Restrukturyzacji Przedsiębiorców”. Pełny opis tego aktu mowy przedstawia się następująco:

- a. Jakość oceny sytuacji: [W+]
- b. Jakość wyrażonej emocji: [E+]
- c. Kierunek wyrażonej emocji: JA
- d. Sprawca powstałej, ocenianej sytuacji: JA
- e. Wartość powstałej sytuacji: stan rzeczy korzystny dla JA, TY i ON spowodowany przez JA
- f. Nazwa aktu mowy: wyrażenie zadowolenia z siebie.

W materiale badawczym można zidentyfikować wiele typowych aktów mowy emotywno-oceniających, np.:

(29) *Dlatego jestem trochę rozczarowana brakiem takiego właśnie swojego wkładu intelektualnego (...).* (P3/23.11/P2/SLD1)

(30) *Napad na media, panie pośle M., przykro mi, że pan się podpisał pod tym, w poprzedniej kadencji był pan aktywnym posłem w Komisji Rolnictwa i Rozwoju Wsi, teraz został pan rzucony na media.* (Wesołość na sali) (P4/8.12/P6/SLD1)

(31) *Po pierwsze, chcieliśmy, aby na bazie Rządowego Centrum Studiów Strategicznych stworzyć właściwy system oceny skutków regulacji OSR, o którym wspomniał pan minister we wprowadzeniu, ale jakby nie ma tego w uzasadnieniu do ustawy, którą dzisiaj analizujemy. Cieszę się, że słownie z tej mównicy zostało to stwierdzone.* (P6/28.12/P5/PO1)

Przykłady te, będąc typowymi aktami wyrażania emocji, odnoszą się do bezpośrednio obserwowanych zdarzeń rzeczywistych, zwykle zachowania innych osób. Ich rola obliczona jest na określony efekt erystyczny. Istnieje możliwość odtworzenia argumentu zawartego w takiej wypowiedzi, a tym samym dotarcia do ogólnego sądu aksjologicznego, na jaki powołał się nadawca, np. w odniesieniu do przykładu (30): „Sytuacje, w których przyzwoita osoba angażuje się w przewrotne przedsięwzięcie, wywołują przykrość”; „Z tego, co zostaje wyrażone słownie z mównicy, nie można się wycofać”. Z uwagi na charakter tego sądu, nie przedstawiają jednak istotnej wartości dla badania orientacji ideologicznej, należy je raczej zaliczyć do elementów ramy perswazyjnej.

W kolejnych przykładach nadawca wypowiada się w imieniu grupy – klubu politycznego, jaki reprezentuje. Za E. Laskowską kwalifikuje się je tutaj do aktów mowy emotywno-oceniających. Analiza takich aktów mowy emotywno-oceniających przebiega według tego samego porządku. W poniższym przykładzie:

(32) *Wzrost gospodarczy. Cieszymy się, że w tym roku będzie nieco ponad 3%.* (P4/7.12/P1/PSL1)

treść propozycyjnalna wyraża sąd: „Wzrost gospodarczy w Polsce w 2006 r. wyniesie ponad 3%”. Trudno wnioskować o wartości oceny tego stanu rzeczy, wartość tę określa wyrażona emocja pozytywna [E+]. Pełna analiza tego aktu mowy ma postać:

- a. Jakość oceny sytuacji: [W+]
- b. Jakość wyrażonej emocji: [E+]
- c. Kierunek wyrażonej emocji: JA
- d. Sprawca powstałej, ocenianej sytuacji: TY
- e. Wartość powstałej sytuacji: stan rzeczy korzystny dla JA, TY i ONI spowodowany przez TY
- f. Nazwa aktu mowy: według typologii Awdiejewa ten akt mowy należy do tej samej kategorii, co gratulacje, komplementy dla TY. Przyjmuje, że to rodzaj wyrażenia uznania.

Przykład (33):

(33) *Cieszy nas także fakt, że projekt przewiduje nakłady na naukę o 25% wyższe w porównaniu z rokiem bieżącym.* (P4/7.12/P1/PiS7)

w treści propozycyjalnej wyraża sąd: „Projekt budżetu na 2006 r. przewiduje nakłady na naukę o 25% wyższe w porównaniu z 2005 rokiem.” i towarzyszy mu ocena pozytywna, zatem pełen schemat jego analizy będzie miał postać:

- a. Jakość oceny sytuacji: [W+]
- b. Jakość wyrażonej emocji: [E+]
- c. Kierunek wyrażonej emocji: JA
- d. Sprawca powstałej, ocenianej sytuacji: TY
- e. Wartość powstałej sytuacji: stan rzeczy korzystny dla JA, TY i ONI spowodowany przez TY
- f. Nazwa aktu mowy: wyrażenie uznania dla TY

W imieniu grupy można wyrażać też emocje negatywne, jak w przykładzie (34):

(34) *Propozycja ta nie może uzyskać aprobaty Platformy Obywatelskiej. Rozczarowuje ona nie tylko polityków PO, ale także wszystkich pracowników służby zdrowia, a nade wszystko pacjentów.* (P5/14.12/P6/PO1)

W wypowiedzi tej na poziomie treści propozycyjalnej (po uzupełnieniu niezbędnymi informacjami kontekstowymi) wyrażony jest sąd: „Rząd Prawa i Sprawiedliwości proponuje przesunięcie na późniejszy rok finansowania Państwowego Ratownictwa Medycznego z budżetu państwa”. W akcie mowy zawarta jest też negatywna emocja [E-], która nakłada na stan rzeczy negatywną wartość [W-]. W przykładzie tym interesująca jest kategoria podmiotu wyrażającego emocję, gdyż nadawca mówi tu o własnych uczuciach, uczuciach członków klubu, jaki reprezentuje, ale też uczuciach grup społecznych, których mianuje się być przedstawicielem (pracownicy służby zdrowia, pacjenci). Zgodnie z ustaleniami E. Laskowskiej (2004: 106) takie wypowiedzi również należą do aktów mowy emotywno-oceniających – nie tylko nazywają emocje, ale także je wyrażają.

(ii) Użycie tzw. leksemu nacechowanego (operatora syntetycznego) lub idiomu w strukturze wypowiedzenia oceniającego zachowanie się odbiorcy

Użycie tzw. leksemu nacechowanego (operatora syntetycznego) lub idiomu w strukturze wypowiedzenia oceniającego zachowanie się odbiorcy to rodzaj środków wyrażania emocji, który E. Laskowska charakteryzuje z uwzględnieniem ich właściwości jednoczesnego oddziaływania na poziomie ideacyjnym i interakcyjnym. Operatory te nie tylko wskazują na określony fragment rzeczywistości, ale „wyrażają także wartościujący, a zatem emocjonalny stosunek nadawcy do tego obiektu. Nazywanie emocji i wyrażanie emocjonalnego stosunku nakładają się na siebie, ponieważ obie te funkcje pełnione są równocześnie przez jeden środek językowy” (Laskowska 2004: 108). Szerokiego omówienia tych środków dokonała E. Laskowska w opracowaniu na temat dyskursu parlamentarnego: mogą one być nazwami obiektów, nazwami cech

odnoszącymi obiekt do normy aksjologicznej, mogą także implikować wartościowanie (Laskowska 2004).

Leksemy nacechowane w strukturze wypowiedzenia, oceniające zachowanie się odbiorcy lub będące nazwami obiektów, zastosowano w przykładach (35–41):

(35) *Zmorą naszych dróg są poruszający się od zmierzchu do świtu rowerzyści niewidzialni dla innych uczestników ruchu drogowego.* (P27/25.10/P5/SRP1)

(36) *Ta bezkarność pijanych kierowców, powiem: pijanych morderców, powoduje, że na polskich drogach ginie coraz więcej osób.* (P27/25.10/P5/RLN1)

(37) *Proceder wykupu akcji (pracowniczych – AFB) przez różne, przepraszam, bandy, różne nieznanne osoby i środowiska kwitnie w całej Polsce.* (P3/23.11/P2/LPR1)

(38) *Jaki jest zamiysł, żeby to, co poseł G. krytykował w ustawie o adwokaturze, że decyduje rozmowa kwalifikacyjna, grzmiał na adwokaturę, teraz znalazło się to u pana, w pańskim projekcie. Jak to się nazywa? Faryzeusz?* (P10/16.02/P9/SLD1)

(39) *Po trzecie, przecież otrzymywanie świadczenia w wyniku uznania, że dziecko zostało poczęte na skutek czynu zabronionego, jest w każdym przypadku, w przypadku gwałtu, a także, a może zwłaszcza, w przypadku kazirodztwa, na pewno stygmatyzowaniem dziecka.* (P5/15.12/P27/SLD1)

(40) *Nie będę chyba oryginalny, jeśli stwierdzę, że szczególnie w tym obszarze, to jest w finansowaniu dróg, autostrad i kolei, budżet pozbawiony jest jakiegokolwiek myśli przewodniej, a bezmyślne przerzucanie środków z dróg na koleje nosi znamiona klusownictwa politycznego. Jest to klusownictwo, bo inaczej nie moge nazwać złupienia finansów przeznaczonych na publiczne drogi krajowe.* (P4/7.12/P1/PO6)

(41) *Pracowanie w takim trybie – pierwsze i drugie czytanie w 8 godzin – może doprowadzić tylko do tego, że będziemy produkować bubble prawne (...).* (P5/15.12/P27/SLD1)

Wypowiedzi podobnych do przykładów (35–41) jest w analizowanym materiale dużo. Dominują nacechowania negatywne – odnoszą się one do działań przeciwnika politycznego (np. „klusownictwo polityczne”, „łupienie finansów”, „oszustwo”, „faryzeusz”) lub są elementem diagnozy sytuacji – wprowadzają jej negatywną ocenę przez nacechowane określenia elementów tej sytuacji (np. jej sprawców: „mordercy”, „bandy”, efektów: „bubble prawne” i inne).

Do tej kategorii należą też silnie nacechowane emocjonalnie neologizmy, typu: „kaczyn” czy „katoprawica”:

(42) *Polacy głosowali na kaczyzm z ludzką twarzą. Wybrali zwyczajny kaczyzm.* (P4/7.12/P1/SLD6)

(43) *Sojusz Lewicy Demokratycznej jest za ochroną życia, ale – w odróżnieniu od katoprawicy – nie będzie tego robić kosztem życia, zdrowia i praw kobiet. My nie jesteśmy hipokrytami.* (P27/26.10/P17/SLD1)

Nacechowane emocjonalnie mogą być też nazwy czynności:

(44) (...) *rząd trochę przemyc inne uprawnienia, które wprowadza do tej ustawy (...).* (P6/28.12/P5/PO1)

(45) *Jestem głęboko przekonany, że dorośli pozwalający swoim dzieciom na samodzielną jazdę rowerem w normalnym ruchu drogowym popętniają przestępstwo.* (P27/25.10/P5/SRP1)

(46) *Można dyskutować o jej (Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji – AFB) kształcie, o jej kompetencji, ale mordować instytucji demokratycznej nie wolno.* (P4/8.12/P6/SLD1)

lub nazwy cech opisywanych stanów rzeczy:

(47) *Już się nie będę znęcał nad tą 39 częścią budżetu, nie wiem, co się da zrobić z tym zepsutym fragmentem budżetu na 2006 r., bo on jest po prostu ewidentnie sknocony, zepsuty.* (P4/7.12/P1/PO6)

(48) *Chcę jednak absolutnie zgodzić się z panem posłem P. co do skandalicznego, panie marszałku, trybu prac (...).* (P5/15.12/P27/SLD1)

Przegląd środków z tej kategorii pozwala poczynić obserwację, że stosowane są tu leksemy z różnych rejestrów stylistycznych, często pojawiają się potoczmy (np. „buble”, „sknocony”, „bandy”), co jest nietypowe dla odmiany oficjalnej języka, w której realizowane są debaty parlamentarne. Co więcej, pojawiają się wyrażenia obraźliwe, co obrazuje przykład (38) poprzez zastosowany w nim leksem „faryzeusz” (odnosi się do jednego z posłów obecnych na sali), a także przykład (43), w którym pejoratywnie nacechowanym leksemem „katoprawica” określone zostały wszystkie prawicowe partie funkcjonujące w ówczesnym parlamencie (Prawo i Sprawiedliwość, Liga Polskich Rodzin, Samoobrona RP).

W badanym materiale pojawiły się też idiomy w strukturze wypowiedzenia oceniającego zachowanie się odbiorcy. W przykładzie (49):

(49) *A co do nowych miejsc pracy, to tyle, co kot napłakał.* (P4/7.12/P1/PiS2)

zastosowano idiom: „tyle, co kot napłakał”, który ma znaczenie: bardzo mało, niewiele, troszeczkę, i wnosi jednoznacznie negatywną ocenę do wypowiedzi. Kolejny przykład jest bardzo ciekawy:

(50) *Jeżeli mówimy o sytuacji dotyczącej makroekonomii, bo o tym wspominałem na początku, chciałbym wyraźnie powiedzieć, żeby nie tworzyć fikcyjnego sporu i nie dorabiać masek tym wszystkim, którzy proponują jakkolwiek pomoc socjalną.* (P4/7.12/P1/PiS2)

Nadawca tej wypowiedzi zdaje się nawiązywać do znanego z literatury (oczywiście *Ferdynand* W. Gombrowicza) idiomu: „przyprawić/przyprawiać komuś gębę”, co oznacza ‘oczerniać, szkalować kogoś, pomawiać go o coś’. Jednocześnie leksem „gęba” został tu zastąpiony innym, neutralnym leksem „maska”. W ten sposób poseł dokonał eufemizacji znanego z literatury określenia, być może uznając słowo „gęba” za niestosowne do użycia w takim miejscu, jakim jest mównica Sejmu RP.

(iii) Użycie operatora analitycznego, składniowo niezależnego leksemu

W kontekście opisu środków należących do kategorii operatorów analitycznych i frazemów E. Laskowska zwraca uwagę, że „operatory leksykalne stanowią bardzo ubogi zestaw środków używanych w parlamencie. Dominuje tu leksem *niestety*” (Laskowska 2004: 116). Podobne spostrzeżenia można poczynić w oparciu o materiał badawczy, na którym opiera się niniejsze opracowanie. Repertuar środków stosowanych w wypowiedziach wygłaszanych podczas debat parlamentarnych jest bardzo ubogi – w zgromadzonych przykładach (51) – (59) również dominuje leksem „niestety”:

(51) *Niestety rząd (PiS – AFB) nie realizuje zapowiadanych w kampanii reform.* (P4/7.12/P1/PO1)

(52) *Niestety, jesteśmy za biedni, przy tych poziomach długu i deficytu liczyć na siebie nie możemy* (liczyć na własne dochody Polski, a nie na środki z UE – AFB). (P4/7.12/P1/PO2)

(53) *Ten brak pomysłu na systemowe finansowanie kolei w Polsce najbardziej odczuujemy, niestety, na polskich drogach.* (P4/7.12/P1/PO6)

(54) *W chwili obecnej w Polsce życie człowieka od chwili poczęcia chroni ustawa z 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży. Niestety ustawa ta dopuszcza trzy wyjątki bezkarnego pozabawienia życia poczętego dziecka.* (P27/26.10/P17/SRP1)

W tych wypowiedziach operator „niestety” wzmacnia bądź podkreśla negatywną ocenę zawartą w treści propozycyjalnej. E. Laskowska zwraca jednak uwagę, że „niekiedy wprowadzenie leksemu *niestety* do wypowiedzi zmienia akt informacyjny w akt emotywny” (Laskowska 2004: 116). Tak należy interpretować jego znaczenie w poniższych przykładach:

(55) *Dzisiaj w Polsce – wiemy o tym bardzo dobrze – potrzebna jest długofalowa, skoordynowana i konsekwentna strategia bezpieczeństwa publicznego, której dotąd niestety nie było.* (P4/7.12/P1/PiS5)

(56) *Stan wojenny jest wydarzeniem z najnowszej historii naszego kraju, które pomimo upływu lat wywołuje nadal wiele emocji i niestety sprzecznych ocen.* (P6/28.12/P3/SRP1)

(57) *W projekcie przewidziano ustanowienie trzech klas Orderu Krzyża Wojskowego. Komisja Obrony Narodowej bez udziału, niestety, Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych, która zajmuje się tą problematyką, szybko uporała się z zadaniem, i dziś mamy już sprawozdanie.* (P25/20.09/P2/PSL1)

(58) *Gdybyśmy patrzyli na miejsca, w których się zdarzają te wypadki, to najwięcej jest w terenach zabudowanych i tu nawet ostatnie ograniczenie prędkości do 50 km niestety nie spowodowało jakiegos wyrażnego zmniejszenia liczby wypadków.* (P27/25.10/P5/PO1)

(59) *I nawet jeżeli będziemy tu mówić o jednym przypadku, to z jednakową troską i z jednakowym zaangażowaniem, bowiem nasze drogi nie są tym miejscem, gdzie powinni kończyć żywot nasi obywatele. Niestety, tak jest i pewnie tak na nieszczęście jeszcze będzie, aczkolwiek wszyscy musimy dążyć starań, ażeby tych zjawisk było jak najmniej.* (P27/25.10/P5/PO1)

W przykładzie (59) negatywne emocje zaakcentowane zostały poprzez zastosowanie leksemu „niestety” i leksemu „na nieszczęście”, które dublują swoją funkcję.

W badanym materiale pojawia się też często wyrażenie „na szczęście”, które służy do wyrażenia pozytywnych emocji. Ilustrują to poniższe przykłady:

(60) *Przypomnę, jeszcze w roku ubiegłym, 2004, mieliśmy do czynienia z pewnymi projektami, które rozdmuchiwały dzisiejsze rządowe centrum; była próba utworzenia Narodowego Centrum Studiów Strategicznych, które miałyby olbrzymie uprawnienia projektodawcze, analityczne i badawcze, prace, raport o stanie państwa, na szczęście Platforma Obywatelska wówczas skutecznie wypowiadała się przeciwko takim projektom rozdmuchania tej koncepcji i te koncepcje nie przeszły.* (P6/28.12/P5/PO1)

(61) *Na szczęście struktury europejskie, jeśli chodzi o ochronę życia poczętych dzieci, nie mogą nam w sensie formalnym nic narzucić.* (P27/26.10/P17/SRP1)

(62) *Na szczęście rok później – trzeba to przypomnieć raz jeszcze – Trybunał Konstytucyjny uznał tę nowelizację za sprzeczną z konstytucją i w praktyce przywrócił działanie ustawy z 7 stycznia 1993 r.* (P27/26.10/P17/SRP1)

(63) *Wprawdzie przypominam sobie, że gdy po dwuletnim okresie pobytu w Szwecji przyjechałem do Polski i jechałem z włączonymi światłami, to dostałem od ówczesnego milicjanta mandat za to, że używam świateł w ciągu dnia. Na szczęście to się już zmieniło i jesteśmy za tym, żeby światła włączane były przez cały rok.* (P27/25.10/P5/SRP1)

(64) *Na szczęście gospodarka rozwija się, przynajmniej w jakiejś mierze, niezależnie od polityki.* (P4/7.12/P1/PO10)

Sporadycznie stosowane są też inne leksemy, np. te w poniższych przykładach służą do wyrażenia pozytywnej emocji wobec przedstawianego stanu rzeczy:

(65) *I pytanie: Czy nie potrzeba nowej instytucji, która wreszcie zrobi z tym porządek?* (P10/16.02/P9/LPR1)

(66) *Dlatego trzeba wreszcie postawić tamę powracającym sporom o to, czy należy uznawać prawo do życia tylko wybranej grupy, czy wszystkich ludzi niezależnie od wieku.* (P27/26.10/P17/PiS1)

(67) *Mamy nadzieję, że zmiana tej ustawy spowoduje, że udręka i utarczki pokrzywdzonych pracowników górników ratowników wreszcie się skończą.* (P25/20.09/P5/LPR1)

Operatory te modyfikują sens w określony sposób: „wreszcie” dotyczy wielości (za dużo czasu) oraz wyraża zadowolenie z faktu opisanego w zdaniu (zob. Laskowska 1992: 52).

(iv) Użycie frazemu jako operatora emotywnego

Do konwencjonalnych środków wyrażania emocji należą też środki ponadjednoelementowe, czyli frazemy. Frazemy służą do wyrażania tak emocji pozytywnych, jak i negatywnych. Emocje pozytywne wyrażono w następujących wypowiedziach:

(68) *Dzięki, Panie, że rząd wycofał się przynajmniej z podwyżki akcyzy na paliwa.* (P4/7.12/P1/PO1)

(69) *Wtedy oczywiście ganiała nas Milicja Obywatelska, siedzieliśmy w aresztach, byliśmy zamykani w więzieniach, niektórzy przeżyli internat, chwała Bogu, nie było mi to dane.* (P10/16.02/P24/PiS1)

(70) *To jest bardzo ważne, że wreszcie dostrzeżono, iż właścicielem czegoś może być także samorząd, a nie tylko państwo.* (P3/23.11/P2/PSL1)

(71) *Dlatego dobrze by było, panie ministrze, aby w przyszłorocznym budżecie znaleźć większe środki na wsparcie tych dwóch działań, czyli uprawy roślin energetycznych i rejestracji produktów tzw. regionalnych, tak aby wszyscy, którzy będą chcieli z tego zadania skorzystać, mogli takie wsparcie uzyskać.* (P19/7.06/P2/PSL1)

Omawiając ten typ frazemów, E. Laskowska pisze, że choć na powierzchni tekstu widoczne jest wartościowanie pozytywne, to „gdzieś w tle” tych wartościowań widoczne jest wartościowanie negatywne (por. Laskowska 2004: 117). I tak w przykładzie (68) wyrażony jest rodzaj dziękczynienia (pozytywne), ale za zaniechanie jakiegoś działania, zatem działanie to postrzegane jest jako negatywne. W przykładzie (69) sytuacja jest analogiczna: to dziękczynienie za możliwość uchronienia się przed czymś postrzeganym jako negatywne. W przykładzie (70), obok operatora wyrażającego aprobatę („to jest bardzo ważne”), pojawia się operator zniecierpliwienia „wreszcie”. Z perspektywy badania ideologii to spostrzeżenie jest bardzo istotne, gdyż to te głębokie struktury sensu odzwierciedlają orientację ideologiczną nadawcy – dopiero z uwzględnieniem tego drugiego dna można dostrzec, że np. wypowiedź w przykładzie (70) stanowi krytykę dążenia do centralizacji w sprawowaniu władzy.

Wyrażeniu emocji pozytywnych służą też operatory w kolejnych przykładach:

(72) *Wobec tego jeszcze raz, podkreślając, że jesteśmy za pracą nad tą poprawką, proszę pana posła, pana marszałka K., że jeżeli już, to żeby zastanowić się nad przerebadowaniem tej poprawki. Jeżeli, to z dodaniem również „do naturalnej śmierci” i jeżeli, to również podkreślenie, jest to szczególna ochrona.* (P27/26.10/P17/PSL1)

(73) *Czy rzeczywiście ochrona życia, za czym jesteśmy, wymaga takiej regulacji?* (P27/26.10/P17/PSL1)

(74) *W związku z tym jesteśmy na „tak”, jeśli chodzi o przyspieszenie tego procesu komercjalizacji, a zdecydowanie na „nie”, jeśli chodzi o stosowanie wyjątków, jeśli chodzi o niekontrolowany sposób finansowania tego procesu z Funduszu Restrukturyzacji Przedsiębiorców (...).* (P3/23.11/P2/PO1)

Frazemy te realizują dwie funkcje: prymarną jest wyrażenie emocji, zaś towarzyszącą jest funkcja operatora nakłaniania do działania. Z uwagi na tę funkcję prymarną, a także kierując się metodą opisu znaną z literatury przedmiotu (por. Laskowska 2004: 118), postanowiłam zasygnalizować to zjawisko w tym miejscu. Szersze omówienie takich mechanizmów przeniesione jest do rozdziału poświęconego polifunkcjonalności operatorów.

Frazemy stosowane są też w celu wyrażenia emocji negatywnych:

(75) *Nie mamy pewności, czy doktrynerska lewica za lat kilka, co nie daj Boże, nie dokona zamachu na prawną ochronę życia i nie wprowadzi nam aborcji na życzenie, zwłaszcza że to zapowiada nawet dzisiaj ustami jej przewodniczącego pana pośła O.* (P27/26.10/P17/LPR1)

(76) *Zapewne wszyscy jesteście kierowcami i wiemy, jak trudno jest odnieść ciężki uraz i, nie daj Boże, śmierć w dobrym nowoczesnym samochodzie.* (P27/25.10/P5/SRP1)

Wśród operatorów wyrażających emocje negatywne pojawiają się frazemy, do których wpisana jest sytuacja użycia (por. Laskowska 2004: 118):

(77) *Można by tutaj zacytować jedynie, czy przywołać znane przysłowie, że Placforma modli się pod figurą, a ma diabła za skórą.* (P27/26.10/P17/LPR1)

(78) *A cały klucz do tego wszystkiego jest taki, że kolejny rząd mówi, że z panem B., z Radą Polityki Pieniężnej trzeba rozmawiać, dyskutować, a nie zmieniać to prawnie. I pan M. podobnie się wypowiada. Panie premierze i szanowni ministrowie, nie tędy droga.* (P4/7.12/P1/niezzrzesz.)

(79) *Konia z rzędem temu, kto w tym budżecie znajdzie sposób na te długi, kto znajdzie chociaż złotówkę, która by w jakikolwiek sposób starała się doprowadzić do sytuacji, w której można by pomóc tym zadłużonym placówkom służby zdrowia.* (P4/7.12/P1/PO8)

Nadawcy wyrażają tu dezaprobatę dla działań oponentów politycznych.

W materiale badawczym obserwuje się też stosowanie **środków składniowo-prozodycznych** do wyrażania emocji:

(80) *No i co dzisiaj z tego jest? Z tych 512 przedsiębiorstw ile zostało dzisiaj takich, które przynoszą zyski?* (P3/23.11/P2/SRP1)

(81) *Dzisiaj ktoś, kto staje w obronie tych ludzi, w obronie ludzi biednych, nazywany jest populistą, demagogiem. Tak? To co, tych ludzi zostawimy bez niczego, tak?* (P3/23.11/P2/SRP1)

(82) *P.E. G. nie rozumie, na czym polega debata publiczna, na czym polega debata parlamentarna. Ale oczywiście P. E. G. ma mądrość na wspianiale ustawy, ma mądrość na wiedzę, jest nieomylny, wspianiały!* (P10/16.02/P9/SLD1)

(83) *Ja rozumiem, że na tej sali jest wielu zasłużonych, bardzo zasłużonych, wybitnych, niezwykle wybitnych działaczy NZS, ale czy to nie może być trochę pokory? Czy już musicie wypinać piersi do orderów? Czy musicie podpinąć się pod wielki ruch „Solidarności”? Jak żaba wysuwać łapkę do podkuwania?* (P10/16.02/P24/SLD1)

W przykładach (80) i (81) nadawca, posługując się strukturą pytania, sugeruje jednocześnie, że sytuacja, o którą pyta, jest jego zdaniem niekorzystna. Przykład (82) oparty jest na wartościowaniu poprzez prozodię – wypowiedzenie to ma intonację wykrzyknikową, stanowi wyraźną krytykę. W przykładzie (83) zastosowano pytania wartościujące, które wprowadzają negatywną ocenę przedstawionej sytuacji, ten sposób interpretacji podkreśla zastosowane w końcowej części wypowiedzi porównanie, nawiązujące do powiedzenia „koniu kuli, a żaba nogę podstawia”, które należy roznieść następująco: ktoś stwarza pozory uczestniczenia w wykonywaniu ważnego zadania, które w istocie nie on wykonuje (za: *Wielki słownik języka polskiego*, wersja elektroniczna). Zastosowane akty mowy mają wyraźnie ironiczny charakter.

(v) Akty mowy wyrażające przekonanie o powinności

Dla opisu środków językowych stosowanych do wyrażenia oceny w dyskursie parlamentarnym istotne znaczenie mają akty mowy stwierdzające powinność. Wyłącza się te akty mowy z grupy aktów informacyjnych, ponieważ „stwierdzanie powinności obligatoryjnie implikuje wartościującą motywację, choć nie zawsze jest to wartość pozytywna” (Laskowska 2004: 114). Sens aktów mowy stwierdzających powinność można wyrazić formułą: „A powinien zrobić X, ponieważ X jest dobre”.

Środkiem językowym służącym do wprowadzania aktów mowy wyrażających przekonanie o powinności są operatory deontyczne: *należy, musi, powinien* itd. (zob. Awdiejew 2008a: 130). Wnikliwą analizę znaczenia tych leksemów przeprowadziła J. Puzynina (1992: 86–90). Wypowiedzi formułowane za ich pomocą mają postać zdania preskryptywnego, jak w przykładach:

(84) *Wiele jest w Polsce przedsiębiorstw państwowych, które realizują zadania własne gmin bądź samorządów, powiatów czy województwa, i zdecydowanie należy wprowadzić te zapisy. (...) To jest bardzo często mienie i własność tych społeczności lokalnych i dlatego w razie prywatyzacji, sprzedaży części udziałów czy części przedsiębiorstwa powinny to być dochody samorządu.* (P3/23.11/P2/PO1)

(85) *Zapewnienie źródeł prefinansowania inwestycji jednostek samorządu terytorialnego powinno stać się w procesie przygotowania budżetu państwa i w najbliższym czasie węzłowym zagadnieniem dla polskiej polityki gospodarczej.* (P4/7.12/P1/SRP1)

(86) *Jeśli chcecie powiedzieć, że w odniesieniu do konkurencyjności siły roboczej powinniśmy skutecznie wygrać rywalizację z Chinami, to proszę bardzo, mówcie, tylko proszę pamiętać o tym, że żyjemy w Europie i że pod względem taniości siły roboczej Chin nie przeskoczmy.* (P4/7.12/P1/PiS1)

(87) *Panie premierze, mówił pan, i tu pana popieramy, że nie powinno to wsparcie (becikowe – AFB) dotyczyć tych, którzy mają bardzo wysokie wynagrodzenia.* (P4/7.12/P1/PSL1)

Należy podkreślić, iż w przykładzie (86) za pomocą operatora deontycznego wprowadzony jest sąd, z którym nadawca polemizuje, zaś przykład (87) wprowadza wartościowanie negatywne – pozostaje to w zgodzie z uwagą E. Laskowskiej, która dopuszcza taką możliwość zastosowania operatorów deontycznych.

Do środków językowych wyrażających przekonanie o powinności zalicza się też operator „mieć obowiązek”, pozostawiając dla niego formułę sensu: „A powinien zrobić X, ponieważ X jest dobre” (zob. Laskowska 2004). Akty mowy zawierające ten operator, zidentyfikowane w badanym materiale, sprawiły jednak pewną trudność interpretacyjną. Wydaje się, że akty mowy wprowadzone tym operatorem nie posiadają jednoznacznej kwalifikacji co do implikowanej oceny stanu rzeczy przedstawionego w treści propozycjonalnej. Poparcie tej tezy stanowią przykłady:

(88) *Istotny jest fakt, że krajowa rada (Krajowa Rada Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego – AFB) ma obowiązek składania sprawozdań dotyczących stanu bezpieczeństwa ruchu drogowego oraz działań realizowanych w tym zakresie na podstawie sprawozdań wojewódzkich rad i poszczególnych resortów.* (P27/25.10/P5/PiS1)

(89) *Gminy mają też obowiązek w przypadku niezapewnienia lokali zastępczych dołacić różnicę w czynszu, której nie płaci znajdujący się w trudnej sytuacji ich mieszkańcy.* (P29/6.12/P13/PSL1)

(90) *Każda ich działalność (przedsiębiorców, biznesmenów – AFB), w zależności od widzimisię funkcjonariusza CBA, może zostać uznana albo za legalną, albo za nielegalną. Tym bardziej zresztą, (...), że tam każdy przedsiębiorca jest obowiązany być agentem CBA, dlatego że ma obowiązek przekazywania wszelkich informacji i donoszenia na swoich kontrahentów, na drugą stronę umowy.* (P10/16.02/P9/SLD1)

Przykład (88) realizuje akt mowy informowania. Bez szerszego kontekstu, w oparciu tylko o operator, niemożliwe jest ustalenie, czy przedstawiony w treści ideacyjnej stan rzeczy oceniany jest jako pozytywny czy negatywny. Przy uwzględnieniu szerszego kontekstu natomiast przykład (88) realizuje formułę „A powinien zrobić X, ponieważ X jest dobre”, ale już w drugim z przykładów, w przykładzie (89), przedstawiony stan rzeczy (obowiązek pokrywania z funduszy gminy kosztów lokali socjalnych) otrzymuje kwalifikację negatywną. Natomiast całkiem przejrzysty, jak się wydaje, jest przykład (90): w kontekście pierwszego zdania w drugim są: „Każdy przedsiębiorca ma obowiązek przekazywania CBA wszelkich informacji na swoich kontrahentów” wpisana jest jednoznacznie negatywna ocena. Ostatecznie więc należy być ostrożnym przy wnioskowaniu o wartości przypisanej stanowi rzeczy przedstawionemu w wypowiedzi. Poleganie na informacjach systemowych mogłoby bowiem doprowadzić do poważnego zafałszowania wyników na etapie analizy paradygmatycznej, co miałoby konsekwencje dla dalszych etapów badania.

Sądy preskryptywne stanowią ważne źródło informacji o orientacji ideologicznej nadawcy w dyskursie parlamentarnym. Często uogólnione sądy ideologiczne w postaci zdania preskryptywnego wyrażane są wprost na powierzchni tekstu. O takiej możliwości przesądza fakt uznania debaty za typ dyskursu metaideologicznego (por. Awdiejew 2008b: 69). Właściwość tę ilustrują poniższe przykłady.

(91) *Na gospodarkę, która powinna być kołem zamachowym rozwoju kraju, która w obecnej sytuacji powinna stwarzać możliwości zatrudnienia rzeszy młodych, jak powiedział pan premier, uzdolnionych i chętnych do pracy Polaków.* (P4/7.12/P1/PO4)

(92) *Panie premierze, dlaczego ustawą budżetową pozbawia pan przedsiębiorstwa wpływów z dywidendy – środki te w większości powinny służyć rozwojowi tych przedsiębiorstw – doprowadzając w ten sposób do ich osłabienia, a nawet bankructwa poprzez wyeliminowanie z rynku przez konkurencyjne firmy?* (P4/7.12/P1/SRP4)

(93) *Nadmierne odwołanie wykonania kary jest sprzeczne z powinnością niezwłocznego wykonania kary (...).* (P4/7.12/P1/PiS9)

(94) *Nie powinno być jednak tak, aby względy finansowe tworzyły barierę praktycznie uniemożliwiającą procedurę rejestracji (produktów o wysokiej, potwierdzonej jakości – AFB).* (P19/7.06/P2/SLD1)

(95) *Prawo do życia nie powinno być sytuowane na poziomie niższym niż inne, często bardziej względne prawa człowieka.* (P27/26.10/P17/PiS1)

W przykładach zawarte są następujące sądy:

- (91) Gospodarka powinna być kołem zamachowym rozwoju kraju.
- (92) Dywidenda przedsiębiorstw państwowych powinna służyć rozwojowi tych przedsiębiorstw.
- (93) Nadmierne odwlekanie kary jest sprzeczne z powinnością niezwłocznego wykonania kary.
- (94) Nie powinno być bariery finansowej uniemożliwiającej rejestrację produktów o wysokiej jakości w Unii Europejskiej.
- (95) Prawo do życia nie powinno być sytuowane niżej niż inne prawa.

Struktura przedstawionych sądów predestynuje je do pełnienia funkcji reguł ogólnych w ciągach argumentacyjnych badanych na poziomie analizy syntagmatycznej. Za pomocą zdań preskryptywnych wyrażane są też sądy odnoszące się do konkretnych obiektów rzeczywistości, które w analizie syntagmatycznej mogą być konkluzjami ciągów argumentacyjnych. Do takich należą przedstawione poniżej przykładowe wypowiedzi:

(96) Nasz punkt widzenia jest taki, że Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji nie powinna funkcjonować. (P4/8.12/P6/SRP1)

(97) Uważamy bowiem, że te rozwiązania (wsparcie finansowe dla rodzin z tytułu urodzenia dziecka – AFB) powinny być włączone w istniejący system świadczeń rodzinnych (...). (P5/15.12/P27/PO1)

(98) Państwowe Ratownictwo Medyczne powinno być finansowane z budżetu państwa. (P5/14.12/P6/SLD1)

Sądy oceniające, wyrażone zdaniem preskryptywnym, czasem wprowadzane są w formie pytania retorycznego:

(99) *Czy ministrowie administracji i spraw wewnętrznych oraz sprawiedliwości nie powinni potraktować projektu ustawy (o CBA – AFB) jako swego wotum nieufności z powodu małej skuteczności?* (P10/16.02/P9/PSL1)

(100) *Pytam: Dlaczego nie uwzględniono postulatów armatorów rybackich i całego środowiska rybackiego (w autopoprawce do budżetu na 2006 r. – AFB)?* (P4/7.12/P1/PO11)

Sugestywność tych sformułowań komunikuje w przykładach jednoznaczną ocenę stanu rzeczy, tj. w przykładzie (99): „Ministrowie administracji, spraw wewnętrznych oraz sprawiedliwości powinni potraktować projekt ustawy o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym jako wotum nieufności”, a w przykładzie (100): „Postulaty

armatorów rybackich i całego środowiska rybackiego powinny zostać uwzględnione w autopoprawce do budżetu na 2006 r.”. Z drugiej strony zabieg ten pozwala uniknąć kategoryczności wyrażania ocen.

Zdania preskryptywne konstytuowane są też w oparciu o inne operatory deontyczne, np.:

(101) (...) *jedne przedsiębiorstwa należy wspierać, a inne nie, od innych trzeba wymagać, aby same sobie dawały radę.* (P4/7.12/P1/PiS1)

(102) *Należy odstąpić od skomplikowanych, nadmiernie rozwiniętych procedur (przygotowywania projektów o dofinansowanie z UE – AFB), często trudniejszych aniżeli wymaga tego Unia Europejska.* (P4/7.12/P1/SRP1)

(103) *Dlatego trzeba wreszcie postawić tamę powracającym sporom o to, czy należy uznawać prawo do życia tylko wybranej grupy, czy wszystkich ludzi niezależnie od wieku.* (P27/26.10/P17/PiS1)

Przykład (101) zawiera sąd „Jedne przedsiębiorstwa należy wspierać, a inne nie, od innych trzeba wymagać, aby same sobie dawały radę”, przykład (102): „Należy uprościć procedury przygotowywania projektów o dofinansowanie z UE”. Przykład (103) jest nieco bardziej skomplikowany, charakteryzuje go kompozycja szkatułkowa – na jeden sąd wyrażony operatorem deontycznym („należy”) nałożony został drugi, także wyrażony operatorem deontycznym („trzeba”). Wewnętrzny sąd wyraża wartościowanie przez operator składniowo-prozodyczny, konstytuujący akt mowy emotywno-oceniający. Sąd ten wsparty jest wartościowaniem na mocy oceny normatywnej i przyjmuje postać: „Należy uznać prawo do życia wszystkich ludzi niezależnie od wieku”. Drugi z sądów można wyrazić następująco: „Trzeba powstrzymać próby negowania prawa do życia wszystkich ludzi niezależnie od wieku”. Sądy te mają charakter ściśle ideologiczny.

W oparciu o przeprowadzoną analizę materiału badawczego, można wysnuć wniosek, że zdania preskryptywne są często stosowaną formą wyrażania sądów ideologicznych w debacie parlamentarnej.

5.4.1.2. Sądy oceniające wprowadzane przez operatory polifunkcjonalne

Akty mowy działania są obszarem istotnym dla badanego problemu, ponieważ zawierają one czynnik modalny i czynnik emotywny. Właśnie z uwagi na drugi z nich konieczne jest ich uwzględnienie w analizie. Wyróżnia się akty mowy nakłaniające do działania, akty mowy zobowiązania, akty mowy ustalania sposobu działania.

Akty mowy nakłaniające odbiorcę do działania charakteryzują się tym, że „osiągnięcie stanu rzeczy opisanego w (p) jest korzystne dla nadawcy” (Awdiejew 2007: 130),

zatem stan rzeczy opisany w treści propozycjonalnej przyjmuje tu zawsze wartość [W+]. Do tego typu aktów działania należy proponowanie, prośba, żądanie.

Proponowanie to akt mowy mający najszerszą reprezentację w badanym materiale. Jest to spójne z celem debaty w ogóle – znalezienie najlepszego rozwiązania dla problematycznej sytuacji (por. rozważania na początku książki). Charakterystyczną cechą aktów proponowania jest brak sankcji, tak praktycznych, jak i moralnych, jakie nadawca mógłby zastosować wobec odbiorcy w sytuacji niewykonania działania przedstawionego w treści propozycjonalnej (p), są to zatem wypowiedzi niekonfrontacyjne.

(104) *Dlatego, abstrahując już od omawianej ustawy, proponujemy, aby spółki Skarbu Państwa podzielić na strategiczne i niestrategiczne, żeby strategiczne dokapitalizować i żeby o powołaniu do rad nadzorczych decydowała m.in. opinia komisji skarbu, żeby pozbyć się kołesiostwa.* (P10/16.02/P9/LPR1)

(105) *Proponujemy, żeby szefa Centralnego Biura Antykorupcyjnego powoływać tak samo, jak się powołuje prezesa Instytutu Pamięci Narodowej, żeby wybrać kolegium CBA w liczbie 6 osób, po jednej osobie z każdej frakcji parlamentarnej, żeby dwie osoby były...*

(Głos z sali: I dwie ze Starachowic.)

...z Krajowej Rady Sądownictwa i jedna delegowana przez Naczelną Radę Adwokacką, gdyż, panie posle G., w ustawie, która dziś obowiązuje, Naczelna Rada Adwokacka ma stać na straży praw człowieka, praw i wolności obywatelskich. (P10/16.02/P9/SLD1)

(106) *My proponujemy, aby część polskich rezerw dewizowych przenieść z zagranicznych banków do kraju, ulokować je w państwowym Banku Gospodarstwa Krajowego i wykorzystać jako zabezpieczenie dla akcji kredytowania inwestycji infrastrukturalnych jednostek samorządu terytorialnego, głównie tych, które mają trudności z samofinansowaniem własnego udziału w projektach inwestycyjnych.* (P4/7.12/P1/SRP1)

(107) *Stąd również jedna z naszych poprawek, dotycząca art. 517b, w której w przeciwieństwie do stanowiska komisji proponujemy, aby możliwość przeprowadzenia tego postępowania (postępowania przyspieszonego – AFB) sprawadzała się do czynów zagrożonych karą jedynie do roku pozbawienia wolności.* (P25/20.09/P1/PO1)

W zidentyfikowanych przykładach czasownik performatywny „proponuję (p)” stosowany jest zawsze w liczbie mnogiej. Ujawnia się przez to funkcja reprezentanta partii, jaką pełni wypowiadający się.

Formalnie proponowanie zakłada typowanie trzech możliwych wykonawców: nadawcę, odbiorcę lub wspólnego wykonawcę – nadawcę i odbiorcę/odbiorców

(por. Awdiejew 2007: 131). W badanym materiale najczęściej typowanym wykonawcą czynności jest odbiorca. Zdarza się jednak także, co charakterystyczne dla stylu przemówień politycznych, że posłowie stosują formy „my inkluzywnego” do wprowadzenia aktu mowy. Należy przypomnieć, że „my inkluzywne” (inclusivus), jak pisze T. Milewski, odpowiada polskiemu „my” z uwzględnieniem słuchacza, ja lub my (wraz z tobą) (zob. Milewski 2004: 172).

Zakwalifikowanie tego typu wypowiedzi do aktów proponowania sprawia pewne trudności interpretacyjne. Wynikają one z faktu ujawnienia się JA mówiącego, a przez to wyeksponowania korzyści, jakie z zaistnienia stanu rzeczy (p) czerpać będzie nie tylko odbiorca, ale i nadawca, podczas gdy przyjmuje się, że „sam charakter aktu proponowania zakłada maskowanie korzyści JA i eksponowanie korzystnego, zdaniem nadawcy, dla TY stanu rzeczy (p)” (Awdiejew 2007: 130). W efekcie tych zmienionych warunków pojawia się wątpliwość interpretacyjna, czy badany akt mowy to proponowanie czy może już prośba, w której właśnie eksponuje się aspekt korzyści dla nadawcy (i który w następstwie na mocy zasady kooperacji prowokuje do przyjmowania roli podrzędnej wobec odbiorcy). Brak eksponowania sankcji możliwych do zaistnienia w przypadku niewykonania (p) wydaje się jednak oddalać te akty mowy od aktu prośby. Przyjmuję zatem, że akty mowy, o następujących cechach: nadawca nakłania do wykonania działania (p), które jego zdaniem jest korzystne dla nadawcy i odbiorcy, nadawca typuje na wykonawcę tego działania zarówno odbiorcę, jak i siebie, nadawca wprowadza akt mowy czasownikiem w formie „my” inkluzywnego oraz nie eksponuje sankcji, należą jednocześnie do aktów mowy proponowania i aktów zobowiązania. Taki charakter mają wypowiedzi z poniższych przykładów:

(108) *Przyjmijmy ten projekt ustawy (o paliwie rolniczym – AFB) jeszcze w tym roku.* (P4/7.12/P1/SRP1)

(109) *Oddajmy hołd, uczcijmy godnie ofiary stanu wojennego, ale nie piszmy swojej nowej, z pewnością obciążonej ciężarem własnych doświadczeń, historii tamtego budzącego tak wiele emocji okresu.* (P6/28.12/P3/SRP1)

Działanie zawarte w treści propozycjonalnej aktów mowy wartościowane będzie pozytywnie przez nadawcę wypowiedzi.

Z kolei akty mowy prośby nie należą do stosowanych często w debacie parlamentarnej, a w każdym razie nie w swej prymarnej funkcji, występuje zaś wiele sformułowań z czasownikiem *proszę*, które dotyczą poziomu organizacji tekstu: „proszę zwrócić uwagę”, „proszę pozwolić mi przypomnieć x” itp. (zwraca na to uwagę także E. Laskowska, zob. 2004: 157–158). Wypowiedzi w przykładach (110–113) realizują akt mowy prośby:

(110) *Kończąc, chciałbym wyrazić poparcie i prosić o poparcie całą Izbę, a Lige Polskich Rodzin chciałbym prosić przynajmniej o zrozumienie, jeżeli nie o akceptację naszego pomysłu.* (P5/15.12/P27/PiS1)

(111) *I prosiłbym o to, aby rząd odniósł się do niej (ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji spółek Skarbu Państwa – AFB) pozytywnie.* (P3/23.11/P2/PiS1)

(112) *Wiemy, że zapóźnienia są tam ogromne i wiemy, że żeby wykorzystać programy pomocowe Unii Europejskiej, musimy zabezpieczyć środki własne. O to do pana premiera apeluję.* (P4/7.12/P1/PO1)

(113) *I miałbym życzenie, by polityka prywatyzacyjna wyglądała w ten sposób, żeby na koniec kadencji rządu pana premiera M. tych (obywateli polskich – AFB) z tymi aktami (akty notarialne – AFB) było jak najwięcej, jeżeli chodzi o środki własności, o akcje, o udziały, bo to jest cel, to jest istota rzeczy prowadzenia polityki prywatyzacyjnej w Polsce, bo chodzi jednak o uwłaszczenie, a nie o rozdawnictwo.* (P4/7.12/P1/SRP1)

Przykłady (110) i (111) wyraźnie eksponują podporządkowaną względem odbiorcy pozycję nadawcy. Nierówność ról zostaje zniesiona w przykładach (112) i (113).

W analizowanym materiale sporadycznie formułowane są żądania, w przykładzie (114) dodatkowo wyrażone eufemistycznie:

(114) *W projekcie nowelizowanym Prawo prasowe, mówię to na kanwie tego, co robi Krajowa Rada, co robią inne instytucje kontrolujące, powinniśmy domagać się, i my się tego domagamy, żeby obywatel miał prawo do rzetelnej informacji.* (P4/8.12/P6/SRP1)

W materiale badawczym (uzyskanym po wyeliminowaniu elementów ramy perswazyjnej) sporadycznie pojawiały się akty mowy nakładające zobowiązanie na samego mówcę i reprezentowany przez niego klub parlamentarny. Większość aktów mowy zobowiązania funkcjonuje w debacie parlamentarnej na poziomie organizacji dyskursu, a jako taka nie podlega procedurze badawczej. Wypowiedzi dotyczące kwestii merytorycznych w formie aktów zobowiązania ilustrują przykłady:

(115) (...) *Pomimo tych zastrzeżeń poprzemy omawiany projekt uchwały (projekt uchwały z okazji 25-lecia NZZ – AFB).* (P10/16.02/P24/SRP1)

(116) *Dotyczy to gmin wiejskich, gdzie często żadnych starych, upadających bloków nie ma. Jest potrzeba budowy nowych bloków, dlatego też poprzemy poprawkę zgłoszoną przez PO, dotyczącą tego zagadnienia.* (P29/6.12/P13/PSL1)

Zobowiązując się do poparcia propozycji działań, nadawcy oceniają działania te jako pozytywne. Typowy dla aktów mowy zobowiązania czasownik „obiecuję” zastosowano w przykładzie (117):

(117) *Dzisiaj dajemy panu ministrowi kredyt zaufania, wierząc, że ta ustawa wyprostuje kręte ścieżki prywatyzacji w Polsce, ale obiecujemy solidnie rozliczyć go z tego za 2 lata (...)*. (P3/23.11/P2/PiS1),

jednak nawet tu wprowadzony akt mowy jest raczej ostrzeżeniem niż obietnicą, a ponadto nie odnosi się do aspektów merytorycznych, ale jest przejawem strategii metatekstowej.

Akty mowy mające na celu ustalenie sposobu działania w sytuacjach, kiedy nadawca lub odbiorca są zmuszeni do wyboru dalszego postępowania, wydają się typowe dla debaty parlamentarnej z uwagi na ich przeznaczenie. Analiza bazy materiałowej nie wykazała jednak dużej egemplifikacji tych aktów mowy.

(118) *Klub Parlamentarny Liga Polskich Rodzin będzie z uwagą obserwować, czy przeniesienie kompetencji RCSS do odpowiednich działów w Ministerstwie Rozwoju Regionalnego i w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów nie będzie miało ujemnego wpływu na jakość badań i strategicznego myślenia o państwie. To są nasze wątpliwości. To są sprawy, którym w przyszłości będziemy się bacznie przyglądać*. (P6/28.12/P5/LPR1)

(119) *Żeby się wkrótce nie okazało, że likwidujemy RCSS, a w efekcie zamawiamy ekspertyzy strategiczne, fundamentalne dla funkcjonowania państwa w perspektywie szeregu lat, na przykład w Komisji Europejskiej, na przykład w fundacji Batorego czy w innych teoretycznie tylko niezależnych ośrodkach*. (P6/28.12/P5/LPR1)

Przykłady (118) i (119) to wypowiedzi zawierające ostrzeżenia, które traktowane są jako szczególny rodzaj rady. Stosując ten rodzaj aktu mowy, nadawca proponuje zaniechanie działania, podkreślając możliwość powstania niekorzystnych warunków, zatem ostrzeżenie będzie wprowadzało negatywną ocenę do sądu zawartego w wypowiedzi.

Analiza na poziomie paradygmatycznym stanowi podstawę do analizy syntagmatycznej, która prowadzi do ustalenia rzeczywistej konfiguracji sensu w badanych wypowiedziach i umożliwia dotarcie do sądów ideologicznych nadawców.

5.5. Analiza syntagmatyczna wypowiedzi parlamentarzystów

5.5.1. Standaryzacja argumentów zawartych w wypowiedziach parlamentarzystów

W niniejszym rozdziale przedstawione zostaną przykłady standaryzowania argumentów zawartych w wypowiedziach reprezentantów klubów parlamentarnych. Nie zostaną zaprezentowane wszystkie standaryzacje z dwóch względów. Pierwszym jest

dbałość o przejrzystość pracy. Opracowanie opiera się na dużej liczbie zebranych przykładów – ostatecznie wyekscerpowano 1017 rekordów. Wymagałoby to przedstawienia co najmniej takiej samej liczby standaryzacji argumentów. W efekcie książka rozrosłaby się do ogromnych rozmiarów, co mogłoby utrudniać jej recepcję.

Drugi powód jest natury metodologicznej. W gramatyce komunikacyjnej przyjmuje się bowiem założenie o braku odpowiedniości organizacji jednostek formalnych tekstu do jednostek sensu (Awdiejew, Habrajska 2004). W związku z powyższym samo przytoczenie cytatu dla zilustrowania wystandaryzowanego w oparciu o tekst argumentu, bez narażania się na zarzut braku związku argumentu z cytowaną wypowiedzią argumentacyjną bądź braku pełnego uzasadnienia dla wyodrębnionych elementów argumentu w cytowanej wypowiedzi, jest niezwykle trudne, a często niemożliwe. Co do cytatów zamieszczonych w tekście, tam, gdzie taka operacja była możliwa, znakiem „(...)” zaznaczałam pominięcie fragmentu tekstu nierelevantnego dla danego argumentu, cytaty uzupełniałam też niezbędnymi dla ich zrozumienia informacjami (zob. rozdział 4.1.2).

Standaryzacje argumentów, które zaprezentowane będą dla zilustrowania metody badania, będą miały postać opisów może zbyt szczegółowych, gdyż często relacja między poszczególnymi elementami należy do wiedzy trywialnej. Opis taki jest jednak celowy – chodzi o wykazanie relacji wynikania sądów zwerbalizowanych na poziomie zdania z uogólnionych sądów ideologicznych, stanowiących bazę ideologiczną nadawcy.

Naturalnie skonstruowane wypowiedzi argumentacyjne, stosowane w rzeczywistych sytuacjach komunikacyjnych, zbudowane są na zasadzie entymematu – w ich werbalizacji pomija się jeden (czasem dwa) element argumentu, zakładając, że jego odtworzenie nie stwarza odbiorcy kłopotu. Zazwyczaj samo zestawienie treści wypowiedzianych słów z sytuacją komunikacyjną każe domyślać się intencji, jaką chce zrealizować nadawca, i doprecyzować zastosowany przez niego argument. Pełne wypowiedzi argumentacyjne brzmią sztucznie i raczej zaciemniają przekazywany sens, niż go rozjaśniają. Entymematyczne wypowiedzi argumentacyjne konstruowane są w oparciu o różne kombinacje elementów, zazwyczaj jednak pomijana jest reguła ogólna z uwagi na czynniki, o których pisano wcześniej. Taką konstrukcję zastosował autor poniższej wypowiedzi (dla przejrzystości przekazu w tym podrozdziale rozpoczyna się numeracją od początku):

(1) *Z zadowoleniem przyjmujemy fakt znalezienia pieniędzy na dopłaty do paliwa rolniczego. Uważamy, że środki te pośrednio będą służyć wzrostowi konkurencyjności polskich rolników i ich produktów na rynku europejskim.* (P4/7.12/P1/PiS1)

Przykład (1) to typowa wypowiedź argumentacyjna przedstawiona w formie entymematu. Co typowe dla takich konstrukcji, nadawca nie zawarł w wypowiedzi reguły ogólnej, zakładając, że jej odtworzenie nie będzie przedstawiało dla nadawcy

większych trudności. Pierwsze zdanie w zacytowanej wypowiedzi jest wyrażeniem konkluzji, w której obiektowi konkretnemu „zapewnienie dopłat do paliwa rolniczego” przypisano wartość pozytywną poprzez zastosowanie operatora emotywno-oceniającego „z zadowoleniem”. Drugie zdanie dokładnie werbalizuje sąd kwalifikujący. Odniesienie zidentyfikowanych elementów argumentu do jego struktury, zgodnie z przedstawionymi wcześniej (rozdział 3.7) założeniami gramatyki komunikacyjnej:

RO: $Q(X)$

SK: $x \hat{I} X$

K: $Q(x)$,

daje następujące wnioski cząstkowe: konkretny obiekt rzeczywistości (x) to „zapewnienie dopłat do paliwa rolniczego”, wartość, jaką przypisano (Q) wyraża się przez stwierdzenie powinności państwa w tym zakresie. W strukturze sądu kwalifikującego konkretny obiekt rzeczywistości (x) zostaje zaszeregowany do klasy obiektów (X), którą w badanym argumencie stanowi stosowanie form wspierania konkurencyjności polskich rolników na rynku europejskim. Zidentyfikowanie elementów cząstkowych pozwala zwerbalizować zastosowaną regułę ogólną: „Państwo powinno stosować formy wspierania konkurencyjności polskich rolników na rynku europejskim”. Cały argument prezentuje się następująco:

Reguła ogólna (RO): Państwo powinno stosować formy wspierania konkurencyjności polskich rolników na rynku europejskim.

Sąd kwalifikujący (SK): Dopłaty do paliwa rolniczego są formą wsparcia konkurencyjności polskich rolników na rynku europejskim.

Konkluzja (K): Państwo powinno zapewnić dopłaty do paliwa rolniczego.

Zidentyfikowana reguła ogólna wyraża uogólniony sąd ideologiczny, który jest tożsamy z założeniami nacjonalizmu gospodarczego o protekcjonalności gospodarczej. Argument ten – w myśl przyjętych założeń – należy zatem usytuować na gruncie ideologii socjalizmu.

Przykład (2) to typowa wypowiedź entymematyczna, w której nadawca jasno wskazuje kierunek interpretacji, w jakim podążyć ma odbiorca. Wypowiedź zawiera dwa elementy argumentu: jego konkluzję i sąd kwalifikujący. Odtworzenie reguły ogólnej w oparciu o proces inferencji nie nastręcza trudności.

(2) Prosimy też jeszcze raz, aby pamiętać o tym, że naszym priorytetem było zachowanie na nie niższym niż dotychczas poziomie dochodów budżetowych, aby to nie doprowadziło do obniżenia wydatków na to, co nazywamy transferami społecznymi. (P4/7.12/P1/PiS1)

Nadawca wypowiedzi wprowadza ocenę obiektu rzeczywistości „zachowanie wysokości dochodów budżetowych” za pomocą operatora „priorytet” i konstytuuje sąd pozytywnie oceniający ów obiekt. Sąd ten ma budowę $Q(x)$ i stanowi konkluzję zastosowanego w zdaniu argumentu. Konkluzja ta w wystandaryzowanym argumentie ma postać sądu preskryptywnego: „Nie można obniżyć dochodów budżetowych”. Kolejno w wypowiedzi wyrażono uzasadnienie dla sądu zaproponowanego w konkluzji, czyli sąd kwalifikujący (SK): „Zachowanie wysokości dochodów budżetowych umożliwia zachowanie wysokości wydatków na transfery społeczne (tj. politykę socjalną)”.

Ustalenie wzajemnej relacji między tymi sądami doprowadziło do uzyskania argumentu w postaci:

Reguła ogólna (RO): Państwo musi wspierać finansowo rozwiązywanie problemów społecznych (politykę socjalną).

Sąd kwalifikujący (SK): Zachowanie wysokości dochodów budżetowych umożliwia zachowanie wysokości wydatków na transfery społeczne (tj. politykę socjalną).

Konkluzja (K): Nie można obniżyć dochodów budżetowych.

Nie tylko reguła ogólna bywa w wypowiedzi argumentacyjnej pomijana. W przykładzie (3) nadawca zrezygnował z wyrażenia sądu ideologicznego z uwagi na jego trywialność:

(3) *Klub Parlamentarny Samoobrony Rzeczypospolitej Polskiej, mając na względzie chlubne tradycje polskiego oręża i wychodząc z założenia, że należy za dobre uczynki nagradzać, a za złe karać, wnosi o uchwalenie prezydenckiego projektu ustawy o orderach i odznaczeniach.* (P25/20.09/P2/SRP1)

W przykładzie (3) zwerbalizowana została reguła ogólna, na jaką powołuje się nadawca: „Należy za dobre uczynki wynagradzać, a za złe karać”. Nadawca posłużył się nią dla przekonania odbiorców o zasadności przyznawania orderów i odznaczeń, a w efekcie do wywołania ich pozytywnego nastawienia do omawianego projektu ustawy, który wnosi o wprowadzenie nowych odznaczeń. Argument ma zatem postać:

RO: Należy za dobre uczynki wynagradzać, a za złe karać.

SK: Przyznawanie orderów i odznaczeń pozwala za dobre uczynki wynagradzać.

K: Należy przyznawać ordery i odznaczenia.

Wyrażony w wypowiedzi argumentacyjnej ogólny sąd aksjologiczny stanowi wyraz deklarowanej orientacji ideologicznej nadawcy. W przykładzie (3) niemal dosłownie zacytowano jedną z prawd wiary chrześcijańskiej („Bóg jest sędzią sprawiedliwym, który za dobre wynagradza, a za złe karze”).

W kolejnym przykładzie nadawca posłużył się swoistą kontaminacją sądów oceniających.

(4) *Wpisanie do naszej konstytucji skuteczniejszej i wzmocnionej, jednoznacznej ochrony życia człowieka może stać się pewnym wzorcem dla współczesnej Europy. Trzeba powiedzieć: współczesnej, ale zagrożonej ideologią nowego hedonizmu i relatywizmu wszelkiej generacji.* (P27/26.10/P17/SRP1)

W wypowiedzi zawarty jest sąd: „Współczesna Europa jest zagrożona relatywizmem”, za pomocą którego nadawca wyraża dwa przekonania: jedno stanowiące diagnozę sytuacji („Europa jest zagrożona”) i drugie identyfikujące przyczynę tego zagrożenia w relatywizmie moralnym („Relatywizm moralny jest zagrożeniem”). Uznano, że w analizowanym wypowiedzeniu można obiekt ideologiczny „relatywizm” uściślić leksemem „moralny” ze względu na omawiany temat – różne koncepcje życia człowieka. Posługując się odwołaniem do normatywnej oceny „zagrożenia” w społeczeństwie, nadawca wprowadza ocenę negatywną dla obiektu „relatywizm”:

RO: Relatywizm moralny jest zagrożeniem.

SK: Europa dopuściła relatywizm moralny.

K: Europa sprowadziła na siebie zagrożenie.

Reguła ogólna została wyrażona na powierzchni zdania. Wyrażnie zaznacza się tu negatywne nastawienie do Europy, powodowane – między innymi – przejawami jej akceptacji dla pluralizmu moralnego.

W przykładzie (4) zauważalny jest silny wyraz megalomanii narodowej. Nadawca wyraża przekonanie o posłannictwie moralnym Polski w Europie w pierwszej części wypowiedzi: „Wpisanie do naszej konstytucji skuteczniejszej i wzmocnionej, jednoznacznej ochrony życia człowieka może stać się pewnym wzorcem dla współczesnej Europy”. Wypowiedź ta zawiera dwa elementy argumentu: konkluzję i sąd kwalifikujący, pominięto werbalizację reguły ogólnej. Nadawca, dążąc do uzasadnienia konieczności wprowadzenia do Konstytucji RP zapisu o ochronie życia od momentu poczęcia (sąd ten stanowi konkluzję argumentu), kwalifikuje to działanie do klasy obiektów „wzór moralny dla Europy” (sąd kwalifikujący). W efekcie możliwe jest wyodrębnienie reguły ogólnej i cały argument przyjmuje postać:

RO: Polska powinna dać moralny wzór Europie.

SK: Wpisanie ochrony życia do Konstytucji RP będzie wzorem moralnym dla Europy.

K: Należy wpisać ochronę życia do Konstytucji RP.

Wypowiedzi argumentacyjne o tak przejrzystej strukturze argumentów nie są jednak charakterystyczne dla dyskursu parlamentarnego, a dotarcie do sądu ideologicznego

będącego podstawą do sformułowania argumentu wymaga często skomplikowanych zabiegów. Nie można zatem nie zgodzić się z twierdzeniem zaproponowanym przez M. Tokarza, że „prawidłowe zrozumienie komunikatu wymaga nieraz większego wysiłku intelektualnego niż jego sformułowanie” (Tokarz 2006: 59). Sama wypowiedź zazwyczaj blisko związana jest z obranym celem agitacyjnym, opiera się jednak na założeniach, które zanurzone są w głębszej strukturze sensu. Stąd standaryzacja zastosowanej linii argumentacyjnej często wymaga konstruowania złożonych ciągów, w których poszczególne argumenty pozostają względem siebie zależne (Awdiejew, Habrajska 2009: 29–30). Hierarchiczną zależność ciągów argumentacyjnych zilustrują podane niżej przykłady.

Czasem stosuje się wypowiedź entymematyczną opartą na regule ogólnej, z pominięciem innych elementów argumentu, których zidentyfikowanie jest proste w odniesieniu do sytuacji komunikacyjnej, w jakiej wypowiedź jest wygłaszana. Taką strategię obrał nadawca w poniższym przykładzie, wypowiadający się w trakcie debaty nad projektem ustawy o utworzeniu Centralnego Biura Antykorupcyjnego.

(5) Korupcja jest zjawiskiem, które stanowi jedno z największych zagrożeń dla funkcjonowania instytucji państwa oraz jest zaprzeczeniem konstytucyjnej zasady równości wszystkich obywateli wobec prawa (...). (P10/16.02/P9/PiS1)

Autor tej wypowiedzi argumentacyjnej zmierza do przekonania odbiorcy o konieczności uczynienia walki z korupcją obowiązkiem państwa. W tym celu odwołuje się do liberalnego sądu o konieczności przestrzegania zasady równości wszystkich obywateli wobec prawa i wyłącza korupcję z klasy obiektów, które tej zasady przestrzegają. Proces ten ilustruje wystandaryzowany w oparciu o tę wypowiedź argument:

RO: Konstytucji RP należy przestrzegać.

RO: Łamanie zasady równości wszystkich obywateli wobec prawa jest działaniem sprzecznym z zapisami Konstytucji RP. (element wiedzy trywialnej)

SK: Korupcja jest łamaniem zasady równości wszystkich obywateli wobec prawa.

K: Korupcja jest sprzeczna z Konstytucją RP.

SK: Korupcja jest sprzeczna z Konstytucją RP.

K: Należy zapobiegać korupcji w Polsce.

Zastosowana reguła ogólna zawiera sąd, który wyraża przekonanie o niezmienności zapisów w konstytucji.

Pewną powściągliwością w wyrażaniu sądów oceniających posłużył się nadawca w kolejnym przykładzie:

(6) *Obawiamy się, że pomysł likwidacji Rządowego Centrum Studiów Strategicznych jest próbą prywatyzacji myślenia o przyszłości Polski.* (P6/28.12/P5/SLD1)

W wypowiedzi zastosowano operator emotywno-oceniający „obawiamy się”, wyrażający negatywną ocenę dla przedstawionego w treści propozycyjnej sądu, stanu rzeczy, jakim jest likwidacja Rządowego Centrum Studiów Strategicznych (RCSS). Likwidacja RCSS kwalifikowana jest jako prywatyzacja myślenia o przyszłości Polski (to jest klasa obiektów ideologicznych X, do jakiej odwołuje się nadawca). Znalezienie logicznych podstaw do sformułowania takiego sądu wymaga przeprowadzenia standaryzacji argumentu.

Przykład (6) jest doskonałą ilustracją dla założenia gramatyki komunikacyjnej, w myśl którego organizacja jednostek formalnych nie jest równoważna konfiguracji sensu. Pełna interpretacja tej wypowiedzi wymaga przywołania informacji z tła sytuacyjnego: Prawo i Sprawiedliwość zgłosiło projekt ustawy o likwidacji Rządowego Centrum Studiów Strategicznych, zawierający zapis o przeniesieniu jego uprawnień do jednostek administracji rządowej, a więc podlegających bezpośrednio władzy ugrupowania. Rządowe Centrum Studiów Strategicznych to jednostka zajmująca się formułowaniem prognoz sytuacji Polski w odniesieniu do stanowiących ustaw.

W oparciu o ustalenia wynikające z analizy tekstu (negatywna ocena prywatyzacji myślenia o przyszłości Polski) oraz informacje niesystemowe można dokonać standaryzacji argumentu:

RO: Nie należy pozwalać na nadużywanie władzy.

ROD: Ten, kto chce podporządkować sobie myślenie o przyszłości Polski, chce nadużywać władzy.

RO: Ten, kto zgłasza pomysł likwidacji RCSS, chce sprywatyzować myślenie o przyszłości Polski.

SK: PiS zgłosiło pomysł likwidacji RCSS.

K: PiS chce sprywatyzować myślenie o przyszłości Polski.

SK: PiS chce sprywatyzować myślenie o przyszłości Polski.

K: PiS chce nadużywać władzy.

Odkryta w wyniku standaryzacji reguła ogólna ujawnia odwołanie do liberalnej idei ograniczania władzy z tytułu możliwości powstania nadużyć i sytuuje ten sąd po stronie liberalnych odwołań w jego orientacji ideologicznej.

(7) *Jeżeli chodzi o sam przebieg postępowania w trybie przyspieszonym, rozumiejąc ideę szybkości, ale również pamiętając o tym, że musi być zagwarantowane racjonalne i realne prawo do obrony w stosunku do osoby podejrzanej, proponujemy poprawkę, która będzie mówiła w sposób wyraźny o tym, w jakim terminie i jakie*

wnioski bądź pisma procesowe tenże podejrzany, oskarżony już w tym momencie, będzie mógł składać. (P25/20.09/P1/PO1)

W oparciu o przytoczoną w przykładzie (7) wypowiedź argumentacyjną zawarty w niej argument można przedstawić następująco:

RO: Każdy obywatel ma prawo do wolności obywatelskich.

SK: Prawo do obrony jest jedną z wolności obywatelskich. (element wiedzy trywialnej)

K: Każdy obywatel musi mieć zagwarantowane prawo do obrony (= „*musi być zagwarantowane racjonalne i realne prawo do obrony w stosunku do osoby podejrzanej*”)

↓

RO: Każdy obywatel musi mieć zagwarantowane prawo do obrony.

SK: Wprowadzenie poprawki PO do nowelizacji ustawy o kodeksie karnym zagwarantuje prawo do obrony.

K: Należy wprowadzić/poprzeć poprawkę PO do nowelizacji ustawy o kodeksie karnym.

Drugi z argumentów prowadzi do realizacji celu agitacyjnego, jest silniej związany z sytuacją komunikacyjną. Zaakceptowanie sądu zwербalizowanego w zdaniu: „*musi być zagwarantowane racjonalne i realne prawo do obrony w stosunku do osoby podejrzanej*”, a w jego następstwie drugiego argumentu o charakterze agitacyjnym wymaga uznania za słuszne założenia o posiadaniu przez każdego obywatela praw obywatelskich i konieczności respektowania tych praw przez organy władzy. Jeżeli te założenia zostaną odrzucone, agitacja zawarta w drugim argumentcie nie ma szans powodzenia.

Podobnie w przykładzie (8) – zaakceptowanie drugiego z argumentów wymaga zgody na uogólniony sąd ideologiczny zawarty w regule ogólnej pierwszego z argumentów:

(8) Uruchomienie pomocy finansowej, głównie dla małych i średnich przedsiębiorstw, starających się o rejestrację produktu rolnego lub środka spożywczego jako nazwy odmianowej, jest ważne dlatego, że rynek produktów o wysokiej jakości w Polsce dopiero się rozwija. (P19/7.06/P2/PiS1)

W tej wypowiedzi entymematycznej nadawca zwербalizował dwa sądy oceniające. Pierwszy z sądów: „Uruchomienie pomocy finansowej, głównie dla małych i średnich przedsiębiorstw starających się o rejestrację produktu rolnego lub środka spożywczego jako nazwy odmianowej, jest ważne” wprowadza pozytywną ocenę dla obiektu rzeczywistości za pomocą operatora „ważne”. Sąd ma budowę $Q(x)$ i stanowi konkluzję zastosowanego argumentu.

Drugi z sądów: „Rynek produktów o wysokiej jakości w Polsce dopiero się rozwija” stanowi diagnozę sytuacji rynku polskiego. Standaryzacja ciągu argumentacyjnego,

polegająca na ustaleniu wzajemnych relacji między zastosowanymi sądami, doprowadziła do wyodrębnienia ciągu argumentacyjnego w postaci:

RO: Państwo powinno wspierać rynki rozwijające się w konkurencji z rynkami rozwiniętymi.

SK: Rynek produktów o wysokiej jakości w Polsce dopiero się rozwija.

K: Rynek produktów o wysokiej jakości w Polsce wymaga wsparcia ze strony państwa.

↓

RO: Rynek produktów o wysokiej jakości w Polsce wymaga wsparcia ze strony państwa.

SK: Uruchomienie pomocy finansowej, głównie dla małych i średnich polskich przedsiębiorstw, starających się o rejestrację produktu rolnego lub środka spożywczego jako nazwy odmianowej, zapewni wsparcie rynkowi produktów o wysokiej jakości w Polsce.

K: Państwo powinno uruchomić pomoc finansową, głównie dla małych i średnich polskich przedsiębiorstw, starających się o rejestrację produktu rolnego lub środka spożywczego jako nazwy odmianowej.

Wyodrębniona reguła ogólna w pierwszym z argumentów stanowi sąd ideologiczny, jakim podparł się nadawca w badanej wypowiedzi. Sąd ten wyraża konieczność otoczenia opieką tych działów gospodarki, które – zmuszone do konkurencji z podmiotami europejskimi – napotykały szczególne trudności na rynku.

(9) *Dlaczego nowy rząd zakłada tworzenie nowej ustawy (o Państwowym Ratownictwie Medycznym – AFB) od początku, a nie nowelizuje tamtej? Przecież ustrój się nie zmienił.* (P5/14.12/P6/SRP1)

W przykładzie (9) wypowiedź argumentacyjna zawiera pytanie wyrażające ocenę – nadawca uważa, że nie należy pisać nowej ustawy o Państwowym Ratownictwie Medycznym, wystarczy znnowelizować już istniejącą. Jest to cel, do którego chce przekonać odbiorców swej wypowiedzi. Uzasadnienie wyrażonego sądu formułuje w oparciu o fakt, iż nie zmienił się ustrój polityczny. Ostatecznie sąd zawarty w konkluzji jest aktem mowy modalnym – nadawca wyraża przekonanie o możliwości zaistnienia przedstawionego stanu rzeczy.

RO: Jeśli nie zmienia się ustrój polityczny, to nie trzeba pisać nowych aktów prawnych, wystarczy znnowelizować już istniejące.

SK: Ustrój polityczny w Polsce się nie zmienił.

K: Można znnowelizować istniejącą ustawę o Państwowym Ratownictwie Medycznym.

Uzasadnienia wymaga jednak relacja między możliwością zaistnienia pewnego stanu rzeczy, a uznaniem go za właściwy sposób postępowania. Nadawca powołuje się tu na sąd oceniający, uprawniający do takiej oceny: „Lepsza jest nowelizacja niż nowa ustawa”, a tym samym ujawnia element swojej bazy ideologicznej.

(10) Owszem byłaby to radykalna reforma finansów publicznych, z tym, że ci, którzy to proponują – a była o tym mowa także w czasie tzw. debat nad powołaniem rządu – ci, którzy proponowali tego typu reformy, wyraźnie wskazywali na to, że te reformy dotkną najbardziejniejszych, dotkną rolników, dotkną tych, którzy zarabiają w granicach tysiąca złotych. Muszę powiedzieć, że my do tego typu reformy podatkowej nie dopuścimy. (P4/7.12/P1/PiS1)

W przykładzie (10) nadawca wyraża negatywny stosunek do obiektu konkretnego „przeprowadzenie radykalnych reform podatkowych”, stosując akt mowy zobowiązania do działania – gotowość. Operatorem „nie dopuścimy” wprowadza negatywne wartościowanie obiektu, co prowadzi do uzyskania sądu oceniającego, który można wyrazić: „Rząd powinien blokować radykalne reformy podatkowe”. Jest to konkluzja przedstawionej argumentacji. Jako uzasadnienie dla niej nadawca podaje sąd (tu cytata): „(...) *te reformy dotkną najbardziejniejszych, dotkną rolników, dotkną tych, którzy zarabiają w granicach tysiąca złotych*”. Logiczne powiązanie między tymi dwoma sądami jest możliwe poprzez wprowadzenie założenia o tym, że sprawowanie opieki nad biednymi jest dominującą powinnością państwa. Zastosowany ciąg argumentacyjny można przedstawić w taki sposób:

RO: Rząd powinien opiekować się biednymi obywatelami.

SK: Blokowane reform, które dotkną najbardziejniejszych, to opieka nad obywatelami.

K: Rząd powinien blokować reformy, które dotkną najbardziejniejszych.

↓

RO: Rząd powinien blokować reformy, które dotkną najbardziejniejszych.

SK: Rolnicy i ci, którzy zarabiają w granicach tysiąca złotych, są najbardziejniejsi.

K: Rząd powinien blokować reformy, które dotkną rolników i osoby, które zarabiają w granicach tysiąca złotych.

↓

RO: Rząd powinien blokować reformy, które dotkną rolników i osoby, które zarabiają w granicach tysiąca złotych.

SK: Radykalna reforma podatkowa dotknie rolników, dotknie tych, którzy zarabiają w granicach tysiąca złotych.

K: Rząd powinien blokować radykalne reformy podatkowe.

Wyodrębniona w wyniku standaryzacji reguła ogólna wyraża uogólniony sąd, stanowiący element bazy ideologicznej nadawcy.

Skomplikowanie zastosowanych ciągów argumentacyjnych może być jednak większe, tak jak ma to miejsce w poniższych przykładach.

(11) *Program „Tanie i sprawne państwo” zakłada oczyszczenie i umocnienie państwa, m.in. poprzez stworzenie przejrzystej i zrozumiałej dla obywatela struktury administracji publicznej, poprzez uproszczenie tej administracji (...). Likwidacja Rządowego Centrum Studiów Strategicznych to właśnie pierwszy krok w dobrym kierunku, w kierunku zniesienia bądź konsolidacji niektórych urzędów i agencji, których funkcjonowanie pochłania często ogromne środki, a często też dubluje działania innych urzędów.* (P6/28.12/P5/PiS1)

Nadawca wypowiedzi (11) wyraża na powierzchni tekstu pozytywną ocenę konkretnego obiektu rzeczywistości, do jakiego się odnosi: „Likwidacja Rządowego Centrum Studiów Strategicznych to krok w dobrym kierunku”. Sąd ten stanowi konkluzję argumentu, jaki zawarł w tekście. Dla uzasadnienia swej oceny powołuje się na patologie, jakie mają miejsce w administracji publicznej, tj. dublowanie zakresu działań poszczególnych urzędów, które jest efektem nadmiernego skomplikowania struktur administracyjnych. Ten stan rzeczy wiąże z zaleceniami co do sprawowania władzy, porównuje go do stanu idealnego. Zastosowany ciąg argumentacyjny można przedstawić następująco:

RO: Władzy nie należy nadużywać.

RO: Funkcjonowanie urzędów, które dublują działania innych urzędów, jest nadużywaniem władzy.

SK: W skomplikowanej strukturze administracji funkcjonują urzędy, które dublują działania innych urzędów.

K: Skomplikowane struktury administracji publicznej prowadzą do nadużywania władzy.

SK: Skomplikowane struktury administracji publicznej prowadzą do nadużywania władzy.

K: Należy uprościć administrację publiczną.

↓

RO: Należy uprościć administrację.

SK: Likwidacja struktur administracji publicznej, których kompetencje mogą być przeniesione do innych struktur, uprości administrację.

K: Należy zlikwidować urzędy i agencje, których kompetencje mogą być przeniesione do innych struktur administracji.

↓

RO: Należy zlikwidować urzędy i agencje, których kompetencje mogą być przeniesione do innych struktur administracji.

SK: RCSS jest strukturą, której kompetencje mogą zostać przeniesione do innych struktur.

K: Należy zlikwidować RCSS.

Zastosowane w wypowiedzi ogólne sądy ideologiczne korelują z założeniami ideologii liberalnej.

(12) *Jednocześnie w imieniu klubu pragnę stwierdzić, że co do zasady, jak już mówiliśmy wcześniej, popieramy proponowaną zmianę, mając na względzie zarówno sytuacje, które przedstawiał mój przedmówca poseł T. w imieniu Prawa i Sprawiedliwości, jak i to, że szybkość postępowania karnego jest oczywiście istotnym elementem bezpieczeństwa publicznego.* (P25/20.09/P1/PO1)

Nadawca tej wypowiedzi wyraża sąd ideologiczny: „Szybkość postępowania karnego jest istotnym elementem bezpieczeństwa publicznego”. Znalezienie uzasadnienia dla tak sformułowanej tezy wymaga odwołania się do innych sądów:

RO: Władza musi dbać o bezpieczeństwo publiczne.

SK: Warunkiem bezpieczeństwa publicznego jest ograniczenie ilości przestępstw.

K: Należy ograniczyć ilość przestępstw.

↓

RO: Należy ograniczyć ilość przestępstw.

SK: Lęk przed karą ogranicza zachowania niepożądane.

K: Należy wygenerować lęk przed karą.

↓

RO: Należy wygenerować lęk przed karą.

SK: Szybkość postępowania karnego wygeneruje lęk przed karą.

K: Należy zadbać o szybkość postępowania karnego.

↓

RO: Należy zadbać o szybkość postępowania karnego.

SK: Procedura postępowania przyspieszonego w sądownictwie przyspieszy postępowanie karne.

K: Należy wprowadzić procedurę postępowania przyspieszonego.

Warunkiem dotarcia do zastosowanego sądu aksjologicznego, wyrażającego orientację ideologiczną, jest odtworzenie tego złożonego, hierarchicznie zależnego ciągu argumentacyjnego. W powyższej wypowiedzi ujawniła się orientacja konserwatywna nadawcy.

(13) *Na pewno wzmacnia się świadomość nieuchronności kar za nieprzestrzeganie przepisów, szczególnie jeśli chodzi o wypadki spowodowane wypiciem alkoholu. Na pewno należy zwiększyć mobilność naszej policji i jej wyposażenie, szczególnie w radary przevożne. Jestem jednym z tych, którzy uważają, że wprowadzenie na cały rok obowiązku używania świateł mijania poprawi bezpieczeństwo ruchu drogowego.* (P27/25.10/P5/PO1)

W wypowiedzi przedstawionej w przykładzie (13) zawarte są sądy oceniające:

- Wzmacnia się nieuchronność kar za nieprzestrzeganie przepisów (można tu dopisać formułę: „i to dobrze”).
- Należy zwiększyć mobilność policji i jej wyposażenie, szczególnie w radary przewoźne.

Nadawca dąży do uzasadnienia zaproponowanych rozwiązań, które prezentuje drugi z przytoczonych sądów. Sytuacja problemowa, która wymaga owego rozwiązania, została wygenerowana już przez temat debaty, którym była kwestia zwiększenia bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Odnalezienie związku między dwoma zawartymi w tekście sądami wymaga odniesienia ich do reguły, która uzasadni powiązanie między nimi. Standaryzację argumentu przedstawionego w wypowiedzi należy przeprowadzić następująco:

RO: Należy ograniczyć ilość zachowań niebezpiecznych na drodze.

SK: Lęk przed karą powstrzymuje od zachowań niepożądanych.

K: Należy wygenerować lęk przed karą.

↓

RO: Należy wygenerować lęk przed karą.

SK: Świadomość nieuchronności kar za nieprzestrzeganie przepisów wygeneruje lęk przed karą.

K: Trzeba wzmocnić świadomość nieuchronności kar za nieprzestrzeganie przepisów.

↓

RO: Trzeba wzmocnić świadomość nieuchronności kar za nieprzestrzeganie przepisów.

SK: Częstsze wymierzanie kar za nieprzestrzeganie przepisów wzmocni świadomość nieuchronności kar.

K: Trzeba zwiększyć częstotliwość wymierzania kar.

↓

RO: Trzeba zwiększyć częstotliwość wymierzania kar.

SK: Zwiększenie mobilności policji i jej wyposażenie, szczególnie w radary przewoźne zwiększy częstotliwość wymierzania kar.

K: Należy zwiększyć mobilność policji i jej wyposażenie, szczególnie w radary przewoźne.

Sposób werbalizacji ciągu argumentacyjnego jest kwestią arbitralnego wyboru środków językowych przez interpretatora, jednak niewątpliwie wprowadzenie sądu: „Lęk przed karą powstrzymuje od zachowań niepożądanych” jest uprawniony i uzasadnia związek między tematem debaty a wypowiedzianymi przez nadawcę sądami. Sąd ten opiera się na przekonaniu, że sprawujący władzę, kierując się dobrem społecznym, mają prawo do sterowania zachowaniem jednostek.

Co ciekawe, przykłady (12) i (13), odwołujące się do tego samego sądu ideologicznego, zostały wyrażone przez reprezentantów jednego klubu politycznego.

(14) *Ochrona prawa do obrony życia ludzkiego jest powinnością narodu. Ta powinność spoczywa nade wszystko na przedstawicielstwie suwerena, to jest władzy ustawodawczej.* (P27/26.10/P17/SRP1)

Autor wypowiedzi przytoczonej w przykładzie (14) przekonuje, że konieczne jest wprowadzenie do Konstytucji RP, do art. 38, który brzmi: „Rzeczpospolita Polska zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia”, słów „od momentu poczęcia”. W uzasadnieniu powołuje się na przekonanie, że władza ustawodawcza, jako reprezentant narodu, powinna wypełniać zobowiązania tego narodu. Jednocześnie wyraża akceptację dla twierdzenia, mającego ideologiczne podstawy, iż na narodzie ciążyą określone powinności, które zobowiązany jest spełnić. Zawarty w wypowiedzi argument można przedstawić następująco:

RO: Ochrona prawa do obrony życia ludzkiego od momentu poczęcia jest powinnością narodu.

SK: Naród jest suwerenem władzy ustawodawczej = Władza ustawodawcza reprezentuje naród.

K: Władza ustawodawcza musi ustanowić prawną ochronę życia ludzkiego od momentu poczęcia.

Pozytywna ocena dla sądu wyrażonego w regule ogólnej sprawi, że argument zostanie zaakceptowany przez odbiorcę, a wtedy może skłonić go do działania zmierzającego w kierunku pożądanym przez nadawcę.

5.5.2. Mechanizm kontrargumentowania w wypowiedziach parlamentarzystów

Cechą dystynktywną debaty parlamentarnej, jak każdej debaty, jest dążność jej uczestników do przeforsowania swojego stanowiska kosztem stanowiska adwersarzy (Pstrąg 2004: 16–17). Każdy z uczestników debaty przedstawia argumenty na korzyść proponowanego przez siebie rozwiązania, czasem korzysta jednak też z prawa odniesienia się do argumentów przytoczonych przez oponentów. Wówczas zadaniem badacza jest zidentyfikowanie argumentu, do którego odnosi się nadawca badanej wypowiedzi, a następnie ustalenie miejsca wprowadzenia dyferencjacji. Przebieg procesu analizy takich wypowiedzi ilustrują przedstawione niżej przykłady.

(15) (...) *Drogą do zasypania dotychczasowej przepaści pomiędzy pojęciem Polski solidarnej i Polski liberalnej nie jest liberalizacja Kodeksu pracy, nie*

jest odpowiednią drogą do tego głoszenie tezy, panie posle, że cena siły roboczej w Polsce nie jest konkurencyjna – w stosunku do Europy jest ona bardzo konkurencyjna. (P4/7.12/P1/PiS1)

Nadawca wypowiedzi zacytowanej w przykładzie (15) polemizuje z przedstawionym w poniższym argumencie rozwiązaniem, zaproponowanym przez swego adwersarza, uznaje, że jest ono niesłuszne i dąży do jego odrzucenia:

* RO: Należy zwiększać konkurencyjność polskiej siły roboczej w Europie.

SK: Wysoka cena polskiej siły roboczej ogranicza konkurencyjność Polski w stosunku do Europy.

K: Należy obniżyć cenę polskiej siły roboczej.

Cel, do jakiego zmierza nadawca wypowiedzi w przykładzie (15), można wyrazić sądem: „Nie należy obniżać cen polskiej siły roboczej”. Do takiej konkluzji prowadzi uzasadnienie w postaci sądu, w którym nadawca dokonał oszacowania wysokości ceny siły roboczej, uzyskując wyniki przeciwne do tych, jakimi posłużył się jego adwersarz. Sąd kwalifikujący przyjmuje więc postać: „Cena siły roboczej w Polsce w stosunku do Europy jest konkurencyjna”. Ostatecznie, opierając się na tym samym założeniu, jakim posłużono się w argumencie, z którym się polemizuje, argument nadawcy można przedstawić w taki sposób:

RO: Należy zwiększać konkurencyjność polskiej siły roboczej w Europie.

ROD: Jeżeli cena polskiej siły roboczej nie jest konkurencyjna w stosunku do Europy to należy ją obniżyć.

SK: Cena siły roboczej w Polsce w stosunku do Europy jest konkurencyjna.

K: Nie należy obniżać ceny polskiej siły roboczej w Europie.

Zasadnicza ścieżka argumentacji polega tu na wyrażeniu sprzeciwu wobec propozycji opartej na rozwiązaniu jednoznacznie korespondującym z ideologią liberalną. Nadawca staje w obronie polskiej siły roboczej.

Kontrargumentację zawiera też kolejny przykład:

(16) Jeżeli w dotychczasowym kształcie centrum (Rządowe Centrum Studiów Strategicznych – AFB) nie spełniało pokładanych w nim nadziei, to bardziej racjonalne wydaje się podjęcie przez rząd środków usprawniających jego działalność zamiast zamierzonej likwidacji. (P6/28.12/P5/SRP1)

W wypowiedzi zawarty jest sąd oceniający: „Bardziej racjonalne jest dokonanie reformy Rządowego Centrum Studiów Strategicznych niż jego likwidacja”. Posługując się operatorem porównawczym „bardziej racjonalne”, nadawca ocenia likwidację instytucji negatywnie, zaś jej reformę pozytywnie. W istocie nadawca polemizuje

tu z argumentem, którym posłużono się przy uzasadnianiu likwidacji RCSS, który ma postać:

RO: Należy zlikwidować to, co źle funkcjonuje.

SK: Rządowe Centrum Studiów Strategicznych źle funkcjonuje.

K: Rządowe Centrum Studiów Strategicznych należy zlikwidować.

Argument ten oddaje swoiście rewolucyjne nastawienie. Nadawca wypowiedzi argumentacyjnej zawartej w przykładzie (16) nie zaakceptował reguły ogólnej, jaką posłużono się w powyższym argumencie, przez co niemożliwe było też zaakceptowanie przez niego konkluzji. Sąd kwalifikujący w powyższym argumencie zawiera sąd aksjologiczny uznawany przez nadawcę za słuszny.

W swoim argumencie (zawartym w wypowiedzi z analizowanego przykładu) nadawca przekonuje, że likwidacja RCSS jest niewłaściwą decyzją, wyraża to sąd zawarty w konkluzji argumentu zewnętrznego określonego niżej ciągu argumentacyjnego. W argumencie wewnętrznym przyjmuje sąd kwalifikujący, tożsamy z tym, jaki został wyrażony w argumencie, z którym polemizuje (sąd ten został podkreślony w przedstawionym poniżej ciągu). Ostatecznie argument, jaki przywołano w wypowiedzi przedstawionej w przykładzie (16), może mieć postać:

RO: Lepsza ewolucja niż rewolucja.

ROD: Nie należy likwidować tego, co można zreformować.

RO: Instytucje, które nie działają dobrze, można reformować.

SK: Rządowe Centrum Studiów Strategicznych nie działa dobrze.

K: Rządowe Centrum Studiów Strategicznych można zreformować.

SK: Rządowe Centrum Studiów Strategicznych można zreformować.

K: Nie trzeba likwidować Rządowego Centrum Studiów Strategicznych.

Odtworzenie ogólnego sądu aksjologicznego ukazuje niechęć nadawcy do działań radykalnych i dążność do zachowania istniejącego *status quo*. Takie nastawienie koreluje z podstawowymi założeniami ideologii konserwatywnej, która ujawniła się poprzez sąd ideologiczny wyrażony w regule ogólnej.

Niezwykłe ciekawy zabieg stosuje nadawca w poniższej wypowiedzi:

(17) *Dla niektórych stan wojenny był puczem wojskowym, ale dla innych – mniejszym złem, by użyć klasycznego sformułowania Niccola Machiavellego, decyzją, która zapobiegła dramatowi wewnętrznemu o nieprzewidywalnej skali, a zwłaszcza radzieckiej interwencji zbrojnej, która musiałaby doprowadzić do dziesiątków, a nawet setek tysięcy ofiar.* (P6/28.12/P3/SLD1)

W wypowiedzi argumentacyjnej nadawca polemizuje z sądem, że stan wojenny był puczem wojskowym, jak chciałyby kwalifikować go środowiska związane z partią

Prawo i Sprawiedliwość, m.in. Liga Polskich Rodzin. Krytyka stanu wojennego przebiega wtedy w oparciu o założenie, że incydenty nadużywania władzy są niepożądane i wymagają pociągnięcia do odpowiedzialności osób dopuszczających się takich działań. Argument ten może mieć postać:

* RO: Osoby nadużywające władzy muszą za to odpowiedzieć = Ten, kto nadużywa władzy, musi za to odpowiedzieć.

RO: Władzy państwowej nie wolno nadużywać.

ROD: Pucz wojskowy jest formą nadużywania władzy.

SK: Stan wojenny był puczem wojskowym

K: Stan wojenny był nadużyciem władzy.

SK: Stan wojenny był nadużyciem władzy.

K: Osoby, które wprowadziły stan wojenny, muszą za to odpowiedzieć.

Nadawca wypowiedzi z przykładu (17) silnie identyfikuje się z sądem wyrażonym w regule ogólnej, nie może jej zaprzeczyć. Wobec powyższego koniecznym zabiegiem jest zmiana kwalifikacji ocenianego stanu rzeczy. Nadawca przywołuje inną kwalifikację obiektu, tym samym wycisza regułę ogólną z powyższego argumentu i odniesienia do odpowiedzialności władzy. Nowa kwalifikacja definiuje wprowadzenie stanu wojennego jako decyzję, która zapobiegła radzieckiej interwencji zbrojnej. Na klasę obiektów „interwencje zbrojne” nałożona jest negatywna kwalifikacja, wprowadza ją leksem „ofiara”, który jest operatorem analitycznym i wnosi tu normatywną ocenę. To, co zapobiega powstawaniu ofiar (zabijaniu ludzi), przyjmuje zatem ocenę przeciwną – pozytywną. W efekcie zastosowania tych mechanizmów możliwe jest zakwalifikowanie obiektu ideologicznego „stan wojenny” do klasy obiektów o wartości pozytywnej i przeniesienie tej wartości w wyniku procesu inferencji na sam stan wojenny. Operację tę ilustruje wystandaryzowany argument:

RO: Zabijanie ludzi jest złe.

RO: To, co zapobiega interwencji zbrojnej, zapobiega zabijaniu ludzi.

ROD: Decyzja, która zapobiegła radzieckiej interwencji zbrojnej, zapobiegła zabijaniu ludzi.

SK: Wprowadzenie stanu wojennego to decyzja, która zapobiegła radzieckiej interwencji zbrojnej.

K: Wprowadzenie stanu wojennego to decyzja, która zapobiegła zabijaniu ludzi/Po-laków.

SK: Wprowadzenie stanu wojennego to decyzja, która zapobiegła zabijaniu Polaków.

K: Wprowadzenie stanu wojennego to dobra decyzja.

Stosując taką kwalifikację, nadawca jednocześnie odwołuje się do reguły ogólnej, będącej bezpośrednim wyrazem wartości chrześcijańskich (piąte przykazanie

w Dekalogu). Tym samym blokuje ugrupowaniom prawicowym możliwość zaprzeczenia zakwalifikowaniu stanu wojennego do działań pozytywnych. Zgodnie z przyjętymi w pracy założeniami, zawarty w wypowiedzi sąd uogólniony stanowi element orientacji ideologicznej nadawcy.

5.5.3. Funkcje etykietowania w wypowiedziach parlamentarzystów

W materiale badawczym występują sądy, tworzone w oparciu o mechanizm etykietowania. Sądy te pojawiają się w wypowiedzi obok argumentacji aksjologicznej, ich funkcja polega na budowaniu emocjonalnego zaangażowania odbiorcy. W funkcji etykietek występują najczęściej akty mowy emotywno-oceniające wprowadzane operatorem syntetycznym. Są to akty mowy, o których E. Laskowska pisze, że funkcja emotywna nakłada się w nich na funkcję ideacyjną (Laskowska 2004: 107–124).

W przykładzie (18) obiektem perswazji, czy inaczej konkretnym obiektem rzeczywistości (x), jest zjawisko korupcji, natomiast wartość (Q) stanowi tu kategoria „zła”, niosąca jednoznacznie negatywne konotacje. Jednocześnie w tekście nie ma sygnału, który pozwoliłby uzasadnić tę ocenę w oparciu o jakiś system ideologiczny.

(18) *Korupcja jest złem* (...). (P10/16.02/P9/SLD1)

W przykładzie (19):

(19) *Chcę na koniec powiedzieć, że stanowczo opowiadamy się przeciwko psuciu prawa, skandalicznemu trybowi prac nad ustawą i nieobliczalnym pomysłom zgłaszanym przy tej okazji*. (P5/15.12/P27/SLD1)

zawarte są sądy oceniające:

- Propozycje ustaw Prawa i Sprawiedliwości i Ligi Polskich Rodzin psują prawo.
- Prace nad projektami ustaw Prawa i Sprawiedliwości i Ligi Polskich Rodzin prowadzone są w skandalicznym trybie.
- Pomysły posłów Prawa i Sprawiedliwości i Ligi Polskich Rodzin są nieobliczalne.

Jako obiekty konkretne występują tu posłowie partii Prawo i Sprawiedliwość oraz Liga Polskich Rodzin, na których, w wyniku zastosowania etykietek, przeniesiona zostaje wartość negatywna. Przykłady etykietek stanowią też wypowiedzi w poniższych przykładach:

(20) *Liczyby zapisane w autopoprawce dowodzą, że miliardowe oszczędności na kosztach funkcjonowania administracji to fatamorgana*. (P4/7.12/P1/SLD1)

(21) *Pan premier M. i jego ekipa zasłużyli na tytuł sztukmistrza (...).* (P4/7.12/P1/SLD1)

(22) *Więcej podatków mają zapłacić obywatele – o 576 mln zł, prawie o 2 mld więcej ma być z VAT, który płacimy codziennie, robiąc zakupy. To ma być właśnie hacracz na tańsze państwo.* (P4/7.12/P1/SLD6)

(23) *Trzeba jednak pamiętać, że gospodarka polska to nie jest kura znosząca złote jaja (...).* (P4/7.12/P1/SLD1)

Są to etykiety metaforyczne, w wyniku których „odbiorca zamiast jednostkowego odniesienia obrazu ideacyjnego do określonego fragmentu rzeczywistości uzyskuje dwa niezależne od siebie obrazy ideacyjne, z których jeden wiąże się z tym fragmentem w sposób bezpośredni, natomiast drugi nie jest z nim ontologicznie powiązany i pozostaje w sferze wyobrażenia” (Awdiejew, Habrajska 2004: 301). Poniższy przykład, oparty na mechanizmie metafory, pokazuje, że etykietowanie może prowadzić do bardzo wyrafinowanych efektów:

(24) *Chłodna analiza autopoprawki unaocznia fakt, że rząd prowadzi nas, poprzez dżunglę niepewnych liczb, wprost do jałowej krainy rozczarowań.* (P4/7.12/P1/SLD1)

Nadawca zawarł w wypowiedzi sądy:

- Autopoprawka do budżetu to dżungla niepewnych liczb.
- Przyszłość Polski to jałowa kraina rozczarowań.

Zastosowanym etykietkom nie można odmówić wartości estetycznej.

Przegląd materiału badawczego pozwala wnioskować, że etykiety zazwyczaj mają charakter negatywny. Etykieta wnosząca wartościowanie pozytywne pojawia się w przykładzie (23), jest ona wyrażona frazą „kura znosząca złote jajka”. Ostatecznie jednak wartość pozytywna nie zostaje przypisana obiektowi „gospodarka” – autor wyklucza możliwość zakwalifikowania tego obiektu do klasy obiektów ocenianych dodatnio.

Metaforyczny charakter etykietek utrudnia identyfikację zawartych w nich sądów ideologicznych. Niewątpliwie jednak przykłady (22) i (23) zawierają pewne odniesienie ideologiczne. Przykład (24) implikuje sąd, który można wyrazić: „Ci, którzy płacą podatki, finansują tych, którzy dostają zasiłki”, zaś przykład (25): „Z gospodarki można czerpać korzyści, ale trzeba też w nią inwestować”.

Sądy oceniające wyrażone za pomocą etykietek stanowią w dyskursie parlamentarnym istotne źródło informacji dla określenia, czy dany obiekt jest obiektem kulturowym czy ideologicznym. Stanowią one sygnał znaku oceny [+/-] dla obiektu perswazji, nie niosą jednak informacji o podstawie sformułowanej oceny, czyli ogólnym sądzie ideologicznym, który do niej doprowadził.

Między etykietowaniem, pojmowanym jako odnoszenie obiektu do nienawistnej kategorii pojęć, a przypisywaniem silnie nacechowanej emotywnie etykiety pozytywnej pojawia się oparte na tym samym mechanizmie zjawisko, które można nazwać wyciszaniem nacechowania emocjonalnego. Chcąc uniknąć negatywnych konotacji, nadawcy posługują się omówieniami bądź terminologią o statusie urzędowym czy naukowym. Na zjawisko to zwróciła uwagę już J. Puzynina, pisząc, że w debacie społecznej występują sformułowania „odbijające odmienności światopoglądowe” (Puzynina 1997: 233). Przejawianie się zjawiska wyciszania negatywnych konotacji nazwy w zbadanym materiale pozwoli zilustrować analiza odniesień, uzyskanych dla leksemu „aborcja”, który co prawda funkcjonuje jako termin naukowy czy urzędowy (np. w stylu prawniczym), cechuje się jednak możliwością przypisywania mu wartościowania. Ten obiekt ideologiczny jest mocno osadzony w polskim dyskursie politycznym, co doprowadziło do silnej polaryzacji aksjologicznej w obrębie pojęcia, a następnie do ekspansji tego binarnego sposobu jego postrzegania ze środowiska politycznego do dyskursu ogólnego. W efekcie interpretowanie go bez aksjologicznych konotacji, które z tego faktu płyną, jest bardzo utrudnione (należałoby się zastanowić, czy w ogóle zasadne, por. Tokarski 1988: 37), towarzyszy temu bowiem świadomość istnienia tej przestrzeni, w której leksem aktualizuje się z negatywnym odniesieniem. Słowo to, w zależności od dyskursu, w którym się przejawia, przyjmuje znak wartości (staje się etykietką) bądź pozostaje neutralne. Można przyjąć, że na gruncie debaty parlamentarnej mechanizm jest pochodną napięć wynikających z jej mieszanego stylu: w debacie obecny jest styl urzędowy i publicystyczny.

Różne sposoby określania aborcji w wypowiedziach reprezentantów poszczególnych klubów parlamentarnych przedstawione są w tabeli poniżej. Pojęcie „aborcja” funkcjonuje w przestrzeni dyskursu naukowego, gdzie cechuje je neutralność pod względem wartościowania, ale także w dyskursie politycznym, w którym w sposób bardzo wyrazisty przypisywana jest mu ocena – pozytywna lub negatywna. W dyskursie parlamentarnym wykorzystuje się to napięcie między neutralnością i emocjonalnym nacechowaniem. Można uznać, że stosowanie omówień obliczone jest na wyzerowanie negatywnej wartości, jaką z terminem „aborcja” wiązą przedstawiciele ugrupowań politycznych tradycyjnie uznawanych za konserwatywne. Z kolei zastąpienie słów „aborcja”, „korupcja” itp. nacechowanymi leksemami czy frazami, typu: „pozbawienie życia dziecka poczętego”, „przestępstwo korupcyjne”, ma na celu zablokowanie możliwości rozumienia pojęcia w sposób neutralny. Nadawca stosuje ten zabieg, aby zabezpieczyć silne emocjonalne wrażenie, jakie zamierza wywrzeć na odbiorcy.

TAB. 1. OKREŚLENIA ABORCJI W WYPOWIEDZIACH PARLAMENTARZYSTÓW

„Aborcja”			
Klub parlamentarny	Cytat	Etykieta	Wartość
Prawo i Sprawiedliwość Źródło cytatów: (P27/26.10/P17/PiS1)	(26) <i>Zaproponowany przez SLD projekt ustawy o świadomym rodzi- cielstwie z 30 marca 2004 r. zawierał rozwiązania mające wprowadzić <u>zabijanie dziecka poczętego</u> na życzenie kobiety nie tylko, jak stwierdzili pro- jektodawcy, do 12. tygodnia ciąży, ale faktycznie do dnia porodu (...).</i>	zabijanie dziecka poczętego	[W-]
	(27) <i>Oczywiście zmniejszyła się także, i to radykalnie, liczba <u>tzw. aborcji</u> (...).</i>	tzw. aborcja	[W-]
Liga Polskich Rodzin Źródło cytatów: (P27/26.10/P17/LPR1)	(28) <i>Jeśli teraz roztropnie i przezornie wprowadzimy owe trzy słowa do konstytucji, lewica, jak się domyślam, nigdy nie będzie mogła już majstrować przy <u>aborcji</u>, ponieważ nigdy nie zdobędzie konstytucyjnej większości 2/3 w Sejmie, bezwzględnej większości w Senacie, podpisu prezydenta.</i>	aborcja	[W-]
	(29) <i>Skończymy raz na zawsze z żenują- cymi i uwłaczającymi godności człowieka debatami na temat, czy wolno <u>bezkarnie zabijać istotę ludzką</u>, czy nie wolno.</i>	bezkarne zabijanie istoty ludzkiej	[W-]
	(30) <i>Ja prywatnie, jako osoba wie- rząca, katolik stojący na stanowisku konsekwentnej obrony życia, nie uwa- żam za dobre i doskonałe prawa, które pozwala <u>bezkarnie</u> lekarzowi <u>zabijać dziecko</u> tylko dlatego, że zdiagnozowa- no u matki możliwość ewentualnego pogorszenia się wzroku.</i>	zabijanie dziecka	[W-]
	(31) <i>Prywatnie nie uważam też za doskonałe prawa, które każe <u>karą śmierci najniewinniejszą osobę, istotę ludzką, dziecko poczęte w wyniku czynu przestępczego</u>, w sytuacji, w której ojciec – sprawca czynu jest bezkarny, a dziecko karzemy karą śmierci i zabijamy.</i>	kara śmierci dla dziecka poczętego	[W-]
	(32) <i>Dziś ugruntowujemy to, co jest, przezornie przewidując możliwość maj- strowania lewicy przy <u>aborcji</u> w przy- szłym parlamencie, w przyszłej kadencji.</i>	aborcja	[W-]
	(33) <i>Niestety ustawa ta dopuszcza trzy wyjątki bezkarnego <u>pozbawienia życia poczętego dziecka</u>.</i>	pozbawienie życia dziecka poczętego	[W-]
Samoobrona RP Źródło cytatów: (P27/26.10/P17/SRP1)			

„Aborcja”			
Klub parlamentarny	Cytat	Etykieta	Wartość
	(34) <i>Pamiętajmy, iż wszystkie zwykłe ustawy stosunkowo łatwo jest zmienić, o czym świadczy chociażby nowelizacja z 1996 r. wyżej wymienionej ustawy, która to nowelizacja zezwalała praktycznie bez żadnych ograniczeń na <u>zabijanie poczętych dzieci do 12. tygodnia ich życia</u>.</i>	zabijanie poczętych dzieci	[W-]
	(35) <i>Przypominamy, że trzy lata temu rezolucja Parlamentu Europejskiego z 2 lipca 2003 r. pozwalała na wprowadzenie we wszystkich krajach Unii Europejskiej swobody w zakresie pojmowania ochrony życia poczętego, a zaledwie rok temu, w lutym 2005 r., w naszym parlamencie został przedstawiony projekt ustawy o świadomym macierzyństwie, legalizujący <u>bezkarne zabijanie dzieci poczętych</u>.</i>	zabijanie dzieci poczętych	[W-]
Platforma Obywatelska Źródło cytatów: (P27/26.10/P17/PO1)	(36) <i>Formuluje ona (ustawa o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, ustawa antyaborcyjna z 1993 r. – AFB) <u>wyłączenie spod generalnego zakazu aborcji w formie trzech szczególnych przypadków (...)</u>.</i>	aborcja	[W+]
	(37) <i>Jeśli jednak Wysoka Izba zdecyduje się na procedowanie zmian w konstytucji, to Platforma Obywatelska będzie domagać się, aby w odpowiednim paragrafie konstytucji znalazły się zapisy definiujące warunki dopuszczalności <u>przerywania ciąży</u> określone w ustawie o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży z 1993 r.</i>	przerywanie ciąży	[W+]
Sojusz Lewicy Demokratycznej Źródło cytatów: (P27/26.10/P17/SLD1)	(38) <i>Chodziło o zapis dopuszczający <u>przerywanie ciąży</u> ze względów społecznych.</i>	przerywanie ciąży	[W+]
	(39) <i>Komitet wielokrotnie zwracał uwagę na konieczność zapewnienia nieletnim dziewczętom, czyli w gruncie rzeczy dzieciom, dostępu do legalnego <u>przerywania ciąży</u>.</i>	przerywanie ciąży	[W+]

TAB. 1 (CD.)

„Aborcja”			
Klub parlamentarny	Cytat	Etykieta	Wartość
	(40) <i>W Polsce nikt nie jest zmuszany do <u>usuwania ciąży</u>.</i>	usuwanie ciąży	[W-]
	(41) <i>Powinniśmy ponad podziałami partyjnymi zastanowić się, co zrobić, aby w Polsce było mniej <u>zabiegów przerywania ciąży</u>, a nie tylko – do czego zmierza proponowana regulacja – mniej legalnych zabiegów.</i>	zabieg przerywania ciąży	[W-]
	(42) <i>Sojusz Lewicy Demokratycznej chce ograniczyć liczbę <u>przerywanych ciąż</u>.</i>	przerywanie ciąży	[W-]

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Stosowane etykiety rysują wyraźny podział na partie koalicji rządzącej i opozycji (przedstawiciel klubu parlamentarnego Polskiego Stronnictwa Ludowego nie brał głosu w debacie), co dodatkowo splecione jest z celem komunikacyjnym debaty: koalicja przekonuje o konieczności wprowadzenia do Konstytucji RP absolutnego zakazu aborcji, opozycja nie chce się na proponowane zmiany zgodzić. Charakterystyczna jest konsekwencja w stosowaniu określeń dla nazwania „aborcji” w dyskursie poszczególnych ugrupowań. Reprezentanci klubów należących do koalicji stosują jednoznacznie negatywne odniesienia: „kara śmierci”, „zabijanie”, z kolei opozycja dąży do wyciszenia negatywnych konotacji w prowadzonej debacie, zabiegając wręcz o powstrzymanie się od stosowania problematycznego określenia.

TAB. 2. OKREŚLENIA STANU WOJENNEGO W POLSCE W WYPOWIEDZIACH PARLAMENTARZYSTÓW

„Stan wojenny”			
Klub parlamentarny	Cytat	Etykieta	Wartość
Prawo i Sprawiedliwość Źródło cytatów: (P6/28.12/P3/PiS1)	(55) <i>Mam zaszczyt zaprezentować w imieniu klubu Prawo i Sprawiedliwość stanowisko w sprawie uchwały upamiętniającej 24. rocznicę wprowadzenia <u>stanu wojennego</u> w Polsce.</i>	stan wojenny	[W-]
	(56) <i>W kontekście jednak wagi wydarzenia, jakim był <u>stan wojenny</u>, i tego, co ten stan wojenny miał zdławić (...) uchwała, nad którą pracujemy, powinna być właśnie w takim kształcie, obszernym i mniej więcej nakreślającym wszystkie okoliczności tych wydarzeń (...).</i>	stan wojenny	[W-]

„Stan wojenny”			
Klub parlamentarny	Cytat	Etykieta	Wartość
	(57) <i>Musimy w projekcie zarzucić nie tylko część i bołd dla ofiar i głównych bohaterów tamtych wydarzeń (...), ale musimy też uwzględnić (...) tragedię, jaka wystąpiła w tamtym czasie, i wszystkie negatywne zjawiska, które powstały w związku z wprowadzeniem, zresztą nielegalnie, stanu wojennego.</i>	tragedia	[W-]
		stan wojenny	[W-]
	(58) <i>Poza tym uchwała musi zawierać nie tylko odniesienie do zjawisk, odniesienie do ofiar, ale musi też mówić, kto za tym stał i kto decydował o tym, że takie nieszczęście spadło na Polskę.</i>	nieszczęście, jakie spadło na Polskę	[W-]
	(59) <i>A nie można tego przemilczeć, ponieważ stan wojenny, ta tragedia, to nie był wynik jakiejś klęski żywiołowej.</i>	stan wojenny	[W-]
Liga Polskich Rodzin Źródło cytatów: (P6/28.12/P3/LPR1)	(60) <i>Przemijające lata zamazują pamięć, wygaszają emocje, a też jednak niemal ćwierćwiecze od wprowadzenia stanu wojennego w Polsce jest już pewną perspektywą historyczną.</i>	wprowadzenie stanu wojennego	[W-]
	(61) <i>Owego 13 grudnia 1981 r. przy trzaskającym mrozie, jakby na to spojrzeć, została złamana nadzieja, entuzjazm, solidaryzm narodu polskiego.</i>	13 grudnia 1981 r.	0
	(62) <i>Otoczenie władców z okresu stanu wojennego stara się pokazać, że podjęta przez generała Jaruzelskiego decyzja była jedyną rozsądną alternatywą wobec jakoby anarchii i konfrontacji, do jakiej dążyła ówczesna „Solidarność”, wskutek czego wywołana rewolucja nieuchronnie musiałaby się zakończyć interwencją zbrojną Związku Radzieckiego.</i>	okres stanu wojennego	[W-]
	(63) <i>W zależności od tego, kto pisze opinię o stanie wojennym, mamy do czynienia albo z puczem generałów i zbrodniczą juntą, albo z poczuciem realizmu i ratunkiem przed sowiecką interwencją.</i>	stan wojenny	[W-]
		pucz generałów	[W-]
		zbrodnicza junta	[W-]
		poczucie realizmu	[W+]
		ratunek przed sowiecką interwencją	[W+]
	(64) <i>Bez wątplenia z punktu widzenia prawa stan wojenny został wprowadzony dekretem Rady Państwa niezgodnie nawet z obowiązującą wtedy Konstytucją PRL (...).</i>	stan wojenny	[W-]

TAB. 2 (CD.)

„Stan wojenny”			
Klub parlamentarny	Cytat	Etykieta	Wartość
	(65) <i>Choć niektórzy twierdzą, że 100 śmiertelnych ofiar to jak na taką operację wojskową niewiele, to jednak nie można tu liczbami oddawać tragizmu owych dni (...).</i>	operacja wojskowa	0
Samoobrona RP Źródło cytatów: (P6/28.12/P3/SRP1)	(66) <i><u>Stan wojenny</u> jest wydarzeniem z najnowszej historii naszego kraju, które pomimo upływu lat wywołuje nadal wiele emocji i niestety sprzecznych ocen.</i>	stan wojenny	[W-]
	(67) <i>Każdy, kto próbuje dokonać oceny tak istotnego i tak <u>tragicznego wydarzenia</u> w imieniu narodu, w imieniu państwa, bo przecież należy rozumieć, że uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej jest taką oceną, musi bardzo dokładnie wważyć słowa i oceny.</i>	tragiczne wydarzenie	[W-]
	(68) <i>Uznanie to powinno przejawiać się w pilnowaniu przez władze, a szczególnie przez najwyższą władzę ustawodawczą, przestrzegania konstytucji, bo to jest gwarancją, że taka <u>tragedia</u> jak <u>stan wojenny</u> nigdy się nie powtórzy.</i>	tragedia	[W-]
		stan wojenny	[W-]
	(69) <i>Z pewnością młodzi historycy za 15–20 lat będą mogli wskazywać to stwierdzenie Sejmu i dowodzić, że Polska <u>stanu wojennego</u> była krajem, w którym najważniejsze osoby w państwie, osoby publiczne, przez komunistyczne sądy były masowo skazywane na śmierć i ginęły w celach śmierci za wolność ojczyzny.</i>	stan wojenny	[W-]
	(70) <i>Oddajmy hołd, uczcijmy godnie ofiary stanu wojennego, ale nie piszmy swojej norwej, z pewnością obciążonej ciężarem własnych doświadczeń, historii tamtego budzącego tak wiele emocji okresu.</i>	budzący wiele emocji okres	[W+/-]
Polskie Stronnictwo Ludowe Źródło cytatów: (P6/28.12/P3/PSL1)	(71) <i>Poprzez podjęcie uchwały odnoszącej się do 24. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego jako Wysoka Izba wyrażamy hołd i szacunek tym, którzy walczyli, którzy cierpieli, wyrażamy hołd ofiarom, tym, którzy zapłacili życiem.</i>	wprowadzenie stanu wojennego	[W-]
	(72) <i>W treści projektu uchwały zachowujemy wdzięczność pamięci Ojca Świętego Jana Pawła II za czynione nieustannie wysiłki na rzecz poszanowania godności człowieka i obronę prześladowanych w okresie stanu wojennego rodaków.</i>	okres stanu wojennego	[W-]

„Stan wojenny”			
Klub parlamentarny	Cytat	Etykieta	Wartość
Platforma Obywatelska Źródło cytatów: (P6/28.12/P3/PO1)	(73) <i>Chcę powiedzieć, że brutalne przerwanie ówczesnego zrywu wolnościowego Polaków, ruchu „Solidarności”, przez wprowadzenie stanu wojennego było momentem dla historii Polski i Europy bez wątpienia bardzo istotnym i dramatycznym (...).</i>	wprowadzenie stanu wojennego	[W-]
	(74) <i>Jest też drugie pytanie, które często zaprzęta naszą uwagę, a mianowicie, czy był to wybór <u>mniej zła</u>, czy wprowadzenie stanu wojennego było <u>sposobem na zapobieżenie interwencji Związku Sowieckiego</u>.</i>	mniejsze zło sposób na zapobieżenie interwencji Związku Sowieckiego	[W+/-] [W+]
	(75) (...) <i>Oświadczenie mojego przedmówcy w sprawie tego, że poprawki stylistyczne miały zaciemnić odpowiedzialność za ofiary <u>stanu wojennego</u>, czy ubolewanie nad tym, żeśmy tej uchwały nie przyjęli w czasie posiedzenia związanego z datą 13 grudnia, jest jakimś kompletnym nieporozumieniem.</i>	stan wojenny	[W-]
Sojusz Lewicy Demokratycznej Źródło cytatów: (P6/28.12/P3/SLD1)	(76) <i>Przed trzema laty Sejm ustanowił 13 grudnia dniem pamięci ofiar <u>stanu wojennego</u>.</i>	stan wojenny	[W-]
	(77) <i>Pamiętając o ofiarach <u>stanu wojennego</u>, wyrażamy przekonanie, iż doświadczenia tamtych dni będą historyczną lekcją dla rządzących i społeczeństwa, że przemocą nie da się ograniczyć praw i wolności obywatelskich ani rozwiązać podstawowych problemów państwa.</i>	stan wojenny	[W-]
	(78) <i>Stosunek do <u>stanu wojennego</u> – a młodemu pokoleniu należy przypomnieć, iż w ówczesnej konstytucji nie było pojęcia „stan wyjątkowy” – mimo opublikowania dziesiątków książek, tysięcy artykułów i pozostawania tego okresu w żywej pamięci milionów ludzi nadal dzieli Polaków.</i>	stan wojenny	0
		stan wyjątkowy	[W+/-]
	(79) <i>Dla niektórych stan wojenny był <u>puczem wojskowym</u>, ale dla innych – <u>mniej złem</u>, by użyć klasycznego sformułowania Nicola Machiavellego, <u>decyzją, która zapobiegła dramatowi wewnętrznemu o nieprzewidywalnej skali</u>, a zwłaszcza radzieckiej <u>interwencji zbrojnej</u>, która musiałaby doprowadzić do dziesiątków, a nawet setek tysięcy ofiar.</i>	pucz wojskowy	[W-]
		mniejsze zło decyzja, która zapobiegła dramatowi wewnętrznemu o nieprzewidywalnej skali, a zwłaszcza radzieckiej interwencji zbrojnej	[W+/-] [W+]

TAB. 2 (CD.)

„Stan wojenny”			
Klub parlamentarny	Cytat	Etykieta	Wartość
	(80) <i>Znamienne są zresztą niezmiennie oceny <u>stanu wojennego</u>, formułowane m.in. w badaniach z 2001 r., będących powtórzeniem analiz dokonanych 10 lat wcześniej.</i>	stan wojenny	[W+/-]
	(81) <i>Być może musi upłynąć jeszcze wiele lat, aby spełnione zostały wszelkie warunki do obiektywnej oceny wewnętrznych i zewnętrznych przesłanek <u>decyzji podjętej 13 grudnia 1981 r.</u> oraz jej rozmaitych skutków krótko- i długoterminowych.</i>	decyzja podjęta 13 grudnia 1981 r.	0

ŹRÓDEŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

W przypadku nazywania „stanu wojennego” także zarysowuje się podział na określenia nacechowane negatywnie „tragedia”, „nieszczęście”, „pucz wojskowy”, z drugiej strony neutralizacja przez stosowanie omówień: „decyzja podjęta 13 grudnia 1981 r.”, nawet przesunięcie w stronę wartościowania pozytywnego: „decyzja, która zapobiegła dramatowi wewnętrznemu o nieprzewidywalnej skali, a zwłaszcza radzieckiej interwencji zbrojnej”. Wydaje się, iż możliwość czysto urzędowego rozumienia określenia „stan wojenny”, w sposób nienacechowany, została wykorzystana w tytule uchwały: „Uchwała upamiętniająca 24. rocznicę wprowadzenia stanu wojennego w Polsce”. W zależności od sposobu kwalifikacji aksjologicznej stanu wojennego uchwała może być przyczynkiem do radości bądź do smutku i zadumy.

5.5.4. Obiekty ideologiczne w polskim dyskursie parlamentarnym w okresie 2005–2007

W debacie parlamentarnej ma miejsce polemika aksjologiczna, w której uczestnicy dążą do różnych kierunków atrybucji (Awdiejew 2008b: 71). Definicja obiektu ideologicznego ma zatem postać: obiekt ideologiczny konstituuje się wówczas, gdy w ramach różnych grup społecznych (przynajmniej dwóch) przypisywane mu są przeciwne znaki wartości.

W bazie ideologicznej każdej grupy występuje podklasa obiektów kulturowych, które różnią się od ogólnych obiektów kulturowych tym, że „nawet w obrębie tej samej kultury przyjmują inną atrybucję, tworząc konkurujące ze sobą systemy ideologiczne, w których są różnie wartościowane” (Awdiejew 2008b: 67). Nie jest określony sens ontologiczny obiektów ideologicznych: „obiettami kulturowymi, a więc i ideologicznymi, mogą być różne zjawiska funkcjonujące w przestrzeni ideologicznej danej grupy – osoby i zachowania się tych osób, instytucje i działania tych instytucji, zdarzenia, procesy, stany itd.” (Habrajska 2008: 57). W gramatyce komunikacyjnej podkreśla się, że do dystynktywnych cech obiektu ideologicznego należy zachodząca w jego obrębie dychotomia wartości. Jak

zauważa G. Habrajska: „Konfrontowanie wartościowania jest niezbędne dla zaistnienia dyskursu ideologicznego” (Habrajska 2008: 57). Wobec tej tezy za problematyczne należy uznać twierdzenie, iż „istnieją także takie obiekty ideologiczne, które występują tylko w określonych systemach ideologicznych i nie są wyodrębniane w innych” (Awdiejew 2008b: 67). Powstaje pytanie, czy wówczas należy je uznać za obiekty ideologiczne. Sprawa wymaga rozważenia, nie jest to jednak przedmiotem tej pracy.

Rozpoznanie natury określonego obiektu kulturowego jako ideologicznego wymaga przeprowadzenia specjalnej procedury badawczej (zob. Habrajska 2008). Sądy oceniające, otrzymane w wyniku analizy tekstów danej grupy, należy porównać z sądami oceniającymi na temat tego obiektu w innych grupach. W przypadku, gdy analiza porównawcza wykaże różne znaki wartości dla określonego obiektu, można go uznać za obiekt ideologiczny. W niniejszym opracowaniu przyjmuje się, że jeśli obiekt wykaże różnicę wartościowania w zakresie sądów co najmniej dwóch partii, to zostanie uznany za ideologiczny. Dla zilustrowania opisanej procedury poniżej przedstawione są przykłady, a także wykorzystane wyniki analiz, uzyskane w rozdziale poświęconym etykietowaniu.

5.5.4.1. Obiekt ideologiczny „demokracja”

W wyniku przeprowadzonej analizy dla obiektu kulturowego „demokracja” ustalono, że stanowi on w ramach badanego dyskursu obiekt ideologiczny. Analizę fragmentów dyskursu dotyczących tego obiektu zaprezentowano w tabelach 4 i 5.

TAB. 3. OBIEKT IDEOLOGICZNY „DEMOKRACJA” W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ PLATFORMY OBYWATELSKIEJ I LIGI POLSKICH RODZIN

Platforma Obywatelska		Liga Polskich Rodzin	
(P6/28.12/P2/PO1)	Argument	Argument	(P27/26.10/P17/LPR1)
(82) <i>Tym razem dotyczą one (zmiany ustawowe – AFB) samorządu terytorialnego. Materia jest delikatna, ponieważ proponowane zmiany są ingerencją w przyjęte procedury demokratyczne, i to nie po to, by procedury te doskonalić, by zwiększać udział obywateli w decydowaniu o jakości swojego życia. Przeciwnie, proponowane zmiany udział ten w sposób zasadniczy ograniczają.</i>	RO: Społeczności lokalne stanowią jedną z zasadniczych podstaw ustroju demokratycznego. ROD: Władza, która ogranicza decyzyjność obywateli w zakresie wpływu na politykę terytorialną, łamie przyjęte procedury demokratyczne.	RO: Demokracja polega na szanowaniu prawa do życia każdego człowieka od momentu poczęcia. SK: Zakaz aborcji ustanowi prawo każdego człowieka do życia od momentu poczęcia. K: Zakaz aborcji umożliwi zachowanie demokracji w Polsce.	(83) <i>Już na koniec chciałbym tylko zaznaczyć, bo wypada przy tej okazji, dwa zdania z encykliki Jana Pawła II „Evangelium Vitae”: Otrzymał mi łaskę i zadanie głoszenia, wystawiania i słuzenia Ewangelii życia. Nie może istnieć prawdziwa demokracja, jeśli nie uznaje się godności każdego człowieka i nie szanuje jego praw.</i>

TAB. 3 (CD.)

Platforma Obywatelska		Liga Polskich Rodzin	
(P6/28.12/P2/PO1)	Argument	Argument	(P27/26.10/P17/LPR1)
	<p>SK: Projektodawcy ustawy o zmianie ordynacji wyborczej do rad gmin chcą obsadzać stanowiska osobami z mianowania.</p> <p>K: Projektodawcy ustawy o zmianie ordynacji wyborczej do rad gmin łamią procedury demokratyczne.</p>		

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

TAB. 4. OBIEKT IDEOLOGICZNY „DEMOKRACJA” W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ KLUBU PARLAMENTARNEGO SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ I LIGI POLSKICH RODZIN

Sojusz Lewicy Demokratycznej		Liga Polskich Rodzin	
P10/16.02/P9/SLD1	Argument	Argument	(P27/26.10/P17/LPR1)
<p>(84) <i>Panie posle, trochę skromności, trochę posłuchania tego, co ma do powiedzenia opozycja. Dlatego że opozycja, chce panu powiedzieć, w demokratycznym porządku prawnym stanowi o tym, że to państwo może funkcjonować. Jeżeli pan tego nie zrozumie i będzie zamykał usta opozycji, boję się, że może się to naprawdę źle skończyć dla porządku demokratycznego w Polsce.</i></p>	<p>RO: <u>Możliwość swobodnego działania opozycji jest warunkiem zachowania porządku demokratycznego w państwie.</u></p> <p>SK: Prawo i Sprawiedliwość chce ograniczyć opozycję.</p> <p>K: Rządy Prawa i Sprawiedliwości zagrażają porządkowi demokratycznemu w Polsce.</p>	<p>RO: <u>W demokracji parlamentarna większość ma prawo sprawować rządy w państwie na swój sposób.</u></p> <p>SK: Posłowie koalicji PiS–LPR–Samoobrona stanowią większość w parlamencie.</p> <p>K: Sprawowanie rządów na sposób koalicji PiS–LPR–Samoobrona jest zgodne z zasadami demokracji.</p>	<p>(85) <i>Po drugie, wierzymy w mądrość naszych posłów i senatorów także w tej ważnej sprawie, oni to bowiem otrzymali mandat zaufania od społeczeństwa i to oni muszą zrobić wszystko w tej kwestii.</i></p>

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

W tabeli 4 przedstawiono w oparciu o fragmenty badanego dyskursu, w jaki sposób obiekt ideologiczny „demokracja” jest wartościowany w orientacji ideologicznej Platformy Obywatelskiej i Ligi Polskich Rodzin. Przedstawiciel Platformy Obywatelskiej odniósł się do zasady samorządności w sprawowaniu władzy. Reprezentant Ligi Polskich Rodzin

przywołał wartości charakterystyczne dla religii chrześcijańskiej. W tabeli 5 skonfrontowano stanowisko Sojuszu Lewicy Demokratycznej i ponownie LPR wobec demokracji. Pierwszy z klubów parlamentarnych podparł się rozumieniem demokracji jako swobody działania opozycji. Poseł Ligi Polskich Rodzin tym razem chce rozumieć demokrację jako prawo większości parlamentarnej do sprawowania władzy w obrany przez nią sposób.

5.5.4.2. Obiekt ideologiczny „prawa obywatelskie”

Obiekt „prawa obywatelskie” wydaje się na tyle zakorzeniony już w polskiej kulturze, że trudno zakwalifikować go do kategorii obiektów ideologicznych. Analiza fragmentów dyskursu parlamentarnego prowadzi jednak do uprawnocnienia takiej kategoryzacji.

TAB. 5. OBIEKT IDEOLOGICZNY „PRAWA OBYWATELSKIE” W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ I LIGI POLSKICH RODZIN

Sojusz Lewicy Demokratycznej		Liga Polskich Rodzin	
(P10/16.02/P9/SLD1)	Argument	Argument	(P25/20.09/P1/LPR1)
(86) <i>Tak naprawdę, drodzy państwo, drodzy obywatele, autorzy tej ustawy nie sformułowali definicji: „przestępstwo korupcyjne”, nie ma jej. Dalej, ta ustawa ma zwalczać działanie godzące w podstawowe interesy ekonomiczne państwa. Nie ma tego, nie ma definicji materialnej tego rodzaju działalności. Co to umożliwia? Każdego rodzaju działalność może być podporządkowana. Jaki to ma związek z konstytucyjną zasadą wolności gospodarczej, wolności działalności i swobody gospodarczej?</i>	<p>RO: Władza musi <u>respektować prawa obywatelskie</u>.</p> <p>ROD: Możliwość zakwalifikowania każdego rodzaju działalności gospodarczej jako przestępstwa jest naruszeniem konstytucyjnej zasady wolności gospodarczej, wolności działalności i swobody gospodarczej.</p> <p>SK: Projektodawcy ustawy o CBA nadają władzy możliwość zakwalifikowania każdej działalności gospodarczej jako przestępstwa korupcyjnego.</p> <p>K: Projektodawcy ustawy o CBA chcą dać władzy możliwość łamania praw konstytucyjnych.</p>	<p>RO: Porządek prawny powinien być respektowany.</p> <p>ROD: Władza musi <u>dbać o przestrzeganie praw obywateli</u>.</p> <p>SK: Restytucja występku o charakterze chuligańskim w Kodeksie karnym pozwoli ustrzec obywateli przed łamaniem ich praw.</p> <p>K: Należy restytuować występki o charakterze chuligańskim.</p>	(87) <i>Myszę, że przywrócenie występku o charakterze chuligańskim jest w tym momencie korzystne. W czasach, kiedy mówi się, że liczba przestępstw spada, jednocześnie jest coraz więcej przestępstw drastycznych, co pokazuje wyraźnie lekceważenie porządku prawnego, ludzi i otoczenia.</i>

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Porównanie stanowiska Sojuszu Lewicy Demokratycznej ze stanowiskiem Ligi Polskich Rodzin dowodzi, że obiekt „prawa obywatelskie” należy do grupy obiektów ideologicznych. Obie partie przypisują mu pozytywny znak wartości, jednak pierwsza z nich czyni to, odnosząc się do zasady poszanowania przez władzę wolności obywateli, Liga Polskich Rodzin natomiast podkreśla, że zachowanie praw obywatelskich wymaga roztoczenia przez władzę kontroli respektowania ich przez społeczeństwo i ustanowienia restrykcji w przypadku złamania przez obywatela. Obie grupy przywołują więc inne wartości.

5.5.4.3. Obiekt ideologiczny „prawo do życia”

Obiekt ideologiczny „prawo do życia” wykazuje pozytywny znak wartości w orientacji ideologicznej obu przywołanych w tabeli 7 klubów parlamentarnych, znak ten ustanowiony został jednak przez odwołanie do różnych przekonań.

TAB. 6. OBIEKT IDEOLOGICZNY „PRAWO DO ŻYCIA” W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ I LIGI POLSKICH RODZIN

Sojusz Lewicy Demokratycznej		Liga Polskich Rodzin	
(P27/26.10/P17/SLD1)	Argument	Argument	(P27/26.10/P17/LPR1)
(88) <i>Sojusz Lewicy Demokratycznej jest za ochroną życia, ale – w odróżnieniu od katoprawicy – nie będzie tego robić kosztem życia, zdrowia i praw kobiet.</i>	<p>RO: Nie wolno ograniczać wolności obywatelskich żadnej osoby.</p> <p><u>ROD: Nie można ograniczać praw kobiet do życia i zdrowia.</u></p> <p>SK: Zmuszanie kobiety do kontynuowania ciąży, która szkodzi jej zdrowiu, to ograniczanie jej praw.</p> <p>K: Nie wolno zmuszać kobiety do kontynuowania ciąży, która szkodzi jej zdrowiu.</p>	<p>RO: Bóg decyduje o życiu i śmierci.</p> <p><u>ROD: Człowiek nie może decydować o tym, czy ma przeżyć dziecko czy ciężarna matka.</u></p> <p>SK: Aborcja na życzenie umożliwia kobiecie zabicie dziecka z powodu ewentualnego uszczerbku na jej zdrowiu.</p> <p>K: Należy zakazać aborcji na życzenie.</p>	(89) <i>Ja prywatnie, jako osoba wierząca, katolik stojący na stanowisku konsekwentnej obrony życia, nie uważam za dobre i doskonałe prawa, które pozwala bezkarnie lekarzowi zabijać dziecko tylko dlatego, że zdiagnozowano u matki możliwość ewentualnego pogorszenia się wzroku. To jest prawo niedoskonałe, a obecnie obowiązujące.</i>

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Dla Sojuszu Lewicy Demokratycznej „prawo do życia” jest jedną z wolności obywatelskich należnych każdemu członkowi społeczeństwa. W opinii Ligi Polskich Rodzin „prawo do życia” zostało nadane przez Boga i jest niezależne od woli człowieka. Przypisanie tych różnych wartości do badanego obiektu każe zaliczyć go do obiektów ideologicznych.

5.5.4.4. Obiekt ideologiczny „prawo nieletnich do podejmowania decyzji o dokonaniu aborcji”

Opierając się na przyjętych założeniach, przedstawiony w poniższym przykładzie obiekt kulturowy należy uznać za obiekt ideologiczny, gdyż wykazuje on dychotomię w zakresie wartościowania przypisanego mu przez różne ugrupowania parlamentarne.

TAB. 7. OBIEKT IDEOLOGICZNY „PRAWO NIELETNICH DO PODEJMOWANIA DECYZJI O DOKONANIU ABORCJI” W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ ORAZ PRAWA I SPRAWIEDLIWOŚCI

Sojusz Lewicy Demokratycznej		Prawo i Sprawiedliwość	
(P27/26.10/P17/SLD1)	Argument	Argument	(P27/26.10/P17/PiS1)
(90) <i>Interpretacja przepisów Konwencji Praw Dziecka przez Komitet Praw Dziecka wyraźnie wyklucza uznanie, że prawo do życia, które jest zagwarantowane w art. 6, odnosi się także do płodu. Komitet wielokrotnie zwracał uwagę na konieczność zapewnienia nieletnim dziewczętom, czyli w gruncie rzeczy dzieciom, dostępu do legalnego przerywania ciąży. (...) Konwencja Praw Dziecka jest przecież przestrzegana w Unii Europejskiej (...).</i>	<p>RO: Każda jednostka może samodzielnie stanowić o sobie = Niepełnoletni mają prawo do decydowania o sobie.</p> <p>ROD: <u>Należy umożliwić nieletnim podejmowanie decyzji o aborcji.</u></p> <p>SK: UE chce wprowadzać aborcję dla nieletnich.</p> <p>K: To, co robi UE, jest dobre.</p>	<p>RO: Rodzice decydują, co jest dobre dla dziecka, dopóki nie uzyska ono pełnoletniości = Niepełnoletni nie mają prawa decydować o sobie.</p> <p>ROD: <u>Umożliwienie podejmowania decyzji o aborcji nieletnim to niekorzystna zmiana.</u></p> <p>SK: UE chce wprowadzać aborcję dla nieletnich</p> <p>K: To, co robi UE, jest złe.</p>	(91) <i>Dopuszczał także (projekt SLD ustawy o planowaniu rodziny) aborcję na życzenie u małoletnich dziewcząt, bez ograniczenia wieku, bez wiedzy ich rodziców, znosił zakaz eksperymentów na ludzkich embrionach. Wprowadzał także szereg innych niekorzystnych zmian.</i>

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Klub parlamentarny SLD powołuje się na konieczność respektowania prawa każdej jednostki do decydowania o swoim losie, z kolei przejawiający tradycjonalistyczne nastawienie reprezentant Ligi Polskich Rodzin uznaje za słuszną władzę rodziców nad nieletnimi dziećmi.

5.5.4.5. Obiekt ideologiczny „ograniczenie liczby aborcji”

Powierzchniowa analiza przytoczonych w tabeli 9 fragmentów dyskursu pozwala zaobserwować, że oba ugrupowania polityczne pozytywnie oceniają dążenie do ograniczenia liczby aborcji dokonywanych przez polskie społeczeństwo. Jednak pogłębiona

analiza pozwala dostrzec istotną różnicę: Liga Polskich Rodzin chce absolutnego zakazu aborcji, również tych zabiegów, co do których istnieje podstawa prawna, natomiast Sojusz Lewicy Demokratycznej opowiada się za zmniejszeniem liczby nielegalnych aborcji, jakie są w Polsce przeprowadzane.

TAB. 8. OBIEKT IDEOLOGICZNY „OGRANICZENIE LICZBY ABORCJI” W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ ORAZ PRAWA I SPRAWIEDLIWOŚCI

Sojusz Lewicy Demokratycznej		Prawo i Sprawiedliwość	
(P27/26.10/P17/SLD1)	Argument	Argument	(P27/26.10/P17/PiS1)
(92) <i>Sojusz Lewicy Demokratycznej chce ograniczyć liczbę przerwanych ciąży. Jak jednak to można zrobić? Promując edukację seksualną i rozszerzając dostęp do środków antykoncepcyjnych.</i>	<p>RO: Trzeba <u>powstrzymać ludzi przed dokonywaniem nielegalnych aborcji</u>.</p> <p>SK: Wyposażenie społeczeństwa w wiedzę z zakresu życia seksualnego pozwoli zmniejszyć liczbę nielegalnie przerywanych ciąży.</p> <p>K: Należy wprowadzić edukację seksualną.</p>	<p>RO: Trzeba <u>powstrzymać ludzi od dokonywania aborcji bez względu na powód</u>.</p> <p>SK: Wprowadzenie prawa zakazującego aborcję powstrzyma ludzi od dokonywania aborcji.</p> <p>K: Należy wprowadzić absolutny zakaz aborcji.</p>	(93) <i>Po wprowadzeniu ustawy o planowaniu rodziny nie nastąpiło nic strasznego, wręcz przeciwnie (...), zmniejszyła się także, i to radykalnie, liczba tzw. aborcji, co jest skutkiem wzrostu społecznej świadomości wielkiej wartości życia ludzkiego (...).</i>

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

5.5.4.6. Obiekt ideologiczny „aborcja na życzenie w przypadku, gdy ciąża powstała w wyniku gwałtu”

Obiekt ideologiczny „aborcja na życzenie w przypadku, gdy ciąża powstała w wyniku gwałtu” konstituowały konfrontacyjne postawy klubu parlamentarnego Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Ligi Polskich Rodzin.

TAB. 9. OBIEKT IDEOLOGICZNY „ABORCJA NA ŻYCZENIE W PRZYPADKU, GDY CIĄŻA POWSTAŁA W WYNIKU GWAŁTU” W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ I LIGI POLSKICH RODZIN

Sojusz Lewicy Demokratycznej		Liga Polskich Rodzin	
(P27/26.10/P17/SLD1)	Argument	Argument	(P27/26.10/P17/LPR1)
(94) <i>Nie wolno zmuszać kobiet do kontynuowania ciąży, a także urodzenia dziecka poczętego w wyniku gwałtu, wówczas kiedy ciąża zagraża życiu i zdrowiu matki, czy gdy płód jest nieuleczalnie chory. A do tego właśnie prowadzi zmiana art. 38 konstytucji.</i>	<p>RO: Nie wolno ograniczać wolności obywatelskich żadnej osoby.</p> <p><u>ROD: Należy umożliwić kobietom aborcję na życzenie w przypadku, gdy ciąża powstała w wyniku gwałtu.</u></p> <p>SK: Wprowadzenie proponowanej przez LPR zmiany w art. 38 Konstytucji RP sprawi, że kobiety będą zmuszane do kontynuowania ciąży i urodzenia dziecka poczętego w wyniku gwałtu.</p> <p>K: Nie należy wprowadzać proponowanej przez LPR zmiany art. 38 Konstytucji RP.</p>	<p>RO: Trwanie życia ludzkiego zależy od decyzji Boga.</p> <p>ROD: Aborcja na życzenie to ingerowanie w wolę Boga.</p> <p><u>SK: Wprowadzenie proponowanej zmiany w art. 38 Konstytucji RP sprawi, że aborcja na życzenie będzie niemożliwa także w przypadku, gdy ciąża powstała w wyniku gwałtu.</u></p> <p>K: Wprowadzenie proponowanej zmiany w art. 38 Konstytucji RP uniemożliwi ingerowanie w wolę Boga.</p>	(95) <i>Odpowiedź na pytanie drugie: Dlaczego, czyli co jest powodem, co jest przyczyną tego, że to wnosimy? Po prostu zakusy środowisk lewicowych, które obserwowaliśmy w zeszłej kadencji, które nic sobie nie mają do zarzucenia, jeśli chodzi o podjęty wiele lat temu kompromis, ale które w ogóle tego kompromisu nie szanują i w projekcie pani poseł Senyszynowej czytaliśmy ponad 2 lata temu, iż chciała ona zmienić ustawę chroniącą życie tak, aby dopuścić aborcję na życzenie.</i>

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Przedstawiciel SLD stoi na stanowisku, że nie można zmuszać jednostki, której wolność została ograniczona, do ponoszenia skutków tego nadużycia. W oparciu o tę zasadę ocenia obiekt ideologiczny pozytywnie. Dla sterowanego wartościami chrześcijańskimi reprezentanta Ligi Polskich Rodzin jedyną możliwością jest przypisanie obiektowi ideologicznemu „aborcja na życzenie w przypadku, gdy ciąża powstała w wyniku gwałtu” oceny negatywnej.

5.5.4.7. Obiekt ideologiczny „zapłodnienie in vitro”

Obiekt „zapłodnienie in vitro” wykazał w badanym dyskursie skontrastowanie aksjologiczne. Wobec powyższego należy uznać, iż jest to obiekt ideologiczny. Analizę fragmentów dyskursu dotyczących tego obiektu zaprezentowano w tabeli 10.

TAB. 10. OBIEKT IDEOLOGICZNY „ZAPŁODNIENIE IN VITRO” W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ ORAZ PRAWA I SPRAWIEDLIWOŚCI

Sojusz Lewicy Demokratycznej		Prawo i Sprawiedliwość	
(P27/26.10/P17/SLD1)	Argument	Argument	(P27/26.10/P17/PiS1)
(96) <i>Chcemy, aby państwo finansowało z budżetu zapłodnienie in vitro, bo bezpłodność jest chorobą.</i>	RO: Państwo musi zapewnić opiekę zdrowotną. Państwo musi zapewnić obywatelom bezpłatne leczenie chorób. SK: Bezpłodność jest chorobą. K: Państwo musi finansować leczenie bezpłodności. SK: <u>In vitro to leczenie bezpłodności.</u> K: Państwo musi finansować in vitro.	RO: Nie wolno eksperymentować na ludziach. SK: Embrion to człowiek. K: Nie wolno eksperymentować na embrionach. ↓ RO: Nie wolno eksperymentować na embrionach. SK: <u>In vitro to eksperymenty na ludzkich embrionach.</u> K: Nie wolno stosować zapłodnienia in vitro.	(97) (Projekt SLD ustawy o planowaniu rodziny – AFB) (...) <i>znosił zakaz eksperymentów na ludzkich embrionach. Wprowadzał także szereg innych niekorzystnych zmian.</i>

ŹRÓDEŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Pojmowanie bezpłodności w kategoriach choroby (konkurujące w polskim kręgu kulturowym z przekonaniem, iż bezpłodność jest rodzajem „dopustu bożego”) prowadzi w następstwie do pozytywnej kwalifikacji zapłodnienia in vitro jako metody leczenia tej choroby. Dla Ligi Polskich Rodzin pozytywna wartość dla tego obiektu jest nie do zaakceptowania – w orientacji ideologicznej tego klubu parlamentarnego stosowanie zabiegów zapłodnienia in vitro jest tożsame z prowadzeniem eksperymentów na ludziach, przez co przywołuje silne negatywne emocje.

5.5.4.8. Obiekt ideologiczny „aplikowanie prawodawstwa UE w Polsce”

Analiza wypowiedzi parlamentarzystów wykazała, że w badanym okresie różne znaki wartości przypisywano obiektowi „aplikowanie prawodawstwa UE w Polsce”. Był to zatem również obiekt ideologiczny. Standaryzacje argumentów, w których występuje ten obiekt, zaprezentowano w tabeli 11 i 12.

TAB. 11. OBIEKT IDEOLOGICZNY „APLIKOWANIE PRAWODAWSTWA UE W POLSCE” W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ ORAZ PRAWA I SPRAWIEDLIWOŚCI

Sojusz Lewicy Demokratycznej		Prawo i Sprawiedliwość	
(P27/26.10/P17/SLD1)	Argument	Argument	(P27/26.10/P17/PiS1)
(98) <i>Interpretacja przepisów Konwencji Praw Dziecka przez Komitet Praw Dziecka wyraźnie wyklucza uznanie, że prawo do życia, które jest zagwarantowane w art. 6, odnosi się także do płodu. Komitet wielokrotnie zwracał uwagę na konieczność zapewnienia nieletnim dziewczętom, czyli w gruncie rzeczy dzieciom, dostępu do legalnego przerywania ciąży.</i>	<p>RO: Wszystkie jednostki mają równe prawa.</p> <p>ROD: Prawodawstwo powinno respektować prawa wszystkich ludzi (bez względu na wiek).</p> <p>SK: Prawodawstwo UE respektuje prawa wszystkich ludzi.</p> <p>K: <u>Należy wprowadzić w Polsce prawo UE.</u></p>	<p>RO: Życie ludzkie należy chronić.</p> <p>ROD: Jeżeli coś zagraża życiu ludzkiemu, to trzeba je przed tym chronić.</p> <p>SK: Prawodawstwo UE zagraża życiu ludzkiemu.</p> <p>K: <u>Trzeba chronić prawo do życia przed prawodawstwem UE.</u></p> <p>RO: Aby ochronić prawo do życia, trzeba uniemożliwić zaaplikowanie prawa UE.</p> <p>SK: Prawo UE nie może ingerować w konstytucje państw.</p> <p>K: Zapisanie prawa do życia w Konstytucji RP uniemożliwi zaaplikowanie prawa UE.</p>	(99) <i>Niepokojące jest to, co dzieje się dziś z wartością życia ludzkiego w niektórych krajach Unii Europejskiej. Na podstawie tych złych doświadczeń można suponować, że brak pryncypialnej ochrony prawnej życia mógłby przynieść szkody społeczne i moralne w naszej ojczyźnie.</i>

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

TAB. 12. OBIEKT IDEOLOGICZNY „APLIKOWANIE PRAWODAWSTWA UE W POLSCE” W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ I LIGI POLSKICH RODZIN

Sojusz Lewicy Demokratycznej		Liga Polskich Rodzin	
(P27/26.10/P19/SLD1)	Argument	Argument	(P27/26.10/P17/SRP1)
(100) <i>A zastrzeżenia te dotyczą stosowania zasady podwójnej karalności do obywateli polskich. Decyzja ramowa, co też przypominam, przyjęta przez niemal wszystkie inne państwa Unii Europejskiej, wyklucza stosowanie tej zasady. Myśmymy zrobili inaczej.</i>	<p><u>RO: Polskie prawo-dawstwo powinno respektować zalecenia UE.</u></p> <p>SK: Zasada podwójnej karalności obywateli jest spreczna z decyzją ramową UE.</p> <p>K: W polskim prawodawstwie nie powinno się stosować zasady podwójnej karalności obywateli.</p>	<p>RO: Należy bronić kształtu prawa do ochrony życia.</p> <p><u>SK: Prawodawstwo Unii Europejskiej zagraża obecnemu kształtowi prawa do ochrony życia w Polsce.</u></p> <p>K: Polskie prawodawstwo powinno pozostać niezależne od rezolucji unijnych.</p>	(101) <i>Na szczęście struktury europejskie, jeśli chodzi o ochronę życia poczętych dzieci, nie mogą nam w sensie formalnym nic narzucić. Nie wiemy jednak, jaka będzie przyszła konstytucja, zwana do tej pory w projektach traktatem konstytucyjnym Unii Europejskiej, i jak zmienią się regulacje prawne rządzące tą społeczno-gospodarczą strukturą.</i>

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Wartościowanie obiektu ideologicznego „aplikowanie prawodawstwa UE w Polsce” tak w tabeli 12, jak i w tabeli 13, przebiega na linii od akceptacji dla tego rodzaju działań jako szanujących prawa każdej jednostki (w zastosowanej kwalifikacji SLD) do postawy unikania, a nawet postulowania konieczności ochrony przed zagrożeniem, jakie może ono wywołać w orientacji ideologicznej Ligi Polskich Rodzin.

5.5.4.9. Obiekt ideologiczny „wprowadzenie stanu wojennego”

Obiekt „wprowadzenie stanu wojennego” pozostaje w polskim dyskursie parlamentarnym w badanym okresie, tj. w latach 2005–2007, obiektem ideologicznym. W orientacji ideologicznej reprezentantów Sojuszu Lewicy Demokratycznej obiekt ten przyjmuje pozytywną wartość, inaczej niż w wypowiedziach przedstawicieli innych klubów parlamentarnych (co wykazała analiza sposobu etykietowania tego obiektu przedstawiona w tabeli 13).

TAB. 13. OBIEKT IDEOLOGICZNY „WPROWADZENIE STANU WOJENNEGO” W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ I LIGI POLSKICH RODZIN

Sojusz Lewicy Demokratycznej		Liga Polskich Rodzin	
(P6/28.12/P3/SLD1)	Argument	Argument	(P6/28.12/P3/LPR1)
(102) <i>Dla niektórych stan wojenny był puczem wojskowym, ale dla innych – mniejszym złem, by użyć klasycznego sformułowania Nicola Machiavellego, decyzyj, która zapobiegła dramatorowi wewnętrznemu o nieprzewidywalnej skali, a zwłaszcza radzieckiej interwencji zbrojnej, która musiałaby doprowadzić do dziesiątków, a nawet setek tysięcy ofiar.</i>	<p>RO: Nie zabijaj.</p> <p>RO: To, co zapobiega interwencji zbrojnej, zapobiega zbijaniu ludzi.</p> <p>ROD: Decyzja, która zapobiegła radzieckiej interwencji zbrojnej, zapobiegła zabijaniu ludzi.</p> <p>SK: Wprowadzenie stanu wojennego to decyzja, która zapobiegła radzieckiej interwencji zbrojnej.</p> <p><u>K: Wprowadzenie stanu wojennego to decyzja, która zapobiegła zabijaniu ludzi/ Polaków.</u></p>	<p>RO: Przejmowanie władzy politycznej w państwie niezgodnie z konstytucją to pucz wojskowy.</p> <p>SK: Stan wojenny został wprowadzony niezgodnie z Konstytucją RP.</p> <p><u>K: Stan wojenny w Polsce to pucz wojskowy.</u></p>	(103) <i>Bez wątpienia z punktu widzenia prawa stan wojenny został wprowadzony dekretem Rady Państwa niezgodnie nawet z obowiązującą wtedy Konstytucją PRL (...).</i>

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

5.5.4.10. Podsumowanie

Przeprowadzona analiza materiału badawczego pod kątem wyodrębnienia obiektów ideologicznych w polskim dyskursie parlamentarnym w okresie 2005–2007 prowadzi do konstatacji, że w jego przestrzeni funkcjonuje wiele obiektów ideologicznych. Do ich ukonstytuowania dochodzi wówczas, gdy ma miejsce konfrontacja wartości przypisywanych im przez różne grupy społeczne. W wyniku odniesienia do tych wartości obiekty te otrzymują ocenę wyrażoną leksemem wprowadzającym wartością pozytywną (+) lub negatywną (-). Spośród omówionych powyżej różne znaki oceny otrzymały obiekty ideologiczne „wprowadzenie stanu wojennego”, „aplikowanie prawodawstwa UE w Polsce”, „zapłodnienie in vitro”, „aborcja na życzenie w przypadku, gdy ciąża powstała w wyniku gwałtu”, „prawo nieletnich do podejmowania decyzji o dokonaniu aborcji”.

Charakterystyczne dla dyskursu parlamentarnego jest jednak to, że występują w nim obiekty, których analiza wykazuje, że są oceniane pozytywnie przez opozycyjne ugrupowania polityczne, jednak różnice w ich pojmowaniu przez różne grupy są tak

duże, że nie pozwalają uznać ich za obiekty kulturowe. Właściwość ta dotyczy następujących obiektów ideologicznych: „demokracja”, „ograniczenie liczby aborcji”, „prawa obywatelskie”, „prawo do życia”. Obiekt „demokracja” jest zarówno przez klub Sojuszu Lewicy Demokratycznej, Platformy Obywatelskiej, jak i Ligi Polskich Rodzin oceniany pozytywnie, jednak ocena ta powstaje w wyniku odniesienia do różnych sposobów definiowania pojęcia. Definicje te tworzą reguły ogólne w odtworzonych ciągach argumentacyjnych. To w nich ujawnia się skonfrontowanie: jedno ugrupowanie dla zachowania ustroju demokratycznego domaga się większego poszanowania głosu opozycji, inne uważa, że władza, która została wybrana przez większość społeczeństwa w uczciwych wyborach, ma prawo sprawować rządy w państwie w sposób, który usatysfakcjonuje właśnie tę większość. W zakresie obiektu ideologicznego „prawa obywatelskie” różnica w ich rozumieniu polega na tym, że jedna grupa oczekuje, że ograniczą one zapędy władzy, prawa obywatelskie regulują więc opozycję obywatele – władza, dla innej prawa obywatelskie obowiązują na linii obywatele – obywatele, rola władzy zaś polega na kontrolowaniu, czy jeden obywatel nie ogranicza swym działaniem praw innego obywatela.

Występowanie obiektów ideologicznych drugiego typu, czyli tych o jednakowym znaku wartości w dyskursie parlamentarnym, niesie poważne konsekwencje dla procesu ich odbioru. Ma tu bowiem miejsce zjawisko, które w literaturze przedmiotu określane jest terminem „ekwiwokacja”, czyli „stosowanie wieloznacznego słowa w różnych znaczeniach w tej samej dyskusji” (Lewiński 2012: 143). Dostrzeżenie tej wieloznaczności wymaga wyrobionej kompetencji politycznej (Awdiejew, Habrajska 2009), zaś w procesie badawczym prowadzenia analizy tekstu na poziomie głębokich struktur, a nie tylko formalnego uporządkowania jednostek leksykalnych. Wówczas można uniknąć błędu ekwiwokacji. Zdaje się to potwierdzać przywołane w rozdziale 1.2. założenie A. Duszak, iż zdolność uczestników określonego rodzaju dyskursu do konstruowania i interpretowania zdarzeń komunikacyjnych zależy nie tylko od stopnia uczestnictwa w danej wspólnotie językowej i kulturowej, ale również od ich przynależności do określonej wspólnoty tego dyskursu (Duszak 1998: 20). Obserwacje, jakie poczyniła dla dyskursu parlamentarnego autorka dysertacji (podczas zajęć z zakresu argumentacji aksjologicznej, prowadzonych dla studentów pierwszego roku studiów pierwszego stopnia), pozwalają sformułować wniosek, że wąska kompetencja polityczna odbiorcy tekstu znacznie ogranicza, a wręcz deformuje proces interpretacji wypowiedzi parlamentarnych. W koncepcji gramatyki komunikacyjnej A. Awdiejewa i G. Habrajskiej często samo zestawienie wypowiedzi z sytuacją komunikacyjną, w jakiej została ona wygłoszona, każe domyślać się intencji uzasadniania kontrowersyjnego stanowiska. Osoby nienależące do wspólnoty dyskursu politycznego nie są w stanie dostrzec zastosowanej argumentacji aksjologicznej. Dopiero gruntowna wiedza na temat tła sytuacyjnego określonej interakcji werbalnej umożliwia włączenie odpowiednich informacji niesystemowych do interpretacji tekstu i przeprowadzenie tej interpretacji w taki sposób, aby odtworzyć reprezentację kognitywną zbliżoną do tej, jaką posłużył się nadawca (Awdiejew, Habrajska 2004: 29–30).

Jeszcze jedną ciekawą właściwość dyskursu politycznego stanowi to, że nadawcy wypowiedzi kształtują nieraz obraz obiektu ideologicznego, dokonując jego profilowania. Profilowanie obiektu ideologicznego to mechanizm językowy polegający na kształtowaniu obrazu tego obiektu poprzez ujęcie na poziomie wypowiedzi wybranych parametrów z wielu, jakie on posiada, i przedstawienie tego obiektu w obrębie parametru w sposób pozostający w zgodzie z wymogami ideologicznymi reprezentowanej formacji politycznej (Filipczak-Białkowska 2011: 140). Zabieg profilowania ideologicznego spełnia w dyskursie parlamentarnym określone funkcje:

- daje możliwość zmanifestowania założeń ideologicznych danej formacji politycznej przez otwarcie reguły ogólnej w procesie argumentacji,
- pozwala nadać obiektowi ideologicznemu założony profil aksjologiczny, tj. wartość pozytywną bądź negatywną,
- umożliwia przedstawienie kontrargumentu wobec kwalifikacji aksjologicznej tego obiektu, nadanej mu przez przeciwną formację polityczną.

Zjawisko to ilustrują takie obiekty ideologiczne spośród przykładów przedstawionych w tym rozdziale, jak „aborcja na życzenie w przypadku, gdy ciąża powstała w wyniku gwałtu”, „prawo nieletnich do podejmowania decyzji o dokonaniu aborcji” czy „wprowadzenie stanu wojennego”.

5.6. Znaczniki ideologiczne konserwatyzmu, liberalizmu, socjalizmu

Podstawą opisu ideologii było opracowanie A. Heywooda (2008). W celu bardziej precyzyjnego ujęcia poszczególnych aspektów ideologii, a przede wszystkim dostosowania sposobu ich rozumienia do panujących w Polsce warunków kulturowych (na problem różnicy kulturowej w rozumieniu ideologii zwróciła uwagę prof. dr hab. G. Habrajska podczas jednej z rozmów na temat poruszanych w tej książce zagadnień), skorzystałam także z opracowania pt. *Idee i ideologie we współczesnym świecie* (Dziubka, Szlachta, Nijakowski 2008).

Przedstawiona w literaturze przedmiotu charakterystyka ideologii ma postać obszernego opisu. Posługiwanie się taką formą w procesie badawczym jest niepraktyczne i znacznie utrudnia przejrzystość prowadzonych analiz, dlatego konieczne było doprowadzenie jej do postaci użytecznego i wygodnego narzędzia.

Inspiracją dla przedstawienia ideologii w postaci kolekcji znaczników ideologicznych była koncepcja *points de capitons* (dosłownie: guzików tapicerskich) J. Lacana, przytoczona przez S. Žižka w jego poglądach na mechanizm działania ideologii: „Podobnie jak guzik tapicerski przyszpila wypełnienia tapicerki i zabezpiecza je przed przesuwaniem lub z biciem się w jednym rogu, *point de capiton* jest znaczącym, które zabezpiecza znaczenia przed przesunięciami wewnątrz ideologicznej tapicerki. Innymi słowy *point de capiton* spaja pole ideologiczne i zapewnia mu tożsamość” (Žižek 2009: 93–94).

Dla opisu poszczególnych ideologii sporządzono kolekcje znaczników ideologicznych. Podobnie jak w informatyce znacznik określa słowo kluczowe, frazę przypisaną do określonego fragmentu informacji, tak w prezentowanym tu narzędziu za określonym znacznikiem ideologicznym kryje się pewien obszar opisywanej ideologii. Znaczniki obejmują elementy założeń ideologicznych, które w literaturze przedmiotu przedstawiane są obszernym tekstem.

Znaczniki oddają główne założenia ideologiczne. Immanentną cechą ideologii jest aksjologizacja, z tego powodu każdy znacznik ideologiczny opatrzony jest znakiem oceny.

W ustalaniu znaczników podjęłam starania, aby uzyskać możliwie podobną ich ilość dla każdej ideologii. Zadbłam o to, aby nazwy znaczników w różnych ideologiach istotnie się od siebie różniły. Uzyskane ostatecznie kolekcje znaczników ideologicznych dla poszczególnych ideologii zaprezentowane są w kolejnych rozdziałach.

5.6.1. Znaczniki ideologiczne konserwatyzmu

W oparciu o opis konserwatyzmu jako systemu ideologicznego przedstawiony w książce A. Heywooda (2008: 83–118), uzupełniony informacjami z zakresu ideologii fundamentalizmu religijnego (Heywood 2008: 229–322), powstało 11 znaczników ideologicznych. Zaprezentowane są one w tabeli 14 wraz z opisem obszarów tradycyjnego systemu, jakie zostały przyporządkowane określonym znacznikom.

TAB. 14. ZNACZNIKI IDEOLOGICZNE KONSERWATYZMU

Nazwa znacznika	Charakterystyka
[W+] odpowiedzialność pokoleniowa	Obrona tradycji – wartości, zwyczajów oraz instytucji, które istnieją z dawien dawna i są przekazywane z pokolenia na pokolenie. Związek między żyjącymi, pokoleniem przodków oraz tymi, którzy mają się narodzić. Obecne pokolenie jest odpowiedzialne za jakość życia przyszłych pokoleń. Obecne pokolenie jest strażnikiem bogactwa narodu, które ma obowiązek zachowywać i chronić dla dobra przyszłych pokoleń. Zmiana może być nieunikniona, a wtedy reforma jest rozsądna, ponieważ – powstrzymując falę rewolucji – w ostatecznym rozrachunku wyszłaby na dobre obecnej władzy, podtrzymując <i>status quo</i> .
[W+] wartości chrześcijańskiej demokracji	Konserwatyzm w Polsce silnie osadzony jest w wartościach chrześcijańskich i chrześcijańskiej koncepcji urzędzenia świata. Jest to model chrześcijańskiej demokracji. Prawo naturalne i kształt społeczeństwa pochodzi od Boga. Jeśli istoty ludzkie ingerują w sposób urzędzenia świata, to rzucają wyzwanie woli Bożej, co w rezultacie prawdopodobnie może doprowadzić do pogorszenia, a nie poprawy stanu ludzkich spraw.
[W-] moralna ułomność człowieka	Istoty ludzkie są niedoskonałe pod względem moralnym. Rodzaj ludzki jest egoistyczny i chciwy, w żaden sposób nie da się go ulepszyć. Zdolności intelektualne rodzaju ludzkiego są ograniczone.

Nazwa znacznika	Charakterystyka
[W+] silny rząd	Centralizacja władzy to sposób dystrybucji władzy prowadzący do koncentracji uprawnień decyzyjnych w rękach organów centralnych i równoczesne ograniczenie kompetencji niższych szczebli struktury organizacyjnej, np. samorządu terytorialnego. Kontrola decyzji samorządowych przez władzę państwową.
[W+] suwerenność państwa	Dążenie do zachowania suwerenności narodowej i kulturowej w ramach Europy. Obrona suwerennych instytucji narodowych i odrębnej waluty narodowej jako symboli tożsamości narodowej. Otwartość na innych grozi pluralizmem moralnym. Niechęć do integracji europejskiej we wszystkich jej przejawach. Postrzeganie zwycięstwa nad komunizmem jako największego sukcesu. Krytyka spada na współczesnych spadkobierców systemu (w Polsce: Sojusz Lewicy Demokratycznej).
[W+] patriotyzm romantyczny	Naród jest mobilizowany do walki za „ojczyznę”, wspieranie „dumy z własnego narodu”; nostalgia i zwrot w stronę przeszłości, rozpamiętywanie minionych epok chwały czy triumfu narodu. Jest to widoczne w powszechnym odwoływaniu się do rytuałów i upamiętniania celu przedstawiania minionych zwycięstw zbrojnych jako decydujących momentów w historii narodu. Wykorzystywanie tradycyjnych instytucji jako symboli tożsamości narodowej.
[W+] społeczeństwo hierarchiczne	Spółeczeństwo jest z natury hierarchiczne i charakteryzuje się stałą lub ustaloną gradacją społeczną. Ktoś musi chodzić do pracy, ktoś zostawać w domu i opiekować się dziećmi, prawdziwa równość społeczna jest więc mitem. W rzeczywistości istnieje naturalna nierówność w zakresie majątku i pozycji społecznej, usprawiedliwana przez odpowiadającą jej nierówność obowiązków społecznych.
[W+] paternalizm rodzicielski	Rodzice mają władzę nad dziećmi: kontrolują praktycznie każdy aspekt ich młodego życia; dzieci nie wiedzą, co jest dla nich dobre. Władza rodzica odzwierciedla zobowiązanie do żywienia, prowadzenia i, gdy trzeba, karania dzieci.
[W+] paternalizm państwa	Paternalizm oznacza zachowywanie się w sposób ojcowski. Społeczeństwo nie wie, co jest dla niego dobre, władza wie, musi zatem skłonić społeczeństwo do przejawiania odpowiedniego zachowania. Przykładami paternalizmu są prawa, takie jak nakaz zapinania pasów w samochodach, opieka społeczna. Mechanizm skłaniania do pożądanego zachowania opiera się na przekonaniu, że skutecznym czynnikiem odstraszającym od popełnienia przestępstw jest rygorystycznie egzekwowane prawo, „twardy” system sprawiedliwości
[W+] autorytaryzm rządów	Autorytaryzm jest poglądem i praktyką, w świetle których rząd pochodzi „z góry”, władzę zaś nad społeczeństwem sprawuje się niezależnie od jego zgody lub jej braku. To władza wie, co dla społeczeństwa jest najlepsze. Koncentruje się na tłumieniu opozycji i wolności politycznej.
[W+] własność indywidualna	Posiadanie własności daje ludziom poczucie pewności siebie i zabezpieczenia na „czarną godzinę”; Jeśli interesowi narodowemu służy państwowa interwencja w ekonomię, to wówczas wolność gospodarcza musi zostać ograniczona.

5.6.2. Znaczniki ideologiczne liberalizmu

Dla ideologii liberalizmu wyodrębniono 13 znaczników ideologicznych. Podstawą dla ich określenia były informacje zawarte w książce pt.: *Ideologie polityczne. Wprowadzenie* (Heywood 2008: 39–82). W tabeli 15 zaprezentowano obszar systemu ideologicznego, jaki został przyporządkowany każdemu ze znaczników.

TAB. 15. ZNACZNIKI IDEOLOGICZNE LIBERALIZMU

Nazwa znacznika	Charakterystyka
[W+] wolności obywatelskie	Obrona wolności obywatelskich przed zapędami władzy. Konstytucyjnie zagwarantowane prawa obywatela danego państwa, których celem jest ochrona jego interesów, są nienaruszalne. Najważniejsze spośród praw obywatelskich są prawo do pracy, prawo do nauki i prawo wyborcze. Wyróżnia się także prawo do rzetelnej informacji, do uczestnictwa w zgromadzeniach, wolność praktyk religijnych, w ekonomii: prawo własności gospodarczej, czyli prawo do posiadania, korzystania i dysponowania własnością prywatną.
[W+] racjonalizm	Sprzeciw wobec irracjonalizmu, dążność do naukowego wyjaśniania, nieobciążonego przesądami i założeniami religijnymi. Skoro prawdziwą funkcją rządu jest ochrona życia, wolności i własności, nie ma on prawa wtrącać się w „opiekę nad ludzkimi duszami”.
[W+] społeczne prawa naturalne	Istnieją prawa przyrodzone, które każdy posiada ze względu na sam fakt bycia człowiekiem. Prawa naturalnego nikt nie nadał, więc jest ono prawem niezbywalnym. Pochodzi z natury społecznej. Prawo do życia jest prawem naturalnym.
[W+] wolność absolutna jednostek	Państwo może ograniczyć wolność obywatela wbrew jego woli, tylko jeśli zagraża on innym obywatelom. J.S. Mill nie zgadzał się na jakiegokolwiek ograniczenia nakładane na jednostkę, które mają na celu uniemożliwienie jej wyrządzenia sobie krzywdy, czy to fizycznej czy moralnej. Pogląd taki sugeruje na przykład, że prawa zmuszające kierowców do zapinania pasów bezpieczeństwa albo motocyklistów do zakładania kasków są nie do zaakceptowania, podobnie jak jakakolwiek forma cenzury ograniczająca to, czego jednostka może słuchać lub co czytać. Permisywizm, czyli przekonanie, że zakazy obyczajowe są niepotrzebne lub szkodliwe, a działania jednostek nie powinny być oceniane pod kątem obyczajności czy norm społecznych. Indywidualizm, stawianie wyżej praw jednostki, niż praw wspólnoty, do której owa jednostka należy. Preferowanie aktywności prawnej jednostek i samostanowienia o sobie obywatela.
[W+] państwo usługodawca	Władza powinna być odpowiedzialna za zapewnienie usług społecznych, takich jak opieka zdrowotna, zakwaterowanie, emerytury oraz edukacja, a także regulowanie gospodarki.

Nazwa znacznika	Charakterystyka
[W+] równość dostępu do stanowisk	Jednostki powinny cieszyć się takim samym statusem formalnym w ramach społeczeństwa, w szczególności w kwestii dystrybucji praw i tytułów (merytokracja). Sprzeciw wobec przywilejów czy korzyści społecznych, którymi jedni mogą się cieszyć, a inni są pozbawiani z powodu płci, rasy, koloru skóry, przekonania, religii czy pochodzenia społecznego. Dokonywanie wyboru miejsca, w którym ludzie chcą żyć, dla kogo pracować, co kupować.
[W+] dostęp do wiedzy naukowej	Ludzie mogą doskonalić się dzięki zdobywaniu wiedzy i porzuceniu uprzedzeń oraz przesądów. Edukacja jest dobrem samym w sobie, jest sposobem osiągania historycznego i społecznego postępu.
[W+] społeczna odpowiedzialność władzy	Władza polityczna pochodzi „z dołu”. Państwo tworzą jednostki dla jednostek, a funkcjonuje ono po to, aby służyć ich potrzebom i interesom. Rząd wyłania się z porozumienia lub przyzwolenia rządzonych. Rząd powinien podejmować decyzje w porozumieniu ze społeczeństwem, po społecznych konsultacjach. Idee społeczeństwa obywatelskiego. Władza ponosi odpowiedzialność za podejmowane decyzje.
[W+] granice sprawowania władzy	Liberalizm cechuje strach przed władzą. Dlatego liberałowie obawiają się arbitralnego rządu i popierają zasadę mówiącą o jego ograniczonej władzy. Rząd może być zatem ograniczony czy „poskromiony” przez ustanowienie ram konstytucyjnych. Skoro jednostki są stworzeniami zorientowanymi na siebie, to jeśli będą posiadać władzę – w tym przypadku zdolność do wpływania na zachowania innych – to w naturalny sposób wykorzystają ją kosztem innych dla własnej korzyści.
[W+] pełna prywatyzacja	Decentralizacja gospodarki przez jej urynkowienie. Ograniczenie dotacji dla organów i przedsiębiorstw państwowych.
[W+] samorządność	Decentralizacja władzy: samorządy mają prawo do dysponowania swoim majątkiem. Powiększanie majątku samorządów. Wysoka podmiotowość samorządów, duże uprawnienia prawodawcze.
[W+] inwestycje gospodarcze	Rozwój dzięki inwestycjom (keynesizm, popyt zagregowany): wydający pieniądze rząd wzmaga popyt na rynku. Inwestycje publiczne, np. budowa szkół, infrastruktury, stwarzają miejsca pracy dla robotników budowlanych i popyt na materiały budowlane. Te działania przenoszą się na całą gospodarkę – robotnicy mając więcej pieniędzy, kupują więcej dóbr. Jest to sposób aktywnej walki z bezrobociem. Związki zawodowe, naciskając na utrzymanie poziomu płac, ograniczają inwestycje i blokują przeciwdziałanie bezrobociu. Pozyskiwanie inwestorów zagranicznych. Obniżenie podatków wyzwala inwestycje – właściciele firm, dysponując większym kapitałem, rozwijają swoją działalność, stymulując rynek.
[W+] integracja europejska	Bliska współpraca gospodarcza z Unią Europejską, postulat przystąpienia do strefy euro, szeroki udział w programach unijnych.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

5.6.3. Znaczniki ideologiczne socjalizmu

Dla socjalizmu wyodrębniono 10 znaczników ideologicznych (tabela 16). Opracowanie oparte jest na fragmentach książki A. Heywooda (2008: 119–164).

TAB. 16. ZNACZNIKI IDEOLOGICZNE SOCJALIZMU

Nazwa znacznika	Charakterystyka
[W+] prawa pracownicze	Obrona zagrożonych praw pracowniczych, obrona praw rolników, emerytów w procesie tworzenia prawa. Zwrócenie uwagi na warunki życia i pracy poszczególnych grup zawodowych.
[W+] związki zawodowe	Uzyskanie przez robotników władzy politycznej lub ekonomicznej, wspieranie interesów zorganizowanego świata pracy. Skoncentrowanie na roli związków zawodowych i partii politycznych reprezentujących klasę robotniczą w tworzeniu prawa.
[W+] zachowanie warunkowane społecznie	Natura ludzka jest plastyczna, formowana przez doświadczenia i warunki życia społecznego, a nie (jak w konserwatyzmie) niezmienna i określona w momencie narodzin. Najważniejsze formy nierówności ludzkiej są rezultatem nierównego traktowania przez społeczeństwo, a nie nierównego obdarowania przez naturę.
[W+] solidaryzm społeczny	Socjalizm charakteryzuje się wiarą w równość społeczną, a więc równość dochodu. Klasa społeczna powstaje na skutek różnic dochodu i statusu między pracownikami umysłowymi (klasa średnia) a pracownikami fizycznymi (klasa robotnicza). Należy dążyć do zmniejszenia podziału między klasą średnią a klasą robotniczą.
[W+] państwo opiekuńcze	Istnieją „specjalne” potrzeby, powstałe na przykład na skutek fizycznej bądź umysłowej niepełnosprawności. „Każdemu według potrzeb, od każdego według możliwości”. Redystrybucja bogactwa przez państwo opiekuńcze i system podatków progresywnych. Państwo opiekuńcze postrzegano jako mechanizm redystrybucji, który przyczyni się do promocii równości społecznej i wypłeni ubóstwo. Rozwijająca się gospodarka jest konieczna do wytworzenia dochodu z podatków, potrzebnego do sfinansowania bardziej hojnego systemu wydatków społecznych.
[W+] nacjonalizacja gospodarki	Własność powinna należeć do wspólnoty. Nacjonalizacja, czyli zwiększenie bezpośredniej kontroli państwa nad gospodarką, przedsiębiorstwa państwowe. Socjaldemokraci: nie całkowity kolektywizm państwowy, ale stworzenie gospodarki mieszanej, w której rolnictwo i drobny przemysł pozostałyby w rękach prywatnych, a państwo kontrolowałoby jedynie strategiczne sektory gospodarki.
[W+] interwencjonizm gospodarczy	Bezpośrednia interwencja państwa w wolny rynek. Dotacje dla nierentownych przedsiębiorstw, obszarów działalności.
[W+] agraryzm i drobna przedsiębiorczość	Industrializm (doktryna ekonomiczna przyznająca czołową rolę przemysłowi ciężkiemu) bądź agraryzm (uznanie rolnictwa za najważniejszą gałąź gospodarki).
[W+] protekcjonizm gospodarczy	Działania mające na celu ochronę rodzimej gospodarki przed zagraniczną konkurencją. Wzrost opłacalności produkcji rolnej.

Nazwa znacznika	Charakterystyka
[W+] ograniczenie skutków bezrobocia	Powszechna groźba bezrobocia jako czynnika warunkującego dochód robotników. Ograniczenie skutków bezrobocia jako główny cel działań gospodarczych. Państwo, rząd organizuje pracę obywatelom, tworzy miejsca pracy. Jeśli miejsc pracy nie ma, musi zapewnić świadczenia socjalne, wyrównujące standard życia społeczeństwa. Bezdomność i wykluczenie społeczne jako pochodne systemu pracy.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

W oparciu o wyróżnione znaczniki ideologiczne możliwe było dokonanie kategoryzacji sądów ideologicznych, wyodrębnionych w procesie analizy wypowiedzi reprezentantów klubów parlamentarnych. W wyniku tych analiz powstały bazy sądów ideologicznych. Ich odniesienie do poszczególnych znaczników pozwoliło dokonać dość precyzyjnego opisu orientacji ideologicznej określonego klubu parlamentarnego. Charakterystyki te dla każdej z badanych grup przedstawione będą w dalszej części pracy.

ROZDZIAŁ 6

Profile ideologiczne klubów parlamentarnych w polskim dyskursie parlamentarnym w okresie 2005–2006

6.1. Orientacja ideologiczna Prawa i Sprawiedliwości

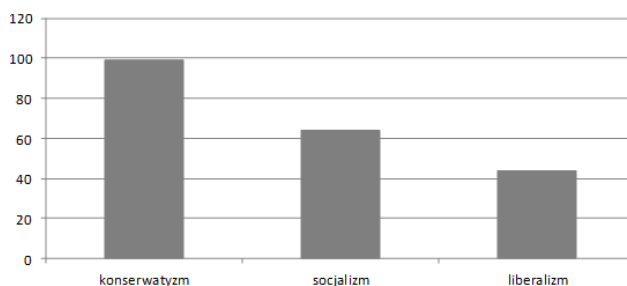
W bazie sądów ideologicznych zgromadzonych w oparciu o analizę wypowiedzi reprezentantów Prawa i Sprawiedliwości znalazło się 207 rekordów. Ilościowy rozkład odniesień do poszczególnych ideologii prezentuje tabela 17.

TAB. 17. UDZIAŁ IDEOLOGII W BAZIE SĄDÓW IDEOLOGICZNYCH PRAWA I SPRAWIEDLIWOŚCI

Prawo i Sprawiedliwość	
Ideologia	Ilość odniesień
ogółem	207
konserwatyzm	99
socjalizm	64
liberalizm	44

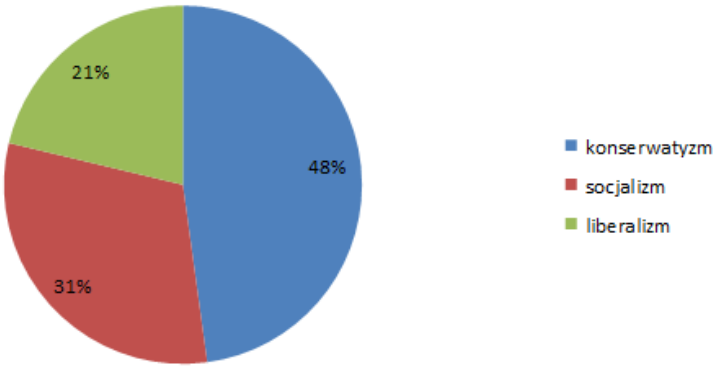
ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Dla zilustrowania proporcji wyniki te przedstawiono na rysunku 3 i 4.

RYS. 3. UDZIAŁ IDEOLOGII W BAZIE SĄDÓW IDEOLOGICZNYCH PRAWA I SPRAWIEDLIWOŚCI.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Rys. 4. PROCENTOWY UDZIAŁ IDEOLOGII W BAZIE SĄDÓW IDEOLOGICZNYCH PRAWA I SPRAWIEDLIWOŚCI. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Dane ilościowe wymagają doprecyzowania w oparciu o wyniki uzyskane w drodze analizy jakościowej.

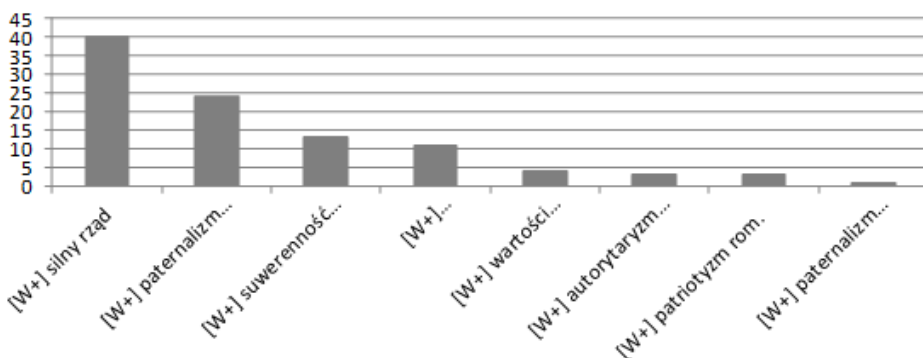
6.1.1. Konserwatyzm w orientacji ideologicznej Prawa i Sprawiedliwości

W bazie sądów ideologicznych Prawa i Sprawiedliwości 48% stanowią sądy korelujące ze znacznikami konserwatyzmu. Ich rozkład w ramach tej ideologii ilustrują tabela 18 i rysunek 5.

TAB. 18. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW KONSERWATYZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ PiS

Prawo i Sprawiedliwość Odniesienia do znaczników konserwatyzmu	
Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
[W+] silny rząd	40
[W+] paternalizm państwa	24
[W+] suwerenność państwa	13
[W+] odpowiedzialność pokoleniowa	11
[W+] wartości chrześcijańskiej demokracji	4
[W+] autorytaryzm rządów	3
[W+] patriotyzm romantyczny	3
[W+] paternalizm rodzicielski	1

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Rys. 5. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW KONSERWATYZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ PiS.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Najwięcej odniesień zanotowano względem znacznika ideologicznego „[W+] silny rząd”. Postulowano rozszerzenie uprawnień ministrów kosztem agencji i biur rządowych – ich likwidacja dopuszczała możliwość przeniesienia kompetencji do władzy centralnej (tak np. postulowano likwidację Rządowego Centrum Studiów Strategicznych, Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji). Szczególnie podkreślano konieczność wykształcenia autorytetu państwa, przede wszystkim w drodze usprawnienia i zaostrzenia wymiaru sprawiedliwości (powołanie nowych służb, jak Centralne Biuro Antykorupcyjne, i zmiana sposobu ich organizacji, np. przyspieszone postępowanie sądowe, tzw. sądy 24-godzinne). Pojawiły się elementy działania noszące ślady ograniczania instytucji kontroli rządu, np. zmniejszenie w budżecie na 2006 r. subwencji dla Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego i Naczelnego Sądu Administracyjnego. Dążenie do centralizacji władzy uwidocznił też projekt tzw. ustawy medialnej, w wyniku którego postulowano utworzenie Urzędu Komunikacji Elektronicznej i przeniesienie do niego kompetencji Urzędu Regulacji Telekomunikacji i Poczty oraz Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji.

Kolejno najwyższy wskaźnik odniesień uzyskał znacznik „[W+] paternalizm państwa”. Upatrywano możliwości rozwiązania problemów społecznych, np. przestępczości określanej mianem czynu chuligańskiego czy naruszania przepisów o ruchu drogowym, we wprowadzeniu regulacji prawnych. Prawo, a konkretnie lęk przed dotkliwą karą, postrzegano jako czynnik kształtujący zachowanie obywateli. W tym kontekście postrzegano postulat zapisania w Konstytucji RP ochrony prawa do życia „od momentu poczęcia” – będąc prawem konstytucyjnym, miał doprowadzić do ograniczenia liczby dokonywanych w Polsce aborcji. Istotę tego znacznika ideologicznego w orientacji ideologicznej klubu parlamentarnego Prawa i Sprawiedliwości oddaje cytat z wypowiedzi jednego z posłów: „Wbrew równie obiegowym opiniom o możliwościach wpływu ław poselskich lub rządowych na bezpieczeństwo na drogach trzeba zaznaczyć, że jest on znaczący” (P27/25.10/P5/PiS1).

Krytyka systemu komunistycznego w Polsce przebiegała w drodze wskazania nieprawidłowości i nadużyć władzy w III RP, przy czym klub parlamentarny Sojusz Lewicy Demokratycznej postrzegany był jako spadkobierca ówczesnego systemu (a tym samym w debacie był bezpośrednim odbiorcą wysuwanych oskarżeń). Negatywnie oceniano też wprowadzenie stanu wojennego, w kontekście tego znacznika ideologicznego sytuowano działalność „Solidarności”.

Wysoki wskaźnik odniesień mają jeszcze znaczniki „[W+] łagodna zmiana” i „[W+] odpowiedzialność pokoleniowa”. Szczególnie ciekawie przedstawia się materiał zgromadzony w drugim z nich, odpowiedzialność pokoleniowa nie jest bowiem postrzegana jako konieczność zachowania dorobku przodków, ale jako zapewnienie dobrego życia przyszłym pokoleniom, na tym polega misja, jaką realizuje się w działaniach klubu parlamentarnego Prawa i Sprawiedliwości.

Często podkreślane wartości chrześcijańskie ukonstytuowały grupę „[W+] tradycyjne wartości”, tutaj szczególnie zaznaczył się prymat ochrony życia dziecka poczętego, korelujący z projektem zmiany w Konstytucji RP przez dopisanie słów „od momentu poczęcia”, zgłoszonym przez Ligę Polskich Rodzin. Blisko związane, będące właściwie wypadkową grupy, są odniesienia do „[W+] integracja europejska” – niechęć wynikała z pluralizmu moralnego oraz przejawiała się dążeniem do zachowania suwerenności Polski w ramach struktury Unii Europejskiej.

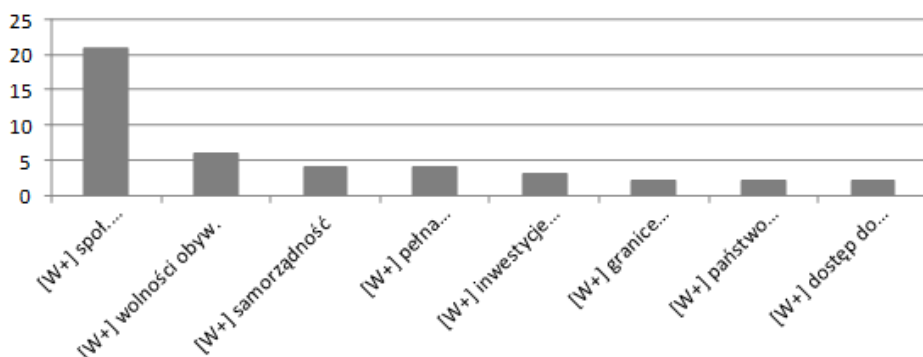
6.1.2. Liberalizm w orientacji ideologicznej Prawa i Sprawiedliwości

Odniesienia do liberalizmu stanowią 21% w bazie ideologicznej Prawa i Sprawiedliwości. Ilość odniesień do poszczególnych znaczników zobrazowano w tabeli 19 i na rysunku 6, zmieszczonych poniżej.

TAB. 19. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW LIBERALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ PiS

Prawo i Sprawiedliwość Odniesienia do znaczników liberalizmu	
Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
[W+] społeczna odpowiedzialność władzy	21
[W+] wolności obywatelskie	6
[W+] samorządność	4
[W+] pełna prywatyzacja	4
[W+] inwestycje gospodarcze	3
[W+] granice sprawowania władzy	2
[W+] państwo usługodawca	2
[W+] dostęp do wiedzy naukowej	2

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Rys. 6. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW LIBERALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ PiS.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Za dość wysoki wynik w ramach tej ideologii odpowiada znacznik ideologiczny „[W-] społeczna odpowiedzialność władzy”. Patologicznych zachowań dopatrywano się w dotychczasowym (tj. w III RP) funkcjonowaniu urzędów państwowych oraz jednostek samorządu terytorialnego (tutaj piętnowano klientelizm, a także skomplikowanie systemu administracyjnego, generujące nieuzasadnione koszty dla budżetu państwa). Do tej kategorii włączono też odniesienia do nadużyć aparatu represji w czasie stanu wojennego.

W ramach znacznika ideologicznego „[W+] wolności obywatelskie” sytuowano prawo do życia, prawo do obrony w postępowaniu karnym, ale też prawo do kary: „Nadmierne odwleknięcie wykonania kary jest sprzeczne z powinnością niezwłocznego wykonania kary i postępowania humanitarnego (...)” (P4/7.12/P1/PiS9). Postulowano wolność słowa i pluralizm w niezależnych mediach, a także prawo do wolnej i uczciwej konkurencji w działalności gospodarczej (w kontekście powołania Centralnego Biura Antykorupcyjnego).

Postulowano swobodę samorządów w kwestiach organizacyjnych, dotyczących realizacji zadań określonych przez państwo. Także w zakresie problematyki gospodarczej zmiana osobowości prawnej przedsiębiorstw obliczona była przede wszystkim na możliwość przekazania samorządom podmiotów realizujących usługi komunalne, a tym samym zwolnienie budżetu państwa z odpowiedzialności za ich finansowanie.

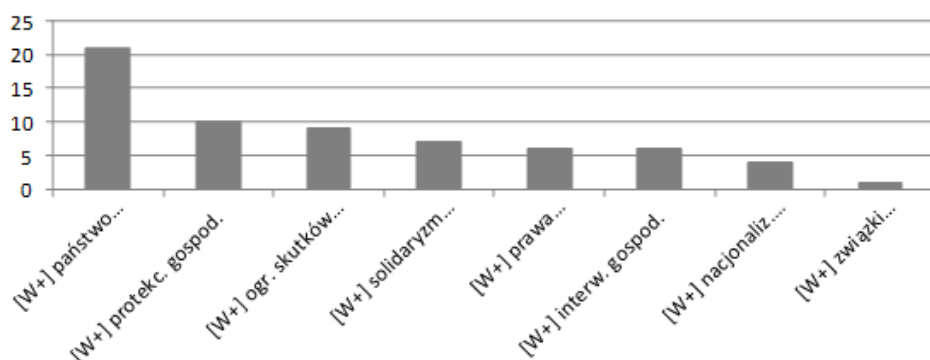
6.1.3. Socjalizm w orientacji ideologicznej Prawa i Sprawiedliwości

Odwołania do socjalizmu zajmują 31% bazy ideologicznej Prawa i Sprawiedliwości. Poniżej przedstawiono ilość odniesień do poszczególnych znaczników ideologicznych.

TAB. 20. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW SOCJALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ PiS

Prawo i Sprawiedliwość Odniesienia do znaczników socjalizmu	
Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
[W+] państwo opiekuńcze	21
[W+] protekcjonizm gospodarczy	10
[W+] ograniczenie skutków bezrobocia	9
[W+] solidaryzm społeczny	7
[W+] prawa pracownicze	6
[W+] interwencjonizm gospodarczy	6
[W+] nacjonalizacja gospodarki	4
[W+] związki zawodowe	1

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Rys. 7. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW SOCJALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ PiS.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Najwyższy wskaźnik odwołań osiągnął znacznik „[W+] państwo opiekuńcze”. Spełnianie obowiązków państwa wobec obywateli postrzegano jako obowiązek redystrybucji dóbr w formie zasiłków dla potrzebujących. W ramach znacznika „[W+] prawa pracownicze” przywoływano prawa takich grup zawodowych, jak lekarze, prawnicy, środowiska naukowe, także policjanci. To znaczące z uwagi na to, że inne kluby w tej kategorii przywołują zawody o znacznie mniejszym prestiżu społecznym (jak górnicy czy rolnicy). Silnie zaznaczył się też „[W+] solidaryzm społeczny”, wskazywano na znaczne różnice dochodu wśród Polaków, co kwalifikowano jako stan negatywny.

W ramach gospodarki zaznaczył się „[W+] protekcyjizm gospodarczy”, postrzegany jako ochrona rodzimej gospodarki przed silniejszą zagraniczną konkurencją, tu szczególnie w ramach struktur Unii Europejskiej. Warto odnotować, że stosunek do przedsiębiorstw państwowych opierał się na uznaniu gospodarki mieszanej (wybrane przedsiębiorstwa miały zostać poddane prywatyzacji, jak np. przedsiębiorstwa komunalne, inne, o znaczeniu kluczowym dla państwa, miały pozostać w obecnym stanie prawnym, tu: Polska Żegluga Morska).

6.1.4. Profil ideologiczny Prawa i Sprawiedliwości

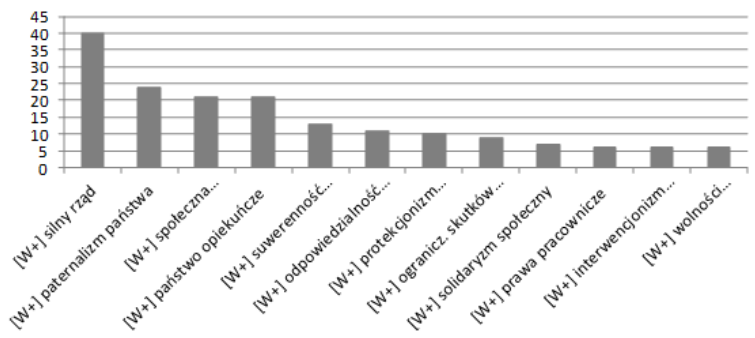
Profil ideologiczny Prawa i Sprawiedliwości przedstawiono w tabeli 21 (w opracowaniu odrzucono znaczniki mające poniżej 5 rekordów).

TAB. 21. PROFIL IDEOLOGICZNY PRAWA I SPRAWIEDLIWOŚCI

Profil ideologiczny Prawa i Sprawiedliwości		
	Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
konserwatyzm	[W+] silny rząd	40
	[W+] paternalizm państwa	24
	[W+] suwerenność państwa	13
	[W+] odpowiedzialność pokoleniowa	11
liberalizm	[W+] społeczna odpowiedzialność władzy	21
	[W+] wolności obywatelskie	6
socjalizm	[W+] państwo opiekuńcze	21
	[W+] protekcyjizm gospodarczy	10
	[W+] ograniczenie skutków bezrobocia	9
	[W+] solidaryzm społeczny	7
	[W+] prawa pracownicze	6
	[W+] interwencjonizm gospodarczy	6

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Dla zilustrowania proporcji profil ideologiczny Prawa i Sprawiedliwości zaprezentowano w postaci graficznej (rysunek 8).

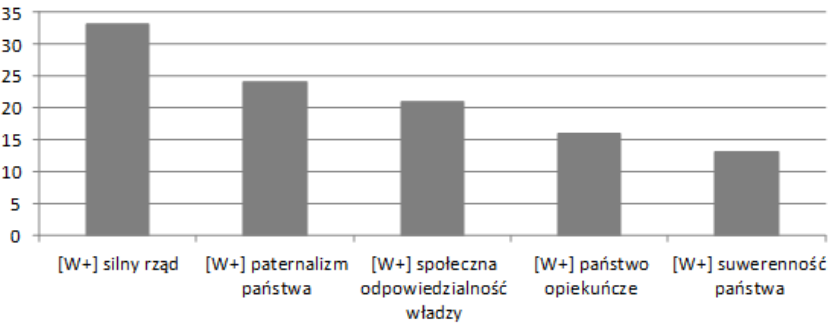
Rys. 8. PROFIL IDEOLOGICZNY PRAWA I SPRAWIEDLIWOŚCI. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Zestawienie ilościowe odwołań do znaczników wszystkich ideologii pozwala zauważyć obszary dominujące w dyskursie Prawa i Sprawiedliwości. Przedstawiono je w tabeli 22.

TAB. 22. DOMINUJĄCE OBSZARY W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ PRAWA I SPRAWIEDLIWOŚCI

Dominujące obszary w orientacji ideologicznej Prawa i Sprawiedliwości	
Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
[W+] silny rząd	33
[W+] paternalizm państwa	24
[W+] społeczna odpowiedzialność władzy	21
[W+] państwo opiekuńcze	16
[W+] suwerenność państwa	13

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Rys. 9. DOMINUJĄCE OBSZARY W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ PRAWA I SPRAWIEDLIWOŚCI.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

W orientacji ideologicznej Prawa i Sprawiedliwości wyraźnie zaznaczyła się dominacja ideologii konserwatywnej, pochodzą z niej znaczniki: „[W+] silny rząd”, „[W+] paternalizm państwa” oraz „[W+] suwerenność państwa”. Wysoki wynik dla znacznika „[W+] społeczna odpowiedzialność władzy” jest efektem tendencji do rozliczania poprzedników z ich decyzji politycznych. Powyższe zestawienie uwypukliło też znaczenie znacznika „[W+] państwo opiekuńcze”, będącego częścią ideologii socjalizmu.

6.2. Orientacja ideologiczna Platformy Obywatelskiej

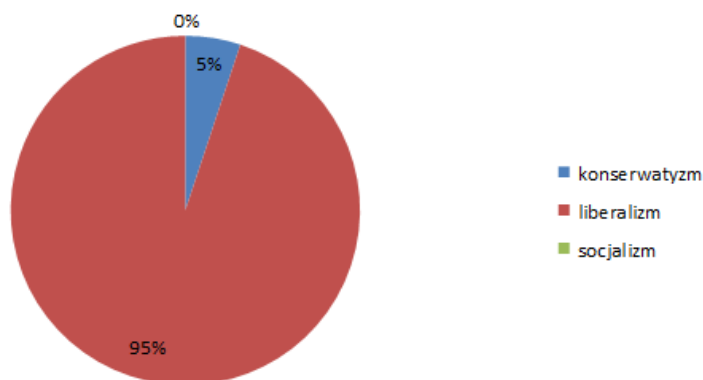
W bazie sądów ideologicznych zgromadzonych w oparciu o analizę wypowiedzi reprezentantów Platformy Obywatelskiej znalazło się 137 rekordów. Ilościowy rozkład odniesień do poszczególnych ideologii prezentuje tabela 23.

TAB. 23. UDZIAŁ IDEOLOGII W BAZIE SĄDÓW IDEOLOGICZNYCH PLATFORMY OBYWATELSKIEJ

Platforma Obywatelska	
Ideologia	Ilość odniesień
ogółem	137
konserwatyzm	7
liberalizm	130
socjalizm	0

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Dla zilustrowania proporcji wyniki te przedstawiono na rysunku 10.

Rys. 10. UDZIAŁ PROCENTOWY IDEOLOGII W BAZIE SĄDÓW IDEOLOGICZNYCH PLATFORMY OBYWATELSKIEJ. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Zasygnalizowane analizą ilościową własności zostaną omówione i uzupełnione wnioskami pochodzącymi z analizy jakościowej bazy sądów ideologicznych Platformy Obywatelskiej.

6.2.1. Konserwatyzm w bazie ideologicznej Platformy Obywatelskiej

W bazie materiałowej zgromadzonej w oparciu o wypowiedzi reprezentantów Platformy Obywatelskiej z okresu 2005–2007 wyodrębniono 7 sądów ideologicznych korelujących ze znacznikami ideologicznymi konserwatyzmu. Odniesiono się do dwóch znaczników: „[W+] suwerenność państwa” w zakresie krytyki systemu komunistycznego w Polsce (3 rekordy) oraz „[W+] paternalizm państwa” (4 rekordy). Z uwagi na niskie dane liczbowe zaniechano ich prezentacji graficznej.

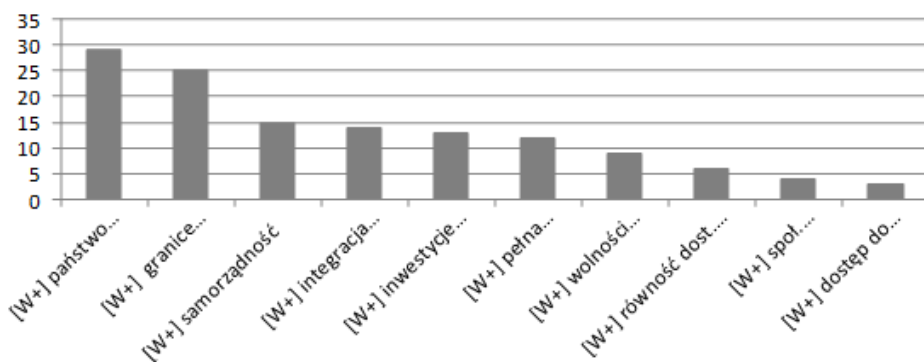
6.2.2. Liberalizm w bazie ideologicznej Platformy Obywatelskiej

W ramach ideologii liberalizmu zanotowano wysoką ilość odniesień do poszczególnych znaczników (tabela 24 i rysunek 11).

TAB. 24. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW LIBERALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ PLATFORMY OBYWATELSKIEJ

Platforma Obywatelska Odniesienia do znaczników liberalizmu	
Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
Ogółem	130
[W+] państwo usługodawca	29
[W+] granice sprawowania władzy	25
[W+] samorządność	15
[W+] integracja europejska	14
[W+] inwestycje gospodarcze	13
[W+] pełna prywatyzacja	12
[W+] wolności obywatelskie	9
[W+] równość dostępu do stanowisk	6
[W+] społeczna odpowiedzialność władzy	4
[W+] dostęp do wiedzy naukowej	3

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Rys. 11. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW LIBERALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ PLATFORMY OBYWATELSKIEJ. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Zestawienie ukazuje wieloaspektowe odniesienie do ideologii poprzez odwołania do wielu znaczników. W dysertacji przyjęto założenie, że jest to wyraz silnego utożsamienia się z prezentowaną ideologią. Tę tezę wydaje się potwierdzać znikoma ilość odniesień do innych systemów.

Najsilniej w ramach liberalizmu ukonstytuował się znacznik „[W+] państwo usługodawca”. Rolę państwa postrzegano w stwarzaniu możliwości, nie w oferowaniu biernego wsparcia w postaci zasiłków. Państwo powinno zadbać o zapewnienie obywatelom dostępu do służby zdrowia, powinno rozwiązać problemy systemu ubezpieczeń społecznych, a także stymulować bezrobotnych obywateli do podejmowania aktywności zawodowej, tworząc odpowiednie instrumenty wspierania przedsiębiorczości.

Znaczniki „[W+] granice sprawowania władzy” i „[W+] samorządność” ukazują wyraźne dążenie do decentralizacji władzy państwowej. Demokracja pojmowana jest jako stały udział obywateli w podejmowaniu decyzji, procedowaniu ustaw, nie kończy się w chwili oddania głosu na preferowane ugrupowanie polityczne podczas wyborów. Samorządowi przyznaje się dużą podmiotowość prawną, ale też podkreśla się konieczność finansowania z budżetu państwa zadań zleczanych przez rząd.

Dyskurs Platformy Obywatelskiej zdominowany był jednak przez kwestie gospodarcze, nie światopoglądowe. Na gruncie gospodarki baza ideologiczna wypełnia kryteria neoliberalizmu. Postuluje się realizowanie inwestycji gospodarczych zarówno przez państwo (popyt zagregowany, keynesizm, zob. Heywood 2008: 75–78), a także pozyskiwanie kapitału zagranicznego. W szeroko pojętym inwestowaniu upatruje się potencjału usunięcia bezrobocia. Co charakterystyczne, w bazie ideologicznej Platformy Obywatelskiej ważną rolę odgrywa znacznik „[W+] integracja europejska”, postrzegana w perspektywie gospodarczej (tu pozytywna ewaluacja wejścia Polski do strefy euro, co nie pojawia się w bazie ideologicznej żadnego innego klubu).

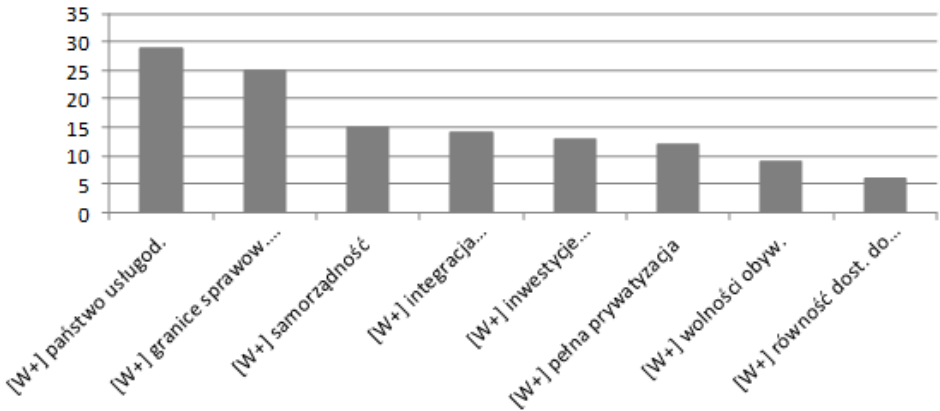
6.2.3. Profil ideologiczny Platformy Obywatelskiej

Profil ideologiczny Platformy Obywatelskiej przedstawiono w tabeli 25 i na rysunku 12 (w opracowaniu odrzucono znaczniki mające poniżej 5 rekordów, przez co nie pojawiły się odniesienia do konserwatyzmu).

TAB. 25. PROFIL IDEOLOGICZNY PLATFORMY OBYWATELSKIEJ

Profil ideologiczny Platformy Obywatelskiej		
	Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
liberalizm	[W+] państwo usługodawca	29
	[W+] granice sprawowania władzy	25
	[W+] samorządność	15
	[W+] integracja europejska	14
	[W+] inwestycje gospodarcze	13
	[W+] pełna prywatyzacja	12
	[W+] wolności obywatelskie	9
	[W+] równość dostępu do stanowisk	6

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

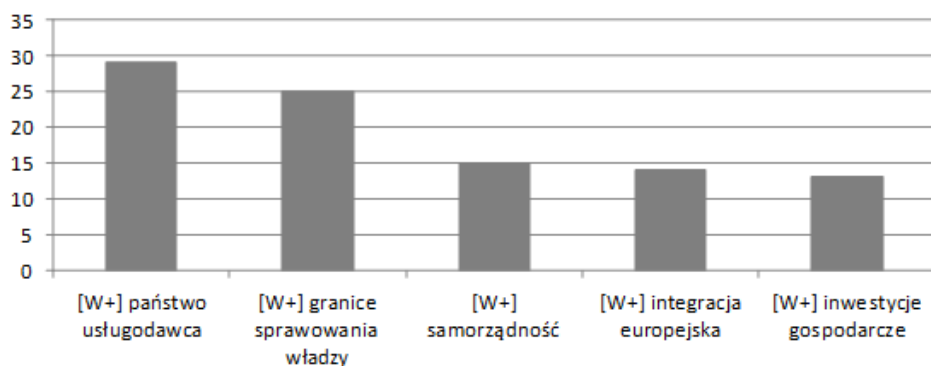
RYS. 12. PROFIL IDEOLOGICZNY PLATFORMY OBYWATELSKIEJ. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Na podstawie tego zestawienia można wyodrębnić dominujące obszary w bazie ideologicznej Platformy Obywatelskiej. Ilustrują je tabela 26 i rysunek 13.

TAB. 26. DOMINUJĄCE OBSZARY W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ PLATFORMY OBYWATELSKIEJ

Dominujące obszary w orientacji ideologicznej Platformy Obywatelskiej	
Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
[W+] państwo usługodawca	29
[W+] granice sprawowania władzy	25
[W+] samorządność	15
[W+] integracja europejska	14
[W+] inwestycje gospodarcze	13

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

RYS. 13. DOMINUJĄCE OBSZARY W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ PLATFORMY OBYWATELSKIEJ.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Uzyskane wyniki fałszują hipotezę jakoby żadna grupa nie mogła charakteryzować się puryzmem ideologicznym. Dyskurs Platformy Obywatelskiej w okresie 2005–2007 zdominowany został liberalizmem. Dociekanie przyczyn określonego kształtu profilu ideologicznego nie jest celem pracy, aczkolwiek autorka chciałaby zwrócić uwagę na możliwą przyczynę takiego stanu rzeczy. Większe otwarcie na inne ideologie ma miejsce w sytuacji, kiedy grupa przejawia dążenie do nawiązania współpracy, tutaj natomiast zaznacza się silna postawa konfrontacyjna. Hipotezę o zależności kształtu profilu ideologicznego określonej partii od przyjmowanej przez nią strategii politycznej można zbadać, dokonując charakterystyki profilu ideologicznego danej grupy w ujęciu diachronicznym i konfrontując wyniki z czynnikami pozajęzykowymi – sytuacją na scenie politycznej. Możliwe będzie udzielenie odpowiedzi na pytanie,

czy i jak zmienia się profil ideologiczny partii w relacji do profilu koalicjantów, kiedy partia buduje koalicję czy też chce wejść do koalicji z silniejszym partnerem). Jest to jednak problem na odrębne badanie.

6.3. Orientacja ideologiczna Samoobrony Rzeczypospolitej Polskiej

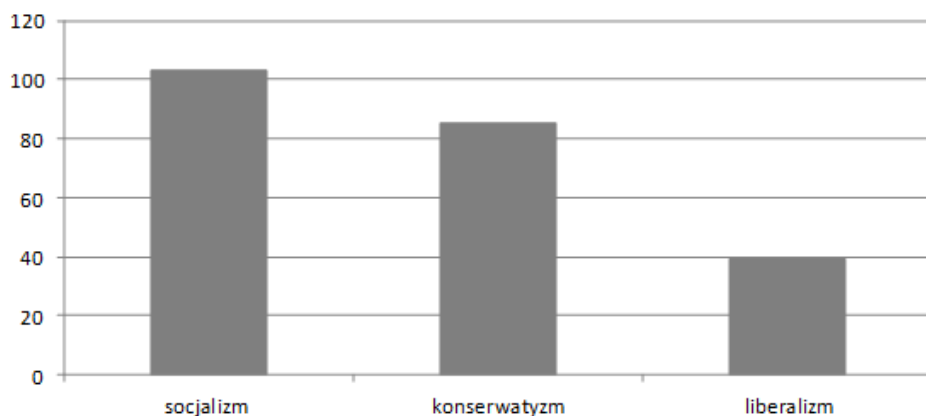
W bazie sądów ideologicznych zgromadzonych w oparciu o analizę wypowiedzi reprezentantów Samoobrony Rzeczypospolitej Polskiej znalazło się 227 rekordów. Wykaz sądów zawarto w aneksie 4. Ilościowy rozkład odniesień do poszczególnych ideologii prezentuje tabela 27.

TAB. 27. UDZIAŁ IDEOLOGII W BAZIE SĄDÓW IDEOLOGICZNYCH SAMOOBRONA RP

Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej	
Ideologia	Ilość odniesień
ogółem	227
socjalizm	103
konserwatyzm	85
liberalizm	39

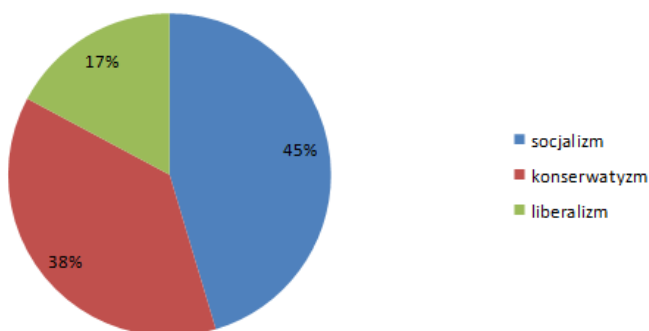
ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Dla zilustrowania proporcji wyniki te przedstawiono na rysunkach 14 i 15.

RYS. 14. UDZIAŁ IDEOLOGII W BAZIE SĄDÓW IDEOLOGICZNYCH SAMOOBRONY RP.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

RYS. 15. UDZIAŁ PROCENTOWY IDEOLOGII W BAZIE SĄDÓW IDEOLOGICZNYCH SAMOBRONY RP.
 ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Dane ilościowe wymagają doprecyzowania wnioskami z analizy jakościowej bazy ideologicznej ugrupowania.

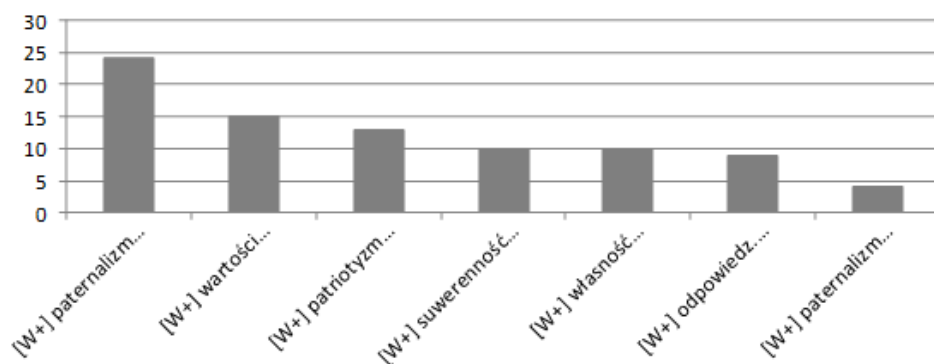
6.3.1. Konserwatyzm w orientacji ideologicznej Samoobrony Rzeczypospolitej Polskiej

Konserwatywne sądy ideologiczne w bazie Samoobrony RP zajęły 38%. Ilość odniesień do poszczególnych znaczników w ramach konserwatyzmu ilustruje tabela 28 oraz rysunek 16.

TAB. 28. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW KONSERWATYZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ SAMOBRONY RP

Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej Odniesienia do znaczników konserwatyzmu	
Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
[W+] paternalizm państwa	24
[W+] wartości chrześcijańskiej demokracji	15
[W+] patriotyzm romantyczny	13
[W+] suwerenność państwa	10
[W+] własność indywidualna	10
[W+] odpowiedzialność pokoleniowa	9
[W+] paternalizm rodzicielski	4

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Rys. 16. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW KONSERWATYZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ SAMOBRONY RP. ŹRÓDŁO: OPACOWANIE WŁASNE

Najwięcej odniesień wykazano w ramach znacznika ideologicznego „[W+] paternalizm państwa”. Idea opiekuńczości wyraża się w dostrzegającym potencjale sterowania zachowaniem obywateli przez odpowiednio sformułowane prawo. Rola państwa polega nie tyle na wywoływaniu lęku przed karą, co na wskazywaniu właściwego postępowania poprzez ograniczenia, np.: „Kto wie, czy nie należałoby specjalnie wyposażać rowerzystów w kamizelki ochronne” (P27/25.10/P5/SRP1). Silnie zaznacza się znacznik „[W+] patriotyzm romantyczny”. Realizowany jest on głównie przez przywoływanie wydarzeń historycznych o istotnym znaczeniu dla Polski (w Samoobronie RP zaznacza się silny zwrot w stronę przeszłości, wspomnienia i rozliczania dawnych czasów). Niechęć do integracji europejskiej skierowana jest w stronę Unii Europejskiej i przejawianego przez nią pluralizmu moralnego. Akcentuje się konieczność zachowania niezależności prawodawstwa polskiego względem przepisów UE (znacznik „[W+] suwerenność państwa”). Obraz dopełniają preferowane wartości chrześcijańskie (znacznik „[W+] wartości chrześcijańskiej demokracji”).

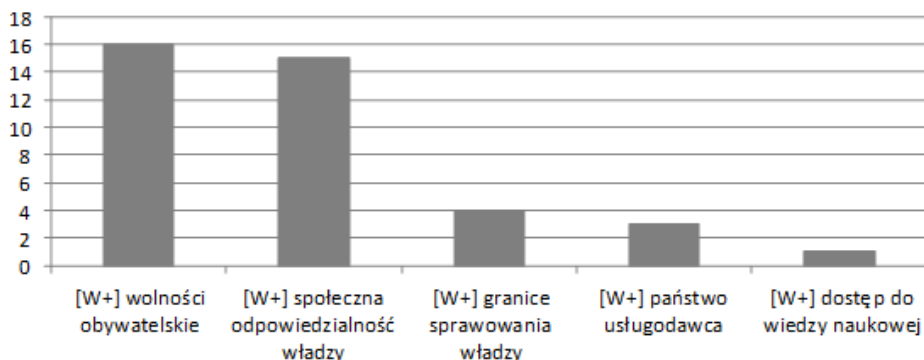
6.3.2. Liberalizm w orientacji ideologicznej Samoobrony Rzeczypospolitej Polskiej

Zaskakujący wydaje się znaczący udział sądów ideologicznych korespondujących z ideologią liberalną (17%), ponieważ w dyskursie Samoobrony RP deklarowana była zawsze silna niechęć do elementów tego systemu. Analiza bazy ideologicznej opracowaną w dysertacji metodą pozwoliła ustalić przyczynę tego stanu rzeczy. Ilość odniesień do poszczególnych znaczników ideologicznych liberalizmu przedstawiono w tabeli 29 i na rysunku 17.

TAB. 29. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW LIBERALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ SAMOOBRONY RP

Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej Odniesienia do znaczników liberalizmu	
Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
[W+] wolności obywatelskie	16
[W+] społeczna odpowiedzialność władzy	15
[W+] granice sprawowania władzy	4
[W+] państwo usługodawca	3
[W+] dostęp do wiedzy naukowej	1

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

RYS. 17. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW LIBERALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ SAMOOBRONY RP.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

W bazie ideologicznej Samoobrony Rzeczypospolitej Polskiej najsilniej zaznaczyło się odwołanie do znacznika ideologicznego „[W+] wolności obywatelskie”, a tu zwłaszcza do wolności słowa. Także w zakresie znacznika „[W+] społeczna odpowiedzialność władzy” zanotowano wysoki wynik. Patologię władzy dostrzegano zwłaszcza w strukturach samorządowych, istotę zarzutów oddaje cytat: „chcemy, aby skończyć z tzw. klikowatością w terenie” (P6/28.12/P2/SRP1). Przyczyny nadużywania władzy upatrywano w relacji do czasów III RP. Te dwa obszary są odpowiedzialne za wynik, jaki liberalizm osiągnął w bazie sądów ideologicznych Samoobrony RP. Inne znaczniki zanotowały bardzo niskie wskaźniki. W dysertacji przyjmuje się, że odniesienie do niewielkiej liczby znaczników danej ideologii świadczy o jej słabym zakorzenieniu w orientacji ideologicznej grupy, można zatem przyjąć, że liberalizm nie jest ideologią bliską postom tego klubu parlamentarnego.

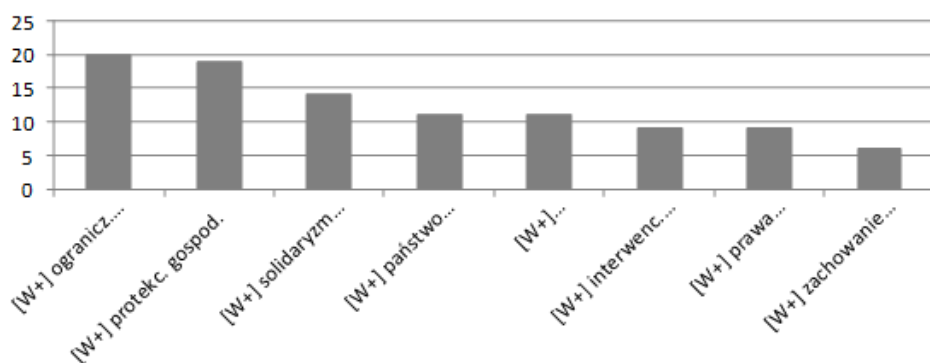
6.3.3. Socjalizm w orientacji ideologicznej Samoobrony Rzeczypospolitej Polskiej

Socjalizm jest ideologią dominującą w bazie ideologicznej grupy, zajmuje aż 45%. Ilość odniesień do poszczególnych znaczników przedstawiono w tabeli 30 i na rysunku 18.

TAB. 30. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW SOCJALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ SAMOBRONY RP

Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej Odniesienia do znaczników socjalizmu	
Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
[W+] ograniczenie skutków bezrobocia	20
[W+] protekcyjnizm gospodarczy	19
[W+] solidaryzm społeczny	14
[W+] państwo opiekuńcze	11
[W+] nacjonalizacja gospodarki	11
[W+] interwencjonizm gospodarczy	9
[W+] prawa pracownicze	9
[W+] zachowanie warunkowane społecznie	6
[W+] związki zawodowe	4

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Rys. 18. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW SOCJALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ SAMOBRONY RP.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Znacznik ideologiczny „[W+] ograniczenie skutków bezrobocia” uzyskał najwyższy wskaźnik odniesień, aczkolwiek sądy, które zostały do niego zakwalifikowane, miały charakter bardziej diagnozy niż stanu i bardziej zgłaszania potrzeby niż proponowania konkretnych rozwiązań. Na drugim miejscu uplasował się znacznik „[W+] protekcyjność gospodarczą”. Dostrzegano potrzebę ochrony gospodarki rolnej w Polsce w warunkach, jakie tworzyło partycypowanie w strukturze Unii Europejskiej. Mocno zaznaczyły się obszary określone jako „[W+] solidaryzm społeczny” oraz „[w+] państwo opiekuńcze”. Opieka państwa postrzegana jest w perspektywie redystrybucji dóbr. Istotną rolę ma system przyznawania zasiłków osobom przejawiającym braki finansowe, przy czym niewiele uwagi poświęca się przyczynom, powodującym, że pozostają oni w takim stanie.

Zgodnie z duchem tradycyjnego socjalizmu, w dyskursie Samoobrony RP ujawnia się pozytywny stosunek do znacznika „[W+] nacjonalizacja gospodarki”. Odnosi się on przede wszystkim do potrzeby zachowania przedsiębiorstw, będących własnością Skarbu Państwa. W historii socjalizmu to w tej sferze upatrywano potencjał rozwiązania problemu bezrobocia. Wysoką pozycję zajął znacznik „[W+] prawa pracownicze”. Przywoływane są w tym kontekście takie zawody, jak górnik, dziennikarz, ale mówi się też o prawach emerytów i rencistów oraz pracujących matek. Bieda i groźba bezrobocia postrzegane są jako czynniki kształtujące zachowanie człowieka (znacznik „[W+] zachowanie warunkowane społecznie”).

6.3.4. Profil ideologiczny Samoobrony Rzeczypospolitej Polskiej

Profil ideologiczny Samoobrony Rzeczypospolitej Polskiej przedstawia tabela 31 (w opracowaniu odrzucono znaczniki mające poniżej 5 rekordów). Ilustrację wyników zaprezentowano na rysunku 19.

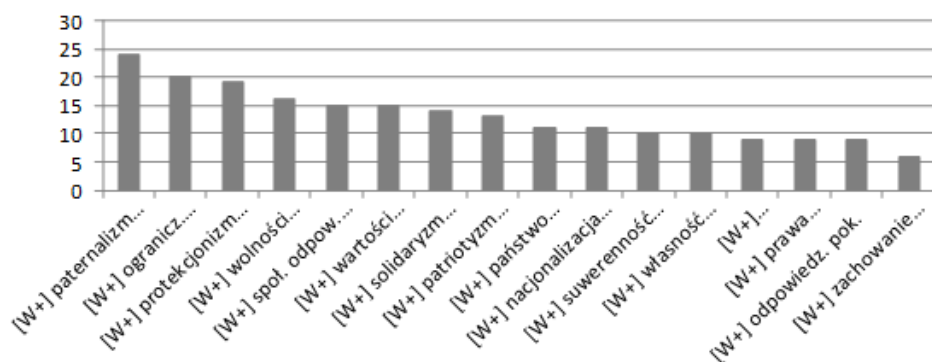
TAB. 31. PROFIL IDEOLOGICZNY SAMOBRONY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Profil ideologiczny Samoobrony Rzeczypospolitej Polskiej		
	Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
konserwatyzm	[W+] paternalizm państwa	24
	[W+] wartości chrześcijańskiej demokracji	15
	[W+] patriotyzm romantyczny	13
	[W+] suwerenność państwa	10
	[W+] własność indywidualna	10
	[W+] odpowiedzialność pokoleniowa	9

TAB. 31 (CD.)

liberalizm	[W+] wolności obywatelskie	16
	[W+] społeczna odpowiedzialność władzy	15
socjalizm	[W+] ograniczenie skutków bezrobocia	20
	[W+] protekcyjnizm gospodarczy	19
	[W+] solidaryzm społeczny	14
	[W+] państwo opiekuńcze	11
	[W+] nacjonalizacja gospodarki	11
	[W+] interwencjonizm gospodarczy	9
	[W+] prawa pracownicze	9
	[W+] zachowanie warunkowane społecznie	6

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Rys. 19. PROFIL IDEOLOGICZNY SAMOBRONY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.

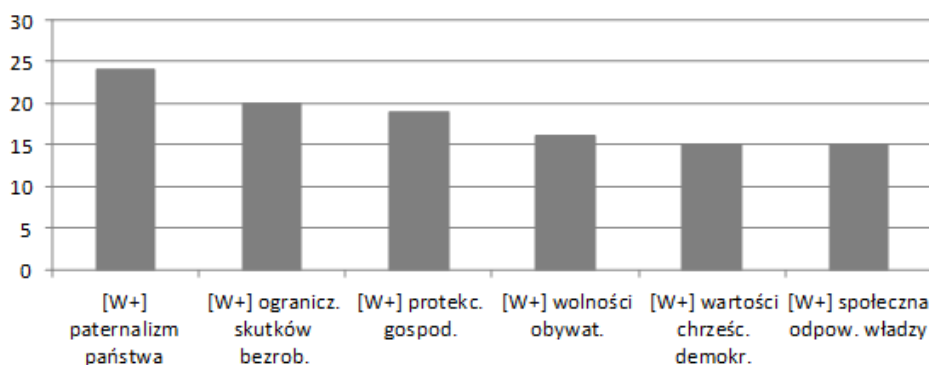
ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

W oparciu o uzyskane wyniki wyodrębniono dominujące obszary w bazie ideologicznej Samoobrony Rzeczypospolitej Polskiej, które pokazują, czym zdominowany był dyskurs tego klubu parlamentarnego i co w efekcie wpływało na ogólny dyskurs parlamentarny tego okresu. Przedstawiono je w tabeli 32 i na rysunku 20.

TAB. 32. DOMINUJĄCE OBSZARY W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ SAMOOBRONY RP

Dominujące obszary w orientacji ideologicznej Samoobrony Rzeczypospolitej Polskiej	
Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
[W+] paternalizm państwa	24
[W+] ograniczenie skutków bezrobocia	20
[W+] protekcyjnizm gospodarczy	19
[W+] wolności obywatelskie	16
[W+] wartości chrześcijańskiej demokracji	15
[W+] społeczna odpowiedzialność władzy	15

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Rys. 20. DOMINUJĄCE OBSZARY W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ SAMOOBRONY RP.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

W dyskursie Samoobrony RP dominuje ideologia konserwatyzmu i socjalizmu. Najwięcej odniesień zanotowano do konserwatywnego znacznika „[W+] paternalizm państwa”. Do tego systemu należą też „[W+] wartości chrześcijańskiej demokracji”. Wysokie wyniki osiągnęły też znaczniki socjalizmu: „[W+] ograniczenie skutków bezrobocia” i „[W+] protekcyjnizm gospodarczy”. Zaskakująco wysokie wyniki osiągnęły w obrębie liberalizmu obszary określone znacznikami „[W+] wolności obywatelskie” oraz „[W+] społeczna odpowiedzialność władzy”.

6.4. Orientacja ideologiczna Sojuszu Lewicy Demokratycznej

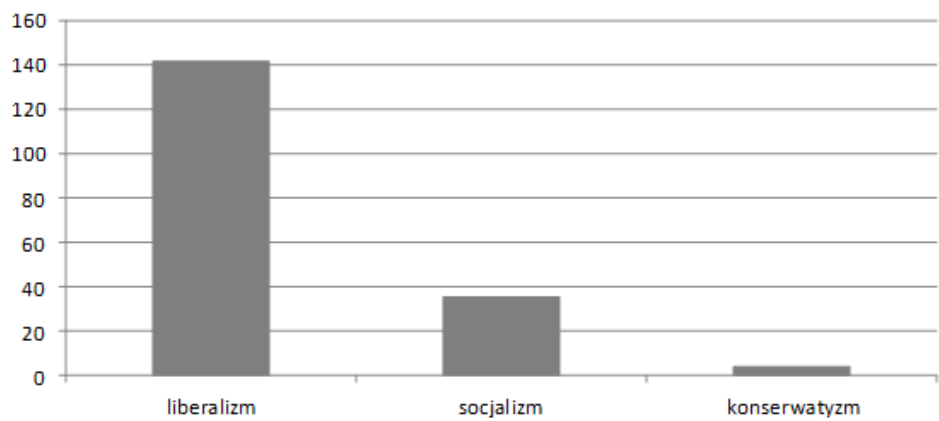
W bazie sądów ideologicznych zgromadzonych w oparciu o analizę wypowiedzi reprezentantów Sojuszu Lewicy Demokratycznej znalazło się 180 rekordów. Wykaz sądów zamieszczono w aneksie 5. Ich podział w odniesieniu do poszczególnych systemów ideologicznych prezentuje tabela 33.

TAB. 33. UDZIAŁ IDEOLOGII W BAZIE SĄDÓW IDEOLOGICZNYCH SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ

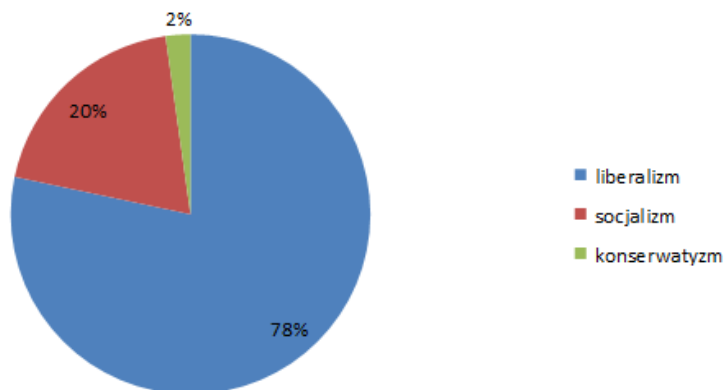
Sojusz Lewicy Demokratycznej	
Ideologia	Ilość odniesień
ogółem	180
liberalizm	141
socjalizm	35
konserwatyzm	4

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Dla zilustrowania proporcji wyniki te przedstawiono na rysunku 21 i 22.

RYS. 21. UDZIAŁ IDEOLOGII W BAZIE SĄDÓW IDEOLOGICZNYCH SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Rys. 22. UDZIAŁ PROCENTOWY IDEOLOGII W BAZIE SĄDÓW IDEOLOGICZNYCH SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Dane ilościowe wymagają doprecyzowania analizą jakościową.

6.4.1. Konserwatyzm w orientacji ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej

Do ideologii konserwatywnej odniesiono się zaledwie cztery razy, przy czym jedno z odniesień było wynikiem przeprowadzonego procesu kontrargumentacji, można uznać zatem, że było sterowane celami perswazyjnymi – nadawca przywołał sąd właściwy dla ideologii konserwatywnej, aby wytrącić broń adwersarzom. Taka możliwość interpretacji wskazuje na wysoką świadomość postaw ideologicznych oponentów parlamentarnych i umiejętność ich wykorzystania do celów perswazyjnych w działaniach werbalnych. Byłby to argument uzasadniający instrumentalne podejście do polityki (zob. rozdział 1.1.2), ta kwestia nie jest jednak rozstrzygana w niniejszym opracowaniu. Z uwagi na znikomą ilość odniesień do konserwatyzmu, analiza nie będzie pogłębianą.

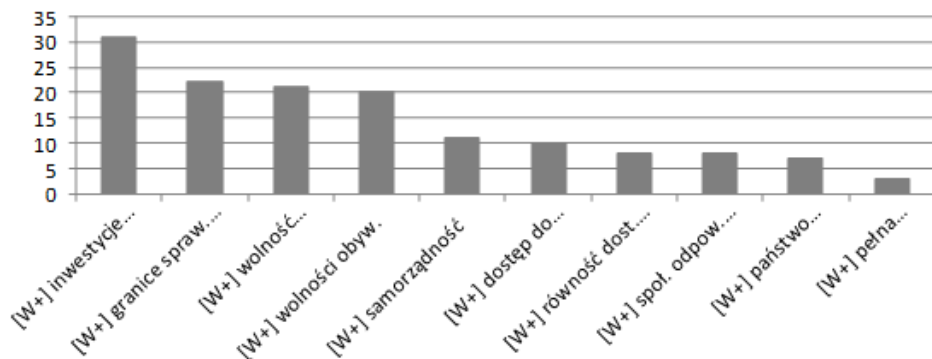
6.4.2. Liberalizm w orientacji ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej

Liberalizm jest dominującym systemem w orientacji ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej, obejmuje 78% rekordów zgromadzonych w bazie sądów ideologicznych tego klubu parlamentarnego. Wykaz sądów zaprezentowano w aneksie 5. Ilość odniesień do poszczególnych znaczników przedstawiono w tabeli 34.

TAB. 34. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW LIBERALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ

Sojusz Lewicy Demokratycznej Odniesienia do znaczników liberalizmu	
Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
[W+] inwestycje gospodarcze	31
[W+] granice sprawowania władzy	22
[W+] wolność absolutna jednostek	21
[W+] wolności obywatelskie	20
[W+] samorządność	11
[W+] dostęp do wiedzy naukowej	10
[W+] równość dostępu do stanowisk	8
[W+] społeczna odpowiedzialność władzy	8
[W+] państwo usługodawca	7
[W+] pełna prywatyzacja	3

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Rys. 23. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW LIBERALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Odniesienie aż do 11 znaczników liberalizmu wskazuje na mocne ugruntowanie tego systemu w orientacji ideologicznej badanej grupy. Znaczniki te poparte są też wysokim wskaźnikiem odniesień (ilość rekordów dla każdego znacznika). Dominujący

status mają znaczniki ideologiczne o wysokiej liczbie odniesień. Każdy z nich poddany zostanie szerszej analizie jakościowej.

W bazie ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej najwięcej odniesień zanotowano do znacznika „[W+] inwestycje gospodarcze”. Obrazuje to ścisły związek poglądów manifestowanych w wypowiedziach przedstawicieli tego klubu z teorią keynesizmu (Heywood 2008: 75–78). Posłowie pozytywnie podchodzą do idei popytu zagregowanego, który zaleca zwiększanie wydatków na inwestycje gospodarcze z pieniędzy publicznych oraz obniżanie podatków. Charakterystyczne dla dyskursu Sojuszu Lewicy Demokratycznej jest to, że w rozwoju gospodarki, w inwestycjach widzą oni rozwiązanie problemu bezrobocia (a nie w zasiłkach i własności państwa, jak postuluje się w socjalizmie).

Żywy sprzeciw budziły wszelkie próby rozszerzania przez partię rządzącą zakresu władzy centralnej, co doprowadziło do ukonstytuowania się znacznika „[W+] granice sprawowania władzy”. Przeprowadzenie analizy jakościowej pozwoliło ustalić, jakie działania władzy zostały uznane za nieakceptowalne. Znalazły się tu autorytaryzm władzy przejawiający się niesubordynacją rządu wobec instytucji nadrzędnych, np. Trybunału Konstytucyjnego, Najwyższego Sądu Administracyjnego itd., upolitycznienie instytucji represji (policja polityczna), klientelizm, cenzura, ograniczanie opozycji, dążenie do zarządzania centralnego kosztem rozproszenia uprawnień (ograniczanie kompetencji samorządów, agencji rządowych – tu również likwidacja).

Wskazywanie nadużywania władzy wydaje się obowiązkiem opozycji w parlamencie. Podmiotem tych patologicznych zachowań był tu niemal zawsze rząd Prawa i Sprawiedliwości jako dominująca siła polityczna. Można przyjąć założenie, że obszary krytyki opozycji będą ściśle korelowały z dążeniami partii rządzącej, wykazując, oczywiście, relację negatywną. Jest to jednak tylko hipoteza, której zbadanie wymagałoby przeprowadzenia badań diachronicznych.

W zakresie wolności obywatelskich przywołuje się ochronę życia, wolność słowa, wolność zgromadzeń, nietykalność osobistą, prawo do sprawiedliwego procesu, ochrony życia prywatnego, wolność gospodarczą.

Wolność absolutna jednostek w ujęciu liberalnym opiera się na przekonaniu, że państwo może ograniczyć wolność obywatela wbrew jego woli tylko wtedy, kiedy zagraża on innym członkom społeczeństwa. Kategoria ta sytuuje się naprzeciw konserwatywnego znacznika „[W+] paternalizm państwa”. Przedstawiciele Sojuszu Lewicy Demokratycznej nie akceptują wprowadzania regulacji prawnych, które ograniczają wolność wyboru postępowania obywateli. Podejmowane w dyskursie parlamentarnym w latach 2005–2007 próby narzucenia światopoglądu katolickiego jako jedynego uprawnionego w wypowiedziach zorientowanej liberalnie opozycji odbiły się przejawami permissywizmu. Następstwem dążeń koalicjantów było też przywoływanie sądów właściwych dla obszaru określonego znacznikiem „[W+] dostęp do wiedzy naukowej”.

W obrębie kategorii „[W+] równość w dostępie do praw” usytuowano prawa kobiet do decydowania o sobie, prawa dzieci do równego traktowania bez względu na

status urodzenia (rodzina pełna – dziecko nieślubne), a także ograniczanie dostępu do prawa wykonywania zawodu wybranym grupom zawodowym.

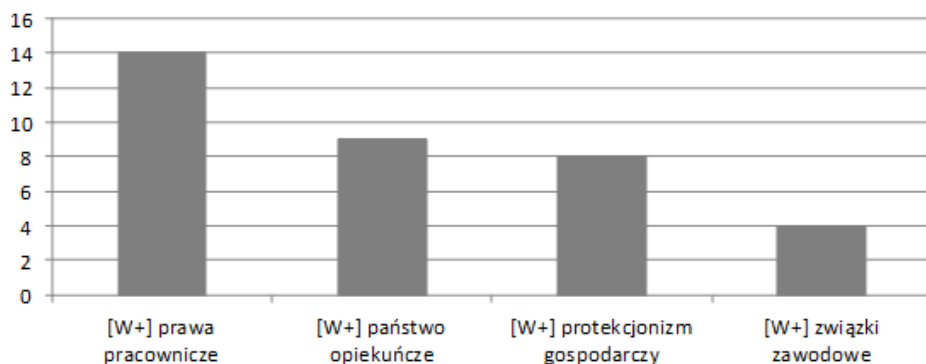
6.4.3. Socjalizm w orientacji ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej

W bazie sądów Sojuszu Lewicy Demokratycznej odnotowano 35 rekordów korelujących z ideologią socjalizmu. Ich rozkład dla poszczególnych znaczników prezentuje tabela 35 i wykres 24.

TAB. 35. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW SOCJALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ

Sojusz Lewicy Demokratycznej Odniesienia do znaczników socjalizmu	
Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
[W+] prawa pracownicze	14
[W+] państwo opiekuńcze	9
[W+] protekcyjizm gospodarczy	8
[W+] związki zawodowe	4

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

RYS. 24. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW SOCJALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

W bazie materiałowej zidentyfikowano odniesienia tylko do czterech znaczników, jednak o znacznej ilości rekordów. Najwyższy wskaźnik odnotowano w zakresie

znacznika „[W+] prawa pracownicze”. W różnych wypowiedziach ujawniało się skierowanie uwagi na warunki pracy i życia osób, wykonujących różne zawody (górnicy, żołnierze, pracownicy przedsiębiorstw państwowych, strażacy, policjanci, „robotnicy w przemyśle”, pracownicy służby zdrowia). Jedno odniesienie dotyczyło emerytów. Takie rozumienie koreluje z tradycyjnie pojmowaną klasą robotniczą. Sojusz Lewicy Demokratycznej zwracał uwagę na konieczność uwzględnienia stanowiska środowisk zawodowych w procedowaniu ustaw (4 rekordy).

W zakresie znacznika „[W+] państwo opiekuńcze” zauważalne jest nachylenie w kierunku redystrybucji dóbr, przede wszystkim postulowano przyznawanie zasiłków i zapewnienie podstawowych potrzeb egzystencjalnych (np. dożywianie dzieci). Protekcjonizm w gospodarce dotyczy zarówno sfery rolnictwa, jak i przedsiębiorstw, wymagających dofinansowania dla zapewnienia ich dalszego rynkowego funkcjonowania.

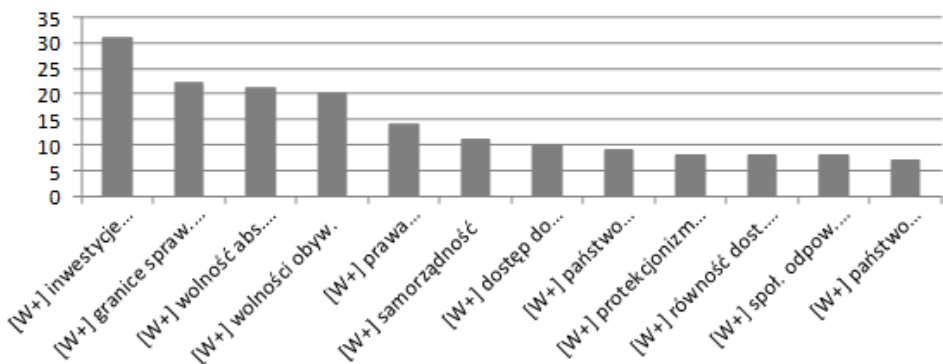
6.4.4. Profil ideologiczny Sojuszu Lewicy Demokratycznej

Profil ideologiczny Sojuszu Lewicy Demokratycznej zaprezentowano w tabeli 36 (w opracowaniu odrzucono znaczniki mające poniżej 5 rekordów).

TAB. 36. PROFIL IDEOLOGICZNY SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ

Profil ideologiczny Sojuszu Lewicy Demokratycznej		
	Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
liberalizm	[W+] inwestycje gospodarcze	31
	[W+] granice sprawowania władzy	22
	[W+] wolność absolutna jednostek	21
	[W+] wolności obywatelskie	20
	[W+] samorządność	11
	[W+] dostęp do wiedzy naukowej	10
	[W+] równość dostępu do stanowisk	8
	[W+] społeczna odpowiedzialność władzy	8
	[W+] państwo usługodawca	7
socjalizm	[W+] prawa pracownicze	14
	[W+] państwo opiekuńcze	9
	[W+] protekcjonizm gospodarczy	8

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

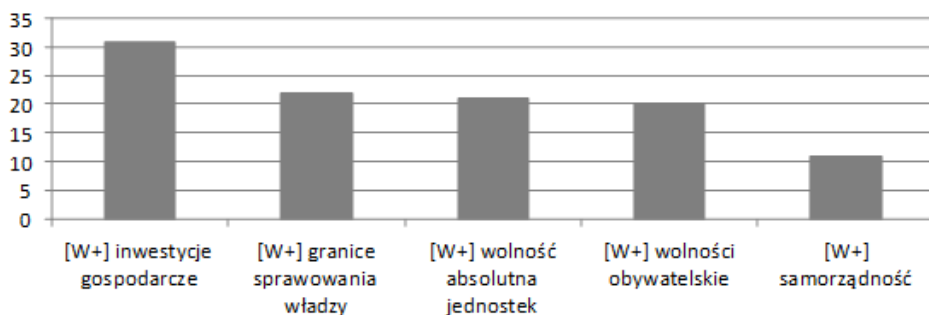
Rys. 25. PROFIL IDEOLOGICZNY SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

W oparciu o sporządzony profil ideologiczny można wyodrębnić dominujące obszary w orientacji ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej, które prezentuje tabela 37 i rysunek 26.

Tab. 37. DOMINUJĄCE OBSZARY W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ

Dominujące obszary w orientacji ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej	
Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
[W+] inwestycje gospodarcze	31
[W+] granice sprawowania władzy	22
[W+] wolność absolutna jednostek	21
[W+] wolności obywatelskie	20
[W+] samorządność	11

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Rys. 26. DOMINUJĄCE OBSZARY W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Wszystkie wyróżnione jako dominujące znaczniki ideologiczne należą do liberalizmu. Można zatem przyjąć wniosek, iż orientacja ideologiczna Sojuszu Lewicy Demokratycznej w badanym okresie zdominowana była właśnie przez tę ideologię.

6.5. Orientacja ideologiczna Ligi Polskich Rodzin

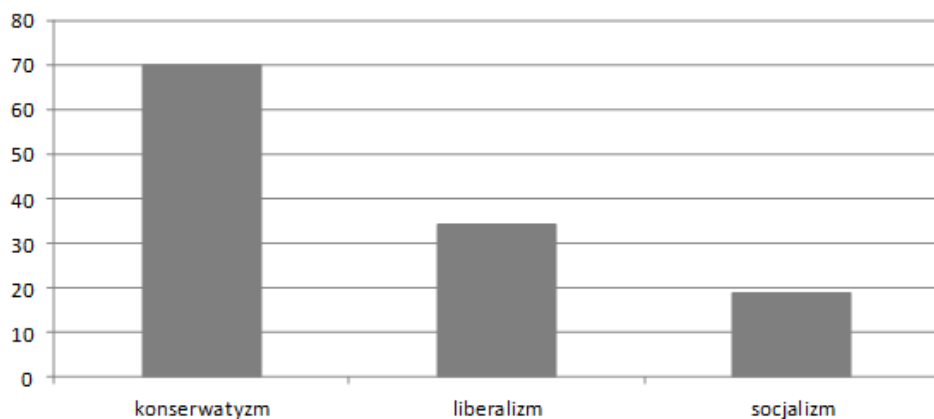
W bazie sądów ideologicznych zgromadzonych w oparciu o analizę wypowiedzi reprezentantów Ligi Polskich Rodzin znalazły się 123 rekordy (aneks 6). Ilościowy rozkład odniesień do poszczególnych ideologii prezentuje tabela 38.

Tab. 38. UDZIAŁ IDEOLOGII W BAZIE SĄDÓW IDEOLOGICZNYCH LIGI POLSKICH RODZIN

Liga Polskich Rodzin	
Ideologia	Ilość odniesień
Ogółem	123
konserwatyzm	70
liberalizm	34
socjalizm	19

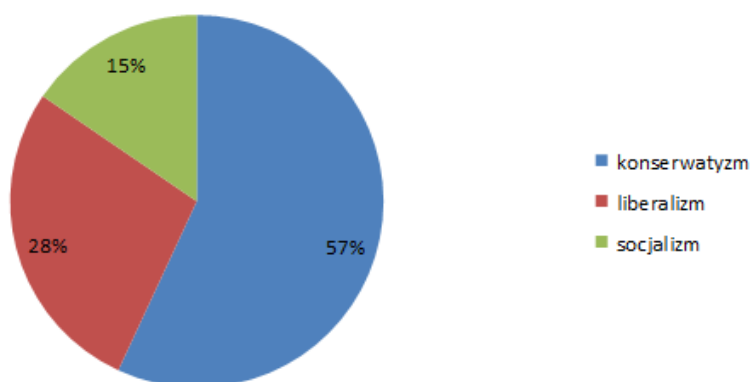
ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Dla zilustrowania proporcji wyniki te przedstawiono na rysunkach 27 i 28.

Rys. 27. UDZIAŁ IDEOLOGII W BAZIE SĄDÓW IDEOLOGICZNYCH LIGI POLSKICH RODZIN.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Rys. 28. UDZIAŁ PROCENTOWY IDEOLOGII W BAZIE SĄDÓW IDEOLOGICZNYCH LIGI POLSKICH RODZIN. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Dane ilościowe wymagają doprecyzowania wynikami uzyskanymi w procesie analizy jakościowej.

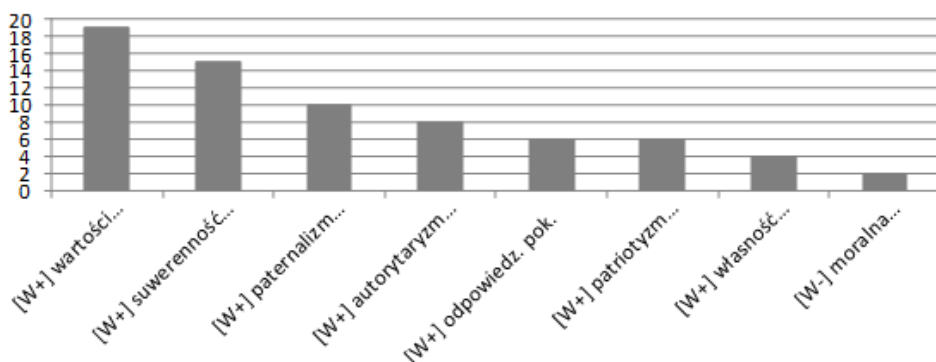
6.5.1. Konserwatyzm w orientacji ideologicznej Ligi Polskich Rodzin

Sądy konserwatywne zajmują 57% bazy ideologicznej Ligi Polskich Rodzin. Ich rozkład dla poszczególnych znaczników zaprezentowano w tabeli 39 i na wykresie 29.

TAB. 39. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW KONSERWATYZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ LIGI POLSKICH RODZIN

Liga Polskich Rodzin Odniesienia do znaczników konserwatyzmu	
Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
[W+] wartości chrześcijańskiej demokracji	19
[W+] suwerenność państwa	15
[W+] paternalizm państwa	10
[W+] autorytaryzm rządów	8
[W+] odpowiedzialność pokoleniowa	6
[W+] patriotyzm romantyczny	6
[W+] własność indywidualna	4
[W-] moralna ułomność człowieka	2

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Rys. 29. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW KONSERWATYZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ LIGI POLSKICH RODZIN. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Najwyższy wynik w ramach znaczników ideologicznych konserwatyzmu uzyskał „[W+] wartości chrześcijańskiej demokracji”. Reprezentanci Ligi Polskich Rodzin wielokrotnie nawiązywali do tradycji chrześcijańskiej, uzasadniając swoje stanowisko w różnych kwestiach. W ramach tej kategorii zauważalna była nawet tendencja do przejawiania fundamentalizmu religijnego: postulowano moralną odnowę państwa, opartą na zasadach chrześcijaństwa, wpisanie tych zasad do podstawowych dokumentów państwa, jak np. Konstytucji RP, wyraźna była niechęć do integracji europejskiej,

uzasadniana widocznym w krajach UE pluralizmem moralnym, który pozostawał w sprzeczności z drogą obraną przez reprezentantów Ligi. Charakterystyczny dla bazy ideologicznej LPR w ramach tego znacznika był silny antymodernizm, kierowany w stronę mediów, ale również w stronę produktów żywnościowych. Suwerenność państwa przejawiała się przez postulowaną niezależność polskiego prawa od reguł narzucających przez UE, ale także przez krytykę ustroju komunistycznego. Osiągnięto także wysoki wskaźnik odniesień w ramach znacznika „[W+] paternalizm państwa”, gdyż w takim nastawieniu upatrywano możliwości realizacji postulatów moralnej odnowy.

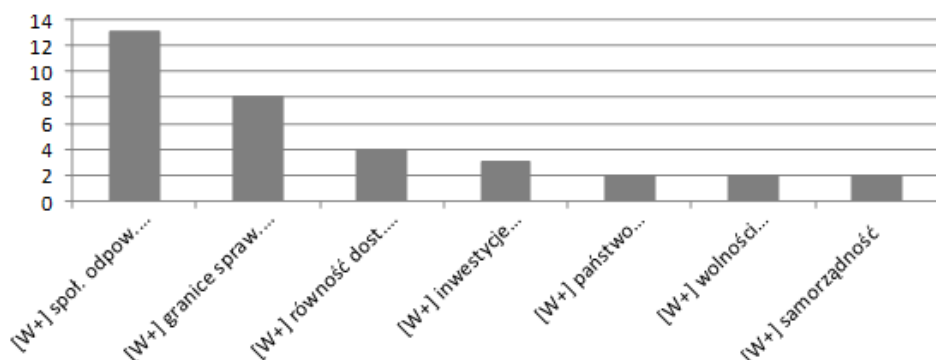
6.5.2. Liberalizm w orientacji ideologicznej Ligi Polskich Rodzin

W bazie ideologicznej Ligi Polskich Rodzin odniesienia do ideologii liberalizmu zajęły 28%. Wyniki dla poszczególnych znaczników ilustruje tabela 40 i wykres 30.

TAB. 40. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW LIBERALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ LIGI POLSKICH RODZIN

Liga Polskich Rodzin Odniesienia do znaczników liberalizmu	
Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
[W+] społeczna odpowiedzialność władzy	13
[W+] granice sprawowania władzy	8
[W+] równość dostępu do stanowisk	4
[W+] inwestycje gospodarcze	3
[W+] państwo usługodawca	2
[W+] wolności obywatelskie	2
[W+] samorządność	2

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Rys. 30. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW LIBERALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ LIGI POLSKICH RODZIN. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Najwięcej odniesień zanotowano wobec znacznika ideologicznego „[W+] społeczna odpowiedzialność władzy”, często powoływano się też na sądy korelujące ze znacznikiem „[W-] granice sprawowania władzy”. Dla Ligi Polskich Rodzin charakterystyczne jest to, że nie unikano krytyki postępowania ówczesnego rządu, mimo pozostawania w koalicji.

Nietypowy natomiast jest wysoki wskaźnik odniesień do znacznika „[W+] równość dostępu do praw”, zwłaszcza prawa do różnego rodzaju dodatków finansowych, których koszty ponoszone są z budżetu państwa. Argument ten przywoływany był, między innymi, w kontekście polityki prorodzinnej (tzw. becikowe). Posłowie tego klubu parlamentarnego wysoko cenili też administracyjną decentralizację państwa i przyznanie dużych uprawnień samorządom, co pozostaje w jawnej sprzeczności z dążeniem Prawa i Sprawiedliwości. Przedmiotem pracy nie jest dociekanie przyczyn takiego stanu rzeczy, jednak nasuwa się tutaj pewna wątpliwość, na ile sądy te wynikają z prawdziwych przekonań reprezentantów klubu, a na ile są powodowane zewnętrznymi czynnikami, takimi jak na przykład stosunek do dominującej siły rządzącej. Zgodnie z założeniami przyjętymi w pracy, nie różnicuje się sądów pod kątem warunku szczerości, zatem kwestię tę należy pozostawić ocenie czytających.

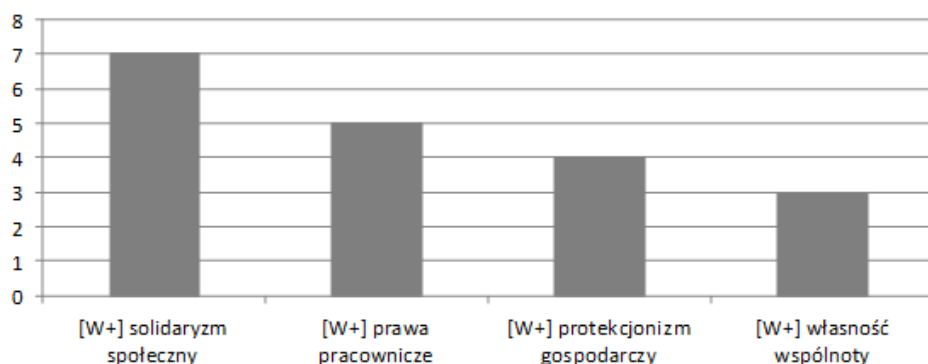
6.5.3. Socjalizm w orientacji ideologicznej Ligi Polskich Rodzin

W bazie ideologicznej Ligi Polskich Rodzin socjalizm zajął 15%. Ilość odniesień do poszczególnych znaczników ilustruje tabela 41 i rysunek 31.

TAB. 41. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW SOCJALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ LIGI POLSKICH RODZIN

Liga Polskich Rodzin Odniesienia do znaczników socjalizmu	
Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
[W+] solidaryzm społeczny	7
[W+] prawa pracownicze	5
[W+] protekcjonizm gospodarczy	4
[W+] własność wspólnoty	3

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

RYS. 31. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW SOCJALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ LIGI POLSKICH RODZIN. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

W bazie sądów ideologicznych z zakresu socjalizmu szczególnie wyeksponowały się te, które odnosiły się do znacznika „[W+] prawa pracownicze”, przy czym szczególnie zaznaczyło się reprezentowanie sytuacji pracowników, których sytuacja uległa zmianie w wyniku działań ówczesnego rządu, a nie III RP, jak to miało miejsce w przypadku innych partii. Solidaryzm społeczny postrzegany był nie tyle w kontekście jednostek, co całych regionów. Krytykowano pomysł prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych, domagano się objęcia protekcją państwa słabszych gałęzi gospodarki, przede wszystkim rolnictwa.

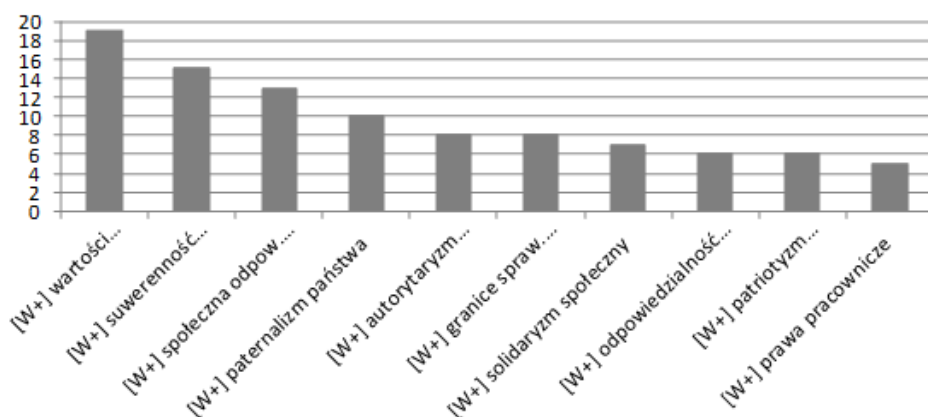
6.5.4. Profil ideologiczny Ligi Polskich Rodzin

Profil ideologiczny Ligi Polskich Rodzin przedstawiono w tabeli 42 i na rysunku 32 (w opracowaniu odrzucono znaczniki mające poniżej 5 rekordów).

TAB. 42. PROFIL IDEOLOGICZNY LIGI POLSKICH RODZIN

Profil ideologiczny Ligii Polskich Rodzin		
	Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
konserwatyzm	[W+] wartości chrześcijańskiej demokracji	19
	[W+] suwerenność państwa	15
	[W+] paternalizm państwa	10
	[W+] autorytaryzm rządów	8
	[W+] odpowiedzialność pokoleniowa	6
	[W+] patriotyzm romantyczny	6
liberalizm	[W+] społeczna odpowiedzialność władzy	13
	[W+] granice sprawowania władzy	8
socjalizm	[W+] solidaryzm społeczny	7
	[W+] prawa pracownicze	5

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

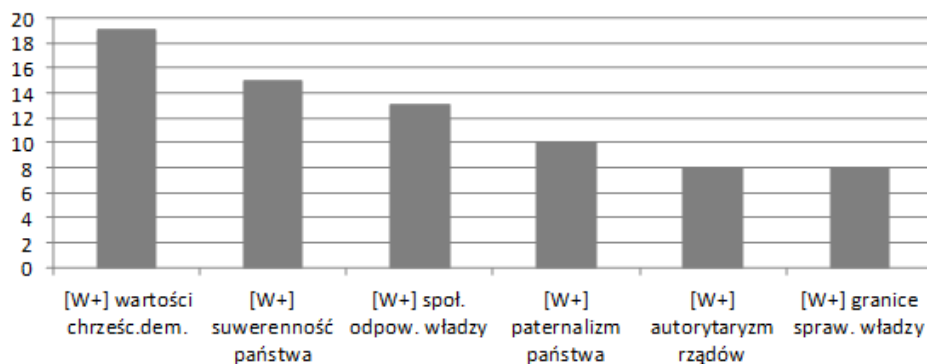
RYS. 32. PROFIL IDEOLOGICZNY LIGI POLSKICH RODZIN. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Na podstawie profilu ideologicznego można wyznaczyć dominujące obszary w dyskursie ideologicznym Ligii Polskich Rodzin. Przedstawiono je w tabeli 43 i na rysunku 33.

TAB. 43. DOMINUJĄCE OBSZARY W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ LIGI POLSKICH RODZIN

Dominujące obszary w orientacji ideologicznej Ligi Polskich Rodzin	
Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
[W+] wartości chrześcijańskiej demokracji	19
[W+] suwerenność państwa	15
[W+] społeczna odpowiedzialność władzy	13
[W+] paternalizm państwa	10
[W+] autorytaryzm rządów	8
[W+] granice sprawowania władzy	8

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

RYS. 33. DOMINUJĄCE OBSZARY W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ LIGI POLSKICH RODZIN.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Dyskurs Ligi Polskich Rodzin w latach 2005–2007 ostatecznie zdominowany był ideologią konserwatywną. Sądy, zakwalifikowane do obszaru „[W+] wartości chrześcijańskiej demokracji”, były na tyle radykalne, że uprawnione było określanie stanowiska reprezentantów tego ugrupowania mianem fundamentalizmu religijnego. Wysoki wskaźnik odniesień zanotowano w ramach znacznika „[W+] suwerenność państwa”, podkreślano szczególnie konieczność prawnego i kulturowego czy moralnego uniezależnienia się od tendencji panujących w Unii Europejskiej. Dużą grupę sądów tworzą tu też te, w których wyrażano krytykę dla okresu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Znacznik „[W+] społeczna odpowiedzialność władzy”, podobnie jak w innych klubach, osiągnął wysoki wynik, aczkolwiek warto zaznaczyć, że krytyka obejmowała tu również aktualnie sprawujących władzę. Ostatnie dwa znaczniki: „[W+] autorytaryzm rządów” i „[W+] ograniczenie sprawowania władzy” uzyskały takie

same wyniki. Znaczniki te wykluczają się wzajemnie. Powstanie takiej niekonsekwencji w orientacji ideologicznej jest wynikiem zmiany, jak zaszła na scenie politycznej w okresie 2005–2007: początkowo dobrze układająca się współpraca koalicjantów (dominującej partii Prawo i Sprawiedliwość z Ligą Polskich Rodzin) z czasem zaczęła pękać, posłowie LPR zaczęli wówczas przywoływać sądy korelujące z drugim ze wskazanych wyżej znaczników.

6.6. Orientacja ideologiczna Polskiego Stronnictwa Ludowego

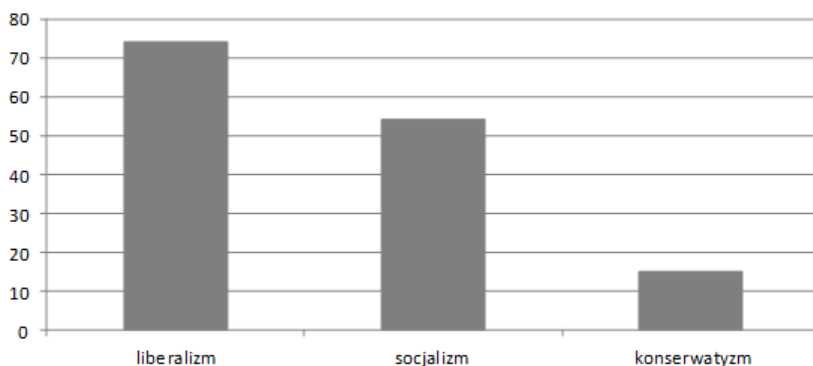
W bazie sądów ideologicznych zgromadzonych w oparciu o analizę wypowiedzi reprezentantów Polskiego Stronnictwa Ludowego znalazły się 143 rekordy. Ilościowy rozkład odniesień do poszczególnych ideologii prezentuje tabela 44.

TAB. 44. UDZIAŁ IDEOLOGII W BAZIE SĄDÓW IDEOLOGICZNYCH POLSKIEGO STRONNICTWA LUDOWEGO

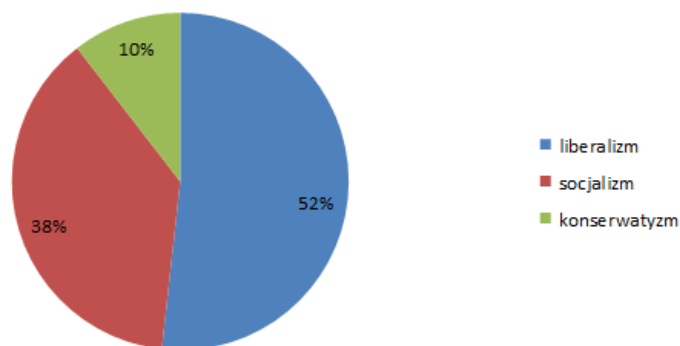
Polskie Stronnictwo Ludowe	
Ideologia	Ilość odniesień
ogółem	143
liberalizm	74
socjalizm	54
konserwatyzm	15

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Dla zilustrowania proporcji wyniki te przedstawiono na rysunku 34 i 35.

RYS. 34. UDZIAŁ IDEOLOGII W BAZIE SĄDÓW IDEOLOGICZNYCH POLSKIEGO STRONNICTWA LUDOWEGO. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Rys. 35. UDZIAŁ PROCENTOWY IDEOLOGII W BAZIE SĄDÓW IDEOLOGICZNYCH POLSKIEGO STRONNICTWA LUDOWEGO. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Dane ilościowe wymagają doprecyzowania i omówienia w wyniku analizy jakościowej.

6.6.1. Konserwatyzm w orientacji ideologicznej Polskiego Stronnictwa Ludowego

Konserwatyzm zajął niewielki obszar bazy ideologicznej Polskiego Stronnictwa Ludowego, ogółem było to zaledwie 10% sądów ideologicznych. Ilość odniesień do poszczególnych znaczników prezentuje tabela 45.

TAB. 45. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW KONSERWATYZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ POLSKIEGO STRONNICTWA LUDOWEGO

Polskie Stronnictwo Ludowe Odniesienia do znaczników konserwatyzmu	
Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
[W+] suwerenność państwa	6
[W+] paternalizm państwa	5
[W+] wartości chrześcijańskiej demokracji	3
[W+] własność indywidualna	1

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Największą grupę stanowią sądy wyrażające treści zamknięte znacznikiem „[W+] suwerenność państwa”. Dotyczyły one głównie okresu, kiedy w Polsce panował system komunistyczny. W dyskursie Polskiego Stronnictwa Ludowego pojawiło się niewiele odniesień do chrześcijańskich wartości, przede wszystkim do kategorii

sumienia, podobnie w zakresie znacznika ideologicznego „[W+] paternalizm państwa”, gdzie przejawiano wiarę w moc sterowania zachowaniem jednostki za pomocą przepisów prawnych.

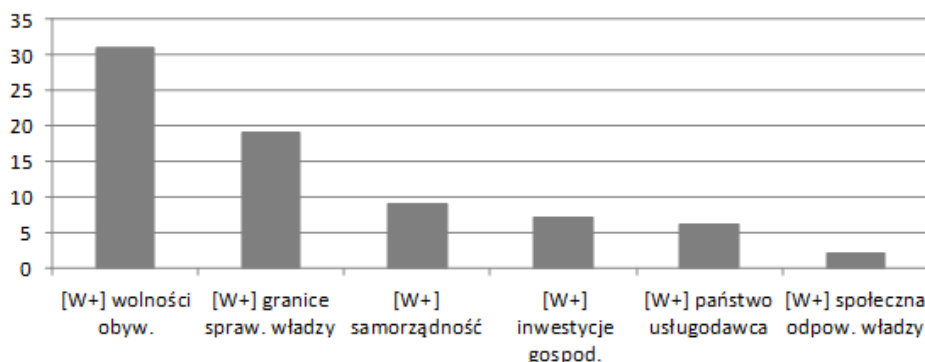
6.6.2. Liberalizm w orientacji ideologicznej Polskiego Stronnictwa Ludowego

W bazie ideologicznej Polskiego Stronnictwa Ludowego odniesienia do ideologii liberalizmu zajęły 52%, co stanowi ponad połowę wszystkich sądów ideologicznych, zidentyfikowanych w wypowiedziach reprezentantów tego klubu. Wyniki dla poszczególnych znaczników ilustruje tabela 46 i rysunek 36.

TAB. 46. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW LIBERALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ POLSKIEGO STRONNICTWA LUDOWEGO

Polskie Stronnictwo Ludowe Odniesienia do znaczników liberalizmu	
Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
[W+] wolności obywatelskie	31
[W+] granice sprawowania władzy	19
[W+] samorządność	9
[W+] inwestycje gospodarcze	7
[W+] państwo usługodawca	6
[W+] społeczna odpowiedzialność władzy	2

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

RYS. 36. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW LIBERALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ POLSKIEGO STRONNICTWA LUDOWEGO. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

W odniesieniu do znacznika ideologicznego „[W+] wolności obywatelskie” Polskie Stronnictwo Ludowe przejawiało największe zróżnicowanie: przywoływano prawo do obrony, do sprawiedliwego procesu, prawo do prywatności, wolność zrzeszania się, prawo uczelni wyższych do autonomii, nietykalność osobistą, wolność słowa, nie zanotowano jednak odniesień do wolności gospodarczej. Wysoką pozycję zajęły też odniesienia do znacznika „[W+] granice sprawowania władzy”. Działalność ówczesnego rządu postrzegano w kontekście ograniczania praw obywatelskich, nie akceptowano też skłonności do autopromocji poprzez przyznawanie sobie przez rząd pochwał za dawne dokonania (tu przede wszystkim za walkę z komunizmem). Posłowie Polskiego Stronnictwa Ludowego wysoko cenili wszelkie przejawy samorządności, jednak najsilniej tendencja ta zaznaczyła się w kontekście samorządności regionów, tak administracyjnej, jak i gospodarczej.

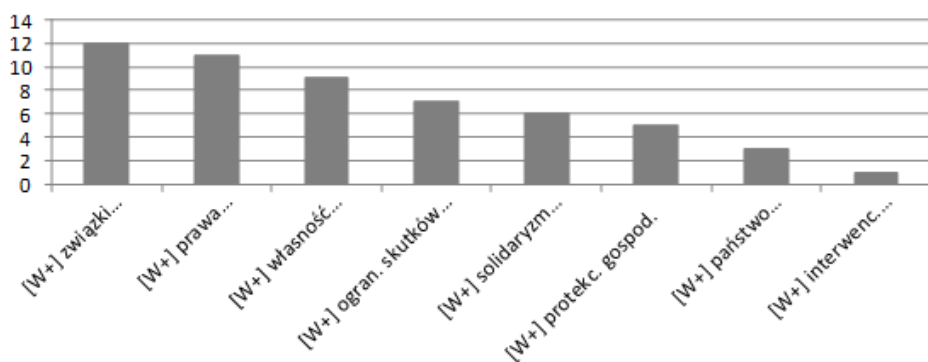
6.6.3. Socjalizm w orientacji ideologicznej Polskiego Stronnictwa Ludowego

W bazie ideologicznej Polskiego Stronnictwa Ludowego odniesienia do ideologii socjalizmu to 38% całości. Wyniki ilustruje tabela 47 i rysunek 37.

TAB. 47. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW SOCJALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ POLSKIEGO STRONNICTWA LUDOWEGO

Polskie Stronnictwo Ludowe Odniesienia do znaczników socjalizmu	
Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
[W+] związki zawodowe	12
[W+] prawa pracownicze	11
[W+] własność wspólnoty	9
[W+] ograniczenie skutków bezrobocia	7
[W+] solidaryzm społeczny	6
[W+] protekcjonizm gospodarczy	5
[W+] państwo opiekuńcze	3
[W+] interwencjonizm gospodarczy	1

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Rys. 37. ODNIESIENIA DO ZNACZNIKÓW SOCJALIZMU W BAZIE IDEOLOGICZNEJ POLSKIEGO STRONNICTWA LUDOWEGO. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

W grupie sądów określonych znacznikiem ideologicznym „[W+] związki zawodowe” postulowano absolutną konieczność konsultowania podejmowanych decyzji z przedstawicielami związków zawodowych, a także w trakcie spotkań rolniczych. Znacznik „[W+] prawa pracownicze” zdominowany został przez prawa rolników, pojawiły się pojedyncze odniesienia do zawodu sędziego i żołnierza. Przedsiębiorstwa państwowe postrzegane były jako najodpowiedniejsza forma organizacji własności państwa.

6.6.4. Profil ideologiczny Polskiego Stronnictwa Ludowego

Profil ideologiczny Polskiego Stronnictwa Ludowego zaprezentowano w tabeli 48 (w opracowaniu odrzucono znaczniki mające poniżej 5 rekordów).

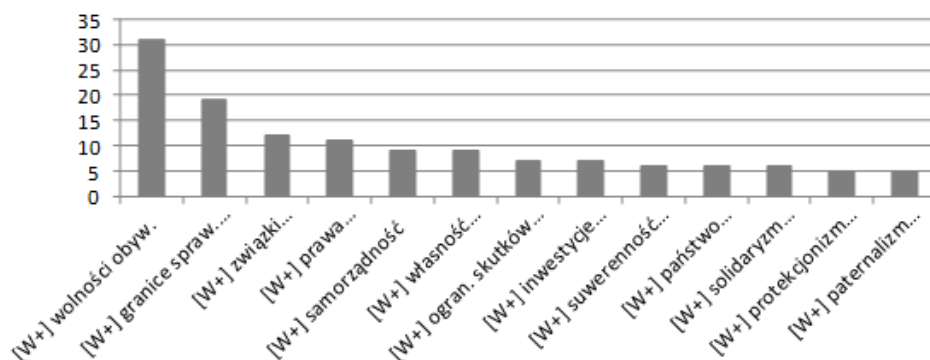
TAB. 48. PROFIL IDEOLOGICZNY POLSKIEGO STRONNICTWA LUDOWEGO

Profil ideologiczny Polskiego Stronnictwa Ludowego		
	Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
konserwatyzm	[W+] suwerenność państwa	6
	[W+] paternalizm państwa	5

TAB. 48 (CD.)

Profil ideologiczny Polskiego Stronnictwa Ludowego		
	Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
liberalizm	[W+] wolności obywatelskie	31
	[W+] granice sprawowania władzy	19
	[W+] samorządność	9
	[W+] inwestycje gospodarcze	7
	[W+] państwo usługodawca	6
socjalizm	[W+] związki zawodowe	12
	[W+] prawa pracownicze	11
	[W+] własność wspólnoty	9
	[W+] ograniczenie skutków bezrobocia	7
	[W+] solidaryzm społeczny	6
	[W+] protekcjonizm gospodarczy	5

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

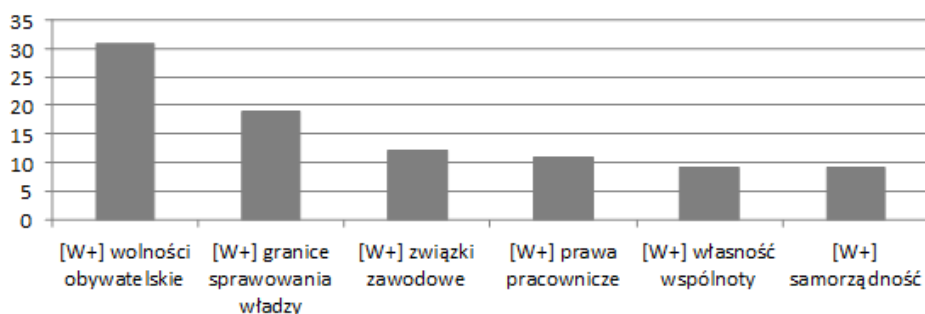
RYS. 38. PROFIL IDEOLOGICZNY POLSKIEGO STRONNICTWA LUDOWEGO. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

W oparciu o sporządzony profil ideologiczny możliwe było wyróżnienie najistotniejszych znaczników ideologicznych dla dyskursu Polskiego Stronnictwa Ludowego, które przedstawiono w tabeli 49 i na rysunku 39.

TAB. 49. DOMINUJĄCE OBSZARY W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ POLSKIEGO STRONNICTWA LUDOWEGO

Dominujące obszary w orientacji ideologicznej Polskiego Stronnictwa Ludowego	
Znacznik ideologiczny	Ilość odniesień
[W+] wolności obywatelskie	31
[W+] granice sprawowania władzy	19
[W+] związki zawodowe	12
[W+] prawa pracownicze	11
[W+] własność wspólnoty	9
[W+] samorządność	9

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

RYS. 39. DOMINUJĄCE OBSZARY W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ POLSKIEGO STRONNICTWA LUDOWEGO. ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

W orientacji ideologicznej Polskiego Stronnictwa Ludowego wyraźnie zaznaczyło się dążenie do decentralizacji władzy (por. znaczniki ideologiczne: w kwestiach gospodarczych „[W+] prawa pracownicze”, „[W+] samorządność”, w kwestiach obywatelskich „[W+] wolności obywatelskie”, „[W+] granice sprawowania władzy”).

6.7. Dyskurs parlamentarny w Polsce okresie 2005–2006 – podsumowanie

W tabeli 50 przedstawione są pełne dane obejmujące odniesienia klubów parlamentarnych do poszczególnych znaczników ideologicznych. Zestawienie oparte jest na danych płynących ze skonstruowanych profili ideologicznych klubów parlamentarnych.

TAB. 50. ZNACZNIKI IDEOLOGICZNE W BAZACH IDEOLOGICZNYCH KLUBÓW PARLAMENTARNYCH
– ZESTAWIENIE PEŁNE

	Znacznik ideologiczny	PiS	PO	SRP	SLD	LPR	PSL
konserwatyzm	[W+] odpowiedzialność pokoleniowa	V		V		V	
	[W+] wartości chrześcijańskiej demokracji			V		V	
	[W-] moralna ułomność człowieka						
	[W+] silny rząd	V					
	[W+] suwerenność państwa	V		V		V	V
	[W+] patriotyzm romantyczny			V		V	
	[W+] społeczeństwo hierarchiczne						
	[W+] paternalizm rodzicielski						
	[W+] paternalizm państwa	V		V		V	V
	[W+] autorytaryzm rządów					V	
	[W+] własność indywidualna			V			
liberalizm	[W+] wolności obywatelskie	V	V	V	V		V
	[W+] społeczne prawa naturalne						
	[W+] wolność absolutna jednostek				V		
	[W+] państwo usługodawca		V		V		V
	[W+] równość dostępu do stanowisk		V		V		
	[W+] dostęp do wiedzy naukowej				V		
	[W+] społeczna odpowiedzialność władzy	V		V	V	V	
	[W+] granice sprawowania władzy		V		V	V	V
	[W+] pełna prywatyzacja		V				
	[W+] samorządność		V		V		V
	[W+] inwestycje gospodarcze		V		V		
	[W+] integracja europejska		V				
socjalizm	[W+] prawa pracownicze	V		V	V	V	V
	[W+] związki zawodowe						V
	[W+] zachowanie warunkowane społecznie			V			
	[W+] solidaryzm społeczny	V		V		V	V
	[W+] państwo opiekuńcze	V		V	V		
	[W+] nacjonalizacja gospodarki			V			V
	[W+] interwencjonizm gospodarczy	V		V			
	[W+] protekcjonizm gospodarczy	V		V	V		V
	[W+] ograniczenie skutków bezrobocia	V		V			V

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

W oparciu o powyższe zestawienie można wskazać znaczniki ideologiczne o bardzo niskim stopniu aktywności w dyskursie parlamentarnym w badanym okresie. Dla konserwatyzmu są to: „[W+] społeczeństwo hierarchiczne”, „[W-] moralna ułomność człowieka”, „[W+] silny rząd”, „[W+] paternalizm rodzicielski”, „[W+] autorytaryzm rządów”, a także „[W+] własność indywidualna”. Spośród znaczników liberalizmu mało produktywnie okazały się: „[W+] społeczne prawa naturalne”, „[W+] wolność absolutna jednostek”, „[W+] dostęp do wiedzy naukowej”, „[W+] pełna prywatyzacja” oraz „[W+] integracja europejska”. W zakresie socjalizmu zanotowano niewielką ilość odniesień do znaczników: „[W+] związki zawodowe” i „[W+] zachowanie warunkowane społecznie”. Znalezienie sojuszników w zakresie przeforsowania określonych rozwiązań na tych obszarach należy postrzegać jako znacznie utrudnione.

Obserwacja uzyskanych danych pozwala wnioskować o możliwych przestrzeniach współpracy między poszczególnymi klubami parlamentarnymi. Tym, co łączy orientacje ideologiczne grup, są zarówno te obszary systemu, których one nie akceptują, jak i te, wobec których przyjmują postawę pozytywną. W zakresie takich znaczników, jak: „[W+] wolności obywatelskie”, „[W+] państwo usługodawca”, „[W+] społeczna odpowiedzialność władzy”, „[W+] granice sprawowania władzy”, „[W+] prawa pracownicze”, a także „[W+] solidaryzm społeczny” i „[W+] protekcyjnizm gospodarczy”, pojawiły się odniesienia w bazie ideologicznej niemal wszystkich klubów parlamentarnych. Co ciekawe, znaczniki te pochodzą w większości z ideologii liberalnej. W literaturze przedmiotu pojawiają się założenia, iż sfera ówczesnej polityki europejskiej zdominowana jest ideologią liberalną – uzyskane wyniki zdają się potwierdzać tę tezę. Liczne odwołania do ideologii socjalizmu można zaś tłumaczyć sytuacją społeczno-gospodarczą Polski, która nadal jest krajem rozwijającym się o kształtującej się dopiero przestrzeni wolnego rynku.

Przeprowadzenie podobnych analiz dla bieżącego, aktualnego dyskursu daje zatem obszerną wiedzę na temat predyspozycji ideologicznych określonych grup. Dane takie stają się szczególnie cenne, jeśli uwzględnić przyjęte na początku pracy założenie o „wieloadresowości” wypowiedzi parlamentarzystów. Co więcej, jak się okazuje, wyniki analizy dyskursu parlamentarnego przeprowadzone metodą opracowaną na gruncie gramatyki komunikacyjnej silnie korelują z sytuacją pozajęzykową na polskiej scenie politycznej. Mogą stanowić istotne źródło danych do pracy w interdyscyplinarnym zespole, wraz z przedstawicielami socjologii i politologii, by w pełny sposób opisać mechanizmy mające wpływ na kształtowanie rzeczywistości politycznej w Polsce.

ROZDZIAŁ 7

Wnioski

Na zakończenie pracy, po szczegółowym omówieniu zjawisk mających miejsce w polskim dyskursie parlamentarnym w okresie 2005–2006, należy odnieść się do przyjętych na początku procesu badawczego hipotez. Zakładano, że:

1. Możliwe jest zbadanie orientacji ideologicznej metodą gramatyki komunikacyjnej.
2. Orientacja ideologiczna w debacie parlamentarnej manifestuje się za pomocą języka – sądy oceniające konstytuowane są określonymi środkami językowymi.
3. W oparciu o analizę językową możliwe jest zidentyfikowanie obiektów ideologicznych charakterystycznych dla określonego dyskursu. Wskazanie obecności obiektów ideologicznych w dyskursie parlamentarnym traktuje się jako dowód istnienia pluralizmu politycznego na polskiej scenie politycznej w badanym okresie.
4. Wyniki badań orientacji ideologicznej stworzą pewien profil ideologiczny badanej grupy. Przyjmując możliwość zachodzenia fluktuacji w obszarze orientacji ideologicznej, zakłada się z dużym prawdopodobieństwem, że profil ideologiczny mogą tworzyć komponenty z różnych prototypowych systemów ideologicznych, tj. profile ideologiczne będą miały charakter mieszany.
5. W orientacji ideologicznej określonych klubów parlamentarnych będzie się przejawiał dominujący obszar ideologiczny. Można go wyznaczyć, wykorzystując opracowane przez autorkę narzędzie oparte na znacznikach ideologicznych oraz posiłkując się analizą ilościową, mającą w dysertacji status pomocniczej.
6. Profil ideologiczny żadnego klubu parlamentarnego nie będzie charakteryzował się puryzmem ideologicznym. Istnienie wspólnych płaszczyzn orientacji ideologicznych jest warunkiem zaistnienia porozumienia i podjęcia współpracy. Płaszczyzny te zostaną określone na podstawie odniesień do znaczników ideologicznych. Wysokie wskaźniki odniesień do znaczników ideologicznych stworzą potencjalną płaszczyznę porozumienia między porównywanymi grupami.

W oparciu o uzyskane wyniki badań zweryfikowana zostanie prawdziwość przyjętych tez.

Przeprowadzone badanie pozwoliło wyciągnąć wniosek, iż orientację ideologiczną można badać metodą opracowaną na gruncie gramatyki komunikacyjnej. Orientacja ideologiczna jest zbiorem sądów ideologicznych funkcjonujących w dyskursie

o tematyce społeczno-politycznej. Jest ona właściwa jednostce bądź grupie społecznej. W gramatyce komunikacyjnej przyjmuje się, że orientację ideologiczną grupy społecznej tworzy suma orientacji ideologicznych członków tej grupy. Poszczególne osoby manifestują swoją orientację ideologiczną poprzez zawarte w ich wypowiedziach sądy ideologiczne, które stanowią jednostkowe wyrażenie tej orientacji. Immanentną cechą sądów ideologicznych jest zawarta w nich ocena przedstawianego stanu rzeczy, zatem sądy ideologiczne są z natury sądami aksjologicznymi. Na gruncie gramatyki komunikacyjnej opracowana jest precyzyjna aparatura do badania aktów mowy służących do wyrażania sądów aksjologicznych. Analiza tych aktów mowy w wypowiedziach reprezentantów określonej grupy pozwala odkryć ich postawę wobec obiektów rzeczywistych, funkcjonujących w społeczno-politycznej sferze dyskursu. W tym celu przeprowadzono w pracy analizę aktów mowy emotywno-oceniających, a także takich, których prymarnym celem nie jest wartościowanie, jednak z uwagi na polifunkcjonalność zastosowanych w nich operatorów interakcyjnych niosą one informację o ocenie przedstawionego w treści propozycjonalnej stanu rzeczywistego, np. aktów mowy działania. W wyniku analizy powstały kolekcje sądów aksjologicznych, w znacznej mierze o charakterze sądów ideologicznych, będące wyrazem orientacji ideologicznej badanej grupy społecznej, którą w pracy był klub parlamentarny. Twierdzenie wyrażone w formie hipotezy numer 1 należy zatem uznać za prawdziwe.

W literaturze przedmiotu przyjmuje się założenie, że ideologie są konstruowane, upowszechniane i reprodukowane w języku (Piekot, Poprawa 2009: 8). Przeprowadzona analiza ilustruje, w jaki sposób się to odbywa. Dla debaty parlamentarnej, która jest typem dyskursu metaideologicznego (zob. Awdziejew 2008b: 69), charakterystyczne jest, że uogólnione sądy ideologiczne mogą być werbalizowane na powierzchni zdania. Stanowią one jednak tylko część bazy ideologicznej, jaka zawarta jest w tekście, zazwyczaj bowiem sądy te nie są wyrażane wprost, dotarcie do nich wymaga przeprowadzenia odpowiednich zabiegów interpretacyjnych. Dotyczy to uogólnionych sądów ideologicznych, pełniących funkcję reguł ogólnych w argumentacji aksjologicznej, którą uznaje się za podstawowe narzędzie perswazji w dyskursie o tematyce społeczno-politycznej.

Na powierzchni tekstu za pomocą odpowiednich operatorów wyrażane są akty mowy, których prymarną bądź sekundarną funkcją jest wyrażanie oceny. Szczegółową analizę operatorów interakcyjnych przeprowadzono w pracy. Ukonstruowane za ich pomocą sądy oceniające odnoszą się zwykle do obiektów rzeczywistych, pojawiających się na scenie politycznej. Bezpośrednie wyrażanie oceny takiego obiektu jest istotą mechanizmu etykietowania. Jeśli zaś wprowadzono do tekstu uzasadnienie dla wygłaszanych sądów, to rozważania przenieść należy na płaszczyznę argumentacji. Sądy ideologiczne tworzą wówczas złożone konfiguracje, ustalenie zachodzących między nimi relacji pozwala dotrzeć do reguły ogólnej, będącej podstawą wyrażanych ocen. Reguła ogólna ma postać uogólnionego sądu ideologicznego, a ten wyraża fragment orientacji ideologicznej nadawcy tekstu. W związku z powyższym także hipotezę numer 2 należy uznać za prawdziwą.

Obiekt ideologiczny jest specjalnym typem obiektu kulturowego. Tym, co odróżnia go od obiektów kulturowych, jest występujące w nim w ramach tego samego dyskursu skontrastowanie wartości. Poszczególne grupy postrzegają zatem dany obiekt jako negatywny, inne jako pozytywny. Przeprowadzono analizę dla takich obiektów pojawiających się w dyskursie parlamentarnym, jak wprowadzenie stanu wojennego, demokracja, ograniczenie liczby aborcji, korupcja, zapłodnienie *in vitro* i innych. Wśród nich obiektom, które uzyskały jednakowy znak wartości, zgodnie z metodologią gramatyki komunikacyjnej nadano status obiektów kulturowych, te, które wykazywały różnice wartości, są uznawane za obiekty ideologiczne. Ustalenie statusu określonego obiektu możliwe jest w drodze analizy sposobów jego etykietowania bądź też poprzez standaryzację argumentów, jakie się do niego odnoszą. W procesie argumentacji aksjologicznej wyzyskuje się mechanizm parametryzacji obiektu ideologicznego – w określonej wypowiedzi naświetla się jedną z wielu cech, jakie właściwe są obiektowi i w oparciu o tę wyizolowaną jego cechę uzasadnia się pozytywną bądź negatywną postawę wobec niego.

Wykazanie funkcjonowania w polskim dyskursie parlamentarnym w okresie 2005–2006 obiektów ideologicznych uzasadnia tezę, że dyskurs ten cechuje pluralizm polityczny.

W dysertacji opisano skonstruowaną przez autorkę metodę, służącą do weryfikowania zależności orientacji ideologicznej określonej jednostki bądź grupy od tradycyjnie pojętych systemów ideologicznych (w niniejszej pracy to konserwatyzm, liberalizm i socjalizm). Profil ideologiczny stanowi precyzyjny, ustrukturyzowany opis orientacji ideologicznej i umożliwia dalszą pracę badawczą, bowiem orientacja ideologiczna jako zbiór sądów ideologicznych przedstawia na tym polu pewne problemy. Profil ideologiczny tworzony jest w oparciu o odniesienia do znaczników ideologicznych tradycyjnych systemów. Jak się okazuje, charakterystyczne dla profilu poszczególnych klubów parlamentarnych jest pojawianie się odniesień do znaczników z różnych ideologii. Większość poddanych badaniu klubów parlamentarnych przejawiała w swym dyskursie nawiązania do różnych ideologii (por. profile ideologiczne badanych klubów). Stwierdzenie mieszanego charakteru profili ideologicznych uprawomocnia sąd wyrażony w tezie numer 4. Tu jednak pojawia się kolejna hipoteza: obecność odniesień do określonego znacznika ideologicznego w profilu wielu klubów parlamentarnych może świadczyć o zachodzeniu procesu konstytuowania się występujących na tym obszarze obiektów ideologicznych jako obiektów kulturowych, o pewnej transformacji. Hipoteza ta wymaga jednak weryfikacji w osobnym badaniu, a być może także pewnej zwłoki w podjęciu tego trudu, gdyż wspomniane transformacje nie są, jak się wydaje, procesami zachodzącymi gwałtownie, wymagają czasu.

Wychodząc od tezy o pewnym ustrukturyzowaniu orientacji ideologicznej (zob. Habrajska 2008: 60–61), przyjęto, że można ustalić dla poszczególnych klubów parlamentarnych obszary, które dominowały w ich dyskursie w badanym okresie. Dominujące obszary wyodrębniono w oparciu o sporządzone profile ideologiczne, wskazując pięć znaczników ideologicznych o najwyższym wskaźniku odniesień

w dyskursie określonej grupy. Wybór akurat pięciu znaczników był arbitralną decyzją autorki. Dominujące obszary w orientacji ideologicznej wyznaczono dla każdego klubu parlamentarnego.

Zawarta w punkcie 6 hipoteza, że profil ideologiczny żadnego z klubów parlamentarnych nie będzie charakteryzował się puryzmem ideologicznym została sfalsyfikowana. Sporządzony dla klubu parlamentarnego Platformy Obywatelskiej profil ideologiczny został zdominowany przez ideologię liberalną.

Zawarte w dalszej części punktu 6 założenie, że istnienie wspólnych płaszczyzn orientacji ideologicznych jest warunkiem zaistnienia porozumienia i podjęcia współpracy pozostaje w mocy. Na zjawisko to zwróciła uwagę już E. Laskowska, pisząc: „Parlament składa się z wielu ugrupowań. Na ogół jednak dzieje się tak, że przy debacie na jakiś temat ugrupowania zaczynają łączyć się w koalicje (...)” (Laskowska 2004: 208). W oparciu o wyróżnione dominujące obszary w orientacji ideologicznej poszczególnych klubów parlamentarnych przygotowano zestawienie, które pozwoli wyciągnąć wnioski na temat potencjalnych obszarów współpracy (tabela 51).

TAB. 51. DOMINUJĄCE OBSZARY W ORIENTACJI IDEOLOGICZNEJ KLUBÓW PARLAMENTARNYCH – ZESTAWIENIE

Znacznik ideologiczny	PiS	PO	SRP	SLD	LPR	PSL
[W+] wartości chrześcijańskiej demokracji			V		V	
[W+] silny rząd	V					
[W+] paternalizm państwa	V		V		V	
[W+] autorytaryzm rządów					V	
[W+] społeczna odpowiedzialność władzy	V		V		V	
[W+] granice sprawowania władzy		V		V	V	V
[W+] państwo opiekuńcze	V					
[W+] suwerenność państwa	V				V	
[W+] wolności obywatelskie			V	V		V
[W+] państwo usługodawca		V				
[W+] wolność absolutna jednostek				V		
[W+] samorządność		V		V		V
[W+] integracja europejska		V				
[W+] inwestycje gospodarcze		V		V		
[W+] protekcyjizm gospodarczy			V			
[W+] związki zawodowe						V
[W+] prawa pracownicze						

Znacznik ideologiczny	PiS	PO	SRP	SLD	LPR	PSL
[W+] nacjonalizacja gospodarki						V
[W+] ograniczenie skutków bezrobocia			V			

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Kluby parlamentarne koalicji PiS – Samoobrona RP – LPR płaszczyznę porozumienia znalazły w obszarze zamkniętym znacznikiem „[W+] paternalizm państwa”, ten sposób sprawowania rządów był bliski każdej z tych grup. Podobnie silna tendencja do egzekwowania konsekwencji wobec poprzedników politycznych stworzyła przestrzeń współpracy w ramach znacznika „[W+] społeczna odpowiedzialność władzy”. Jednak już dla dążenia do ukonstytuowania silnego rządu Prawo i Sprawiedliwość nie znalazło oddanego sojusznika, a nawet wręcz przeciwnie – ukonstytuowała się silna opozycja wokół obszaru ideologicznego, określonego znacznikiem „[W+] granice sprawowania władzy”. Podobnie istotne dla Ligi Polskich Rodzin kwestie wyrażone znacznikiem ideologicznym „[W+] wartości chrześcijańskiej demokracji”, oscylujące na krawędzi fundamentalizmu religijnego, nie stanowiły centrum zainteresowania innych klubów parlamentarnych. W jednej z debat kwestia ta podniesiona została przez reprezentanta LPR: „Cieszy mnie, że jest to nasza wspólna inicjatywa ponadklubowa. Ale niepokoi mnie i boli, że wielu parlamentarzystów Prawa i Sprawiedliwości występując w niektórych mediach prezentuje zupełnie inne stanowisko” (P27/26.10/P17/LPR1). Na płaszczyźnie gospodarczej Platforma Obywatelska przejawiała nastawienie podobne do stanowiska Sojuszu Lewicy Demokratycznej w zakresie znacznika ideologicznego „[W+] inwestycje gospodarcze”, w obrębie znacznika „[W+] samorządność” panowała zgodność między tymi trzema klubami.

W ramach uzupełnienia i argumentu potwierdzającego założone w pracy tezy warto dodać, że po wyborach w 2007 roku powstała koalicja PO–PSL. W „Deklaracji koalicyjnej” zapisano m.in.: „Obie strony deklarują wolę dalszej przebudowy ustrojowej państwa w stronę jego większej decentralizacji poprzez zwiększenie roli samorządów, poszerzenie ich kompetencji i wzmocnienie finansowych podstaw działania oraz szerokiego stosowania zasady pomocniczości”. W okresie 2005–2006 tylko Platforma Obywatelska przejawiała pozytywną postawę względem nawiązania bliskiej współpracy z Unią Europejską, inne kluby bądź nie uwzględniały tego obiektu w swoim dyskursie, bądź odnosiły się do niego z wrogością (np. Samoobrona RP, LPR).

Uzyskane wnioski obowiązują dla dyskursu parlamentarnego z okresu 2005–2006. W dysertacji ukazano możliwy sposób badania orientacji ideologicznej w oparciu o metody lingwistyczne. Metodę tę można stosować jako podstawę do badań o charakterze synchronicznym, jak i diachronicznym. Możliwe jest zbadanie ewolucji orientacji ideologicznej poszczególnych jednostek bądź grup społecznych. Metoda ta kreuje ogromną przestrzeń badawczą i adekwatne dla lingwistyki narzędzie do badania faktycznych problemów społecznych, co dobitnie postuluje się w nurcie analizy dyskursu.

Mając świadomość ograniczeń analizy dyskursu jako metody badawczej, a także pamiętając uwagi na temat możliwości pojmowania polityki jako gry, w której poszczególni aktorzy – jednostki bądź grupy – dążą do zrealizowania określonych, ważnych dla nich celów, opracowanie nie rości sobie pretensji do określania, jaka jest struktura orientacji ideologicznej poszczególnych ugrupowań w sensie psychologicznym, w dłuższym wymiarze czasu – uzyskane wyniki określają, jaką orientację ideologiczną zmanifestowano w wypowiedziach w badanym okresie. Celem pracy było wykazanie, że metoda opracowana na gruncie gramatyki komunikacyjnej autorstwa A. Awdiejewa i G. Habrajskiej pozwala z powodzeniem badać dyskurs parlamentarny. W wyniku badań potwierdziła się główna hipoteza, iż dyskurs ten w badanym okresie charakteryzował pluralizm polityczny. Tym niemniej przeprowadzone badanie nie wyczerpuje w pełni zakresu problematyki dotyczącej dyskursu parlamentarnego, a tym bardziej dyskursu politycznego. Pozostaje nadal wiele zagadnień, które należy zbadać i opisać (niektóre problemy sygnalizowano w trakcie wywodu), dlatego konieczne wydaje się prowadzenie dalszych badań.

BIBLIOGRAFIA

- Anaszewicz M. (2015), *Komunikowanie rządowe w Polsce. Perspektywa instytucjonalna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Antas J. (1999), *O kłamstwie i kłamaniu: studium semantyczno-pragmatyczne*, Universitas, Kraków.
- Austin J. (1993), *Mówienie i poznawanie: rozprawy i wykłady filozoficzne*, PWN, Warszawa.
- Awdiejew A. (1994), *Wartościowanie wymuszone a szacunek dla odbiorcy w dyskursie politycznym*, [w:] *Język a kultura 11: Język polityki a współczesna kultura polityczna*, red. J. Anusiewicz i B. Siciński, Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej, Wrocław, s. 49–56.
- Awdiejew A. (2001), *Komunikatywizm (perspektywa metodologiczna badań lingwistycznych)*, [w:] *Język w komunikacji*, red. G. Habrajska, t. 1, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej, Łódź, s. 23–29.
- Awdiejew A. (2007), *Konstruowanie trzeciej rzeczywistości*, [w:] *Mechanizmy perswazji i manipulacji*, red. G. Habrajska, Oficyna Wydawnicza „Leksem”, Łask, s. 95–104.
- Awdiejew A. (2008a), *Argumentacja aksjologiczna w komunikacji publicznej*, [w:] *Rozmowy o komunikacji 2. Motywacja psychologiczna i kulturowa w komunikacji*, red. G. Habrajska, Leksem, Łask, s. 129–139.
- Awdiejew A. (2008b), *Ideologia. Postawa i komunikacja*, [w:] *Ideologie w słowach i obrazach*, red. I. Kamińska-Szmaj i in., Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 65–72.
- Awdiejew A. (2010), *Kontrastowanie ideologiczne w tworzeniu wizji IV RP*, [w:] *Rozmowy o komunikacji 4: Metodologia i praktyka komunikacji społecznej*, red. G. Habrajska, Oficyna Wydawnicza „Leksem”, Łask 2010, s. 49–58.
- Awdiejew A. (2011), *Gramatyka komunikacyjna teraz. The state of art*, [w:] *Komunikatywizm w Polsce. Wybrane zagadnienia z teorii i praktyki*, red. G. Habrajska, Primum Verbum, Łódź, s. 9–19.
- Awdiejew A., Habrajska G. (2004), *Wprowadzenie do gramatyki komunikacyjnej*, t. 1, Oficyna Wydawnicza „Leksem”, Łask.
- Awdiejew A., Habrajska G. (2006), *Wprowadzenie do gramatyki komunikacyjnej*, t. 2, Oficyna Wydawnicza „Leksem”, Łask.
- Awdiejew A., Habrajska G. (2009), *Strategie propagandowe i agitacyjne*, [w:] *Rozmowy o komunikacji 3: Problemy komunikacji społecznej*, red. G. Habrajska, Oficyna Wydawnicza „Leksem”, Łask, s. 9–54.

- Awdiejew A., Habrajska G. (2010), *Komponowanie sensu w procesie odbioru komunikatów*, Primum Verbum, Łódź.
- Barańska A., Fąka P., Filipczak A. (2010), *Nauka o komunikowaniu – argumentacja w komunikacji społecznej*, [w:] *O mediach i komunikacji. Skrypt dla studentów dziennikarstwa i komunikacji społecznej*, red. E. Pleszkun-Olejniczakowa, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 37–57.
- Batko-Tokarz B. (2008), *Perswazja w dyskursie sejmowym*, Scriptum, Kraków.
- Beaugrande de R. (1996), *Story of Discourse Analysis*, [w:] *Introduction to Discourse Analysis*, red. T. van Dijk, Sage Publications, Londyn.
- Bralczyk J. (1986), *O języku polskiej propagandy politycznej lat siedemdziesiątych*, Ośrodek Badań Prasoznawczych RSW, Kraków.
- Bralczyk J. (1996), *Język na sprzedaż*, Business Press, Warszawa.
- Bralczyk J. (2007), *O języku propagandy i polityki*, Trio, Warszawa.
- Cialdini R. B. (2004), *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- Cwalina W., Falkowski A. (2006), *Marketing polityczny. Perspektywa psychologiczna*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- Czyżewski M., Kowalski S., Piotrowski A. (2010), *Wprowadzenie*, [w:] *Rytualny chaos. Studium dyskursu publicznego*, red. M., Czyżewski i in., Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa, s. 15–48.
- Doliński D. (2000), *Psychologia wpływu społecznego*, Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum, Wrocław.
- Doliński D. (2008), *Techniki wpływu społecznego*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Doliński D. (2014), *Przestrzenie manipulacji społecznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Duszak A. (1998), *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Figiel A. (2009), *Języki IV RP. Podziały społeczno-polityczne w dyskursie polityki*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Poznań.
- Filipczak-Białkowska (2016), *Niedostówność jako strategia w tekstach politycznych – metody, funkcje, interpretacja*, [w:] *Język a komunikacja 37: Niedostówność w języku*, red. M. Odelski i in., Krakowskie Towarzystwo Popularyzowania Wiedzy o Komunikacji Językowej „Tertium”, Kraków, s. 103–114.
- Filipczak-Białkowska A. (2011), *Profilowanie obiektu ideologicznego jako strategia manifestowania ideologii w debacie parlamentarnej*, [w:] *Komunikatywizm w Polsce – wybrane zagadnienia z teorii i praktyki*, red. G. Habrajska, Primum Verbum, Łódź, s. 139–145.
- Fleischer M. (2008), *Ideologia – jej funkcje komunikacyjne i kognitywne*, [w:] *Ideologie w słowach i obrazach*, red. I. Kamińska-Szmaj i in., Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 97–115.

- Gawin D. (2014), *I Rzeczpospolita – wspólnota wolnych mówców*, [w:] *Sztuka debaty*, red. M. Kochan, Gdańsk, s. 9–20.
- Głowiński M. (1990), *Nowomowa po polsku*, Wydawnictwo PEN, Warszawa.
- Grabias S. (1981), *O ekspresywności języka: ekspresja a słowotwórstwo*, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin.
- Griffin E., *Podstawy komunikacji społecznej*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003.
- Grzegorzczkova R. (2007), *Wstęp do językoznawstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Grzegorzewski K. (2014), *Homo rhetoricus w telewizyjnym dziennikarstwie politycznym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Habrajska G. (2008), *Przeżywanie ideologii*, [w:] *Ideologie w słowach i obrazach*, red. I. Kamińska-Szmaj i in., Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 56–64.
- Hartman J. (2001), *Czy w sejmie jest lewica i prawica?*, [w:] *Obciążeni polityką. Posłowie i partie*, red. W. Wesołowski, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa, s. 61–76.
- Heywood A. (2008), *Ideologie polityczne: wprowadzenie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Hogan K. (2000), *Psychologia perswazji: strategie i techniki wywierania wpływu na ludzi*, Warszawa.
- Dziubka A., Szlachta B., Nijakowski L. M. (2008), *Idee i ideologie we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Ingarden R. (1987), *Książeczka o człowieku*, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
- Jabłoński W. (2006), *Kreowanie informacji: media relations*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Jakubowska U. (1999), *Preferencje polityczne. Psychologiczne teorie i badania*, Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, Warszawa.
- Jastrzębski J. (2008), *Edukacja jako ideologia*, [w:] *Ideologie w słowach i obrazach*, red. I. Kamińska-Szmaj i in., Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 135–145.
- Język perswazji publicznej* (2003), red. K. Mosiołek-Kłosińska, T. Zgółka, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
- Język w komunikacji* (2001), red. G. Habrajska, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej, Łódź, t. 1–3.
- Kamińska-Szmaj I. (2004), *Propaganda, perswazja, manipulacja – próba uporządkowania pojęć*, [w:] *Manipulacja w języku*, red. P. Krzyżanowski, P. Nowak, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 13–28.
- Karwat M. (2003), *Perswazja w tekstach politycznych – spojrzenie politologa*, [w:] *Język perswazji publicznej*, red. K. Mosiołek-Kłosińska, T. Zgółka, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań, s. 112–121.
- Karwat M. (2006a), *O demagogii*, Wydawnictwa Sejmowe, Warszawa.

- Karwat M. (2006b), *O złotliwej dyskredytacji. Manipulowanie wizerunkiem przeciwnika*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Karwat M. (2007), *Teoria prowokacji. Analiza politologiczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Karwat M. (2008), *Cechy myślenia ideologicznego*, [w:] *Ideologie w słowach i obrazach*, red. I. Kamińska-Szmaj i in., Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 42–48.
- Kasianiuk K. (2014), *Gra polityczna w parlamencie. Anatomia zjawiska*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- Kochan M. (2002), *Slogany w reklamie i polityce*, Trio, Warszawa.
- Kochan M. (2005), *Pojedynek na słowa. Techniki erystyczne w publicznych sporach*, Wydawnictwo Znak, Kraków.
- Korolko M. (1990), *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Krupska-Perek A. (2006), *Akty wyrażania uczuć (z przykładami sytuacji komunikacyjnych wywiadu dialektologicznego)*, [w:] *Wokół językowej funkcji emocjonalnej. Fakty dawne i współczesne*, red. K. Wojtczuk, V. Machnicka, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce.
- Kudra B., Kudra A. (2004), *Miedzy manipulacją a perswazją (o funkcjonowaniu antroponomów w tekście prasowym)*, [w:] *Manipulacja w języku*, red. P. Krzyżanowski, P. Nowak, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 91–99.
- Lakoff G. (2011), *Nie myśl o słoniu! Jak język kształtuje politykę*, przeł. A. E. Nita, J. Wasilewski, K. Kojder-Demska, Oficyna Wydawnicza Łośgraf, Warszawa.
- Laskowska E. (1992), *Wartościowanie w języku potocznym*, Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy, Bydgoszcz.
- Laskowska E. (2002), *Sytuacje komunikacyjne w dyskursach politycznych*, [w:] *Język a komunikacja 4: Nowe oblicza komunikacji we współczesnej polszczyźnie*, red. G. Szpiła, Krakowskie Towarzystwo Popularyzowania Wiedzy o Komunikacji Językowej „Tertium”, Kraków, s. 175–182.
- Laskowska E. (2004), *Dyskurs parlamentarny w ujęciu komunikacyjnym*, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.
- Laskowska E. (2007), *Lingwista wobec zjawiska manipulacji*, [w:] *Mechanizmy perswazji i manipulacji. Zagadnienia ogólne*, red. G. Habrajska, Oficyna Wydawnicza „Leksem”, Łask, s. 9–15.
- Laskowska E. (2008), *Przywoływanie ideologii w dyskursie*, [w:] *Ideologie w słowach i obrazach*, red. I. Kamińska-Szmaj i in., Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 49–55.
- Laskowska E. (2010), *Niektóre składniki sytuacji komunikacyjne*, [w:] *Sytuacja komunikacyjna i jej parametry. Sytuacje – komunikacja – konteksty*, red. G. Sawicka, Bydgoszcz.
- Lewiński P. H. (1999), *Retoryka reklamy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.

- Lewiński P. H. (2012), *Neosofistyka. Argumentacja retoryczna w komunikacji potocznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Lisowska-Magdziarz M. (2006), *Analiza tekstu w dyskursie medialnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Malinowski B. (1987), *Ogrody koralowa i ich magia*, [w:] *Dzieła*, t. 5, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Manipulacja w języku* (2004), red. P. Krzyżanowski, P. Nowak, Lublin 2004.
- Mannheim K. (1992), *Ideologia i utopia*, Wydawnictwo „Test”, Lublin.
- Milewski T. (2004), *Językoznawstwo*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Obrębska A. (2010), *Algorytmy słowotwórczego parafrazowania*, Primum Verbum, Łódź.
- Ozga K. (2011), *On Isomorphism and Non-Isomorphism in Language. An Analysis of Selected Classes of Russian, Polish and English Adverbs within the Communicative Grammar Framework*, Primum Verbum, Łódź.
- Ożóg K. (2004), *Język w służbie polityki. Językowy kształt kampanii wyborczych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Peisert M. (2004), *Formy i funkcje agresji werbalnej. Próba typologii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Perelman Ch. (2004), *Imperium retoryki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Petty E. R., Cacioppo J. T., Strathmann A. J., Priester J. R. (2007), *Mysleć czy nie myśleć. Badając dwie drogi perswazji*, [w:] *Perswazja. Perspektywa psychologiczna*, red. T. C. Brock, M. C. Green, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, s. 104–146.
- Piekot T., Poprawa M. (2009), *Trzy niebezpieczeństwa badań nad ideologiami*, [w:] *Ideologie codzienności*, red. I. Kamińska-Szmaj i in., Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 7–10.
- Pisarek W. (2002), *Polskie słowa sztandarowe i ich publiczność*, Universitas, Kraków.
- Postman N. (2002), *Zabawić się na śmierć*, Wydawnictwo Muza S.A., Warszawa.
- Praktanis A., Aronson E. (2003), *Wiek propagandy: o używaniu i nadużywaniu perswazji na co dzień*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Pstrąg J. (2004), *Werbalne i niewerbalne techniki i strategie konwersacyjnego oponowania na materiale debat telewizyjnych*, Universitas, Kraków.
- Puzynina J. (1992), *Język wartości*, PWN, Warszawa.
- Puzynina J. (1997), *Słownictwo okresu przemian (1989)*, [w:] *Słowo – wartość – kultura*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin, s. 229–236.
- Puzynina J. (2003), *Wokół języka wartości*, [w:] *Język w kręgu wartości. Studia semantyczne*, red. J. Bartmiński, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 19–34.
- Puzynina J. (2008), *Ideologia w języku polskim*, [w:] *Ideologie w słowach i obrazach*, red. I. Kamińska-Szmaj i in., Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 13–22.
- Ricour P. (1989), *Język, tekst, interpretacja*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.

- Rodak R. (2007), *Różne wcielenia negacji. O typach znaczeń negatywnych w procesie interpretacji wypowiedzi przedstawiających*, Oficyna Wydawnicza „Leksem”, Łask.
- Rozmowy o komunikacji 1. Poprawność polityczna* (2006), red. G. Habrajska, Oficyna Wydawnicza „Leksem”, Łask.
- Rozmowy o komunikacji 2. Motywacja psychologiczna i kulturowa* (2008), red. G. Habrajska, Oficyna Wydawnicza „Leksem”, Łask.
- Rozmowy o komunikacji 3. Problemy komunikacji społecznej* (2009), red. G. Habrajska, Oficyna Wydawnicza „Leksem”, Łask.
- Rozmowy o komunikacji 4. Metodologia i praktyka komunikacji* (2010), red. G. Habrajska, Oficyna Wydawnicza „Leksem”, Łask.
- Rozmowy o komunikacji 5. Kategorialne aspekty komunikacji* (2011), red. G. Habrajska, Primum Verbum, Łódź.
- Scheff T. J. (1978), *Schizofrenia jako ideologia*, [w:] *Przełom w psychologii*, Czytelnik, Warszawa, s. 241–253.
- Schopenhauer A. (1984), *Erystyka, czyli sztuka prowadzenia sporów*, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
- Derek J., Kaute W., Kaute-Porębowska M. i in. (2004), *Słownik myśli społeczno-politycznej*, Park, Bielsko-Biała.
- Skarżyńska K. (2012), *Zaufanie do ludzi. Efekt osobowości, doświadczeń socjalnych, sytuacji oraz systemu politycznego*, [w:] *Miedzy ludźmi... Oczekiwania, interesy, emocje*, red. K. Skarżyńska, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, s. 17–42.
- Skarżyńska K. (2005), *Człowiek a polityka. Zarys psychologii politycznej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Skarżyńska K. (2003), *Perswazja w tekstach politycznych – wprowadzenie do dyskusji*, [w:] *Język perswazji publicznej*, red. K. Mosiołek-Kłosińska, T. Zgółka, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań, s. 109–111.
- Sytuacja komunikacyjna i jej parametry. Być nadawcą – być odbiorcą* (2014), red. G. Sawicka, W. Czechowski, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Szkudlarek-Śmiechowicz E. (2010), *Tekst w radiowej i telewizyjnej debacie politycznej. Struktura – spójność – funkcjonalność*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Sztuka debaty* (2014), red. M. Kochan, Instytut Kultury Miejskiej, Gdańsk 2014.
- Szwabe M. (2006), *O pewnej różnicy między odbiorcą a odbiornikiem. Uwagi do pragmatyczno-kognitywnej wizji komunikacji*, [w:] *Mózg i jego umysł*, red. W. Dziarnowska, A. Klawiter, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Warszawa, s. 73–90.
- Szymanek K. (2005), *Sztuka argumentacji: słownik terminologiczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Śpiewak P. (2004), *Oblicza demokracji*, Prószyński i S-ka, Warszawa.
- Tokarski R. (1988), *Konotacja jako składnik treści słowa*, [w:] *Konotacja*, red. J. Bartmiński, wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 35–54.
- Tokarz M. (2006), *Argumentacja. Perswazja. Manipulacja. Wykłady z teorii komunikacji*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.

- Wasilewski J. (2014), *Debata a media*, [w:] *Sztuka debaty*, red. M. Kochan, Instytut Kultury Miejskiej, Gdańsk, s. 109–126.
- Wasilewski J., Skibiński A. (2008), *Prowadzeni słowami. Retoryka motywacji w komunikacji publicznej*, Difin, Warszawa.
- Witkowski T. (2000), *Psychomanipulacje: jak je rozpoznawać i jak sobie z nimi radzić?*, Biblioteka Moderadora, Taszów.
- Žižek S. (2009), *Przewodnik krytyki politycznej*, Wydawnictwo „Krytyki Politycznej”, Warszawa.
- Żydek-Bednarczuk U. (1994), *Struktura tekstu rozmowy potocznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.

Źródła internetowe

- „Deklaracja koalicyjna PO–PSL” [w:] <http://www.rp.pl/artukul/71382-Tresc-deklaracji-koalicyjnej.html#ap-2> (dostęp z 4.05.2016)
- Regulaminu Sejmu RP. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 30.07.1992 r., <http://www.sejm.gov.pl/prawo/regulamin/kon7.htm> (dostęp z 12.04.2016)
- Statut Prawa i Sprawiedliwości, <http://pis.org.pl/dokumenty> (dostęp z 4.05.2016)
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych, Dz.U. z 1997 r. Nr 98, poz. 604, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970980604> (dostęp z 17.03.2016)
- Zasady etyki poselskiej. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 17.07.1998 r., <http://www.sejm.gov.pl/prawo/zep.htm> (dostęp z 4.05.2016)

SPIS RYSUNKÓW

Rys. 1. Schemat klasyfikacji dyskursu politycznego (opracowanie własne)	28
Rys. 2. Schemat interakcji werbalnej. Źródło: Awdiejew, Habrajska 2004: 31	47
Rys. 3. Udział ideologii w bazie sądów ideologicznych Prawa i Sprawiedliwości	155
Rys. 4. Procentowy udział ideologii w bazie sądów ideologicznych Prawa i Sprawiedliwości ..	156
Rys. 5. Odniesienia do znaczników konserwatyzmu w bazie ideologicznej PiS.....	157
Rys. 6. Odniesienia do znaczników liberalizmu w bazie ideologicznej PiS.....	159
Rys. 7. Odniesienia do znaczników socjalizmu w bazie ideologicznej PiS.....	160
Rys. 8. Profil ideologiczny Prawa i Sprawiedliwości	162
Rys. 9. Dominujące obszary w orientacji ideologicznej Prawa i Sprawiedliwości	162
Rys. 10. Udział procentowy ideologii w bazie sądów ideologicznych Platformy Obywatelskiej	163
Rys. 11. Odniesienia do znaczników liberalizmu w bazie ideologicznej Platformy Obywatelskiej.....	165
Rys. 12. Profil ideologiczny Platformy Obywatelskiej	166
Rys. 13. Dominujące obszary w orientacji ideologicznej Platformy Obywatelskiej	167
Rys. 14. Udział ideologii w bazie sądów ideologicznych Samoobrony RP.....	168
Rys. 15. Udział procentowy ideologii w bazie sądów ideologicznych Samoobrony RP.....	169
Rys. 16. Odniesienia do znaczników konserwatyzmu w bazie ideologicznej Samoobrony RP	170
Rys. 17. Odniesienia do znaczników liberalizmu w bazie ideologicznej Samoobrony RP	171
Rys. 18. Odniesienia do znaczników socjalizmu w bazie ideologicznej Samoobrony RP ...	172
Rys. 19. Profil ideologiczny Samoobrony Rzeczypospolitej Polskiej.....	174
Rys. 20. Dominujące obszary w orientacji ideologicznej Samoobrony RP.....	175
Rys. 21. Udział ideologii w bazie sądów ideologicznych Sojuszu Lewicy Demokratycznej.....	176
Rys. 22. Udział procentowy ideologii w bazie sądów ideologicznych Sojuszu Lewicy Demokratycznej.....	177
Rys. 23. Odniesienia do znaczników liberalizmu w bazie ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej.....	178
Rys. 24. Odniesienia do znaczników socjalizmu w bazie ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej.....	180
Rys. 25. Profil ideologiczny Sojuszu Lewicy Demokratycznej	182
Rys. 26. Dominujące obszary w orientacji ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej...	183
Rys. 27. Udział ideologii w bazie sądów ideologicznych Ligi Polskich Rodzin	184
Rys. 28. Udział procentowy ideologii w bazie sądów ideologicznych Ligi Polskich Rodzin.....	184

Rys. 29. Odniesienia do znaczników konserwatyzmu w bazie ideologicznej Ligi Polskich Rodzin.....	185
Rys. 30. Odniesienia do znaczników liberalizmu w bazie ideologicznej Ligi Polskich Rodzin.....	187
Rys. 31. Odniesienia do znaczników socjalizmu w bazie ideologicznej Ligi Polskich Rodzin.....	188
Rys. 32. Profil ideologiczny Ligi Polskich Rodzin	189
Rys. 33. Dominujące obszary w orientacji ideologicznej Ligi Polskich Rodzin	190
Rys. 34. Udział ideologii w bazie sądów ideologicznych Polskiego Stronnictwa Ludowego	191
Rys. 35. Udział procentowy ideologii w bazie sądów ideologicznych Polskiego Stronnictwa Ludowego	192
Rys. 36. Odniesienia do znaczników liberalizmu w bazie ideologicznej Polskiego Stronnictwa Ludowego	193
Rys. 37. Odniesienia do znaczników socjalizmu w bazie ideologicznej Polskiego Stronnictwa Ludowego	195
Rys. 38. Profil ideologiczny Polskiego Stronnictwa Ludowego.....	196
Rys. 39. Dominujące obszary w orientacji ideologicznej Polskiego Stronnictwa Ludowego	197

SPIS TABEL

Tab. 1. Określenia aborcji w wypowiedziach parlamentarzystów.....	128
Tab. 2. Określenia stanu wojennego w Polsce w wypowiedziach parlamentarzystów ..	130
Tab. 3. Obiekt ideologiczny „demokracja” w orientacji ideologicznej Platformy Obywatelskiej i Ligi Polskich Rodzin	135
Tab. 4. Obiekt ideologiczny „demokracja” w orientacji ideologicznej klubu parlamentarnego Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Ligi Polskich Rodzin.....	136
Tab. 5. Obiekt ideologiczny „prawa obywatelskie” w orientacji ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Ligi Polskich Rodzin	137
Tab. 6. Obiekt ideologiczny „prawo do życia” w orientacji ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Ligi Polskich Rodzin	138
Tab. 7. Obiekt ideologiczny „prawo nieletnich do podejmowania decyzji o dokonaniu aborcji” w orientacji ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej oraz Prawa i Sprawiedliwości.....	139
Tab. 8. Obiekt ideologiczny „ograniczenie liczby aborcji” w orientacji ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej oraz Prawa i Sprawiedliwości	140
Tab. 9. Obiekt ideologiczny „aborcja na życzenie w przypadku, gdy ciąża powstała w wyniku gwałtu” w orientacji ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Ligi Polskich Rodzin.....	141
Tab. 10. Obiekt ideologiczny „zapłodnienie in vitro” w orientacji ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej oraz Prawa i Sprawiedliwości	142
Tab. 11. Obiekt ideologiczny „aplikowanie prawodawstwa UE w Polsce” w orientacji ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej oraz Prawa i Sprawiedliwości	143
Tab. 12. Obiekt ideologiczny „aplikowanie prawodawstwa UE w Polsce” w orientacji ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Ligi Polskich Rodzin	144
Tab. 13. Obiekt ideologiczny „wprowadzenie stanu wojennego” w orientacji ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Ligi Polskich Rodzin	145
Tab. 14. Znaczniki ideologiczne konserwatyzmu.....	148
Tab. 15. Znaczniki ideologiczne liberalizmu.....	150
Tab. 16. Znaczniki ideologiczne socjalizmu.....	152
Tab. 17. Udział ideologii w bazie sądów ideologicznych Prawa i Sprawiedliwości	155
Tab. 18. Odniesienia do znaczników konserwatyzmu w bazie ideologicznej PiS.....	156
Tab. 19. Odniesienia do znaczników liberalizmu w bazie ideologicznej PiS.....	158
Tab. 20. Odniesienia do znaczników socjalizmu w bazie ideologicznej PiS	160
Tab. 21. Profil ideologiczny Prawa i Sprawiedliwości	161
Tab. 22. Dominujące obszary w orientacji ideologicznej Prawa i Sprawiedliwości	162

Tab. 23. Udział ideologii w bazie sądów ideologicznych Platformy Obywatelskiej.....	163
Tab. 24. Odniesienia do znaczników liberalizmu w bazie ideologicznej Platformy Obywatelskiej.....	164
Tab. 25. Profil ideologiczny Platformy Obywatelskiej	166
Tab. 26. Dominujące obszary w orientacji ideologicznej Platformy Obywatelskiej	167
Tab. 27. Udział ideologii w bazie sądów ideologicznych Samoobrony RP.....	168
Tab. 28. Odniesienia do znaczników konserwatyzmu w bazie ideologicznej Samoobrony RP	169
Tab. 29. Odniesienia do znaczników liberalizmu w bazie ideologicznej Samoobrony RP.....	171
Tab. 30. Odniesienia do znaczników socjalizmu w bazie ideologicznej Samoobrony RP.....	172
Tab. 31. Profil ideologiczny Samoobrony Rzeczypospolitej Polskiej.....	173
Tab. 32. Dominujące obszary w orientacji ideologicznej Samoobrony RP.....	175
Tab. 33. Udział ideologii w bazie sądów ideologicznych Sojuszu Lewicy Demokratycznej	176
Tab. 34. Odniesienia do znaczników liberalizmu w bazie ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej	178
Tab. 35. Odniesienia do znaczników socjalizmu w bazie ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej	180
Tab. 36. Profil ideologiczny Sojuszu Lewicy Demokratycznej.....	181
Tab. 37. Dominujące obszary w orientacji ideologicznej Sojuszu Lewicy Demokratycznej...	182
Tab. 38. Udział ideologii w bazie sądów ideologicznych Ligi Polskich Rodzin	183
Tab. 39. Odniesienia do znaczników konserwatyzmu w bazie ideologicznej Ligi Polskich Rodzin.....	185
Tab. 40. Odniesienia do znaczników liberalizmu w bazie ideologicznej Ligi Polskich Rodzin.....	186
Tab. 41. Odniesienia do znaczników socjalizmu w bazie ideologicznej Ligi Polskich Rodzin.....	188
Tab. 42. Profil ideologiczny Ligi Polskich Rodzin	189
Tab. 43. Dominujące obszary w orientacji ideologicznej Ligi Polskich Rodzin	190
Tab. 44. Udział ideologii w bazie sądów ideologicznych Polskiego Stronnictwa Ludowego	191
Tab. 45. Odniesienia do znaczników konserwatyzmu w bazie ideologicznej Polskiego Stronnictwa Ludowego	192
Tab. 46. Odniesienia do znaczników liberalizmu w bazie ideologicznej Polskiego Stronnictwa Ludowego	193
Tab. 47. Odniesienia do znaczników socjalizmu w bazie ideologicznej Polskiego Stronnictwa Ludowego	194
Tab. 48. Profil ideologiczny Polskiego Stronnictwa Ludowego	195
Tab. 49. Dominujące obszary w orientacji ideologicznej Polskiego Stronnictwa Ludowego..	197
Tab. 50. Znaczniki ideologiczne w bazach ideologicznych klubów parlamentarnych – zestawienie pełne.....	198
Tab. 51. Dominujące obszary w orientacji ideologicznej klubów parlamentarnych – zestawienie	204

ANEKSY

Aneks 1. Wykaz debat parlamentarnych

Stenogramy debat pochodzą z Archiwum Sejmu RP zamieszczonego na stronie internetowej <http://www.sejm.gov.pl/>. Usystematyzowane zostały według chronologicznego porządku posiedzeń.

Deбата parlamentarna	Kod
Deбата parlamentarna nad rządowym projektem ustawy o zmianie ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji oraz ustawy o zasadach wykonywania uprawnień przysługujących Skarbowi Państwa, 23.11.2005 r.	P3/23.11/P2/(symbol klubu parlamentarnego)
Deбата parlamentarna nad rządowym projektem ustawy budżetowej na rok 2006 wraz z autopoprawką, 7.12.2005 r.	P4/7.12/P1/(symbol klubu parlamentarnego)
Deбата parlamentarna nad poselskim projektem ustawy o zmianie ustawy o radiofonii i telewizji oraz niektórych innych ustaw, 8.12.2005 r.	P4/8.12/P6/(symbol klubu parlamentarnego)
Deбата parlamentarna nad sprawozdaniem Komisji Zdrowia o rządowym projekcie ustawy o zmianie ustawy o Państwowym Ratownictwie Medycznym, 15.12.2005 r.	P5/14.12/P6/(symbol klubu parlamentarnego)
Deбата parlamentarna nad sprawozdaniem Komisji Polityki Społecznej oraz Komisji Rodziny i Praw Kobiet o rządowym projekcie ustawy o zmianie ustawy o świadczeniach rodzinnych, 15.12. 2005 r.	P5/15.12/P27/(symbol klubu parlamentarnego)
Deбата parlamentarna nad rządowym projektem ustawy o likwidacji Rządowego Centrum Studiów Strategicznych, 28.12. 2005 r.	P6/28.12/P5/(symbol klubu parlamentarnego)
Deбата parlamentarna nad poselskim projektem ustawy o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz ustawy Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, 28.12.2005 r.	P6/28.12/P2/(symbol klubu parlamentarnego)
Deбата parlamentarna nad sprawozdaniem Komisji Kultury i Środków Przekazu o przedstawionym przez Prezydium Sejmu oraz poselskim projektach uchwał w sprawie upamiętnienia 24. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego, 28.12.2006 r.	P6/28.12/P3/(symbol klubu parlamentarnego)
Deбата parlamentarna nad rządowym projektem ustawy o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym, 16.02.2006 r.	P10/16.02/P9/(symbol klubu parlamentarnego)
Deбата parlamentarna nad komisyjnym projektem uchwały z okazji 25-lecia Niezależnego Zrzeszenia Studentów, 16.02.2006 r.	P10/16.02/P24/(symbol klubu parlamentarnego)

Debata parlamentarna	Kod
Debata parlamentarna nad sprawozdaniem Komisji Rolnictwa i Rozwoju Wsi o rządowym projekcie ustawy o zmianie ustawy o utworzeniu Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa	P19/7.06/P2/(symbol klubu parlamentarnego)
Debata parlamentarna nad sprawozdaniem Komisji Zdrowia o rządowym projekcie ustawy o zmianie ustawy o diagnostyce laboratoryjnej, 7.06.2006 r.	P19/7.06/P3/(symbol klubu parlamentarnego)
Debata parlamentarna nad sprawozdaniem Komisji Nadzwyczajnej o rządowym projekcie ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, 20.09.2006 r.	P25/20.09/P1/(symbol klubu parlamentarnego)
Debata parlamentarna nad sprawozdaniem Komisji Obrony Narodowej o przedstawionym przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projekcie ustawy o zmianie ustawy o orderach i odznaczeniach, 20.09.2006 r.	P25/20.09/P2/(symbol klubu parlamentarnego)
Debata parlamentarna nad sprawozdaniem Komisji Polityki Społecznej o poselskim projekcie ustawy o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, 20.09.2006 r.	P25/20.09/P5/(symbol klubu parlamentarnego)
Debata parlamentarna nad sprawozdaniem ze „Stanu bezpieczeństwa ruchu drogowego oraz działań realizowanych w tym zakresie w 2005 r.”, 26.10.2006 r.	P27/25.10/P5/(symbol klubu parlamentarnego)
Debata parlamentarna nad poselskim projektem ustawy o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, 26.10.2006 r.	P27/26.10/P17/(symbol klubu parlamentarnego)
Debata parlamentarna nad sprawozdaniem Komisji Nadzwyczajnej o przedstawionym przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projekcie ustawy o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego, 26.10.2006 r.	P27/26.10/P19/(symbol klubu parlamentarnego)
Debata parlamentarna nad sprawozdaniem Komisji Zdrowia o rządowym projekcie ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii, 6.12.2006 r.	P29/5.12/P5/(symbol klubu parlamentarnego)
Debata parlamentarna nad sprawozdaniem Komisji Infrastruktury, Komisji Polityki Społecznej oraz Komisji Samorządu Terytorialnego i Polityki Regionalnej o rządowym projekcie ustawy o finansowym wsparciu tworzenia lokali socjalnych, mieszkań chronionych, noclegowni i domów dla bezdomnych, 6.12.2006 r.	P29/6.12/P13/(symbol klubu parlamentarnego)

Aneks 2. Baza sądów ideologicznych klubu parlamentarnego Prawo i Sprawiedliwość

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	Konserwatyzm
[W+] odpowiedzialność pokoleniowa (11)	<p>– tradycja</p> <p>RO: Należy chronić tradycje regionalne i narodowe.</p> <p>RO: Należy zachować produkcję polskich regionalnych produktów spożywczych według tradycyjnych polskich receptur.</p> <p>ROD: Należy zachować produkcję oscypka, bryndzy podhalańskiej, miodu wrzosowego według tradycyjnych receptur.</p> <p>– bezpieczna przyszłość</p> <p>RO: Należy zabezpieczyć się przed problemami mogącymi nastąpić w przyszłości. (3)</p> <p>– historia</p> <p>RO: Obecne pokolenia decydują o tym, jak będzie opisywana historia współczesnych czasów.</p> <p>RO: Należy zadbać o to, aby historia stanu wojennego nie była fałszowana.</p> <p>– ustawodawstwo</p> <p>RO: Należy dostosować prawo karne do nowych wyzwań.</p> <p>RO: Rząd powinien wprowadzać regulacje ustawowe, które przyniosą pozytywny skutek w przyszłości.</p> <p>RO: Ustawa o Państwowym Ratownictwie Medycznym musi zostać dostosowana do aktualnych warunków społecznych.</p> <p>RO: Brak reakcji rządu na sytuację w górniczym pogotowiu ratowniczym może skutkować pogorszeniem bezpieczeństwa pracy górników.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
[W+] wartości chrześcijańskiej demokracji (4)	<p>– wiara chrześcijańska</p> <p>RO: O trwaniu życia ludzkiego decyduje Bóg.</p> <p>ROD: Zabijanie dziecka poczętego na życzenie kobiety to ingerencja w wolę Boga.</p> <p>RO: Istota ludzka w stadium płodowym to człowiek.</p> <p>RO: Należy wyciągać wnioski z wydarzeń opisywanych w Biblii.</p> <p>RO: Informacja o stanie bezpieczeństwa w ruchu drogowym w Polsce to hiobowa wieść.</p>
[W+] silny rząd (40)	<p>– centralizacja władzy</p> <p>RO: Należy umocnić struktury państwowe.</p> <p>RO: Należy podnieść autorytet struktur państwowych w oczach obywateli.</p> <p>RO: Należy odbudować zaufanie Polaków do państwa.</p> <p>RO: Bez silnego i sprawnego państwa nie będzie dostatniej Rzeczypospolitej.</p> <p>RO: Najpierw należy naprawić państwo, a dopiero później myśleć o gospodarce.</p> <p>RO: Słaby rząd to rząd, który nie ma silnej opozycji. (2)</p> <p>– wymiar sprawiedliwości</p> <p>RO: Obywatele muszą mieć zaufanie do wymiaru sprawiedliwości.</p> <p>RO: Należy zadbać o sprawność działania wymiaru sprawiedliwości.</p> <p>RO: Należy zwiększyć wydatki na wymiar sprawiedliwości.</p> <p>RO: Rząd musi mieć skuteczny oręż do walki z nieuczciwymi politykami i urzędnikami.</p> <p>– administracja centralna</p> <p>RO: Należy dokonać konsolidacji niektórych urzędów i agencji, których funkcjonowanie dubluje działania innych urzędów.</p> <p>RO: Należy przenieść kompetencje agencji rządowych do zadań odpowiednich ministrów i Kancelarii Prezesa Rady Ministrów.</p> <p>RO: Organy i instytucje w państwie powinny podlegać odpowiednim ministrom.</p> <p>RO: Należy wzmocnić rządowe instytucje odpowiedzialne za sprawy wewnętrzne.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Rozproszenie zasobu kapitałowego Skarbu Państwa jest tak wielkie, że prowadzi do nadużywania władzy.</p> <p>RO: Należy stworzyć silne zaplecze analityczno-badawcze bezpośrednio w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów.</p> <p>RO: Oczyszczony i umocniony aparat państwowy pozwoli wyzwolić polską gospodarkę.</p> <p>RO: Rząd powinien wykazywać troskę o Policję państwową.</p> <p>RO: Przeniesienie uprawnień dawnych służb specjalnych do Centralnego Biura Antykorupcyjnego zapewni skuteczną walkę z korupcją.</p> <p>RO: Należy osłabić instytucje kontrolujące/blokujące działania rządu.</p> <p>ROD: Należy zmniejszyć wydatki budżetowe na finansowanie Trybunału Konstytucyjnego.</p> <p>ROD: Należy zmniejszyć wydatki budżetowe na finansowanie Sądu Najwyższego.</p> <p>ROD: Należy zmniejszyć wydatki budżetowe na finansowanie Naczelnego Sądu Administracyjnego.</p> <p>RO: Należy scalić urzędy zajmujące się rynkiem komunikacji elektronicznej.</p> <p>RO: Urzędy centralne lepiej sprawują swą władzę niż urzędy mające uprawnienia cząstkowe.</p> <p>ROD: Urząd Komunikacji Elektronicznej będzie lepiej realizował swoje zadania niż Urząd Regulacji Telekomunikacji i Poczty oraz Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji.</p> <p>RO: Ubezpieczenia społeczne rolników muszą być pod kontrolą rządu.</p> <p>ROD: Minister rolnictwa musi kontrolować Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.</p> <p>– ustawodawstwo</p> <p>RO: Nie należy wprowadzać rozwiązań prawnych, które osłabiają państwo.</p> <p>RO: Rząd musi uchylać ustawy, których oczekują samorządy.</p> <p>RO: Rząd powinien sterować działaniami w zakresie poprawy bezpieczeństwa w ruchu drogowym.</p> <p>RO: Rząd powinien wprowadzić rozwiązania, które poprawią bezpieczeństwo na polskich drogach.</p> <p>RO: Należy wprowadzić lustrację finansową osób pełniących funkcje publiczne.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Należy wprowadzić konfiskatę mienia uzyskanego w drodze przestępstw o charakterze korupcyjnym.</p> <p>– podrzędność samorządu</p> <p>RO: Samorząd jest odpowiedzialny przed władzą centralną.</p> <p>ROD: Województwa muszą składać sprawozdania ze swej działalności przed parlamentem.</p> <p>RO: Terytorialne rozproszenie urzędów administracji jest niekorzystne.</p> <p>RO: Należy prowadzić kompleksową (nie rozczłonkowaną) politykę w zakresie rozwoju regionalnego.</p> <p>RO: Władze centralne powinny mieć bezpośredni wpływ na działania samorządów w zakresie podnoszenia bezpieczeństwa w ruchu drogowym. (2)</p> <p>RO: Regionalne spółki kolejowe charakteryzuje postępujący proces utraty płynności finansowej.</p> <p>RO: Należy rozpocząć wydatki na administrację publiczną od jednostek terenowych.</p>
[W+] suwerenność państwa (13)	<p>– ograniczenie wpływu Unii Europejskiej na polskie prawo</p> <p>RO: Należy zapewnić polskim obywatelom przestrzeganie ich praw w Unii Europejskiej.</p> <p>ROD: Należy wprowadzić do polskiego prawa regulacje dotyczące europejskiego nakazu aresztowania.</p> <p>RO: Należy jasno określić zasady, kiedy obywatel polski lub obywatel obcego państwa nie będzie mógł być wydany na mocy europejskiego nakazu aresztowania.</p> <p>RO: Prawodawstwo Unii Europejskiej jest przeciwnie barierą moralnym ograniczającym jednostki.</p> <p>– suwerenność kulturowa Polski</p> <p>RO: Europa promuje pluralizm moralny.</p> <p>ROD: W najbliższych latach międzynarodowa presja przeciw cywilizacji życia będzie narastać.</p> <p>– okres Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej</p> <p>RO: Stan wojenny dławił działania niepodległościowe Polaków.</p> <p>RO: Osoby, które kwestionowały osiągnięcia systemu komunistycznego, zasługują na uznanie.</p> <p>RO: Władze PRL ograniczały prawa obywatelskie.</p> <p>RO: W czasie PRL ograniczano działalność stowarzyszeń studenckich.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>– rząd SLD</p> <p>Politycy SLD to spadkobiercy władzy PRL-owskiej (2).</p> <p>III Rzeczpospolita była zdegenerowana klientelizmem politycznym. (2)</p> <p>RO: Rząd SLD źle przygotował polskie prawodawstwo do korzystania ze środków Unii Europejskiej.</p>
[W+] patriotyzm romantyczny (3)	<p>RO: Ruchy patriotyczne narodu należy uhonorować.</p> <p>RO: Wydarzenia, które były szkołą patriotyzmu dla obywateli, były dobre.</p> <p>RO: Ten, kto przejawia silną miłość do ojczyzny, zasługuje na szacunek.</p>
[W+] paternalizm rodzicielski (1)	<p>RO: Rodzice decydują, co jest dobre dla dziecka, dopóki nie uzyska ono pełnoletności.</p> <p>ROD: Umożliwienie podejmowania decyzji o aborcji nieletnim to niekorzystna zmiana.</p>
[W+] paternalizm państwa (24)	<p>– nakazy</p> <p>RO: Rozwiązania prawne zapewniają właściwe zachowania obywateli.</p> <p>RO: Ławy poselskie i rządowe mają realną możliwość wpływania na zachowania społeczne.</p> <p>RO: Posłowie mogą wpłynąć na zmniejszenie liczby ofiar wypadków drogowych.</p> <p>RO: Wprowadzenie ustawy o planowaniu rodziny ograniczyło niepożądane zjawiska społeczne.</p> <p>RO: Rząd powinien stworzyć właściwe narzędzia prawne do walki z narkomanią w Polsce.</p> <p>RO: Postępowanie z niebezpiecznymi substancjami o silnym działaniu narkotycznym musi być ujęte w ramy ustawowe.</p> <p>– karanie</p> <p>RO: Państwo powinno szybko karać sprawców przestępstw. (5)</p> <p>RO: Państwo musi zapewnić obywatelom bezpieczeństwo.</p> <p>ROD: Państwo musi skutecznie walczyć z przestępczością o charakterze chuligańskim. (2)</p> <p>RO: Państwo powinno dbać o przestrzeganie praw wszystkich obywateli.</p> <p>ROD: Państwo powinno zapewnić obywatelom możliwość szybkiego podporządkowania karze po popełnieniu przestępstwa.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>– sądy, prokuratura, Policja</p> <p>RO: Należy usprawnić działanie sądów i prokuratur. (2)</p> <p>RO: Należy dostosować polskie sądownictwo do standardów Unii Europejskiej.</p> <p>ROD: Informatyzacja sądów i poprawa zaplecza technicznego jest priorytetem rządu.</p> <p>RO: Rząd powinien dbać o bezpieczeństwo w państwie.</p> <p>ROD: Zwiększenie nakładów finansowych na etaty i zakup sprzętu dla Policji zapewni bezpieczeństwo w państwie.</p> <p>– kontrolowanie samorządów</p> <p>RO: Rząd powinien podjąć rozwiązania prawne, które zlikwidują problemy małych społeczności lokalnych. (2)</p> <p>RO: Należy wprowadzić rozwiązania, które zmniejszą ilość roszczeń odszkodowawczych wobec gmin zgłaszanych przez właścicieli mieszkań zajmowanych przez osoby biedne z powodu braku lokali socjalnych.</p> <p>RO: Minister zdrowia musi zapewnić kadre osób do leczenia, rehabilitacji i reintegracji osób uzależnionych.</p> <p>RO: Państwo powinno mieć wkład w rozwiązanie problemu schronienia dla ludzi najuboższych.</p>
[W+] autorytaryzm rządów (3)	<p>RO: Należy skończyć z dyskusjami opartymi na pluralizmie moralnym.</p> <p>ROD: Należy wprowadzić rozwiązania, które uniemożliwią dyskusje na temat różnych interpretacji prawa do życia.</p> <p>RO: Społeczeństwo chce oczyszczenia państwa. => Społeczeństwo chce utworzenia CBA.</p>
Liberalizm	
[W+] wolności obywatelskie (6)	<p>– prawa obywatela w postępowaniu sądowym</p> <p>RO: Należy zapewnić obywatelom respektowanie ogólnych zasad procesowych w postępowaniu sądowym.</p> <p>RO: Nadmierne odwleknięcie wykonania kary jest sprzeczne z powinnością niezwłocznego wykonania kary i postępowania humanitarnego.</p> <p>RO: Walka z korupcją wymaga zachowania praw i obowiązków obywatelskich.</p> <p>– wolność słowa</p> <p>RO: Należy dbać o pluralistyczny charakter publicznej radiofonii i telewizji.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Fundamentem demokratycznego bytu współczesnych społeczeństw są niezależne media.</p> <p>RO: Dostęp do rzetelnej informacji to podstawa formowania obywatela we współczesnym świecie.</p>
[W+] państwo usługodawca (2)	<p>– potrzeby mieszkaniowe obywateli</p> <p>RO: Władze publiczne muszą zapewnić obywatelom miejsce do zamieszkania.</p> <p>RO: Udzielanie pomocy mieszkaniowej najuboższym to obowiązek jednostek samorządu terytorialnego. (3)</p>
[W+] dostęp do wiedzy naukowej (2)	<p>– edukacja a gospodarka</p> <p>RO: Sprawnie funkcjonujący system edukacji dzieci i dorosłych stanowi kluczowy czynnik wpływający na rozwój gospodarki, wzmacnianie jej konkurencyjności i innowacyjności.</p> <p>RO: Należy podnieść jakość edukacji w odniesieniu do potrzeb rynku pracy.</p>
[W+] społeczna odpowiedzialność władzy (9)	<p>– spełnianie woli większości</p> <p>RO: Władza musi spełniać wolę społeczeństwa. (3)</p> <p>RO: Społeczeństwo polskie w wyborach opowiedziało się za budową Polski solidarnej.(2)</p> <p>Społeczeństwo chce rozprawienia się z plagą korupcji.</p> <p>RO: W obronę życia zaangażowane są wielkie rzesze Polaków.</p> <p>– administracja</p> <p>RO: Należy stworzyć przejrzystą i zrozumiałą dla obywatela strukturę administracji publicznej.</p> <p>– konsekwencje dla osób sprawujących władzę</p> <p>RO: Władza musi odpowiadać za swoje decyzje.</p> <p>ROD: Ci, którzy są odpowiedzialni za wprowadzenie stanu wojennego, muszą ponieść konsekwencje tej decyzji.</p>
[W+] granice sprawowania władzy (14)	<p>– nadużycia finansowe</p> <p>RO: Brak kontroli nad majątkiem państwa powoduje, że możliwe jest uprawianie kapitalizmu politycznego. (5)</p> <p>RO: Należy kontrolować rzetelność i prawdziwość oświadczeń majątkowych polityków i urzędników. (3)</p> <p>RO: Układy korupcyjne sprawiają, że państwo jest dysfunkcyjne.</p> <p>– nadużycia administracyjne</p> <p>RO: Kierowanie się klientelizmem politycznym jest nadużyciem władzy.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Należy wykluczyć możliwość nadużywania władzy przez organy samorządowe.</p> <p>RO: Osoba wybrana na kilka miesięcy nie będzie koncentrowała się na długofalowych sprawach, na ważnych sprawach dla społeczności lokalnych, będzie koncentrowała się na własnej kampanii wyborczej.</p> <p>ROD: Mające różne zaplecze polityczne samorządowe organy decyzyjne (wójt, burmistrz lub prezydent i rady samorządu) mogą wzajemnie blokować swoje decyzje.</p> <p>RO: Ingerencje polityków w zarządzanie mediami publicznymi są nieuprawnione.</p> <p>– nadużycia o charakterze wojskowym</p> <p>RO: Grupa, która stosuje rozwiązania zbrojne w celu utrzymania władzy, nadużywa władzy.</p> <p>ROD: Wprowadzenie stanu wojennego w państwie w celu utrzymania władzy jest nadużyciem władzy.</p>
[W+] pełna prywatyzacja (4)	<p>RO: Należy przekształcać przedsiębiorstwa państwowe w spółki Skarbu Państwa.</p> <p>RO: Przedsiębiorstwa państwowe w większości powinny zakończyć swój byt w Polsce.</p> <p>– przekazanie przedsiębiorstw państwowych samorządom</p> <p>RO: Prywatyzacja przedsiębiorstw państwowych pozwoli uniknąć konfliktu interesów władz centralnych i samorządów terytorialnych w zakresie zarządzania nimi.</p> <p>RO: Przekazanie przedsiębiorstw państwowych zapewniających usługi komunalne jednostkom samorządu terytorialnego odciążą finanse władzy centralnej.</p>
[W+] samorządność (4)	<p>– swoboda samorządów w kwestiach organizacyjnych przy realizacji zadań określonych przez państwo</p> <p>RO: Władze samorządowe powinny mieć swobodę decyzji w udzielaniu pomocy dla narodzonych dzieci i ich rodzin.</p> <p>RO: Wielkość części oświatowej subwencji ogólnej zaplanowana na 2006 r. na poziomie o 2,17% wyższym niż w roku 2005 to zwiększenie realnych środków, które dotrą do samorządów na realizację zadań oświatowych.</p> <p>RO: Przedsiębiorstwa ważne dla rynku terytorialnego należy przekazać jednostkom samorządu terytorialnego. (2)</p>
[W+] inwestycje gospodarcze (3)	<p>– keynesizm</p> <p>RO: Zwiększenie ilości inwestycji finansowanych z budżetu państwa powoduje wzrost gospodarczy.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Zwiększony popyt konsumpcyjny i inwestycyjny powoduje wzrost gospodarczy i oddziałuje na tworzenie nowych miejsc pracy.</p> <p>RO: Polityka pieniężna powinna sprzyjać wzrostowi gospodarczemu.</p>
Socjalizm	
[W+] prawa pracownicze (6)	<p>– prestiżowe grupy zawodowe</p> <p>RO: Przepisy prawne określające możliwość wykonywania zawodu diagnosty laboratoryjnego są krzywdzące dla lekarzy. (2)</p> <p>RO: Przyjmowane ustawy powinny być pozytywnie zaopiniowane przez zainteresowane środowiska naukowe.</p> <p>– system ubezpieczeń społecznych</p> <p>RO: Należy zachować system ubezpieczeń rolników.</p> <p>RO: Należy zrównać prawa emerytalne górników ratowników z górnikami pracującymi pod ziemią.</p> <p>– pracownice-matki</p> <p>RO: Należy zadbać o prawa pracownicze kobiet.</p> <p>ROD: Należy zapewnić kobietom, które pracują, szansę powrotu do pracy po urodzeniu dziecka.</p>
[W+] związki zawodowe (1)	<p>RO: Należy uwzględniać stanowisko środowisk prawniczych w procedowanych ustawach.</p>
[W+] solidaryzm społeczny (7)	<p>RO: W zyskach płynących ze wzrostu gospodarczego powinny partycypować wszystkie grupy społeczne. (4)</p> <p>RO: Podatek liniowy jest korzystny dla tych, którzy dobrze zarabiają.</p> <p>RO: Dzieci i młodzież wiejska nie może być dyskryminowana w dziedzinie oświaty i jej dostępu do usług edukacyjnych.</p> <p>RO: Kraje Unii Europejskiej powinny respektować zasadę solidarności finansowej.</p>
[W+] państwo opiekuńcze (21)	<p>RO: Nie należy krytykować tych, którzy proponują pomoc socjalną.</p> <p>– podatki</p> <p>RO: Obniżenie podatków spowoduje, że nie będzie środków na transfery społeczne. (2)</p> <p>– pomoc mieszkaniowa</p>
	<p>RO: Fundusz dopłat do oprocentowania kredytów mieszkaniowych pomoże obywatelom zdobyć własne mieszkanie. (2)</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>– opieka nad dziećmi</p> <p>RO: Należy wspierać stypendiami uczniów i studentów w trudnej sytuacji materialnej. (6)</p> <p>RO: Państwo musi zadbać o wykluczenie problemu niedożywienia wśród dzieci. (4)</p> <p>RO: Becikowe to zasiłek porodowy dla rodzin ubogich. (2)</p> <p>RO: Należy zapewnić równe szanse edukacyjne uzdolnionym uczniom niezależnie od miejsca ich zamieszkania.</p> <p>– rewaloryzacja rent i emerytur</p> <p>RO: Należy rewaloryzować renty i emerytury. (3)</p>
[W+] nacjonalizacja gospodarki (4)	<p>– strategiczne sektory gospodarki w rękach państwa</p> <p>RO: Przedsiębiorstwa o strategicznym dla państwa znaczeniu powinny pozostać przedsiębiorstwami państwowymi. (3)</p> <p>RO: Polska Żegluga Morska powinna zostać przedsiębiorstwem państwowym.</p>
[W+] interwencjonizm gospodarczy (6)	<p>RO: Jedne przedsiębiorstwa należy wspierać, inne nie, od innych należy wymagać, aby same dawały sobie radę.</p> <p>– dotacje dla gospodarstw rolnych</p> <p>RO: Gospodarstwa będące w trudnej sytuacji finansowej muszą zostać dofinansowane przez Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.</p> <p>– dotacje do gospodarki morskiej</p> <p>RO: Należy wieloaspektowo wspierać Polską Żeglugę Morską.</p> <p>ROD: Należy zwiększyć wydatki inwestycyjne na cele związane z działalnością urzędów morskich, ratownictwa morskiego i ochrony brzegów.</p> <p>– dotacje dla kolejnictwa</p> <p>RO: Należy zwiększyć środki budżetowe na potrzeby kolejnictwa. (2)</p> <p>RO: Należy podzielić środki przeznaczone w budżecie państwa na transport drogowy między transport drogowy i kolejowy zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.</p>
[W+] protekcjonizm gospodarczy (10)	<p>– ochrona rodzimej gospodarki rolnej przed zagraniczną konkurencją</p> <p>RO: Gospodarka polska wymaga dostosowania do warunków konkurencji wynikających z procesu globalizacji.</p> <p>RO: Państwo powinno wspierać finansowo rozwijające się rynki produktów.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Państwo musi zapewnić wsparcie producentom polskich regionalnych produktów spożywczych.</p> <p>RO: Dopłaty do paliwa rolniczego będą służyć wzrostowi konkurencyjności polskich rolników i ich produktów na rynku europejskim.</p> <p>RO: Ustawa o biopaliwach pozwoli zlikwidować nadprodukcję w polskim rolnictwie.</p> <p>RO: Należy zapewnić polskim przedsiębiorstwom kolejowym finansowanie na poziomie innych krajów Unii Europejskiej.</p> <p>RO: Państwo powinno zadbać o wysokie kwoty produkcyjne na rynku europejskim dla polskich rolników.</p> <p>RO: Ostra konkurencja i niekontrolowany import na rynki europejskie wpędza małe gospodarstwa w problemy finansowe.</p> <p>RO: Państwo musi zadbać o zapewnienie polskim producentom żywności możliwości handlu na rynku Unii Europejskiej.</p> <p>– wsparcie polskiego szkolnictwa</p> <p>RO: Państwo powinno wspomóc szkolnictwo wyższe w konkurencji na rynkach europejskich.</p>
[W+] ograniczenie skutków bezrobocia (9)	<p>– siła robocza</p> <p>RO: Słaba mobilność siły roboczej w Polsce zależy od możliwości mieszkaniowych w kraju</p> <p>RO: Warunki życia pracowników dojeżdżających do pracy są gorsze niż w XIX wieku.</p> <p>RO: Cena siły roboczej w Polsce jest bardzo niska w stosunku do Europy.</p> <p>RO: Praca na czarno jest znakiem ubóstwa.</p> <p>RO: Pracownicy mają prawo do godnego wynagrodzenia.</p> <p>ROD: Rodziny pracownicze są zubożałe.</p> <p>– ubóstwo</p> <p>RO: Państwo musi pomagać biednym. (2)</p> <p>RO: Należy zlikwidować bariery rozwojowe dzieci z popegeerskich terenów objętych wysokim bezrobociem.</p> <p>RO: Podatek liniowy najbardziej obciąży najbiedniejszych i rolników.</p>

Aneks 3. Baza sądów ideologicznych klubu parlamentarnego Platforma Obywatelska

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
Konserwatyzm	
[W+] suwerenność państwa (3)	<p>– okres Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej</p> <p>RO: Wprowadzenie stanu wojennego było brutalnym przerywaniem zrywu wolnościowego Polaków, ruchu „Solidarności”.</p> <p>RO: Rozliczenie okresu, kiedy w Polsce panował system komunistyczny, jest obowiązkiem moralnym posłów.</p> <p>RO: W czasie, gdy w Polsce panował system komunistyczny, ruch demokratyczny działał w podziemiu</p>
[W+] paternalizm państwa (4)	<p>– karanie</p> <p>RO: Dobrze, że wzmacnia się świadomość nieuchronności kar za nieprzestrzeganie przepisów w ruchu drogowym.</p> <p>RO: Należy zwiększyć mobilność policji.</p> <p>RO: Szybkość postępowania karnego jest istotnym elementem bezpieczeństwa publicznego.</p> <p>RO: Należy wyposażać policję w sprzęt umożliwiający egzekwowanie przepisów prawa.</p>
Liberalizm	
[W+] wolności obywatelskie (9)	<p>– wolność światopoglądu</p> <p>RO: Należy respektować prawo do wolności światopoglądowej.</p> <p>– wolność słowa</p> <p>RO: Należy przestrzegać wolności słowa. (2)</p> <p>– prawo uczelni wyższych do autonomii</p> <p>RO: Należy respektować prawo uczelni wyższych do autonomii.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>– prawo do tworzenia stowarzyszeń</p> <p>RO: Ograniczanie wolności stowarzyszeń to łamanie prawa.</p> <p>RO: Obywatele mają prawo do tworzenia związków zawodowych.</p> <p>– prawo do obrony</p> <p>RO: Należy zapewnić prawo do obrony obywatelom podejrzanym o dokonanie przestępstwa.</p> <p>– prawo do własności prywatnej i wolności gospodarczej</p> <p>RO: Należy respektować prawo do własności prywatnej.</p> <p>RO: Należy przestrzegać prawa do wolności gospodarczej.</p>
[W+] państwo usługodawca (29)	<p>– opieka zdrowotna</p> <p>RO: Państwo ma obowiązek zagwarantować bezpieczeństwo i zdrowie publiczne.</p> <p>RO: Państwo powinno zapewnić obywatelom opiekę zdrowotną. (2)</p> <p>RO: Oddłużenie placówek służby zdrowia zapewni opiekę zdrowotną obywatelom.</p> <p>RO: Państwo powinno zapewnić finansowanie sektora zdrowia z budżetu państwa.</p> <p>– system ubezpieczeń społecznych</p> <p>RO: Władza państwowa powinna dbać o bezpieczeństwo obywateli.</p> <p>RO: Deficyt Funduszu Ubezpieczeń Społecznych powinien być zaliczany do deficytu budżetu państwa.</p> <p>RO: Państwo powinno pomagać osobom, które w wyniku wypadku znajdują się w trudnej sytuacji finansowej. (2)</p> <p>RO: Rząd powinien zapewnić środki finansowe na dotację do Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.</p> <p>RO: Rząd powinien zapewnić środki finansowe na dotację dla Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.</p> <p>– potrzeby mieszkaniowe obywateli</p> <p>RO: Państwo ma obowiązek zaspokajać potrzeby mieszkaniowe obywateli. (3)</p> <p>RO: Rząd powinien wspierać budownictwo socjalne. (4)</p> <p>– aktywne, nie pasywne sposoby przeciwdziałania skutkom bezrobocia</p> <p>RO: Państwo powinno zapewnić środki na dofinansowanie inicjatyw obywateli w zakresie podejmowania działalności gospodarczej. (3)</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
[W+] równość dostępu do stanowisk (6)	<p>– merytokracja</p> <p>RO: Wszystkim obywatelom przysługują takie same prawa.</p> <p>RO: Wszyscy obywatele mają równe prawo do przywilejów zawodowych. (3)</p> <p>RO: Powinien być równy dostęp do przyznawania uprawnień do wykonywania zawodu diagnosty laboratoryjnego.</p> <p>– niezależność statusu formalnego jednostki od poziomu zamożności</p> <p>RO: Osoby o niskich dochodach nie powinny być traktowane jak gorsza kasta.</p>
[W+] dostęp do wiedzy naukowej (3)	<p>RO: Wzrost poziomu edukacji jest inwestycją w kapitał ludzki.</p> <p>RO: Pogłębienie wiedzy o procedowanym projekcie ustawy sprzyja efektywności pracy posłów.</p> <p>RO: Edukowanie społeczeństwa o bezpieczeństwie w ruchu drogowym pozwoli zmniejszyć ilość wypadków na drogach.</p>
[W+] społeczna odpowiedzialność władzy (4)	<p>– prawo jako efekt konsensusu społecznego</p> <p>RO: Rząd powinien wypełniać wolę całego społeczeństwa.</p> <p>RO: Władza powinna spełniać oczekiwania obywateli.</p> <p>RO: Konstytucja powinna zawierać zapisy zadowalające dla większości grup społecznych.</p> <p>– zasada jawności w sprawowaniu rządów</p> <p>RO: Władza powinna zachowywać zasadę jawności i przejrzystości finansów publicznych.</p>
[W+] granice sprawowania władzy (25)	<p>– ograniczenie władzy centralnej</p> <p>RO: Skupienie władzy w rękach władzy centralnej jest niekorzystne.</p> <p>RO: Rada Ministrów powinna respektować prognozy skutków wprowadzanych ustaw przygotowywane przez niezależne od rządu instytucje. (2)</p> <p>RO: Tworzenie instytucji o olbrzymich uprawnieniach projektodawczych, analitycznych i badawczych może doprowadzić do paraliżu władzy ustawodawczej.</p> <p>RO: Władza centralna nie powinna wprowadzać przepisów ograniczających prawa wspólnot lokalnych.</p> <p>RO: Apetyt na władzę nie może być skrywany pod fałszywą troską o finanse publiczne.</p> <p>ROD: Nie należy likwidować instytucji ograniczających władzę rządu pod pozorem oszczędności budżetowych.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Rozwiązania budżetowe, które oddają do dyspozycji premiera duże kwoty pieniędzy pozostające poza kontrolą parlamentu, to nadużywanie władzy.</p> <p>– nadużycia finansowe</p> <p>RO: Niekontrolowany sposób finansowania przedsiębiorstw z budżetu może sprawić, że pieniądze publiczne będą marnowane. (2)</p> <p>– nadużycia administracyjne</p> <p>RO: Należy wyeliminować z prawodawstwa przepisy umożliwiające funkcjonariuszom publicznym nadużycia w sprawowaniu ich funkcji. (2)</p> <p>RO: Brak precyzyjnych zasad podwyższenia ściągalności podatków przez służby skarbowe może prowadzić do nadużywania władzy.</p> <p>RO: Należy zlikwidować przywileje władzy.</p> <p>RO: Łącznie stanowisk państwowych przez urzędników prowadzi do nadużywania władzy.</p> <p>RO: Służba specjalna o szerokich uprawnieniach musi mieć ściśle określony zakres działań.</p> <p>RO: Funkcjonariusze służb specjalnych muszą wypełnić specjalne warunki rekrutacyjne.</p> <p>RO: Proces prywatyzacji powinien być realizowany w oparciu o przejrzyste zasady.</p> <p>RO: Wojny polityków o wpływy w instytucjach państwowych to przejaw patologii władzy. (2)</p> <p>RO: Rząd, który zmierza do przejęcia władzy nad publicznymi środkami przekazu, nadużywa władzy.</p> <p>– demokracja</p> <p>RO: Władza, która ogranicza udział obywateli w decydowaniu o jakości swojego życia, łamie przyjęte procedury demokratyczne.</p> <p>RO: Obsadzanie stanowisk kierowniczych ludźmi partii rządzącej jest sprzeczne z zasadą demokracji.</p> <p>RO: Autorytaryzm to łamanie zasad demokracji.</p> <p>ROD: Doraźny interes polityka nie może dyktować kierunków kształtowania prawa.</p> <p>RO: Nie należy ograniczać prawa do wolności.</p> <p>ROD: Władza, która stosuje aresztowania i internowanie przedstawicieli opozycji, ogranicza prawo do wolności.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	RO: Partia rządząca nie powinna mieć dominującego wpływu na media publiczne.
[W+] pełna prywatyzacja (12)	<p>RO: Nie należy hamować procesów prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych. (6)</p> <p>RO: Wyjątki w prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych są niepożądane.</p> <p>RO: Należy skonsolidować finanse publiczne. (2)</p> <p>RO: Należy ograniczać dotacje do zakładów budżetowych i gospodarstw pomocniczych. (2)</p> <p>RO: Należy zwiększyć wpływy z prywatyzacji do budżetu państwa.</p>
[W+] samorządność (15)	<p>– samodzielność prawna samorządu</p> <p>RO: Samorząd powinien być partnerem rządu w sprawowaniu władzy.</p> <p>RO: Nie należy wprowadzać rozwiązań antysamorządowych.</p> <p>RO: Pożądana jest szeroka współpraca rządu z samorządami.</p> <p>RO: Samorząd terytorialny powinien podejmować decyzje samodzielnie.</p> <p>ROD: Nie należy narzucać samorządom wykonawcy zadania budowy mieszkań socjalnych.</p> <p>– finansowanie samorządu</p> <p>RO: Stopień finansowego uzależnienia jednostek samorządu terytorialnego od budżetu centralnego powinien zmniejszać się.</p> <p>RO: Samorządy powinny otrzymywać z budżetu centralnego dotacje adekwatne do zadań przewidzianych do realizacji. (2)</p> <p>ROD: Nie należy zmniejszać udziału państwa w finansowaniu zadań oświatowych jednostek samorządu terytorialnego.</p> <p>RO: Zyski ze sprzedaży przedsiębiorstw komunalnych powinny stanowić dochód samorządu, a nie skarbu państwa.</p> <p>RO: Nie należy zmniejszać subwencji ogólnej w odniesieniu do części rekompensacyjnej subwencji dla gmin na wyrównanie ubytków dochodów wynikających ze zwolnienia z podatku od nieruchomości tych podmiotów, które działają w specjalnych strefach ekonomicznych.</p> <p>RO: Nie należy ciąć środków przekazywanych dla samorządów.</p> <p>ROD: Nie należy zmniejszać dotacji budżetowych dla samorządowych jednostek Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Subwencja oświatowa powinna pokryć wydatki osobowe na szkoły gminne.</p> <p>RO: Należy przekazać samorządom terytorialnym środki finansowe na przygotowanie infrastruktury do realizacji obowiązku wychowania przedszkolnego.</p> <p>– komunalizacja przedsiębiorstw państwowych</p> <p>RO: Należy dokonać komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych w celu ich komunalizacji.</p> <p>ROD: Przedsiębiorstwa państwowe, które realizują zadania własne gmin, powinny stanowić własność samorządów.</p> <p>RO: Samorządy powinny mieć swobodę w dysponowaniu przedsiębiorstwami komunalnymi.</p> <p>RO: Zarządzanie instytucjami komunalnymi przez samorządy pozwoli uniknąć problemu niegospodarności tych przedsiębiorstw.</p>
[W+] inwestycje gospodarcze (13)	<p>– fundusze europejskie</p> <p>RO: Rozwój inwestycji daje możliwość lepszego zagospodarowania środków z UE. (2)</p> <p>RO: Należy inwestować w rozwój gospodarki.</p> <p>ROD: Finansowanie turystyki z budżetu państwa prowadzi do rozwoju gospodarki.</p> <p>– zagraniczny kapitał</p> <p>RO: Należy dbać o pozyskiwanie inwestorów zagranicznych.</p> <p>RO: Państwa, których budżety charakteryzuje wysoki wskaźnik wydatków majątkowych, przyciągają inwestorów zagranicznych.</p> <p>– popyt zagregowany</p> <p>RO: Wysoki poziom świadczeń socjalnych hamuje rozwój gospodarczy kraju. (3)</p> <p>RO: Tworzenie nowych miejsc pracy przeciwdziała bezrobociu.</p> <p>RO: Należy wybierać aktywne formy pobudzania przedsiębiorczości.</p> <p>ROD: Dopłacanie do funduszy pożyczek studenckich jest korzystniejsze dla rozwoju państwa niż dopłacanie do narodowego funduszu stypendialnego.</p> <p>RO: Należy obniżyć podatki.</p> <p>RO: Należy obniżyć koszty pracy.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
[W+] integracja europejska (14)	<p>– współpraca gospodarcza z UE</p> <p>RO: Obecność Polski w Unii Europejskiej to szansa rozwojowa.</p> <p>RO: Fundusze europejskie polepszą koniunkturę i napędzą wpływy do budżetu państwa. (2)</p> <p>RO: Należy poprawić stopień zagospodarowania środków z Unii Europejskiej. (4)</p> <p>RO: Państwo powinno wspierać realizację projektów ubiegających się o wsparcie unijne.</p> <p>RO: Budżet państwa powinien umożliwiać wykorzystanie środków europejskich.</p> <p>ROD: Budżet powinien umożliwiać uzyskanie dopłat bezpośrednich dla rolników ze środków UE.</p> <p>ROD: Budżet powinien umożliwiać uzyskanie środków na inwestycje samorządowe z UE.</p> <p>– ujednolicenie polskiego prawodawstwa z prawem UE</p> <p>RO: Należy dostosowywać polskie prawo do prawa Unii Europejskiej.</p> <p>ROD: Deficyt budżetowy państwa powinien być obniżany w oparciu o reguły stosowane przez Unię Europejską.</p> <p>– strefa euro</p> <p>RO: Polska powinna szybko wstąpić do strefy euro.</p> <p>RO: Należy urzeczywistnić wspólną politykę monetarną w Unii Europejskiej.</p> <p>ROD: Należy przeprowadzić reformy, które pozwolą spełnić kryteria uprawniające wejście do strefy euro.</p> <p>RO: Należy stworzyć mapę przystąpienia Polski do strefy euro</p>
Socjalizm – nie zidentyfikowano sądów ideologicznych korelujących ze znacznikami tej ideologii	

Aneks 4. Baza sądów ideologicznych klubu parlamentarnego Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	Konserwatyzm
[W+] odpowiedzialność pokoleniowa (9)	<p>– tradycja</p> <p>RO: Nie należy likwidować tego, co istnieje od dawna.</p> <p>ROD: Przysięgi złożonej przez przodków należy dochować.</p> <p>RO: Należy zachowywać dziedzictwo wcześniejszych pokoleń. (3)</p> <p>– przyszłe pokolenia</p> <p>RO: Kształt życia przyszłych pokoleń zależy od tego, co zrobią pokolenia poprzednie.</p> <p>RO: Obecne pokolenie odpowiada za kształt życia przyszłych pokoleń.</p> <p>ROD: Należy zabezpieczyć ochronę życia od poczęcia do naturalnej śmierci przed przyszłymi zagrożeniami. (2)</p> <p>RO: Sposób, w jaki Polskę będą oceniały przyszłe pokolenia zależy od współczesnego pokolenia. (2)</p>
[W+] wartości chrześcijańskiej demokracji (15)	<p>– moralność chrześcijańska</p> <p>RO: Należy za dobre uczynki nagradzać, a za złe karać.</p> <p>ROD: Ustanowienie nowych orderów i odznaczeń pozwoli wynagradzać dobre uczynki.</p> <p>RO: Rodzina to podstawowa komórka społeczeństwa.</p> <p>RO: Człowiek jest omylny.</p> <p>– wiara chrześcijańska</p> <p>RO: Należy chronić życie dzieci poczętych, nienarodzonych. (5)</p> <p>RO: Trwanie życia ludzkiego zależy do woli Boga. (4)</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
[W+] suwerenność państwa (10)	<p>RO: Życie człowieka zaczyna się w momencie poczęcia. (2)</p> <p>RO: Nie należy dopuszczać do eutanazji.</p> <p>– suwerenność Polski w UE</p> <p>RO: Należy chronić obywateli polskich przed koniecznością przekazania ich do państwa członkowskiego Unii Europejskiej na podstawie europejskiego nakazu aresztowania.</p> <p>RO: Należy utrzymać kanon sześciu przypadków odmowy wykonania europejskiego nakazu aresztowania.</p> <p>– suwerenność polskiej kultury</p> <p>RO: Należy chronić polski interes narodowy przed Unią Europejską.</p> <p>RO: Unia Europejska pozwala na wprowadzenie swobody w zakresie pojmowania ochrony życia poczętego. (3)</p> <p>RO: Polityka krajów Unii Europejskiej zagraża wartości życia ludzkiego.</p> <p>RO: Udział Polski w życiu Europy zagraża ideologią nowego hedonizmu i relatywizmu wszelkiej generacji.</p> <p>– system komunistyczny w Polsce</p> <p>RO: W czasie stanu wojennego ludzie doznali wielu osobistych krzywd.</p> <p>RO: Należy uczcić zasługi organizacji walczących o niepodległość w okresie PRL.</p>
[W+] patriotyzm romantyczny (13)	<p>RO: Ustawa o budżecie powinna być oparta na zasadach patriotyzmu.</p> <p>RO: Przyszłość polski powinna być kreowana w oparciu o patriotyczne zasady.</p> <p>– wydarzenia historyczne powodem do dumy narodowej</p> <p>RO: Należy pamiętać o rocznicach ważnych dla Polski wydarzeń historycznych. (2)</p> <p>RO: Należy wciąż otaczać tych, którzy walczyli za niepodległość. (2)</p> <p>RO: Pokolenie stanu wojennego walczyło o to, aby następne pokolenia mogły żyć w lepszym świecie.</p> <p>RO: Należy respektować autorytet wielkich polskich hetmanów.</p> <p>RO: Polscy władcy prowadzili walkę zbrojną, aby odsunąć niebezpieczeństwo od polskich granic.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>– armia</p> <p>RO: Należy umacniać wysokie poczucie wartości zawodowej armii Najjaśniejszej Rzeczypospolitej.</p> <p>RO: Żołnierze powinni mieć poczucie patriotycznego obowiązku.</p> <p>RO: Należy zachować chlubne tradycje polskiego oręża.</p> <p>RO: Za męstwo w walce i szczególne zasługi w obronie Rzeczypospolitej należy nadawać order Virtuti Militari.</p>
[W+] paternalizm rodzicielski (4)	<p>RO: Rodzice są odpowiedzialni za swoje dzieci.</p> <p>RO: Rodzice powinni kształtować świadomość społeczną w zakresie konieczności ochrony życia ludzkiego.</p> <p>RO: Rodzice nie powinni pozwalać swoim dzieciom na jazdę na rowerze w ruchu ulicznym, kiedy obok nich jeżdżą ciężkie pojazdy. (2)</p>
[W+] paternalizm państwa (24)	<p>– karanie</p> <p>RO: Przewlekłość postępowań karnych to bolączka polskiego wymiaru sprawiedliwości.</p> <p>RO: Obostrzenie kary służy przeciwdziałaniu przestępczości.</p> <p>– nakazy</p> <p>RO: Państwo powinno wprowadzić prawną ochronę życia od momentu poczęcia. (6)</p> <p>RO: Należy wprowadzić do konstytucji prawo do życia jako dobro podlegające ochronie.</p> <p>RO: Zawarowanie w systemie prawnym prawa do ochrony życia od momentu poczęcia uniemożliwi jego późniejsze zmiany. (3)</p> <p>RO: Prawo powinno wyznaczać dla społeczeństwa nieprzekraczalne granice zachowań.</p> <p>RO: Państwo powinno kontrolować ustawami wszelkie potencjalnie szkodliwe środki odurzające.</p> <p>RO: Nakaz zapinania pasów bezpieczeństwa z przodu i z tyłu pojazdu ratuje życie uczestników wypadków drogowych.</p> <p>RO: Należy spowodować, żeby każdy rowerzysta posiadał odpowiednie uprawnienia do uczestniczenia w ruchu drogowym.</p> <p>RO: Należy wyposażyć rowerzystów w specjalne kamizelki ochronne.</p> <p>RO: Należy wprowadzić nakaz jazdy z włączonymi światłami.</p> <p>RO: Polska zapewnia swoim obywatelom poszanowanie praw człowieka oraz praw obywatelskich.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>– wspieranie właściwych zachowań obywateli</p> <p>RO: Władza powinna strzec przestrzegania swobód obywatelskich.</p>
	<p>RO: Państwo powinno rozwiązywać problemy społeczne obywateli.</p> <p>RO: Państwo powinno wspierać osoby uzależnione od środków odurzających.</p> <p>RO: Nauczyciele i katecheci powinni kształtować świadomość społeczną w zakresie konieczności ochrony życia ludzkiego.</p> <p>RO: Media informacyjne powinny kształtować świadomość społeczną w zakresie konieczności ochrony życia ludzkiego.</p>
[W+] własność indywidualna (10)	<p>– własność pracowników</p> <p>RO: Własność prywatna powinna pozostać w rękach rolników.</p> <p>RO: Ten, kto posiada własność prywatną, jest kapitalistą.</p> <p>RO: Kapitalizm oparty na własności rolników jest dobry.</p> <p>RO: Przedsiębiorstwa powinny być własnością pracowników.</p> <p>ROD: Media powinny być własnością pracowników mediów.</p> <p>– nacjonalizm gospodarczy w prywatyzacji</p> <p>RO: Sprywatyzowany majątek Polski powinien trafić do Polaków. (2)</p> <p>RO: Polacy powinni mieć akty własności (akty notarialne, akcje, udziały) prywatyzowanych polskich spółek. (2)</p> <p>RO: Im więcej jest własności prywatnej w rękach polskich, zdobytej uczciwie, tym lepiej dla Polski.</p> <p>RO: Uwłaszczenie przedsiębiorstw państwowych polega na przekazaniu prawa do tych spółek obywatelom państwa.</p>
Liberalizm	
[W+] wolności obywatelskie (16)	<p>RO: Państwo powinno przestrzegać praw obywatelskich.</p> <p>RO: Państwo powinno przestrzegać zasad społeczeństwa obywatelskiego.</p> <p>– prawo do obrony</p> <p>RO: Obligatoryjny udział obrońcy w postępowaniu przyspieszonym zapewni przestrzeganie prawa do obrony.</p> <p>– prawo do życia</p> <p>RO: Konstytucja zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>ROD: Inicjatywy sprzyjające budowie społeczeństwa obywatelskiego powinny znaleźć uznanie Sejmu RP.</p>
	<p>– wolność słowa</p> <p>RO: Obywatel ma prawo do rzetelnej informacji. (5)</p> <p>RO: W mediach powinien być zapewniony pluralizm. (3)</p> <p>RO: Zawłaszczanie mediów to ograniczanie wolności obywatelskich. (3)</p> <p>RO: Obywatele są suwerenem mediów publicznych.</p>
[W+] państwo usługodawca (3)	<p>– potrzeby mieszkaniowe obywateli</p> <p>RO: Władze publiczne powinny zaspokajać potrzeby mieszkaniowe obywateli. (2)</p> <p>– opieka zdrowotna</p> <p>RO: Państwo powinno zapewnić obywatelom dostęp do świadczeń zdrowotnych.</p>
[W+] dostęp do wiedzy naukowej (1)	<p>RO: Wyedukowanie społeczeństwa pozwoli powstrzymać je od niebezpiecznych zachowań w ruchu drogowym.</p>
[W+] społeczna odpowiedzialność władzy (15)	<p>– nadużycia finansowe</p> <p>RO: Ci, którzy dopuszczają się łapownictwa i płatnej protekcji, nadużywają władzy.</p> <p>RO: Wykorzystywanie funkcji publicznych do osiągania korzyści prywatnych jest nadużywaniem władzy. (3)</p> <p>RO: Władza powinna kierować się zasadą jawności w dysponowaniu finansami publicznymi.</p> <p>ROD: Należy ujawnić sposób wykorzystania abonamentu.</p> <p>– nadużycia administracyjne</p> <p>RO: Tylko dwukrotna kadencja wójta, burmistrza wyeliminuje klientelizm.</p> <p>RO: Władza prowadzi do nadużyć.</p> <p>ROD: Wprowadzenie kontroli przebiegu wyborów samorządowych pozwoli wyeliminować podejrzenie o dokonanie oszustwa.</p> <p>RO: Należy ograniczyć możliwości nadużywania władzy.</p> <p>ROD: Osoba sprawująca władzę, która zajmuje się przyszłymi wyborami zamiast sprawami samorządu, nadużywa władzy.</p> <p>RO: Ten, kto zajmuje się wyborami, a nie sprawami samorządu, jest gorszym prezydentem niż komisarz.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>– konsekwencje niewłaściwych decyzji politycznych</p> <p>RO: Ci, którzy nadużyli władzy, powinni ponieść konsekwencje.</p>
	<p>RO: Politycy, którzy za czasów III Rzeczypospolitej doprowadzili do niekorzystnego stanu polskiej gospodarki, powinni zostać pociągnięci do odpowiedzialności. (2)</p> <p>RO: Ten, kto będąc przy władzy, oszukuje naród, nadużywa władzy.</p> <p>ROD: Osoby będące przy władzy za rządów premiera Belki oszukały naród w sprawie narodowych funduszy inwestycyjnych.</p> <p>RO: Ten, kto nadużywa władzy, powinien zostać pociągnięty do odpowiedzialności.</p> <p>ROD: Prezes Narodowego Banku Polskiego powinien zostać pociągnięty do odpowiedzialności.</p> <p>RO: Należy ukarać media, które rozpowszechniają nieprawdę.</p>
[W+] granice sprawowania władzy (4)	<p>RO: Ten, kto ma dużą władzę, nadużywa jej. (3)</p> <p>RO: Przyznanie Kancelarii Rady Ministrów dodatkowych uprawnień z tytułu likwidacji RCSS może prowadzić do nadużywania władzy.</p>
Socjalizm	
[W+] prawa pracownicze (9)	<p>– warunki pracy</p> <p>RO: Należy dbać o jakość warunków pracy pracowników ochrony zdrowia.</p> <p>RO: Środowiska działające w obszarze ochrony zdrowia nie mają zapewnionych odpowiednich uregulowań legislacyjnych.</p> <p>RO: Należy zwiększać wymiar urlopów macierzyńskich.</p> <p>– prawa emerytalne</p> <p>RO: Należy zapewnić sprawiedliwe warunki emerytalne górnikom ratownikom.</p> <p>RO: Należy uznać okres oddelegowania górnika do ratownictwa za okres pracy w kopalni.</p> <p>RO: Do ratownictwa górniczego kierowane są osoby najlepsze z najlepszych w rzemiośle górniczym.</p> <p>– zarobki</p> <p>RO: Należy wypłacać żołnierzom należny im żołd.</p> <p>RO: Część dziennikarzy jest dyskryminowana pod względem wysokości wynagrodzeń.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
[W+] związki zawodowe (4)	<p>RO: Pracownicy ratownictwa medycznego powinni mieć zarobki adekwatne do wykonywanej pracy.</p> <p>RO: W procedowaniu ustaw powinni brać udział przedstawiciele zainteresowanych środowisk zawodowych.</p> <p>RO: Należy spełniać oczekiwania środowisk medycznych w procedowanych ustawach.</p> <p>RO: Należy wprowadzić ustawy spełniające oczekiwania środowisk medycznych.</p> <p>RO: Projekty ustaw, które uzyskują pełną akceptację środowisk górniczych, należy wprowadzać w życie.</p>
[W+] zachowanie warunkowane społecznie (6)	<p>– warunki pracy</p> <p>RO: Warunki pracy kształtują zachowanie pracowników.</p> <p>RO: Dobre warunki pracy zapewniają efektywne działanie pracowników.</p> <p>ROD: System odznaczeń w służbie wojskowej umacnia poczucie wartości zawodowej armii.</p> <p>RO: Zapewnienie pracownikom godnego wynagrodzenia pozwoli pracodawcy mieć pewność, że jego pracownicy nie oszukają go, nie ukradną niczego, będą pracować rzetelnie.</p> <p>– zachowanie w ruchu drogowym</p> <p>RO: Warunki panujące na drodze determinują zachowanie kierowców. (2)</p> <p>RO: Prewencyjne działanie policji powstrzyma kierowców od przestępstw w ruchu drogowym.</p>
[W+] solidaryzm społeczny (14)	<p>– równość dochodu</p> <p>RO: Państwo nie może tworzyć warstw uprzywilejowanych kosztem ubóstwa społecznego. (5)</p> <p>RO: Należy zlikwidować różnice w dochodach przedstawicieli tych samych zawodów.</p> <p>ROD: Dysproporcje w zarobkach dziennikarzy są formą wywierania nacisku, indoktrynacji. (2)</p> <p>RO: Państwo solidarne żyje sprawami biednych ludzi dla ich skutecznego rozwiązywania.</p> <p>RO: Pomoc socjalna państwa powinna trafiać do biednych.</p> <p>ROD: Świadczenia socjalne dla rodzin powinny dostać rodziny bezrobotnych, a nie rodziny, które kwotę wysokości tego świadczenia wydają na kolejnych ciuchach.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>– prawo państwa do ingerencji w system zarobków</p> <p>RO: Władza powinna ingerować w działalność państwowych podmiotów finansowych w celu realizacji idei solidaryzmu społecznego. (3)</p> <p>RO: Utrzymywanie przedsiębiorstw państwowych po to, aby członkowie partii rządzącej mogli zasiadać w zarządach i radach nadzorczych, jest sprzeczne z duchem solidaryzmu społecznego. (2)</p>
[W+] państwo opiekuńcze (11)	<p>RO: Państwo powinno finansować działania socjalne.</p> <p>RO: Prospołeczne hasła wyborcze powinny zostać wdrożone w życie.</p> <p>RO: Wszystkie słabsze grupy i warstwy społeczne nie mogą zostać same, bez pomocy i ochrony państwa.</p> <p>RO: Państwo musi wspierać tych, którzy z powodu braku pracy, strukturalnego bezrobocia, niskiego poziomu wynagrodzeń, zasiłków, rent i emerytur nie mogą utrzymać się na minimalnym poziomie.</p> <p>– potrzeby mieszkaniowe</p> <p>RO: Państwo musi udzielić pomocy bezradnym podatnikom, którzy z przyczyn życiowych nie są w stanie opłacać czynszu.</p> <p>RO: Państwo musi uczynić koszty mieszkań dostępnymi dla tych, którzy nie mają wystarczających dochodów.</p> <p>RO: Państwo powinno realizować te reformy, które przewidują program wsparcia budownictwa dla najuboższych.</p> <p>RO: Samorządy powinny dysponować odpowiednią liczbą mieszkań socjalnych i miejsc w noclegowniach.</p> <p>– wspieranie rozwoju gospodarczego</p> <p>RO: Państwo musi wspomóc słabiej rozwinięte regiony środkami z budżetu centralnego.</p> <p>RO: Państwo musi wspomóc środkami z budżetu centralnego gałęzie gospodarki, które nie mają środków na poprawę swojego funkcjonowania.</p> <p>RO: Państwo powinno dawać samorządom odpowiedniej wysokości środki na służbę zdrowia, na oświatę.</p>
[W+] nacjonalizacja gospodarki (11)	<p>– strategiczne sektory gospodarki w rękach państwa</p> <p>RO: Strategiczne działy gospodarki muszą być własnością państwową. (3)</p> <p>RO: Zmniejszanie się liczby przedsiębiorstw państwowych jest niekorzystne. (3)</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Należy ograniczyć wielki przemysł prywatny.</p> <p>RO: RO: Nie należy doprowadzać przedsiębiorstw państwowych do bankructwa.</p> <p>RO: Przedsiębiorstwa państwowe powinny się rozwijać i konkurować na rynku.</p> <p>– ulgi dla inwestorów zagranicznych</p> <p>RO: Zwolnienie podmiotów gospodarczych z udziałem kapitału zagranicznego z opodatkowania dywidendy w Polsce było złą decyzją. (2)</p>
[W+] interwencjonizm gospodarczy (9)	<p>– operacje finansowe państwa</p> <p>RO: Należy zapewnić wysokie tempo wzrostu gospodarczego w Polsce.</p> <p>ROD: Część polskich rezerw dewizowych należy przenieść z zagranicznych banków do kraju, ulokować je w państwowym Banku Gospodarstwa Krajowego i wykorzystać jako zabezpieczenie dla akcji kredytowania inwestycji infrastrukturalnych jednostek samorządu terytorialnego.</p> <p>RO: Państwo odpowiada za stan gospodarki.</p> <p>ROD: Narodowy Bank Polski odpowiada za wartość polskiego pieniądza, za rozwój gospodarki i wzrost zatrudnienia.</p> <p>Gospodarka nie powinna tworzyć warunków dla wysokorentownych inwestycji kapitału spekulacyjnego w gwarantowane papiery rządowe.</p> <p>– wspieranie polskiej przedsiębiorczości</p> <p>RO: Państwo powinno niwelować przewagę dużych koncernów spożywczych i potężnych firm handlowych nad małymi przedsiębiorstwami.</p> <p>RO: Państwo powinno wprowadzać rozwiązania, które poprawią dochodowość małych, rodzinnych przedsiębiorstw.</p> <p>RO: Zwiększenie udziału produktów małych, rodzinnych firm w rynku poprawi dochodowość tych firm.</p> <p>RO: Nie należy wprowadzać rozwiązań, które działają na niekorzyść małych i średnich polskich przedsiębiorstw.</p> <p>RO: Państwo powinno wprowadzać rozwiązania korzystne dla małych przedsiębiorstw.</p> <p>RO: Gospodarka nie powinna być importochłonna.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
[W+] protekcyjizm gospodarczy (19)	<p>– ochrona rodzimej gospodarki rolnej przed zagraniczną konkurencją</p> <p>RO: Państwo powinno wspierać interesy rolników w Unii Europejskiej. (2)</p> <p>RO: Należy zapewnić polskim rolnikom warunki uczciwego konkurencji z rolnikami z innych krajów Unii Europejskiej na wspólnym rynku rolnym. (2)</p> <p>RO: Zapewnienie polskim rolnikom warunków uczciwej konkurencji wymaga wprowadzenia dopłat rolniczych w wysokości kosztów ponoszonych na paliwa rolnicze, proporcjonalnej do wysokości kosztów, jakie ponoszą inne krajów UE. (3)</p> <p>RO: Należy zrównać prawa Polski do produkcji mleka z prawami innych krajów UE.</p> <p>RO: Należy zróżnicować dochody w rolnictwie. (2)</p> <p>RO: Nie należy doprowadzać do bankructwa polskich gospodarstw. (2)</p> <p>– rozwój drobnych podmiotów gospodarczych</p> <p>RO: Należy dbać o rozwój rolnictwa. (2)</p> <p>RO: Państwo powinno rekompensować rolnikom straty.</p> <p>ROD: Należy zapewnić rolnikom dopłaty do produkcji.</p> <p>RO: Rząd powinien wprowadzić tańsze paliwo rolnicze lub zwrot akcyzy.</p> <p>RO: Należy doprowadzić do podaży towarów, robót i usług wykonywanych przez polskie małe przedsiębiorstwa.</p> <p>RO: Należy dbać o rozwój małych polskich przedsiębiorstw.</p> <p>RO: Refundacja kosztów rejestracji produktów regionalnych zapewni rozwój małych przedsiębiorstw.</p>
[W+] ograniczenie skutków bezrobocia (20)	<p>– zasiłki dla bezrobotnych</p> <p>RO: Należy wprowadzić system powszechnych zasiłków dla bezrobotnych, którzy nie z własnej winy nie mają pracy.</p> <p>RO: Ludzie pozbawieni pracy, zagrożeni eksmisją na bruk nadal będą dostawać kilkunastozłotowe zasiłki okresowe, za które będą musieli próbować przeżyć całe miesiące.</p> <p>– szacowanie liczby bezrobotnych</p> <p>RO: Należy przeciwdziałać narastającemu bezrobociu. (7)</p> <p>RO: Sytuacja, kiedy na jedno miejsce pracy przypada 500 bezrobotnych, jest niekorzystna.</p> <p>RO: Należy dokonać realnych szacunków o liczbie bezrobotnych z ukrytym bezrobociem.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Silna złotówka powoduje pogorszenie sytuacji w gospodarce i wzrost bezrobocia.</p> <p>– ubóstwo</p> <p>RO: Większość polskiego społeczeństwa żyje poniżej minimum socjalnego.</p> <p>RO: Należy likwidować przejawy wykluczenia społecznego.</p> <p>RO: Każdy człowiek ma prawo do ochrony przed ubóstwem i marginalizacją społeczną.</p> <p>RO: Należy popierać sprawy wykluczonych.</p> <p>RO: Dostrzeganie i obrona praw biednych nie jest demagogią.</p> <p>RO: Ludzie, którzy nie mają minimum socjalnego, powinni zostać zwolnieni z opłaty abonamentowej.</p> <p>RO: Płacenie abonamentu przez ubogich emerytów jest niewłaściwe.</p> <p>RO: Emeryci i renciści są w najtrudniejszej sytuacji bytowej.</p>

Aneks 5. Baza sądów ideologicznych klubu parlamentarnego Sojusz Lewicy Demokratycznej

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
Konserwatyzm	
[W+] suwerenność państwa (1)	<p>– ustrój PRL</p> <p>RO: Wczesna Polska Rzeczpospolita Ludowa była zideologizowanym państwem.</p>
[W+] odpowiedzialność pokoleniowa (2)	<p>– tradycja</p> <p>RO: Należy chronić dziedzictwo narodowe, promować jego wartości.</p> <p>RO: To, co jest związane z tradycją lub regionem określonego kraju, pozwala chronić dziedzictwo narodowe.</p>
[W+] wartości chrześcijańskiej demokracji (1)	<p>– moralność chrześcijańska</p> <p>RO: Decyzja, która zapobiega powstaniu setek tysięcy ofiar, jest właściwa.</p>
Liberalizm	
[W+] wolności obywatelskie (20)	<p>RO: Władza musi respektować prawa obywatelskie.</p> <p>– prawo do uczciwego procesu i obrony</p> <p>RO: Władza musi przestrzegać prawa oskarżonego do obrony i uczciwego procesu.</p> <p>RO: Konstytucja jest najwyższym dokumentem. = Wszystkie przepisy muszą respektować zapisy konstytucji.</p> <p>ROD: Przepisy zawarte w Kodeksie karnym powinny respektować prawo oskarżonego do obrony.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Możliwość zakwalifikowania każdego rodzaju działalności gospodarczej jako przestępstwa jest naruszeniem konstytucyjnej zasady wolności gospodarczej, wolności działalności i swobody gospodarczej. = Możliwość zakwalifikowania każdego rodzaju działalności gospodarczej jako przestępstwa jest łamaniem praw konstytucyjnych.</p> <p>RO: Brak definicji przestępstwa korupcyjnego umożliwia zakwalifikowanie każdego rodzaju działalności gospodarczej jako przestępstwa.</p> <p>Przepis o trybie przyspieszonym postępowania w ustawie o zmianie ustawy Kodeks karny respektuje prawa obywatelskie.</p> <p>W polskim prawodawstwie nie powinno się stosować zasady podwójnej karalności obywateli.</p> <p>– niezmienność Konstytucji</p> <p>RO: Niezmienność konstytucyjnych przepisów jest wartością samą w sobie. (3)</p> <p>RO: Nie wolno ideologizować konstytucji.</p> <p>RO: Prawa konstytucyjne i wolności obywatelskie można ograniczyć tylko w uzasadnionych przypadkach.</p> <p>ROD: Władza ma prawo ograniczyć prawa konstytucyjne i wolności obywatelskie tylko w przypadkach, które uzasadnia art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.</p> <p>– wolność słowa</p> <p>RO: Podporządkowanie mediów rządowi to łamanie konstytucyjnego prawa do wolności słowa. (2)</p> <p>RO: Konstytucyjne prawo do wolności słowa wymaga, aby media nie były podporządkowane żadnej sile politycznej.</p> <p>– zasada jawności działań władzy</p> <p>RO: Każdy parlamentarzysta ma prawo do informacji o działalności rządu.</p> <p>– wolność zrzeszania się i zgromadzeń</p> <p>RO: Obywatele mają prawo do pokojowych manifestacji, wieców, uczestniczenia w takich akcjach kulturalnych, które sami wybiorą.</p> <p>RO: W państwie policyjnym rządzi aparat przymusu państwowego.</p> <p>– wolność światopoglądowa</p> <p>RO: Państwo, w którym władza jest podporządkowana jednemu wyznaniu, to państwo wyznaniowe.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
[W+] wolność absolutna jednostek (12)	<p>RO: Państwo, które ogranicza wolność wyznania, łamie prawa obywatelskie.</p> <p>– wolność światopoglądowa</p> <p>RO: Obywatele mają prawo do uczestniczenia w takich akcjach kulturalnych, które sami wybiorą.</p> <p>– prawa kobiet</p> <p>RO: Nie wolno ograniczać wolności obywatelskich żadnej osoby.</p> <p>ROD: Nie wolno zmuszać kobiet do kontynuowania ciąży i urodzenia dziecka poczętego w wyniku gwałtu.</p> <p>RO: Nie wolno zmuszać nikogo do wyjawiania, że był ofiarą czynu zabronionego.</p> <p>RO: Kobieta ma prawo zdecydować, czy chce zgłosić przestępstwo zgwałcenia czy nie.</p> <p>RO: Kobiety mają prawo milczeć o tym, kto jest ojcem ich dziecka.</p> <p>Ustawa LPR zmusza kobiety do wyjawiania, że ojcem dziecka jest jego dziadek.</p> <p>– zakres władzy państwa a wolność jednostek</p> <p>RO: Przedmiotowe traktowanie kobiety to ograniczanie jej wolności obywatelskich.</p> <p>RO: Nie wolno ograniczać wolności obywatelskich ludzi urodzonych.</p> <p>RO: Władza nie może decydować za obywateli.</p> <p>ROD: W przypadku decyzji o przerwaniu ciąży nie może być ingerencji państwa.</p> <p>RO: W obecnym polskim prawodawstwie nikt nie jest zmuszany do usuwania ciąży.</p> <p>– prawa dzieci</p> <p>RO: Należy zapewnić nieletnim dziewczętom dostęp do legalnego przerywania ciąży.</p> <p>RO: Nie wolno ograniczać wolności obywatelskich dzieci.</p>
[W+] państwo usługodawca (7)	<p>– potrzeby mieszkaniowe obywateli</p> <p>RO: Państwo powinno zapewnić mieszkania obywatelom. (2)</p> <p>– bezpłatna opieka zdrowotna</p> <p>RO: Państwo powinno zapewnić obywatelom finansowanie leczenia chorób.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>– dostosowanie infrastruktury do potrzeb obywateli</p> <p>RO: Państwo powinno zapewnić obywatelom bezpieczne drogi i autostrady.</p> <p>– zakres pomocy socjalnej</p> <p>RO: Państwo powinno otaczać pomocą społeczną tych, którzy są biedni nie z własnej winy. (2)</p> <p>RO: Państwo powinno otoczyć opieką matki niepełnosprawnych dzieci.</p>
[W+] równość dostępu do stanowisk (8)	<p>– merytokracja</p> <p>RO: Osoby o takich samych kwalifikacjach powinny mieć równe prawo dostępu do stanowisk.</p> <p>RO: Kobiety mają takie same prawa jak mężczyźni.</p> <p>RO: Wybitne działania zasługują na nagrodę.</p> <p>ROD: Ordery stanowią niematerialne wyróżnienie zasług, cnót obywatelskich i wybitnych osiągnięć.</p> <p>RO: Wybitne zasługi wobec ojczyzny powinny wzbudzać szacunek.</p> <p>– nieadekwatność kryterium dochodu</p> <p>RO: Wszyscy obywatele bez względu na pochodzenie mają takie same prawa. (3)</p> <p>RO: Wszyscy obywatele bez względu na poziom zamożności mają takie same prawa.</p> <p>ROD: Dostęp kobiet do przerywania ciąży nie powinien być uwarunkowany poziomem zamożności.</p>
[W+] dostęp do wiedzy naukowej (10)	<p>RO: Z faktami nie należy dyskutować.</p> <p>– bezpłodność</p> <p>RO: Bezpłodność jest chorobą.</p> <p>RO: Zapłodnienie in vitro jest metodą leczenia bezpłodności.</p> <p>– prawo</p> <p>RO: Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego należy respektować.</p> <p>RO: Prawo do wykonywania zawodu wymaga uzyskania wiedzy ze wszystkich gałęzi diagnostyki.</p> <p>RO: Prawo do życia zagwarantowane w art. 6 Konwencji Praw Dziecka nie odnosi się do płodu.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Organizm niezdolny do samodzielnego życia nie może mieć takich samych praw obywatelskich jak w pełni ukształtowany obywatel.</p> <p>RO: Płód ma w polskim prawodawstwie takie same, a nawet większe prawa niż pozostali obywatele.</p> <p>– edukacja</p> <p>RO: Zmniejszenie liczby przypadków zachodzenia w niechciane ciążę pozwoli zmniejszyć liczbę nielegalnie przerywanych ciąż.</p> <p>RO: Wyposażenie społeczeństwa w wiedzę z zakresu życia seksualnego pozwoli zmniejszyć liczbę nielegalnie przerywanych ciąż.</p>
[W+] permissywizm (9)	<p>– prawa kobiet</p> <p>RO: Kobieta ma prawo zająć w ciążę z mężczyzną niebędącym jej mężem. = Kobieta ma prawo być w ciąży pozamałżeńskiej.</p> <p>RO: Pojmowanie ciąży pozamałżeńskiej wyłącznie jako wyniku czynu zabronionego jest zbyt wąskie.</p> <p>RO: Absolutny zakaz przerywania ciąży jest niezgodny z prawem.</p> <p>RO: Kobiety mają prawo zachodzić w ciążę wtedy, kiedy tego chcą.</p> <p>– prawa obywatela a możliwości władzy</p> <p>RO: Każdy ma prawo decydować o sobie.</p> <p>RO: Każdy obywatel ma prawo samodzielnie decydować o sobie. = Władza nie może decydować za obywateli.</p> <p>RO: Autorytaryzm to łamanie prawa.</p> <p>ROD: Władza, która decyduje o kimś bez uwzględnienia zdania tego podmiotu, łamie prawo.</p> <p>– aborcja</p> <p>RO: Decyzja o dokonaniu aborcji musi być decyzją kobiety.</p> <p>RO: Decyzji o dokonaniu aborcji nie może podjąć za kobietę ani lekarz, ani ksiądz, ani sędzia, ani poseł.</p>
[W+] społeczna odpowiedzialność władzy (8)	<p>– ponoszenie przez władzę konsekwencji podejmowanych decyzji</p> <p>RO: Partia, która oszukuje wyborców zostanie przez nich ukarana. (2)</p> <p>RO: Władza, która nie wywiązuje się ze swych obowiązków wobec społeczeństwa, jest odpowiedzialna za warunki życia tego społeczeństwa.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Polityk, który składa obietnice bez pokrycia, nadużywa władzy.</p> <p>RO: Władza musi wykazać przed społeczeństwem, w jaki sposób dysponuje publicznymi pieniędzmi.</p> <p>– konsultacje społeczne</p> <p>RO: Władza powinna wypełniać wolę większości obywateli.</p> <p>Należy przeprowadzić wysłuchanie publiczne na temat proponowanej zmiany przepisów antyaborcyjnych.</p> <p>Ogólnonarodowa dyskusja nad zmniejszeniem liczby nielegalnie przerywanych ciąż pozwoli poznać wolę obywateli.</p>
[W+] granice sprawowania władzy (22)	<p>– totalitaryzm</p> <p>RO: Rząd, który dba tylko o interesy partyjne, nadużywa władzy.</p> <p>RO: Ingerowanie władzy w najintymniejsze sprawy życia jest właściwe dla ustroju państwa totalitarnego.</p> <p>RO: Ograniczanie przez władzę praw i wolności obywatelskich to nadużywanie władzy. (2)</p> <p>RO: Ograniczanie praw opozycji przez rządzących to nadużywanie władzy.</p> <p>RO: Tworzenie przez władzę urzędu państwowego o uprawnieniach represyjnych, który ma reprezentować interesy jednej partii, to nadużywanie władzy. (4)</p> <p>RO: Partia, która podporządkowuje sobie najważniejsze instytucje w państwie (ma większość w Sejmie i Senacie, prezydenta ze swojej frakcji, rzecznika praw obywatelskich, szefa IPN, ma nową policję, przejmuje kontrolę nad mediami) nadużywa swojej władzy.</p> <p>– nadużycia administracyjne</p> <p>RO: Należy zmienić ustawy, które pozwalają na nadużycia.</p> <p>RO: Ustanawianie przez rządzących uchwał pochwalnych na swój temat jest nadużywaniem władzy.</p> <p>RO: Rządzący, którzy nie przygotowują ustaw w sposób wystarczająco staranny, niewłaściwie wykonują swoje obowiązki.</p> <p>RO: Podporządkowanie przyszłości państwa bieżącemu zapotrzebowaniu rządzących polityków to nadużywanie władzy.</p> <p>RO: Zastępowanie osób wybieranych w demokratycznych wyborach na stanowiska kierownicze w administracji samorządowej osobami mianowanymi jest nadużywaniem władzy.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Nierespektowanie orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego przez rządzących to nadużywanie władzy.</p> <p>RO: Możliwość dowolnego uznania przez władzę działalności gospodarczej za legalną lub nielegalną prowadzi do nadużywania władzy.</p> <p>RO: Ten, kto celowo blokuje stanowisko, aby zapewnić swojej formacji politycznej kontynuowanie władzy na tym stanowisku, nadużywa władzy.</p> <p>RO: Oddanie do decyzji premiera przyznawania koncesji dla nadawców mediów cyfrowych może prowadzić do nadużywania władzy.</p> <p>RO: W służbach skarbowych i w sądownictwie występują patologiczne przypadki nadużywania władzy.</p> <p>– nadużycia finansowe</p> <p>RO: Deklarowany duży spadek wysokości dochodów instytucji może świadczyć o nadużyciach.</p> <p>RO: Rząd, który rozbudowuje swoją administrację i zwiększa jej koszty, nadużywa swojej władzy.</p>
[W+] pełna prywatyzacja (3)	<p>– status prawny</p> <p>RO: Należy zlikwidować formę prawną przedsiębiorstw państwowych.</p> <p>RO: Forma spółki prawa handlowego jest nowocześniejszą formą niż przedsiębiorstwo handlowe.</p> <p>RO: Przedsiębiorstwa państwowe powinny mieć taki status prawny, jak inne podmioty prawa handlowego funkcjonujące na rynku.</p>
[W+] samorządność (11)	<p>– finansowanie samorządów</p> <p>RO: Rząd, który w budżecie obniża subwencje dla jednostek samorządu terytorialnego, działa na niekorzyść samorządów.</p> <p>RO: Zmniejszenie subwencji dla gmin to osłabianie samorządów terytorialnych.</p> <p>RO: Państwo powinno przekazywać gminom i związkom międzygminnym wsparcie finansowe na budowę lokali społecznych.</p> <p>RO: Komunalizacja przedsiębiorstw państwowych pozwoli przekazać gminom niektóre spółki państwowe.</p> <p>– administrowanie w samorządzie</p> <p>RO: Samorząd ma prawo wspólnie z rządem decydować o sobie.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Rząd powinien procedować ustawy ułatwiające samorządom i organizacjom pożytku publicznego realizowanie ich obowiązków ustawowych.</p> <p>RO: W procedowaniu ustaw należy uwzględniać interesy samorządów terytorialnych.</p> <p>RO: Władza centralna nie może zastępować osób wybieranych w demokratycznych wyborach na stanowiska kierownicze w administracji samorządowej osobami mianowanymi.</p> <p>RO: Władza centralna nie może ingerować w struktury i decyzje personalne podejmowane w samorządach terytorialnych.</p> <p>– solidaryzm w polityce regionalnej</p> <p>RO: Należy rozwijać regiony.</p> <p>RO: Nie można prowadzić inwestycji centralnych kosztem inwestycji w regionach.</p>
[W+] inwestycje gospodarcze (31)	<p>– walka z bezrobociem</p> <p>RO: Zyski netto wpływające do skarbu państwa powinny być przeznaczone na tworzenie nowych miejsc pracy. (4)</p> <p>RO: Wzrost produkcji zapewni spadek bezrobocia. (3)</p> <p>RO: Wzrost inwestycji w firmach prowadzi do zwiększenia nowych miejsc pracy. (3)</p> <p>RO: Należy obniżyć podatki, jakie płacą obywatele.</p> <p>RO: Należy wprowadzić zmiany w przepisach podatkowych od dochodów osobistych.</p> <p>RO: Rząd powinien stworzyć warunki do obniżenia podatków.</p> <p>RO: Obniżenie podatku VAT przyczyni się do wzrostu inwestycji.</p> <p>– inwestycje a rozwój gospodarczy</p> <p>RO: Inwestycje gospodarcze poprawiają kondycję życia obywateli.</p> <p>RO: Dobra kondycja finansowa przedsiębiorstw jest gwarancją tworzenia nowych miejsc pracy i rozwoju gospodarczego państwa.</p> <p>RO: Obniżenie stóp procentowych kredytów zachęca przedsiębiorców do inwestowania.</p> <p>RO: Należy usuwać przeszkody, które zniechęcają inwestorów.</p> <p>RO: Państwo powinno inwestować w infrastrukturę. (5)</p> <p>RO: Rozwój gospodarstw rolnych związanych z produkcją roślin energetycznych zapewni miejsca pracy.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Wzrost sprzedaży w handlu, przemyśle i budownictwie doprowadzi do poprawy wyników finansowych przedsiębiorstw.</p> <p>– wspieranie przedsiębiorczości obywateli</p> <p>RO: Państwo powinno wspomagać inicjatywę i przedsiębiorczość obywateli. (2)</p> <p>RO: Należy podnieść konkurencyjność polskiej gospodarki rolnej.</p> <p>RO: Państwo powinno wspierać interes rodzimych producentów rolnych.</p> <p>RO: Należy wspierać przedsiębiorczość obywateli wypłatami z Funduszu Restrukturyzacji Przedsiębiorców.</p> <p>– wartość złotego</p> <p>RO: Spadek wartości złotego jest niekorzystny dla polskiej gospodarki.</p>
Socjalizm	
[W+] prawa pracownicze (14)	<p>– prawa pracownicze</p> <p>RO: W polskim prawie wszystkie grupy zawodowe powinny być traktowane równo.</p> <p>RO: Władza musi respektować prawa pracownicze grup zawodowych.</p> <p>RO: Zmiany w strukturze własności przedsiębiorstw nie mogą prowadzić pracowników do utraty miejsc pracy.</p> <p>– system wynagrodzeń</p> <p>RO: Państwo powinno zapewnić godne wynagrodzenia robotnikom w przemyśle.</p> <p>RO: Należy wprowadzić ustawę, która zadośćuczyni oczekiwaniom żołnierzy Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, którzy byli uczestnikami misji pokojowych i stabilizacyjnych.</p> <p>RO: Państwo powinno dbać o Policję i straż.</p> <p>– rozwój kariery zawodowej</p> <p>RO: Państwo powinno wprowadzić regulacje dotyczące kształcenia ratowników medycznych, ratowników przedmedycznych.</p> <p>RO: Państwo powinno wprowadzić uregulowania dotyczące kursów dla dyspozytorów medycznych.</p> <p>RO: Państwo powinno wprowadzić uregulowania dotyczące programów doskonalenia zawodowego lekarzy, pielęgniarek i ratowników.</p> <p>RO: Lekarze powinni mieć szersze kompetencje niż analitycy medyczni.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>– system emerytalny</p> <p>RO: Państwo powinno zadbać o los emerytów i rencistów.</p> <p>RO: Państwo musi zapewnić środki na waloryzację rent i emerytur.</p> <p>RO: Należy wprowadzić rozwiązania prawne, które zapewnią górnikom ratownikom takie same prawa emerytalne, jakie mają górnicy pracujący pod ziemią. (2)</p>
[W+] związki zawodowe (4)	<p>RO: Państwo powinno respektować stanowisko Naczelnej Izby Lekarskiej w procedowanych ustawach.</p> <p>RO: Projekty ustaw dotyczące gospodarki rolnej powinny być uzgodnione z organizacjami rolniczymi.</p> <p>RO: W procedowaniu ustaw należy uwzględniać interesy wszystkich zainteresowanych środowisk zawodowych.</p> <p>ROD: W procedowaniu ustawy o Państwowym Ratownictwie Medycznym należy uwzględnić stanowisko analityków medycznych, lekarzy, lekarzy weterynarii, biologów i innych.</p> <p>RO: Należy zadośćuczynić oczekiwaniom środowiska żołnierzy uczestniczących w misjach pokojowych poza granicami kraju.</p>
[W+] państwo opiekuńcze (9)	<p>RO: Państwo powinno prowadzić działania prospołeczne.</p> <p>– opieka nad dziećmi</p> <p>RO: Państwo powinno wspierać zasiłkami socjalnymi najsłabszych członków społeczeństwa. (2)</p> <p>ROD: Państwo powinno prowadzić działania w zakresie dożywiania dzieci i młodzieży.</p> <p>RO: Ubogim rodzinom powinno być wypłacane becikowe.</p> <p>RO: Państwo powinno prowadzić politykę dożywiania dzieci.</p> <p>RO: Państwo musi zapewnić biednym dzieciom pierwszą wyprawkę.</p> <p>RO: Państwo musi zapewnić biednym dzieciom stypendia socjalne.</p> <p>RO: Państwo powinno pomagać i fundować pomoc dzieciom i młodzieży o trudnym statusie materialnym.</p>
[W+] protekcjonizm gospodarczy (8)	<p>– konkurencyjność polskiej gospodarki</p> <p>RO: Państwo powinno wspierać rodzimą gospodarkę w konkurencyjności z zagranicznymi przedsiębiorcami. (2)</p> <p>RO: Państwo powinno zadbać o to, aby w sklepach w Polsce była przestrzeń do sprzedaży polskich, a nie importowanych produktów.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<ul style="list-style-type: none"><li data-bbox="408 196 1074 354">– gospodarka rolna<ul style="list-style-type: none"><li data-bbox="466 245 1074 282">RO: Należy umocnić sektor gospodarki rolnej.<li data-bbox="466 291 1074 354">RO: Państwo powinno wprowadzić dopłaty do paliwa dla rolników.<li data-bbox="408 364 1074 618">– finansowanie przedsiębiorców ze środków budżetowych<ul style="list-style-type: none"><li data-bbox="466 409 1074 473">RO: Należy wprowadzić rozwiązania prawne, które umożliwią wspieranie przedsiębiorstw w trudnej sytuacji finansowej.<li data-bbox="466 482 1074 546">RO: Należy wspierać z budżetu państwa przedsiębiorstwa mające szanse funkcjonować samodzielnie.<li data-bbox="466 555 1074 618">RO: Fundusz Restrukturyzacji Przedsiębiorców pomaga polskim przedsiębiorcom poradzić sobie na rynkach konkurencyjnych.

Aneks 6. Baza sądów ideologicznych klubu parlamentarnego Liga Polskich Rodzin

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	Konserwatyzm
[W+] odpowiedzialność pokoleniowa (6)	<p>– przyszłe pokolenia</p> <p>RO: Obecne pokolenia są odpowiedzialne za przyszłość.</p> <p>RO: Nie można dopuścić do prób wprowadzenia aborcji na życzenie w przyszłości.</p> <p>RO: Należy zabezpieczyć młode pokolenia przed utratą ich szans życiowych.</p> <p>– antymodernizm</p> <p>RO: Telewizja wprowadza młodych ludzi w świat wirtualny, oderwany od rzeczywistości.</p> <p>RO: Internet daje duże możliwości działalności przestępczej.</p> <p>RO: Dawniej było lepiej.</p> <p>ROD: Żywność produkowana dawniej była zdrowa, nieuzupełniana sztucznymi dopełniaczami towaru.</p>
[W+] wartości chrześcijańskiej demokracji (19)	<p>– moralność chrześcijańska podstawą funkcjonowania społeczeństwa</p> <p>RO: Należy za dobre uczynki wynagradzać. (2)</p> <p>RO: Nie można karać tych, którzy z narażeniem swego życia decydują się pomagać innym.</p> <p>ROD: Karanie górników ratowników za to, że czynili dobrze, jest niewłaściwe.</p> <p>RO: Wybitną ofiarność w służbie należy nagradzać. (2)</p> <p>ROD: Żołnierzy, którzy wykazali wybitną ofiarność w służbie, należy nagrodzić.</p> <p>RO: Cnotę żołnierską należy nagradzać.</p> <p>RO: Należy pomagać udręczonym i pokrzywdzonym.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>ROD: Należy sprawić, aby udręka i utarczki pokrzywdzonych górników ratowników skończyły się.</p> <p>RO: Osoby najuboższe nie powinny być upokarzane. (2)</p> <p>RO: Osoby, które wołały żyć uczciwie w ubóstwie zamiast zdobyć majątek kosztem innych, zasługują na szacunek.</p> <p>ROD: Nie można tworzyć mieszkań socjalnych na zasadzie kolonii karnych na obrzeżach miast.</p> <p>– wiara chrześcijańska</p> <p>RO: Trwanie życia ludzkiego zależy od decyzji Boga. (2)</p> <p>RO: Nie zabijaj.</p> <p>RO: Aborcja na życzenie to ingerowanie w wolę Boga.</p> <p>RO: Należy chronić prawo człowieka do życia (4).</p> <p>RO: Każdy człowiek musi mieć zagwarantowane prawo do życia.</p> <p>ROD: Do ustawy o PRM należy wprowadzić takie rozwiązania, które zagwarantują każdemu człowiekowi możliwość przeżycia.</p>
[W-] moralna ułomność człowieka (2)	<p>RO: Człowiek jest z natury skłonny do złych uczynków. (2)</p> <p>ROD: Groźba ostrej kary nie powstrzymuje człowieka od złych uczynków.</p> <p>ROD: Brak odpowiedzialności ludzi jest główną przyczyną wypadków drogowych.</p>
[W+] suwerenność państwa (15)	<p>– podmiotowość prawna Polski</p> <p>RO: Każdy kraj powinien być suwerenem w Unii Europejskiej.</p> <p>RO: Państwa w ramach UE powinny mieć rozdzielne prawo. (3)</p> <p>ROD: Decyzja ramowa Rady Unii Europejskiej w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedur przekazywania osób pomiędzy państwami członkowskimi wymaga podporządkowania polskiego prawa prawu UE.</p> <p>ROD: Należy uszczelnić przepisy dotyczące ekstradycji obywateli polskich do państw członkowskich UE.</p> <p>RO: O przyszłości państwa ma prawo decydować tylko jego naród.</p> <p>ROD: O przyszłości Polski powinno się decydować w Polsce.</p> <p>– ustrój komunistyczny w Polsce</p> <p>RO: Komunistyczny ustrój w Polsce to reżim.</p> <p>RO: Każdy kraj powinien być suwerenny.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>ROD: System komunistyczny w Polsce czynił Polskę podległą ZSRR.</p> <p>RO: System komunistyczny w Polsce charakteryzowały aresztowania, strach, przemoc, stagnacja gospodarcza i siermiężność kacyków.</p> <p>– stan wojenny</p> <p>RO: Wprowadzenie stanu wojennego złamało nadzieję Polaków na wyzwolenie się z systemu komunistycznego.</p> <p>RO: Przyznawanie odznaczeń państwowych przedstawicielom systemu komunistycznego bulwersowało opinię publiczną.</p> <p>ROD: Przyznanie odznaczeń państwowych generałowi Jaruzelskiemu bulwersowało opinię publiczną.</p> <p>ROD: Przyznanie odznaczeń państwowych Jackowi Kuronowi bulwersowało opinię publiczną.</p> <p>– Sojusz Lewicy Demokratycznej spadkobiercą PRL</p> <p>RO: Spadkobiercy systemu komunistycznego prowadzili złodziejską prywatyzację. (2)</p> <p>RO: Rząd SLD był obciążony ideologią komunistyczną.</p> <p>RO: Należy odpartyjnić media publiczne = Należy uwolnić media spod podporządkowania spadkobierców systemu komunistycznego.</p>
[W+] patriotyzm romantyczny (6)	<p>– walka o niepodległość</p> <p>RO: Ci, którzy walczyli o niepodległość, zasługują na szacunek przyszłych pokoleń.</p> <p>RO: Bohaterstwo i odwaga w służbie ojczyźnie wymagają nagrody.</p> <p>RO: Symbole walki o niepodległość należy czcić.</p> <p>– dom-ojczyzna</p> <p>RO: Osoby, które nie uczestniczyły w rozgrabianiu majątku narodowego, wykazały się patriotyzmem.</p> <p>RO: Obywatele, którzy przejawiają postawę patriotyczną, stanowią bogactwo narodu.</p> <p>RO: Ojczyzna to wspólny dom członków narodu.</p>
[W+] paternalizm państwa (10)	<p>– karanie</p> <p>RO: Organy administracji publicznej muszą egzekwować prawa.</p> <p>RO: Walka z przestępczością wymaga zaostreżenia prawa karnego. (3)</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Penalizacja prawa jest dobrym sposobem walki z przestępczością.</p> <p>RO: Dotkliwe kary dla osób łamiących prawo powstrzymają innych od popełnienia przestępstwa.</p> <p>– nakazy</p> <p>RO: Władze powinny wprowadzić rozwiązania, które sprawią, że w Polsce będzie bezpiecznie.</p> <p>RO: Wprowadzenie odpowiednich przepisów prawnych zwalczy przestępczość bez powodu.</p> <p>– kontrolowanie</p> <p>RO: Władze państwowe powinny sprawować nadzór nad ruchem drogowym.</p> <p>ROD: Należy wprowadzić rozwiązania, które umożliwią automatyczne wykrywanie wykroczeń drogowych.</p> <p>RO: Władza musi dbać o porządek prawny w państwie.</p> <p>ROD: Władza musi dbać o przestrzeganie praw obywateli.</p>
[W+] autorytaryzm rządów (8)	<p>– opozycja</p> <p>RO: Stanowisko partii rządzącej jest jedynie właściwe. (2)</p> <p>ROD: Wprowadzenie przez rząd odpowiednich zapisów pozwoli ujarzmić opozycję.</p> <p>– system prawny zbudowany na zasadach religijnych</p> <p>RO: Regulacje normatywne powinny być podporządkowane zasadom chrześcijaństwa. (5)</p> <p>RO: Media publiczne powinny realizować więcej misji.</p>
[W+] własność indywidualna (4)	<p>RO: Pracownicy zakładów pracy powinni być właścicielami akcji pracowniczych. (2)</p> <p>RO: Należy pomóc pracownikom zakładów pracy w zarządzaniu akcjami pracowniczymi, które są ich własnością. (2)</p>
Liberalizm	
[W+] wolności obywatelskie (2)	<p>– wolność zgromadzeń</p> <p>RO: Wolność zrzeszania się jest niezbywalną wolnością obywatelską.</p> <p>RO: Możliwość prowadzenia działalności studenckiej jest niezbywalną wolnością obywatelską.</p>
[W+] państwo usługodawca (2)	<p>RO: Państwo powinno wykształcić w obywatelach umiejętność operowania akcjami pracowniczymi na rynku kapitalistycznym.</p> <p>RO: Państwo powinno dostosować infrastrukturę do potrzeb społeczeństwa.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
[W+] równość dostępu do stanowisk (4)	<p>– polityka prorodzinna</p> <p>RO: Wszystkie rodziny powinny mieć równe prawa w dostępie do systemu świadczeń rodzinnych. (4)</p> <p>ROD: Prawo do świadczeń rodzinnych nie powinno być uzależnione od poziomu zamożności. (2)</p>
[W+] społeczna odpowiedzialność władzy (13)	<p>– wola większości</p> <p>RO: Władza powinna realizować oczekiwania większości społeczeństwa. (3)</p> <p>– władza społeczeństwa w samorządzie</p> <p>RO: Społeczeństwo powinno partycypować we władzy samorządowej.</p> <p>RO: Obywatele powinni mieć możliwość partycypowania w wyłanianiu władz na szczeblach podstawowych, na szczeblach samorządowych.</p> <p>– nadużycia administracyjne</p> <p>RO: Decyzje powinny być podejmowane demokratycznie.</p> <p>ROD: Mała liczba członków ciała decyzyjnego nie gwarantuje zachowania zasad demokracji.</p> <p>RO: Należy wyeliminować sytuacje, w których może dochodzić do nadużyć w prowadzeniu wyborów samorządowych.</p> <p>RO: Nepotyzm i klientelizm w sądach, prokuraturach i Policji prowadzi do upośledzenia tych służb.</p> <p>RO: Należy wyeliminować klientelizm w radach nadzorczych spółek Skarbu Państwa.</p> <p>RO: Należy utworzyć służbę do walki z korupcją, której pracownicy będą apolityczni.</p> <p>RO: Urzędnik państwowy, który nakłania funkcjonariusza Policji do składania nieprawdziwych zeznań, popełnia przestępstwo.</p> <p>RO: Prokurator, który sponsoruje prezenty dla dziennikarza śledczego prowadzącego dochodzenie w jego sprawie, chce zataić przestępstwo.</p> <p>– nadużycia finansowe</p> <p>RO: W spółkach Skarbu Państwa dochodzi do korupcji.</p>
[W+] granice sprawowania władzy (8)	<p>– ograniczenie władzy centralnej</p> <p>RO: Należy zredukować liczbę osób na kosztownych kierowniczych stanowiskach państwowych.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Należy zredukować liczbę etatów w gabinetach politycznych ministrów.</p> <p>RO: Należy wprowadzić oszczędności w eksploatacji samochodów służbowych.</p> <p>RO: Zmienianie prawa w intencji zrealizowania partykularnego interesu partii rządzącej jest nadużywaniem prawa.</p> <p>RO: Brak transparentności decyzji przedstawicieli władzy świadczy o dokonywanych przez nich nadużyciach.</p> <p>RO: Skupienie badań i strategicznego myślenia o państwie w kompetencjach ministerstw i premiera może mieć ujemny wpływ na ich jakość.</p> <p>RO: Powinien istnieć niezależny organ kontrolujący prowadzenie przez władzę procesu prywatyzacji. (2)</p>
[W+] samorządność (2)	<p>– finansowa sytuacja samorządów</p> <p>RO: Ograniczanie praw samorządu do decydowania o swoim majątku osłabia samorządy.</p> <p>RO: Zlecanie samorządom nowych zadań przez władzę centralną powinno być poparte wsparciem finansowania samorządów z budżetu.</p>
[W+] inwestycje gospodarcze (3)	<p>– keynesizm</p> <p>RO: Rozwój infrastruktury stwarza szanse rozwoju gospodarczego.</p> <p>RO: Inwestycje w infrastrukturę powinny być finansowane z budżetu państwa.</p> <p>RO: Dobrym sposobem walki z ubóstwem jest pobudzanie przedsiębiorczości obywateli.</p>
Socjalizm	
[W+] prawa pracownicze (5)	<p>– prawa emerytalne</p> <p>RO: Należy zadbać o poprawę warunków emerytalnych górników ratowników.</p> <p>– warunki pracy</p> <p>RO: Rząd powinien zadbać o pracowników przedsiębiorstw, które poddane będą prywatyzacji.</p> <p>RO: Nie należy wprowadzać rozwiązań, które prowadzą do ubezwłasnowolnienia rad pracowniczych.</p> <p>RO: Należy pomóc pracownikom zakładów pracy w zarządzaniu akcjami pracowniczymi, które są ich własnością.</p> <p>RO: Należy wycofać zmiany prawne, które szkodzą grupom zawodowym.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
[W+] solidaryzm społeczny (7)	<p>– solidaryzm regionów</p> <p>RO: Państwo powinno kierować się solidaryzmem w finansowaniu regionów. (2)</p> <p>RO: Regiony najuboższe muszą mieć stałe wsparcie w ramach polityki państwa. (2)</p> <p>RO: Nie należy wspierać inwestycji centralnych kosztem najbiedniejszych gmin. (2)</p> <p>– podniesienie dochodów ubogich</p> <p>RO: Państwo powinno wspierać ubogich w dążeniu do zmiany swej sytuacji.</p>
[W+] własność wspólnoty (3)	<p>– strategiczne działy gospodarki własnością państwa</p> <p>RO: Spółki Skarbu Państwa powinny zostać podzielone na strategiczne i niestrategiczne.</p> <p>RO: Strategiczne spółki Skarbu Państwa powinny otrzymywać dofinansowanie z budżetu państwa.</p> <p>RO: Ci, którzy chcą wyeliminować przedsiębiorstwa państwowe, kierują się celami ideologicznymi.</p>
[W+] protekcjonizm gospodarczy (4)	<p>– wspieranie rolnictwa</p> <p>RO: Państwo powinno pomóc rolnikom w konkurencji z produktami z Unii Europejskiej. (2)</p> <p>RO: Państwo powinno wspierać finansowo polskie rolnictwo.</p> <p>RO: Państwo powinno stworzyć mechanizmy wspomagające rolników w tworzeniu grup producenckich.</p>

Aneks 7. Baza sądów ideologicznych klubu parlamentarnego Polskie Stronnictwo Ludowe

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	Konserwatyzm
[W+] wartości chrześcijańskiej demokracji (3)	<p>– moralność chrześcijańska</p> <p>RO: Należy kierować się racją sumienia.</p> <p>RO: Należy kierować się poczuciem odpowiedzialności.</p> <p>– prawdy wiary chrześcijańskiej</p> <p>RO: Życie człowieka powinno trwać od chwili poczęcia do naturalnej śmierci.</p>
[W+] suwerenność państwa (6)	<p>– suwerenność polskiego prawa</p> <p>RO: Polskie prawo powinno być w pewnych aspektach niezależne od prawa UE.</p> <p>– walka z systemem komunistycznym</p> <p>RO: Tym, którzy walczyli z systemem komunistycznym w Polsce, należy oddać hołd.</p> <p>RO: W walce z systemem komunistycznym rodziła się niepodległa Polska.</p> <p>RO: Należy wyrazić szacunek i hołd tym, którzy zapłacili życiem, walcząc z systemem komunistycznym.</p> <p>RO: W czasie, gdy w Polsce panował system komunistyczny, miały miejsce błędy, które doprowadziły do niekorzystnej dla państwa sytuacji.</p> <p>– Sojusz Lewicy Demokratycznej jako spadkobierca PRL</p> <p>RO: SLD to spadkobiercy systemu komunistycznego.</p>
[W+] paternalizm państwa (5)	<p>– karanie</p> <p>RO: Społeczeństwo powinno być świadome nieuchronności kary za łamanie przepisów ruchu drogowego.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Należy przeprowadzić egzekucję wszystkich wyroków sądowych i mandatów.</p> <p>RO: Obywatele powinni bać się policji.</p> <p>RO: Należy zwiększyć ilość kontroli policyjnych w ruchu drogowym.</p> <p>RO: Państwo powinno zaprowadzić porządek i ład na polskich ulicach.</p>
[W+] własność indywidualna (1)	RO: Pracownicy przedsiębiorstw państwowych powinni być współwłaścicielami swoich zakładów pracy.
Liberalizm	
[W+] wolności obywatelskie (31)	<p>– zachowanie praw obywatelskich</p> <p>RO: Nie wolno naruszać praw obywatelskich. (2)</p> <p>RO: Nie należy wprowadzać organu państwowego, który narusza prawa konstytucyjne. (2)</p> <p>RO: Prawo do wolności jest prawem niezbywalnym.</p> <p>RO: Należy chronić prawo do życia.</p> <p>– prawo do uczciwego procesu i obrony</p> <p>RO: Należy respektować prawo oskarżonego do obrony.</p> <p>RO: Należy zachowywać prawo do obrony w walce z patologiami społecznymi.</p> <p>– wolność zrzeszania się</p> <p>RO: Należy przestrzegać wolności do zrzeszania się w organizacjach pozarządowych. (2)</p> <p>– prawo uczelni wyższych do autonomii</p> <p>RO: Należy respektować prawo uczelni wyższych do autonomii.</p> <p>RO: Uczelnie wyższe powinny mieć swój własny samorząd.</p> <p>– prawo do ochrony życia prywatnego</p> <p>RO: Należy przestrzegać prawa do ochrony życia prywatnego.</p> <p>ROD: Możliwość nagrywania wszystkich w miejscach publicznych bez istnienia przesłanek faktycznych jest łamaniem praw obywatelskich.</p> <p>RO: Nie należy naruszać wolności obywatelskich.</p> <p>ROD: Nie wolno naruszać tajemnicy korespondencji.</p> <p>RO: Należy przestrzegać prawa do wolności sumienia i religii.</p> <p>RO: Należy przestrzegać prawa do wolności seksualnej.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Należy przestrzegać prawa do wolności poglądów politycznych.</p> <p>RO: Nie należy inwigilować obywateli.</p> <p>RO: Nie należy restytuować metod, które polegają na donoszeniu na obywateli.</p> <p>– wolność słowa</p> <p>RO: Nie należy ograniczać prawa do wypowiedzi. (3)</p> <p>RO: Media powinien cechować pluralizm polityczny. (5)</p> <p>RO: Należy dbać o przestrzeganie zasady misyjności w mediach.</p> <p>RO: Obok ogólnopolskiej telewizji publicznej powinna funkcjonować telewizja regionalna.</p> <p>RO: Należy przestrzegać wolności słowa.</p> <p>ROD: Upolitycznienie KRRiTV to łamanie wolności słowa.</p> <p>RO: Należy przestrzegać wolności słowa.</p> <p>ROD: Jeśli media są upolitycznione, to najczęściej pokazywani są reprezentanci partii, która ma swoich ludzi w KRRiTV.</p>
[W+] państwo usługodawca (6)	<p>– potrzeby mieszkaniowe obywateli</p> <p>RO: Organy państwowe mają obowiązek zapewnić mieszkanie każdemu, kto nie jest w stanie zrobić tego sam.</p> <p>RO: Państwo powinno zapewnić obywatelom dostęp do mieszkań.</p> <p>ROD: Państwo powinno rozwijać budownictwo mieszkaniowe.</p> <p>RO: Należy rozwiązać problemy mieszkaniowe w gminach wiejskich.</p> <p>– opieka zdrowotna</p> <p>RO: Państwo powinno zapewnić obywatelom dostęp do opieki zdrowotnej. (3)</p>
[W+] społeczna odpowiedzialność władzy (2)	<p>RO: Władza jest sprawowana z mandatu społecznego. (2)</p> <p>ROD: Głosy polskich rolników pozwoliły rządzącym dojść do władzy.</p>
[W+] granice sprawowania władzy (19)	<p>– totalitaryzm (upolitycznienie instytucji państwowych, rozbudowany aparat represji, ograniczanie opozycji)</p> <p>RO: Upolitycznienie instytucji państwowych prowadzi do nadużywania władzy</p> <p>RO: Kierownictwo służb specjalnych powinno być apolityczne.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Możliwość zastosowania służby specjalnej do prowadzenia działań wobec osób niewygodnych prowadzi do nadużywania władzy.</p> <p>RO: Organy kontroli wszystkiego i wszystkich są charakterystyczne dla systemów totalitarnych.</p> <p>RO: Organy kontroli wszystkiego i wszystkich naruszają prawa obywatelskie.</p> <p>RO: Założenie, iż wszyscy obywatele są skorumpowani może prowadzić do nadużywania władzy.</p> <p>RO: Rząd, który buduje zręby państwa policyjnego, nadużywa władzy.</p> <p>RO: Wprowadzanie zmian prawnych, które blokują możliwość działania innych opcji politycznych, to nadużywanie władzy.</p> <p>– nadużycia administracyjne</p> <p>RO: Nadanie instytucji uprawnień do kontrolowania osób bez podania przyczyny kontroli prowadzi do nadużywania władzy.</p> <p>RO: Uprawnienia operacyjne instytucji, dające możliwość śledzenia osób bez istnienia przesłanek faktycznych, możliwość prowadzenia kontroli w urzędach i uzyskiwanie dowodów przestępstwa z pominięciem procedur z Kodeksu postępowania karnego, bez powołania się na konkretne śledztwo, w trakcie którego zachodzą okoliczności uzasadniające prowadzenie kontroli, to nadużywanie władzy.</p> <p>RO: Manipulowanie ustawami w celu ochrony urzędników korpusu służby cywilnej to nadużywanie władzy.</p> <p>RO: Zachowanie rotacyjności KRRiTV pozwoli uniknąć nadużywania władzy przez mocodawców tego organu.</p> <p>RO: Prawo pracowników CBA po ustaniu stosunku służbowego do udzielania informacji niejawniej określonej osobie lub instytucji może prowadzić do szantażowania.</p> <p>RO: Czczenie określonej organizacji uchwałą Sejmu to nadużywanie władzy.</p> <p>– kontrola nad urzędami centralnymi</p> <p>RO: Musi istnieć instytucja oceniająca wpływ działań rządu na dalsze losy państwa.</p> <p>RO: Władze państwowe powinny poddawać się ocenie Rządowego Centrum Studiów Strategicznych.</p> <p>RO: Przedstawiciele partii rządzącej nie powinni ograniczać mocy decyzyjnej Sejmu.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Politykę obronną państwa prezydent powinien omawiać z parlamentem.</p> <p>RO: Minister obrony narodowej powinien konsultować swoje decyzje z ugrupowaniami koalicyjnymi i innymi postami.</p>
[W+] samorządność (9)	<p>– administracja samorządowa</p> <p>RO: Nie należy redukować miejsc pracy w administracji wojewódzkiej.</p> <p>RO: Samorządy regionalne trzeba traktować z należytą wagą.</p> <p>RO: Należy zapobiec paraliżowi aktywności samorządowej.</p> <p>RO: Sytuacje, kiedy samorząd jest nieaktywny są niepożądane.</p> <p>RO: Należy rozbudować administrację na szczeblu samorządowym.</p> <p>ROD: Należy powołać przy samorządach pełnomocników do zwalczania narkomanii.</p> <p>RO: Należy zwiększyć obsadę sędziowską w sądach grodzkich.</p> <p>– finanse samorządów</p> <p>RO: Nie należy zmniejszać subwencji dla samorządów.</p> <p>RO: Samorząd ma prawo do własnego majątku.</p> <p>ROD: Skarb państwa powinien odstąpić samorządom lokalnym akcje przedsiębiorstw państwowych.</p> <p>RO: Państwo powinno wspierać finansowo gminy i organizacje pożytku publicznego w realizacji ich zadań.</p>
[W+] inwestycje gospodarcze (7)	<p>– państwo jako inwestor</p> <p>RO: Potrzebne są nowe inwestycje.</p> <p>RO: Inwestycja państwa w rejestrację produktów regionalnych zwiększy dochód ich producentów.</p> <p>RO: Inwestycje państwa przyczyniają się do rozwoju gospodarczego.</p> <p>ROD: Państwo powinno inwestować w budowę dróg.</p> <p>– rozwój gospodarczy a problemy społeczne</p> <p>RO: Rozwój gospodarczy jest jedynym środkiem osiągania celów społecznych, walki z bezrobociem.</p> <p>RO: Rozwój gospodarczy państwa zapewni nowe miejsca pracy.</p> <p>RO: Rozwój gospodarczy państwa zapewni większe nakłady na służbę zdrowia.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	RO: Rozwój gospodarczy państwa zapewni większe nakłady na edukację.
Socjalizm	
[W+] prawa pracownicze (11)	<p>– pomoc socjalna dla rolników</p> <p>RO: Rodziny rolnicze powinny mieć prawo do korzystania z polityki socjalnej. (4)</p> <p>RO: Należy doprowadzić do wyrównania poziomu cywilizacyjnego w mieście i na wsi.</p> <p>RO: Należy dbać o prawa i szacunek dla rolników.</p> <p>– prawa emerytalne rolników</p> <p>RO: Należy wprowadzić sprawiedliwe przepisy emerytalne dla rolników.</p> <p>– prawa pracownicze</p> <p>RO: Prywatyzacja nie powinna prowadzić do zmniejszania liczby miejsc pracy i zwolnień.</p> <p>RO: Nie należy wprowadzać rozwiązań, które umniejszą autorytet sędziów.</p> <p>RO: Szeregowym żołnierzom należą się odznaczenia za wykazanie ducha bojowego.</p> <p>RO: Należy wyeliminować z budżetu elementy dyskryminujące poszczególne grupy społeczno-zawodowe.</p>
[W+] związki zawodowe (12)	<p>– wpływ związków zawodowych na prawodawstwo</p> <p>RO: Dobry projekt ustawy to projekt skonsultowany ze wszystkimi zainteresowanymi środowiskami.</p> <p>RO: Rząd solidarny powinien uwzględniać w swych działaniach stanowisko związków zawodowych.</p> <p>RO: Rząd solidarny powinien uwzględniać w swych działaniach stanowisko „Solidarności”.</p> <p>RO: W ustawie budżetowej należy uwzględnić interesy grup zawodowych.</p> <p>RO: Państwo powinno konsultować z organizacjami rolniczymi wprowadzane dla rolnictwa rozwiązania prawne.</p> <p>RO: Rząd powinien uwzględniać stanowisko środowisk przedsiębiorców w procedowanych ustawach.</p> <p>RO: Ustawa prywatyzacyjna powinna zostać skonsultowana ze związkami zawodowymi. (2)</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>RO: Prowadzenie procesu prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych powinno być uwarunkowane wyrażeniem zgody przez załogi pracownicze. (2)</p> <p>RO: W procedowanych ustawach należy uwzględnić stanowiska różnego rodzaju korporacji zawodowych.</p> <p>ROD: W procedowaniu ustawy o zmianie ustawy o diagnostyce laboratoryjnej oraz ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry należy wziąć pod uwagę stanowiska reprezentantów diagnostów laboratoryjnych, lekarzy, lekarzy dentystry i innych grup zawodowych.</p> <p>RO: W procedowaniu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny należy uwzględnić stanowisko środowisk sędziowskich.</p>
[W+] solidaryzm społeczny (6)	<p>– brak równości dochodu</p> <p>RO: Należy zbudować państwo solidarne. (2)</p> <p>RO: Należy zbudować państwo solidarne i socjalne.</p> <p>RO: Status społeczny jest warunkowany wysokością dochodów.</p> <p>ROD: Ci, którzy zarabiają więcej, mają lepszy status społeczny.</p> <p>RO: Państwo powinno skupić się na rozwiązaniu problemów mieszkaniowych społeczeństwa.</p> <p>RO: Dochód rodzin rolniczych obliczany do celów społecznych jest naliczany niesprawiedliwie.</p>
[W+] państwo opiekuńcze (3)	<p>– źródła finansowania pomocy socjalnej</p> <p>RO: Rozwój gospodarczy państwa zapewnia środki na pomoc socjalną.</p> <p>– system polityki społecznej</p> <p>RO: Pomoc socjalna państwa nie powinna trafiać do tych, którzy mają wysokie wynagrodzenia.</p> <p>RO: Państwo powinno realizować rozbudowaną politykę społeczną.</p> <p>ROD: Państwo powinno realizować politykę socjalną w zakresie becikowego, dożywiania dzieci, wydłużenia urlopów macierzyńskich.</p>
[W+] własność wspólnoty (9)	<p>– utrzymanie przedsiębiorstw państwowych</p> <p>RO: Ustawa o zachowaniu przedsiębiorstw państwowych wprowadza właściwe rozwiązania.</p> <p>RO: Nie należy prywatyzować przedsiębiorstw państwowych o strategicznym znaczeniu dla gospodarki państwa. (3)</p> <p>RO: Należy utrzymać przedsiębiorstwa państwowe.</p>

Znacznik ideologiczny	Sądy ideologiczne
	<p>ROD: Firma Lasy Państwowe powinna zostać przedsiębiorstwem państwowym.</p> <p>RO: Należy utrzymać przedsiębiorstwa państwowe.</p> <p>ROD: Firma Polska Żegluga Morska powinna zostać przedsiębiorstwem państwowym.</p> <p>RO: Należy utrzymać przedsiębiorstwa państwowe.</p> <p>ROD: Firmy hodowlane, genetyczne, których majątek jest dorobkiem pokoleń polskich naukowców powinny zostać przedsiębiorstwami państwowymi.</p> <p>RO: Telewizja regionalna nie powinna zostać sprywatyzowana.</p> <p>RO: Prywatyzacja przedsiębiorstw państwowych prowadzi do marginalizacji związków zawodowych i ograniczania praw pracowniczych.</p>
[W+] interwencjonizm gospodarczy (1)	<p>RO: Państwo powinno podjąć interwencję w rozwiązanie problemów gospodarczych.</p> <p>ROD: Należy włączyć sektor bankowy w rozwiązywanie problemów gospodarczych.</p>
[W+] protekcjonizm gospodarczy (5)	<p>– rolnictwo w UE</p> <p>RO: Należy wzmocnić pozycję polskich produktów regionalnych na rynkach Unii Europejskiej.</p> <p>RO: Należy wprowadzić rozwiązania, które zwiększą konkurencyjność polskiego rolnictwa, wyrównają szansę z rolnictwem starej UE.</p> <p>RO: Posłowie powinni szukać miejsca dla polskich produktów na rynku europejskim.</p> <p>– ustawodawstwo w gospodarce rolnej</p> <p>RO: Państwo nie powinno wprowadzać przepisów, które spowodują spadek opłacalności produkcji rolnej. (2)</p>
[W+] ograniczenie skutków bezrobocia (7)	<p>– bezrobocie</p> <p>RO: Ograniczenie bezrobocia jest istotne.</p> <p>RO: W Polsce jest największe bezrobocie wśród krajów Europy.</p> <p>RO: Rządzący nie mają propozycji rozwiązania problemu bezrobocia.</p> <p>– ubóstwo</p> <p>RO: Państwo powinno dbać o najbiedniejszych. (3)</p> <p>RO: W budżecie państwa powinny być uwzględnione środki na rozwiązanie problemów ludzi żyjących w biedzie, bezdomnych, matek samotnie wychowujących dzieci.</p>